

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА ГЕОГРАФИЈУ, ТУРИЗАМ И
ХОТЕЛИЈЕРСТВО

Ведрана Бабић

**ФОЛКЛОРНО НАСЛЕЂЕ КАО ОСНОВА
РАЗВОЈА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА
БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА**

- Докторска дисертација -

Нови Сад, 2012.

ПРЕДГОВОР

Свет је ушао у 21. век и непрекидно тежи новим изумима и савршенству у свему што ради. Живи брзо и живи нездраво. Србија је још увек далеко од 21. века и многих савремених достигнућа, али у томе и јесте њена предност, ма како то апсурдно звучало.

У неким крајевима Србије још увек се људи поздрављају на улици, помажу једни другима, живе полако, једу храну коју су произвели на својим имањима, памте своју прошлост, чувају обичаје и радују се сваком госту и путнику намернику, за кога увек имају слатко и воду и топлу људску реч.

Неко би такву средину назвао неразвијеном. То је место где се негује лепота и то „*лепота видљива, али недостижна и незадржљива; не да се украсти, нема се за шта купити, нити се може од људи отети, ни од бога измолити ...*” (И. Андрић).

Браничевски округ крије у себи ту лепоту, треба је само открити и свету показати.

Дисертација је настала као плод вишегодишњег рада аутора у Туристичкој организацији општине Петровац на Млави, истраживања људи, обичаја и веровања на простору Браничева и заједничког рада и сарадње са колегама из осталих Туристичких организација општина Браничевског округа.

Посебну захвалност дугујем Драгану Илићу и Радиши Драгојевићу због несебичне подршке на послу и током постдипломских студија.

Захваљујем се и својој породици на подршци и разумевању и свом ментору др Анђелији Ивков Цигурски на помоћи и изузетној сарадњи.

САДРЖАЈ

УВОД	3
МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА	5
ПРЕДМЕТ РАДА	6
ЦИЉ РАДА	6
ЗАДАЦИ РАДА	6
МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА	7
ОЧЕКИВАНЕ НАУЧНЕ ВРЕДНОСТИ РАДА	7
ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	9
ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	9
ТУРИСТИЧКО - САОБРАЋАЈНИ ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	10
ФИЗИЧКО – ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА	15
ГЕОЛОШКО – ГЕОМОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	15
КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	19
ХИДРОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	23
БИОГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	27
ДРУШТВЕНО – ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА	29
ИСТОРИЈАТ КРАЈА	29
СТАНОВНИШТВО	31
ПРОМЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА	33
СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА	34
ПОЛНО – СТАРОСНА СТРУКТУРА	34
НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА	35
ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА	36
СТРУКТУРА ПРЕМА АКТИВНОСТИ	36
ДОМАЋИНСТВА	37
ПРИВРЕДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ	38
ПОЉОПРИВРЕДА	38
ИНДУСТРИЈА	44
ЗАНАТСТВО	45
ТРГОВИНА, УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ	47
НАСЕЉА	50
ОПШТИНА ПОЖАРЕВАЦ – ЦЕНТАР БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	56
СЕЛА НА ПОДРУЧЈУ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	58
ФОЛКЛОРНО НАСЛЕЂЕ	62
НОШЊА	62
ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА	65

ДРУШТВЕНИ ОБИЧАЈИ	65
ПРИВРЕДНИ ОБИЧАЈИ	68
РЕЛИГИЈСКИ ОБИЧАЈИ	69
ВЛАШКА МАГИЈА КАО ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ	70
ПЕСМА И ИГРА У БРАНИЧЕВСКОМ ОКРУГУ	73
НАРОДНО ГРАДИТЕЉСТВО У ФУНКЦИЈИ ТУРИЗМА	76
ГАСТРОНОМСКА ПОНУДА БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	80
ЕТНОГРАФСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ	83
ШТА ПОНЕТИ ЗА УСПОМЕНУ?	87
РУРАЛНИ ТУРИЗАМ	89
РУРАЛНИ ТУРИЗАМ У ЕВРОПИ	91
РУРАЛНИ ТУРИЗАМ У СРБИЈИ	96
ПОВЕЗАНОСТ ТУРИЗМА И КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКЕ	
БАШТИНЕ	100
АРХЕОЛОШКО НАЛАЗИШТЕ БЕЛОВОДЕ	100
МАНАСТИРИШТЕ МИТРОПОЛИЈА	100
МАНАСТИРИШТЕ БЛАГОВЕШТЕЊЕ	101
МАНАСТИР ГОРЊАК	101
ТРШКА ЦРКВА	102
МАНАСТИР ВИТОВНИЦА	102
МАНАСТИР ЗАОВА	103
МАНАСТИР ТУМАНЕ	104
ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА ФОЛКЛОРНОГ НАСЛЕЂА	105
ТРЖИШНА АНАЛИЗА	114
SWOT / TOWS АНАЛИЗА	118
TOWS МАТРИЦА	120
АНКЕТНО ИСТРАЖИВАЊЕ	122
РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИЧКЕ АНАЛИЗЕ	125
РЕЗУЛТАТИ Т – ТЕСТА ЗА НЕЗАВИСНЕ УЗОРКЕ	127
РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ВАРИЈАНСЕ ANOVA	128
ПРЕДЛОЗИ ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА НА	
ПОДРУЧЈУ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА	130
ЗАКЉУЧАК	139
ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	141
ПРИЛОЗИ	146
БИОГРАФИЈА	182
КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА	183
KEY WORDS DOCUMENTATION	185

УВОД

Једном је неко рекао да реч, кад није записана, као да није ни речена. Гледајући на тај начин, можда би се могло рећи да и човек, ако не остави неки траг иза себе, као да није ни постојао. Народ, који заборави своју прошлост, каквој ће се будућности надати... Зато наши стари кажу да традицију треба неговати, а корене памтити, у садашњости живети и будућност планирати.

Браничевски округ је специфичан по богатству двеју култура, српске и влашке, које се прожимају и на себи својствен начин чине овај део Србије специфичним и надасве интересантним. Ова културолошка појава пружа велико богатство које кроз фолклорно наслеђе треба сачувати, неговати и на прави начин представити на туристичкој мапи Србије.

На простору Браничевског округа традиционална духовна култура представљена је породичним и личним обичајима Срба и Влаха који живе у овом делу Србије. Заједнички живот омогућио је приметну акултурацију духовне културе, али и очување обичаја као дела идентитета сопствене културе.

Рођење, период одрастања, предбрачни живот, свадба, брак и смрт су делови живота становништва који су одређени појединим ритуалима и магијско-религијским радњама (Ивков-Цигурски at al, 2011).

Влашки народ је као етничка заједница са својим интересантним и упечатљивим културним обележјима изузетно занимљив за проучавање. О њима се релативно мало знало и мало писало, можда и због тога што су се у новијем историјском периоду у значајној мери изјашњавали и као Срби, иако су свој језик и обичаје чували, а традицију поштовали и неговали. У многим сегментима су се асимилирали са српским становништвом и прихватили начин живота које носи савремено доба. Међутим, они су исто тако пренели и своју традицију и веровања на оне са којима деле заједнички живот. Тако се на овим просторима створио занимљив конгломерат култура сачињен од мноштва интересантних и јединствених обичаја.

Већина општина Браничевског округа се сврстава у неразвијени део Србије, па су одувек биле и синоним за тајновито подручје, пуно мистике. Исток Србије привлачи на откривање и упознавање. Оно што се одувек везивало фолклор Браничевског округа и Хомоља, као саставног дела, а што и данас привлачи велики број људи у ове крајеве јесте извесна тајновитост која прати културу народа овог подручја.

Овдашњи живаљ у великој мери поштује паганске обичаје и у великом проценту верује у такозвану „црну” и „белу” магију. Ова појава се карактерише и постојањем великог броја ритуала који се дешавају на најразличитијим местима (поток, шума, раскрсница путева...) у зависности од намене самог магијског чина. Веровање у магију карактерише становништво ових простора, али у великој мери привлачи и људе из различитих крајева Србије и Европе који посећују овдашње жене за које се у народу верује да поседују одређену „шаманску надареност”.

Свакако да и веровање у „онострано”, магију и шаманке спада у дух фолклорне традиције народа са ових простора. У литератури се наводи да фолклор представља вид, облик народне уметности која се спонтано развија као део традиционалне духовне културе. Сходно томе, фолклорно наслеђе у односу на туризам може се посматрати у различитим видовима, почев од материјалних остатака архитектуре, преко духовних уметничко-занатских производа и ликовног стваралаштва. Такође, овде спадају звучно-игране приредбе, традиционална такмичења, обичајни и други скупови, итд. За такво стваралаштво не постоје професионалне школе. Творац оваквих добара је становништво које искуство стиче претежно наслеђем. Оно се преноси као део традиције или у одређеним условима настаје само од себе, подстицано унутрашњим поривом. Овакве појаве су предмет обимних и

темељних проучавања и као такве могу да буду од интереса за туризам, који се данас сврстава у категорију културног туризма (Томка 1998).

Дисертација се бави темом развоја руралног туризма у Браничевском округу темељеног на фолклорном наслеђу. Кроз ову област проучавања акценат је у раду стављен на традиционалну ношњу, песму и игру, архитектуру, гастрономију, односно на све оне елементе фолклора који би били специфични као туристички потенцијали и заједно са другим сегментима чинили заокружену целину и комплетан туристички производ у руралним срединама Браничева.

Браничевски округ би у настојању да повећа туристичку потрошњу и задовољство туриста требало да креира понуду са што већим бројем различитих производа и услуга и на тај начин афирмише богато фолкорно наслеђе и омогући квалитетан развој туризма у руралним срединама.

Аутор је до података у раду долазио на основу вишегодишњег рада на терену, који укључује посматрање, учествовање у локалним обичајима и манифестацијама, разговором са домицилним становништвом (српског и влашког порекла) и сарадњом са људима из локалних Туристичких организација на простору Браничевског округа.

У раду су представљени и резултати анкете у којој је случајним узорком обухваћено 288 испитаника са територија осам општина Браничева (Жабари, Пожаревац, Мало Црниће, Петровац на Млави, Жагубица, Кучево, Голубац и Велико Градиште), а односи се на познавање и однос локалног становништва према влашким обичајима и влашкој магији, као делу фолклора и развоју туризма.

Дисертација би могла бити од користи општинама Браничева при даљем раду на унапређењу туризма, афирмацији локалне културе и традиције, формирању заједничких туристичких производа и пре свега представљању фолклорног наслеђа као добре основе за развој руралног туризма у Браничевском округу.

МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ РАДА

У свету је развијено више врста туризма које собом могу понети епитет *културни*, те се фолклорно наслеђе јавља као изузетан потенцијал који би на одређеном простору требало пре свега очувати, а затим на одржив начин и афирмисати кроз развој руралног туризма.

Путовања која у себи садрже и одређена интересовања усмерена ка елементима културе и традиције неког народа свакако да у значајној мери одређују и сам избор дестинације. Културни туризам на тај начин омогућава стављање акцента на садржаје везане за културну баштину и помаже очување локалне културе.

Утврђивањем такозваних културних маршрута би се локалном фолклорном наслеђу омогућило да буде промовисано и укључено у јединствену туристичку понуду.

Рурални туризам се често сматра обликом туризма којем је пре свега својствена одрживост, да привлачи мали број посетилаца, да му није потребан развој крупне инфраструктуре и да су туристи обично веома заинтересовани за локалну културу, традицију и личну интеракцију са домаћим становништвом. Према широј дефиницији се наводи да рурални туризам укључује широк опсег активности, услуга и задовољстава обезбеђених од стране пољопривредника и људи са села да би привукли туристе у своју област с циљем стварања додатног прихода (Кошић, 2009).

У публикацији *Rural Tourism in Europe – Experiences, Development and Perspectives* (2004) се наводи да термин „ рурални туризам” има примену у случајевима када је рурална култура кључна компонента понуђеног туристичког производа, да је специфично за производ руралног туризма настојање да се посетиоцу осигура лични контакт, осећај за физичко и људско окружење у руралном простору и колико је то могуће, да му се пружи могућност учествовања у активностима, традицији и стилу живота локалног становништва (Кошић, 2009).

С тим у вези посебна пажња у дисертацији ће бити усмерена на развој руралног туристичког производа Браничевског округа, јер би ова врста туризма свакако могла повезати многе сегменте привреде који би допринели оживљавању овог дела Србије, а у исто време се темељити на овдашњој култури и традицији.

Потенцијали којим Браничевски округ располаже сврставају га у подручја са значајним ресурсима и богатим фолклорним миљеом за развој туризма у руралним (сеоским) подручјима. Ова врста туризма још увек није довољно и на прави начин заживела на овом подручју, али је евидентно да рурални туристички производ може бити формиран, а затим и презентован на туристичком тржишту и на основу богатог фолклорног наслеђа карактеристичног за ове пределе.

У докторској дисертацији ће, везано за фолклорно наслеђе, бити обрађени следећи елементи фолклорног наслеђа значајни за развој руралног туризма на простору Браничевског округа:

- ношња
- обичаји
- културни живот
- народно градитељство
- етнографске манифестације
- гастрономска понуда

ПРЕДМЕТ РАДА

Предмет докторске дисертације *Фолклорно наслеђе као основа развоја руралног туризма Браничевског округа* јесте карактеристична локална култура, везана за простор Браничевског округа, а настала као последица заједничког живота народа српског и влашког порекла и њена улога у развоју руралног туризма на овом простору. Радом су обухваћени сви елементи везани за територију Браничевског округа и фолклорно наслеђе овог дела Србије, који би уз адекватно спроведене планове могле бити стављени у функцију развоја руралног туризма. Докторска дисертација обухвата дефинисање појма руралног туризма и његов развој у Европи и Србији, као и потенцијалне могућности за развој на територији Браничевског округа темељено на специфичном фолклорном богатству. У раду је приказан географски и туристички положај Браничевског краја, физичко – географске и друштвено – географске карактеристике од значаја за развој руралног туризма, фолклорно наслеђе Браничевског округа, обрађено кроз сегменте обичаја, ношњи, културног живота, народног градитељства, материјалне, духовне и техничке културе, гастрономске понуде, потенцијалних сувенира... За потребе рада је извршено анкетно истраживање, које је у себи обухватило више тема како би се утврдило мишљење локалног становништва. Тако је први део анкете везан за ставове житеља Браничевског округа о влашкој магији (као делу локалног фолклора), а други део је посвећен влашким обичајима, традицији, гастрономији, фолклору, гостопримству, потенцијалима за развој туризма и самој препознатљивости Браничевског округа на туристичкој мапи Србије. У даљем раду урађена су и SWOT анализа и TOWC матрица, а дата је и компарација са европским државама у којима је рурални туризам већ афирмисан.

ЦИЉ РАДА

У складу са предметом истраживања постављени су и циљеви рада: да се на научној основи, на основу вишегодишњег рада и истраживања на терену и учествовања у различитим карактеристичним локалним обичајима, као и уз консултовање иностране и домаће научно стручне литературе, истраже могућности развоја руралног туризма на простору Браничевског округа на темељима богатог локалног традиционалног наслеђа српске и влашке културе. Ово подразумева и рад на томе да се утврде јаке и слабе тачке, изврши тржишна анализа и да поређење са земљама у окружењу где је ова врста туризма већ развијена и дају предлози могућих праваца даљег развоја. Конкретан циљ докторске дисертације јесте да се кроз приказ тренутног стања и кроз предлоге за даље кораке у будућности прикажу могућности за привредни напредак Браничевског округа кроз развој руралног туризма, а на основама фолклорног наслеђа овог дела Србије.

ЗАДАЦИ РАДА

Задаци рада подразумевају да се изврши сагледавање свих фактора од важности за развој руралног туризма на одређеном простору. То подразумева утврђивање географског и туристичко – саобраћајног положаја дестинације, природних и друштвених карактеристика на простору Браничевског округа, истраживање фолклорног наслеђа (ношња, обичаји, културни живот, народно градитељство, материјална, духовна и техничка култура, етнографске манифестације) и даљу туристичку валоризацију.

Даљи задаци подразумевају и истраживање гастрономске понуде Браничевског округа, израду потенцијалних сувенира, значај културно – историјске баштине овог дела Србије за развој руралног туризма. Докторска дисертација ће резултирати приказом постојећег стања на терену, целокупне привредне слике која је присутна у Браничевском

округу, занимљивости везаних за фолклорно наслеђе овог краја и заинтересованост самог локалног становништва за развој туризма у Браничевском округу.

У дисертацији ће бити изложени и предлози за даљи рад на развоју руралног туризма овог дела Србије (на основама фолклорног наслеђа), јер идентификовање недостатака и предности једне дестинације у односу на потенцијалне конкуренте (у земљи и иностранству) представља један од примарних корака у планирању развоја потенцијалне туристичке дестинације.

МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији су коришћене различите научне методе:

- Метода аналитичког проучавања свих фактора значајних за развој руралног туризма на простору Браничевског округа, са посебним акцентом на фолклорно наслеђе овог дела Србије;
- У области теренских истраживања су примењене методе посматрања, активног учествовања у локалним обичајима и ритуалима, интервјуи са домицилним становништвом и тзв. шаманкама (врачарама) из овог краја, интервјуи са запосленима у општинама и Туристичким организацијама Браничевског округа и анкетно истраживање становништва Браничевског округа. Обрада података прикупљених на основу анкетираниог случајног узорка од 288 испитаника извршена је у програмском пакету за статистичку анализу и обраду података СПСС верзија 17.0 (*Statistical Package for Social Sciences – SPSS, у преводу Статистички пакет за друштвене науке*).
- Историјска метода проучавања је коришћена при истраживању архивске грађе и других докумената везаних за развој руралног туризма и статистичке податке самог Браничевског округа;
- Метод компарације је примењен при истраживању стања руралног туризма у другим европским земљама и поређења са ситуацијом у Србији и Браничевском округу;
- За анализу јаких и слабих тачака, предности и недостатака примењена је SWOT анализа и TOWC матрица;
- Помоћу дескриптивне методе представљени су изведени закључци у докторској дисертацији.

ОЧЕКИВАНЕ НАУЧНЕ ВРЕДНОСТИ РАДА

Браничевски округ представља недовољно привредно развијен део Србије. Међутим, карактерише га повољан географско – туристички положај, велико природно и изузетно културно богатство, које још увек није на адекватан начин до сада валоризовано и презентовано на туристичком тржишту.

У докторској дисертацији ће бити представљени и анализирани сви туристички потенцијали Браничевског округа, садашње стање развоја туризма и могућности за његову даљу афирмацију. Посебан акценат ће у раду бити стављен на проучавање и прикупљање података везаних за фолклорно наслеђе са ових простора које би могло представљати основ за развој руралног туризма на подручју Браничевског округа. Наиме, разноликост фолклора (српска и влашка култура) која карактерише ове крајеве представља значајан и недовољно искоришћен потенцијал који би на адекватан и одржив начин требало валоризовати кроз развој руралног туризма.

Дисертација би се могла користити као помоћ општинама Браничевског округа при изради стратегијских планова и пројеката везаних за развој туризма у целини на простору сваке општине појединачно, или Браничевског округа као јединствене територије. Посебно

значајан допринос дисертације се може огледати у помоћи при развоју руралног туризма, за који на овом простору још увек не постоје адекватне стратегије развоја, иако постоји интерес локалног становништва. У дисертацији ће бити изложене и идеје за формирање јединственог туристичког производа Браничевског округа, за који Туристичке организације овог краја показују велико интересовање.

ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

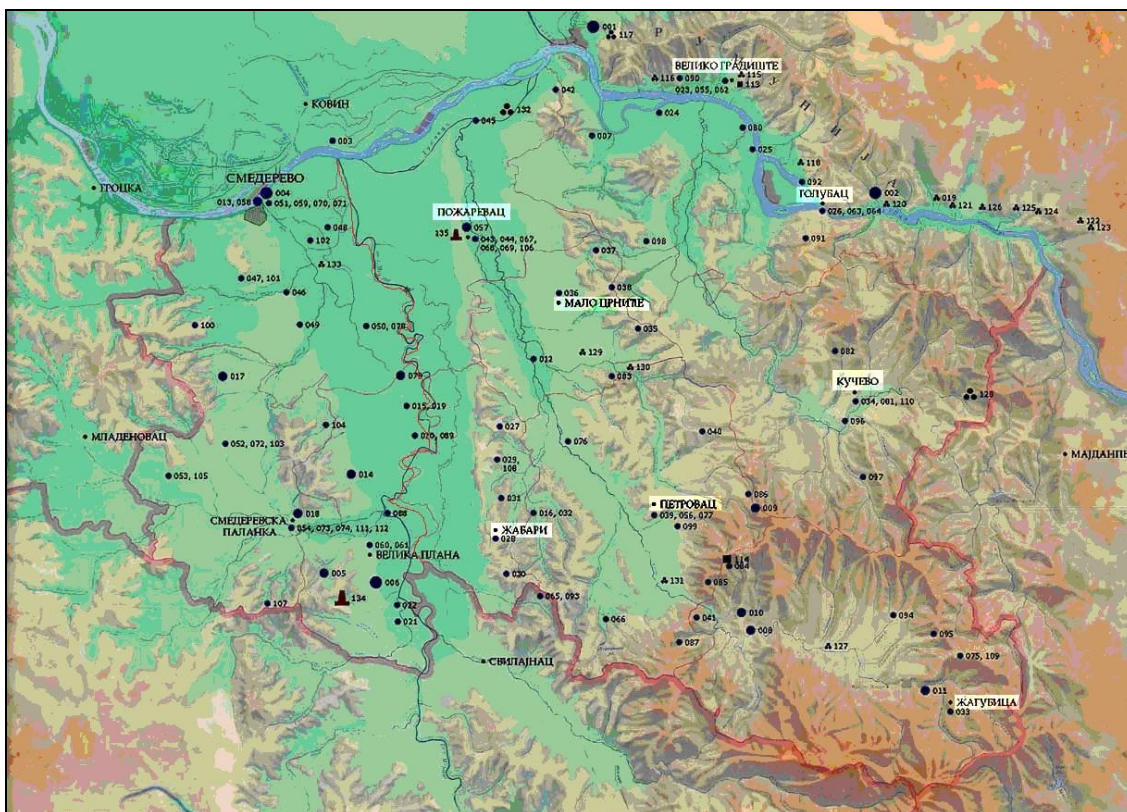
Један од најважнијих елемената који одређују судбину неког краја јесте и положај који га одликује. Он у значајној мери усмерава живот људи, њихове привредне активности, повезаност са осталим деловима земље, традицију и културу. У зависности од сврхе анализирања положаја он свакако може бити повољан или неповољан за развој одређених делатности.

У даљем тексту је акценат стављен на анализу географског и туристичко – саобраћајног положаја Браничевског округа као једног од значајних фактора развоја туризма на овом простору.

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

Браничево представља једну од кључних геостратегијских тачака југоисточне Европе, ограничене са западне стране реком Великом Моравом, са северне и источне Дунавом, а са јужне планинским ланцем који чине Бељаница, Хомолске планине и Северни Кучај. Разноликост рељефа условило је издвајање неколико антропогеографских целина. Пожаревачко Поморавље и Подунавље са Стигом, као једном од највећих равница у Србији, јужно од Дунава и Саве, карактерише плодно земљиште погодно за земљорадњу. За њима скоро ништа не заостају ниско брдовите области Млаве и Доњег Пека. Планинске пределе Хомоља и Звижда одликује богатство шумама и разноликим рудама и минералним благом. Браничеву припада и скоро цео горњи део Ђердапа, највеће европске клисуре, коју одликује измењено медитеранска клима и разноврстан биљни и животињски свет.

Карта 1. Географски положај Браничевског округа

Извор: МСПНЕ, Пожаревац (1: 366.000)

Браничевски округ се налази између 44°49'20" северне географске ширине и између 21°03'30" источне географске дужине у источној Србији. Растојање крајњих јужних и северних страна, као и источних од западних износи 85 километара, а раздаљина двеју најудаљенијих тачака у округу је око 95 километара (ушће Мораве у Дунав и крајња граница код Жагубице према Бору).

Од укупно 326 километара границе, 186 километара или 51,4% одлази на токове Дунава и Велике Мораве, а 167 километара су копнене границе. Укупна површина округа износи 3.855 квадратних километара, од тога је пољопривредна 2 514 квадратних километара или 65,2% .

По висинским карактеристикама округ је у границама од 60 метара до 1.336 метара (венац Бељанице), с тим што у западном делу не прелази 400 метара. Од укупног броја насеља 78% налази се у нижем брежуљкасто – равничарском делу (Младеновић, Јацановић, 2002).

Округ сачињава осам општина: Пожаревац (седиште региона), Петровац на Млави, Мало Црниће, Жабари, Жагубица, Кучево, Велико Градиште и Голубац.

На самој обали Дунава налазе се општине Велико Градиште и Голубац, а Пожаревац, као седиште округа, близу је Дунава и Мораве, али и реке Млаве. Жабари су такође у близини реке Мораве, а општине Петровац на Млави и Жагубица налазе се на самој реци Млави. Општина Кучево има своју реку Пек, која протиче кроз већи део општине и кроз сам град Кучево (Младеновић, Јацановић, 2002).

Преко Пожареваца округ је везан за аутопут Београд – Ниш, који је удаљен само 20 км. Из правца Београда протеже се железничка пруга Пожаревац – Кучево – Мајданпек – Бор.

Захваљујући положају општинских места поред река, у плодној равници Стига, по обронцима Хомољских планина, моравском и дунавском приобаљу, округ има веома повољне услове за развијање свих врста делатности. Међутим, услед економске ситуације у којој је наша земља протеклих година, привреда и овог краја бележи негативан раст.

ТУРИСТИЧКО – САОБРАЋАЈНИ ПОЛОЖАЈ БРАНИЧЕВА

Посматрано са туристичког аспекта Браничевски округ одликује одличан туристичко–саобраћајни положај. Налази се релативно близу Београда (70km), као главног града Републике Србије и највећег емитивног центра у земљи. Самим тим округ има и добру повезаност и са аеродромом Никола Тесла. Од аутопута Е 75 је удаљен 15km, од Новог Сада је удаљен 150km, а од Ниша 130km.

Браничевски округ се може поделити у две целине:

- Хомоље
- Подунавље

Хомоље је географска област у Источној Србији ограничена планинским венцима. Од Звижда на северу одвајају је Хомољске планине (940m), од Ресаве на југу венац Бељанице (1.336m), од црноречког басена на истоку масив Црног врха (1.027m), а равничарска доња Млава на западу и ниске Горњачке планине отварају га према плодној равници Стиг (Миљковић, 1992).

За разлику од несигурних, старих времена када се Хомоље морало далеко заобилазити, централно место ове области у регионалном комплексу источне Србије, предодредило му је, у садашњем времену, веома повољан туристички положај. Он се посебно истиче у природним предиспозицијама саобраћајница упоредничког и подневачког правца, као најпогоднијим и најкраћим спонама.

Долином Млаве повезано је са плодном доњом Млавом и Стигом, преко превоја на Црном Врху са Црноречком котлином и Тимочким басеном, преко нижих делова Хомољских

планина и долине Пека са Звиждом и Поречом, а преко обронака западне Бељанице са Ресавом (Миљковић, 1992).

У административном погледу Хомољу припадају општине Жагубица и делом Петровац на Млави. Граничи се са општинама Деспотовац, Бор, Мајданпек и Кучево, а делом и са општином Петровац. Заузима површину од око 760 квадратних километара.

Територија Хомоља има изглед неправилног правоугаоника постављеног у правцу исток – југоисток – запад – северозапад, дужине око 35 километара и ширине око 26 километара (Миљковић, 1992).

Регионални пут Београд – Жагубица – Бор најважнија је саобраћајница која пролази централним делом и повезује подручја вредних културно – историјских мотива и великих градских центара Стига и Поморавља са источним деловима наше земље као посебном туристичком регијом, где се истичу: Борско језеро, Брестовачка бања, Гамзиградска бања, Злотска и Рајкова пећина, Ђердапско језеро... Друга важна саобраћајница повезује га преко Петровца са Свилајнцем, Деспотовцем и Великом Планом, односно спаја са туристичким атрактивностима Ресаве (Ресавска пећина, кањон Ресаве, манастири Манасија и Раваница) и Поморавља (Миљковић, 1992).

За квалитет саме путне мреже се може рећи да су поједине деонице у лошем стању и да захтевају улагања средстава ради побољшања саобраћајне инфраструктуре овог дела источне Србије. Поред лоших путева запажа се и недостатак одговарајућих путоказних ознака, тако да је путницима из других делова земље, било да су намерни да бораве у овим пределима, или само пролазе кроз овај крај, ускраћена одговарајућа информисаност, а самим тим и потребно интересовање за овај, пре свега, очувани део Србије.

Подручје на коме се у административном погледу простиру општине Пожаревац, Кучево, Мало Црниће, Жабари, Петровац на Млави и Жагубица, иако географски не припадају све Хомољу, због близине, гравитирања и међусобне повезаности, покушавају да у овом делу Србије формирају заједнички туристички производ.

Кључни конкурентски фактор саобраћајне позиције овог подручја јесте близина европског коридора 10, односно аутопута Е75 (Београд – Ниш). Ова саобраћајница омогућава ефикасно укључивање у све значајније саобраћајне токове у Србији и региону. Јужни део области је оивичен магистралним путем М5, који има своју европску ознаку Е 761 и који повезује коридор 10 (код Параћина) са Зајечаром и даље Видином. Поред регионалних путева, који спајају подручје са главним коридорима, најважнији интерни регионални пут је Р 105 (Пожаревац – Петровац – Крепољин – Жагубица – Црни Врх – Бор) .

Правило да близина приступа некој важној саобраћајници не значи да је квалитет тог приступа адекватан, потврђује се и на примеру ове регије. Наиме, квалитет друмске инфраструктуре на потезу општински центри регије – коридор 10 је на веома ниском нивоу (изузетак је Пожаревац). На целој територији области доминирају регионални и локални путеви, док су магистрални путеви практично присутни само на северном и јужном ободу подручја.

Железничка мрежа овог подручја представљена је пругом која се код Мале Крсне одваја за Пожаревац (једним краком пруге, који се код Марковца одваја према Ресави, Деспотовцу и завршава се у руднику Ресавица (локалног типа) и малим краком пруге који се простира на самом југу области и иде од Параћина до индустријских постројења у Старом Поповцу. Према рентабилности, ове пруге спадају у трећу категорију пруга железница Србије. То значи да се веома мало користе у путничком саобраћају и да је њихова будућност, по том питању, веома дискутабилна.

Удаљеност од главних речних токова и недовољна пловност река које гравитирају ка подручју не омогућава коришћење потенцијала речног саобраћаја, изузев када је у питању Дунав, али се речно богатство у великој мери може користити у рекреативне сврхе.

По питању ваздушног саобраћаја регија гравитира ка, за сад једина, два међународна аеродрома, Београду и Нишу.

Упркос недовољно изграђеној саобраћајној и туристичкој инфраструктури, природне и културне атракције дају печат овом простору и представљају прави „резервоар” будућих туристичких садржаја.

Потенцијално туристичко подручје популарно названо „Доње Подунавље” простире се у источној Србији, дуж леве обале Дунава, на његовом току између Великог Градишта и ушћа Тимока. Заузима површину од 3.362km², на коме живи 121.306 становника. Према копненом залеђу ово подручје пружа се вододелницом између слива Дунава и слива Мораве, а преко Великог брда, Ракобарског вуса и Шомрде, спуштајући се на југ до Хомољских планина, Малог и Великог крша и Дели Јована (Мастер план „Доње Подунавље”, 2007).

У административном смислу, туристичко подручје „Доње Подунавље” обухвата пет општина источне Србије: Велико Градиште, Голубац, Мајданпек, Кладово и Неготин. Велико Градиште и Голубац припадају Браничевском округу.

На овом простору се налази висока концентрација природних и антропогених туристичких ресурса, у различитом степену заштите, очуваности и валоризације за потребе туризма. Прожимају се природне специфичности и атрактивности са културом, историјом и традицијом народа који су на овом просторима живели и оних који ту данас живе. Међутим, на путу његове потпуне активације у туристичком бизнису, постоје још увек бројне препреке: саобраћајне (лоша повезаност са главним копненим коридорима и транзитни саобраћај који се обавља кроз Национални парк, као и непостојање домаће речне флоте и слаба уређеност приобалног подручја), демографске (депопулација становништва, неповољна старосна и образовна структура популације), економске (низак степен економске развијености, транзициони и приватизациони проблеми, висока незапосленост).

Компарирајући четири најзначајније европске реке (Волга, Дунав, Рајна и Елба) долази се до закључка да је Дунав веома исплатив саобраћајни правац. Пловни пут Дунава је високо квалитетан пловни коридор (коридор VII: Северно море – Рајна – Мајна – Дунав – Црно море) укупне дужине 2.415 километара. На том пловном путу, најатрактивнији сектор представља, управо Ђердапска клисура (*Iron gate*) настала као пробојница кроз планински масив Карпата (Мастер план „Доње Подунавље”, 2007).

На овој територији постоји и бициклистичка траса која прати пут Голубац – Велико Градиште – Затоње – Рам, да би се на два места рачвала на огранке алтернативних траса: код села Затоња алтернативно бициклисти могу ићи до села Рам дуж саме обале Дунава и други алтернативни правац је кружна тура око Великог Градишта, а поред обале Дунава. Код села Рам, на обали Дунава, предвиђена је скела за превоз бициклиста на другу страну реке, односно на територију Војводине.

Дунав је у свом току кроз општину Голубац најшири (5 – 6 километара). У овом делу Дунав представља огромну водену површину, погодну за развој различитих активности на води и у њеном приобаљу.

Од Голубачке тврђаве започиње велелепна Голубачка клисура дужине 13,5 километара са стрмим стеновитим странама и до 300 метара висине изнад нивоа реке. Воде Дунава богате су ихтиофауном, те с пролећа и почетка риболовне сезоне, на стотине пецароша посете насеље Голубац и његову околину.

На овом простору као део потенцијалне туристичке понуде, односно као део комплексног производа сеоског туризма, убрајају се и такозване „стазе здравља”. То се пешачке стазе које се простиру уз Брњичку реку и Велику Раковицу. Дужина ових стаза је око 21 километар. Атрактивност стазе чини кањон Брњичке реке, која је уједно и најдужи водоток на територији Националног парка, а чије се стране уздижу и до 300 метара надморске висине. Бројни су слапови и вирови поред којих се пролази. Насеље Раковица обухвата десетак салаша, тако да се ту може уживати и у лепотама народног наслеђа. Најлепши видиковац на овом подручју је Црни врх (624 метра надморске висине) одакле се пружа поглед на Национални парк, Дунав и суседну Румунију (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Део стазе Босман – Соколац се пружа кроз истоимени строги резерват природе, пењући се уз литице изнад Дунава и пролазећи поред већег броја видиковаца са погледом на клисуру Госпођин вир и румунски парк са друге стране. На почетку стазе, на неких 600–700 метара од магистралног пута, наилази се на јурске седименте дебљине око 200 метара. Пројектом ГТЗ „ЕУРОВЕЛО 6” трасирана је бицикличка стаза дуж Ђердапске магистрале која пролази и кроз општину Голубац. Траса прати магистрални пут, са алтернативном трасом која се одваја на почетку строгог резервата природе „Босман – Соколац” од магистрале и иде према Шомрди (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Ипак, бициклизам је на овом подручју, било као самосталан или као део производа руралног туризма, недовољно развијен. Према подацима локалних Туристичких организација кроз подручје годишње пролази око 1.000 бициклиста из иностранства. Због неприлагођеног и неадекватног садржаја бициклисти ретко користе услуге у подручју. Погодност пружа чињеница да европски бициклички коридор пролази кроз „Доње Подунавље” дужином од око 200 километара (ТО Велико Градиште).

Овај простор пружа могућност за бављење и такозваним спортовима специјалног интересовања. Ово се првенствено односи на кајак, кану и параглајдинг. Према подацима локалних удружења на основу ових спортова годишње се остварује око 500 ноћења.

Туристичко подручје „Доње Подунавље” представља простор са високом концентрацијом природних и антропогених туристичких ресурса, у различитом степену заштите, очуваности и валоризације за потребе туризма. То је простор који је неоспорно туристички високо потенцијалан, у коме се прожимају природне специфичности и атрактивности са културом, историјом и традицијом народа који су на овим просторима живели и оних који ту данас живе.

Река Дунав која у подручју „Доњег Подунавља” пролази кроз најатрактивнији део свог тока – непоновљив, узбудљив и јединствен у Европи, где се смењују ширина дунавског тока и сужења клисура Гвоздена врата, пружајући услове за разноврсне активности на води и непоновљив спој воде и копна.

Ђердапска клисура – највећа композитна долина Европе, јединствена антецедентна долина и клисура пробојница, која се усекла у карпатску масу и формирала сплет котлина и клисура.

Археолошки локалитети најстаријих цивилизација на европском тлу и културно – историјски споменици као сведочанства прошлих времена у овом пограничном појасу.

Изузетан рурални амбијент, споја дунавске обале и брежуљкастих падина у позадини, сликовит пејзаж сеоског фолклора и традиције, старе градске чаршије дунавских насеља из XIX века које везујући се за атрактивну риву, одишу миром, романтиком и традицијом.

„Доње Подунавље” има повољан туристичко - саобраћајни положај и у том смислу се посебно истиче следеће:

- северном страном ослања се на међународни пловни пут – коридор VII који представља најатрактивнију кружну линију у Европи;
- са јужне стране, регионалним прилазима, везује се за коридор X – најважнији саобраћајни правац у држави;
- Ђердапска магистрала је атрактивна саобраћајница у перспективи за амбијенталне и панорамске туре јер непосредно прати ток Дунава

Међутим, да би се „Доње Подунавље” позиционирало у целокупном свом изобиљу, неопходно је интезивно радити на изградњи ланца високих вредности који претпоставља превазилажење следећих кључних препрека:

- Лоша интерна мобилност и непостојање речне флоте;
- Лоша смештајна структура;

- Недовољна заштита, уређење и унапређење целокупног простора "Доњег Подунавља";

Изузетак у погледу квалитета путне мреже представља општина Пожаревац, која је уједно и седиште Браничевског округа. Саобраћајни положај општине Пожаревац је повољан јер се налази у близини аутопута Београд – Ниш, а кроз општину пролази и магистрални правац М 25.1 (Пожаревац- Велико Градиште – Голубац – Кладово). Осим тога, општина целом северном границом излази на ток Дунава, међународни пловни пут, а својом западном границом ослања се на ток Велике Мораве.

Укупна дужина путева на територији општине Пожаревац износи 183 километара, од чега се 165 километара сврстава у категорију са савременим коловозом. Магистрални путеви чине 48 километара, регионални 74 километара, а мрежа локалних путева 64 километара савременог коловоза (Ауто мото савез Србије).

Осим поменуте близине аутопута и магистралног пута М 25.1, регионалну мрежу путева чине: Р 103 (Костолац – Пожаревац – Жабари), Р 105 (Речица –Набрђе), Р 1076 (Дубравица – Мало Црниће), Р 108.а (од М15. 1 код Берања до Средњева), Р214.а (Пожаревац – Љубичево – Смедерево) (Ауто мото савез Србије).

Железничка пруга Београд – Бор – Зајечар повезује Тимочку крајину и целу источну Србију са остатком железничке мреже Републике.

Како се на територији општине Пожаревац налазе ушћа Велике Мораве и Млаве у Дунав, који представља њену северну границу, општина има добре предиспозиције да развија речни саобраћај. Најзначајнија пристаништа су Дубравица, Костолац и Рам.

Општина Пожаревац је богата воденим токовима. Северну границу општине представља ток реке Дунав, који је од великог значаја за положај и привредни развој (међународни пловни коридор 7). Дунав на свом току кроз пожаревачку општину оставља и један велики рукавац за собом – Дунавац, који прати речни ток. Са западне стране, границу општине прати ток Велике Мораве. У прошлости је овом крају наносила велике штете услед сталног изливања и плављења, али је након регулације њеног тока и градње система насипа, Велика Морава постала вишеструко корисно, али недовољно експлатисано природно богатство општине. Источним делом протиче и река Млава, која је у овом делу свог тока типична равничарска река.

Браничевски округ, посматрано са туристичко – саобраћајног аспекта, има све предиспозиције да постане једна од најзначајнијих дестинација на туристичком тржишту Србије. Потребна су значајнија улагања у путну мрежу, сигнализацију, умрежавање у савремене начине информисања (ГПС)...

Међутим, спој Хомоља и дунавског приобаља и очуван рурални амбијент, богат разноврсним садржајима и изузетним фолклорним наслеђем, свакако да представља одличну основу за даљи развој туризма на овом подручју.

ФИЗИЧКО – ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Упознавање природно – географских елемената простора и природних туристичких мотива потребно је да би се ускладили њихове основне вредности са степеном њиховог туристичког активирања (Томић, 2003).

ГЕОЛОШКО – ГЕОМОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Разноликост рељефа Браничевског округа условило је издвајање неколико антропогеографских целина. Пожаревачко Поморавље и Подунавље са Стигом, као једном од највећих равница у Србији, јужно од Дунава и Саве, карактерише плодно земљиште погодно за земљорадњу. За њима скоро ништа не заостају ниско брдовите области Млаве и Доњег Пека. Планинске пределе Хомоља и Звижда одликује богатство шумама и разноликим рудама и минералним благом. Браничеву припада и скоро цео горњи део Ђердапа, највеће европске клисуре.

Хомоље је јасно ограничено планинским венцима са свих страна. Од Звижда на северу одвајају га Хомољске планине (940 метара), од Ресаве на југу венац Бељанице (1.336 метара), од црноречког басена на истоку масив Црног Врха (1.027 метара), од равничарске доње Млаве на западу га одвајају Горњачке планине (825 метара). Овако уоквирена геоморфолошка целина састоји се из два дела: Жагубичке котлине на истоку и Крепољинско – крупајске котлине на западу, између којих је бељаничко – хомољска пречага.

Рељеф Хомоља се одликује заступљеношћу разноврсних облика насталих као резултат сложеног деловања ендегених и егзогених фактора, манифестованих кроз тангенцијалне, радијалне и епирогене покрете, затим абразионог, крашког, флувијалног процеса и денудације и других фактора који су више или мање имали одраз у његовом коначном формирању. Морфогенеза хомољске области зависила је од степена тектонских процеса и хидрографских стања, односно климатских прилика, а од њих деловање агенаса којима је формиран савремени рељеф.

Облици настали флувијалним процесом имају највећу заступљеност у хомољској области. Агенс флувијалног процеса представља река Млава са својим притокама и њиховим изворишним крацима. Као најрепрезентативнији облици у рељефу Хомоља насталих флувијалним процесом су флувио – денудационе површи, флувијалне терасе и епигеније (Миљковић, 1992).

За разлику од површинских крашких облика који су релативно доста истраживани, посебно на Бељаници, унутрашњост кречњачких терена Хомоља је веома мало позната. Једно је сигурно – овај део источне Србије обилује великим бројем пећина и јама и привлачи спелеологе на испитивања, а љубитеље ове врсте истраживања природе на истинску авантуру.

У кречњачким теренима Хомоља заступљен је велики број пећина различитих типова, од оних са једноставним каналима до веома развијених пећинских система. Потпуно или делимично је истражено преко 50 пећина од којих многе представљају праве подземне лепотице. **Погана пећ** је име добила услед тога што у влажнијем делу године гута велике количине воде и донетог материјала. Улаз јој је тада блокиран, а јака бука јој је у народу донела епитет рђава, зла, те су је се због тога мештани плашили. Термин "пећ" се среће у називима мањих или већих поткапина које се најчешће користе за затварање оваца (Миљковић, 1992).

Пећина спада у ред најлепших пећина Хомоља и источне Србије. Припада групи речних и то понорских пећина, кроз коју тече већим делом године подземна река. Обилује

најразноврснијим накитом различитих величина и облика. Неки представљају праве реткости у кршу овог поднебља. Велика концентрација сталактита, сталагмита, драперија и других облика очуваних и нетакнутих, украшених спектром свих боја омамљују човека исконском лепотом и складом (Миљковић, 1992).

На територији Хомоља постоје и две прерасти, два природна камена моста који представљају ретке облике крашког рељефа. Једна је Осаничка прераст, чија укупна дужина износи 18 метара, висина свода варира од 0.9 до 3 метра, док просечна ширина износи 3 метра. Испод свода дебљине и до 5 метара протиче Осаничка река (Миљковић, 1992).

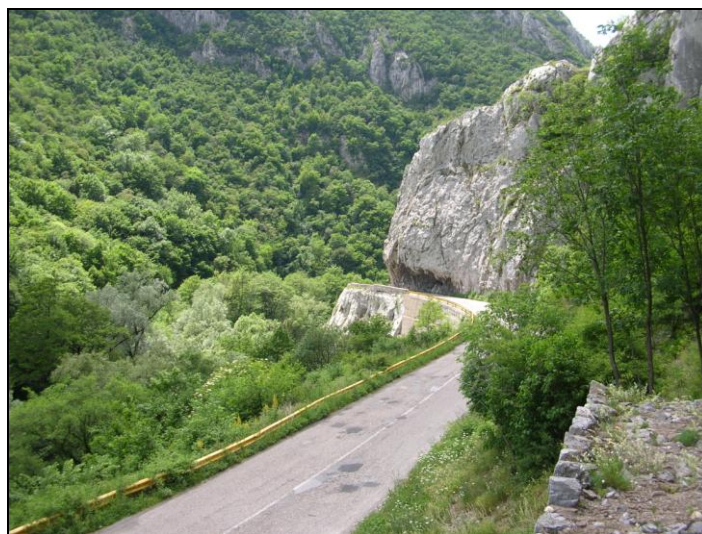
Слика 1. Панорама Хомоља

Извор: Туристичка организација општине Жагубица

Посебно интересантна и примамљива за истраживање, авантуру, одмор и рекреацију је и Горњачка клисура – специфичан облик рељефа овог краја.

Низводно од ушћа Крупајске реке у Млаву, ова река формира епигенију којом започиње Горњачка клисура дужине 16 километара.

Улаз у клисуру из плодне равнице Млаве фасцинира путника. Планински венци Вукана (825 метара) и Жежевца (675 метара) надвијају се над реком.

Слика 2. Пут кроз Горњачку клисуру

Фото: Бабић В., 2011.

Улаз у Хомоље „надгледају” остаци кула стражара још из римског доба. Овде се налазе и остаци манастира Митрополија и Благовештење из XIV века, где су кроз историју биле значајне преписивачке школе.

Слика 3. Благовештење
Фото: Бабић В., 2011.

Лепоте Горњачке клисуре будиле су инспирацију и остале забележене перима Ђ. Милићевића, Е. Челебије, Ђ. Јакшића и других људи најразличитијих профила и интересовања.

Данас клисуру посећују како риболовци на пастрмку, клена, скобаља, који се у великом броју случаја залажу за то да на овом простору буде дозвољен само спортски риболов, тако и љубитељи културно – историјских споменика (манастир Горњак...), камповања поред реке, планинарења.

Хомоље и његова шира околина одликују се хетерогеним геолошким саставом који је кроз дугу геолошку историју био изложен интензивним тектонским процесима. Такве геолошко – тектонске прилике неминовно су се одразиле на формирање сложених геоморфолошких црта.

У геолошкој грађи учествују стене различите старости (од прекамбије до квартара) и начина постанка (седиментне, еруптивне и метаморфне).

Најстарије геолошке творевине на територији Хомоља су висококристаласти шкриљци јужног дела хомољског кристаластог комплекса. Заједно са нискокристаластим шкриљцима изграђују централни део венца Хомољских планина.

Стене палеозојске старости заступљене су у североисточном делу Хомоља, тачније, изграђују источни и североисточни обод Жагубичке котлине. Представљене су творевинама старијег палеозоика и то метаморфисаним пешчарима, филитима и аргилошистима.

Геолошке творевине мезозојске старости захватају највећу површину у Хомољу. Доминантан значај имају у саставу Бељанице, Горњачких планина и бељаничко – хомољске пречаге, док су у Хомољским планинама, на делу који припада хомољској области, заступљене само делимично.

Стене тријаске старости откривене су у западном делу области, односно у горњачкој зони.

Творевине јурске старости представљене су седиментима средње и горње јуре, који показују две области развића и то у горњачкој зони и Хомољских планина и Бељанице.

Кредне творевине имају велико распрострањење на територији Хомоља, учествујући у изградњи Бељанице до око 700 метара апсолутне висине и северног дела бељаничко – хомољске пречаге.

Након интезивне вулканске активности у горњој креди, следио је период мировања, да би потом, на почетку палеогена, магматизам био поново активан. У западном делу Хомоља, у горњачкој зони, као и на северозападном ободу Бељанице, јављају се на знатним површинама дацити – андезитске стене које припадају великој еруптивној зони дуж ридањско – крепољинског раседа.

Терцијарни седименти Хомоља припадају језерском неогену и имају велико распрострањење. Представљени су наслагама миоцене и плиоцене старости, које се могу издвојити у два подручја и то жагубички неогени басен на истоку и басен горњачког парахтона (Брезница, Врањ, Јасеновац, Близнак).

Седименти квартара су најмлађе геолошке творевине које су релативно мало заступљене у односу на старије формације преко којих леже. Представљени су делувилним наслагама, алувијалним наносом, бигром и сипарима. Алувијални наноси имају највеће распрострањење од свих квартарних седимената. Изграђују их шљункови, пескови и глине чија дебљина не прилази 0.5 метара, а јављају се поред Млаве и њених притока у Жагубичкој и Крепољинско – крупајској котлини у појасу највеће ширине до 2 километра (Миљковић, 1992).

Неке од природних атракција Браничевског округа су сређене за посетиоце. Општина Кучево се одликује присуством две уређене пећине - Равништарка и Церомошња. Пећине су опремљене за посету туриста. Удаљене су тек неколико километара једна од друге и до обе води асфалтни пут. Преко пута самог улаза у пећину Церомошња постоји ресторан са специјалитетима овог краја (влашка кухиња). Церомошња се налази у близини истоименог села и у туристичкој функцији од 1980. године. Одликују је три велике дворане, од којих је највећа „Арена“, широка преко 40 метара и висока до 25 метара. Укупна дужина пећине је 775, 5 метара, док је туристичка стаза дугачка 441 м (ТО Кучево).

Пећина Равништарка се налази у атару села Равниште. За посете је потпуно уређена 2007. године, а дужина туристичке стазе износи 560 метара. Равништарка има само једну дворану „Црни двораци“, али је одликује богатство пећинског накита у главном каналу који је дужине преко 500 метара. Недалеко од пећине постоји и туристички инфо – центар, који у свом саставу поседује и ресторан и сувенирницу.

Браничевски округ се одликује и нижим делом који чини плодна равница Стиг и дунавско приобаље (Доње Подунавље).

Доње Подунавље заузима површину од 3.362 квадратних километара. Према копненом залеђу ово подручје пружа се вододелницом између слива Дунава и слива Мораве, а преко Великог брда, Ракобарског виси и Шомрде, спуштајући се на југ до Хомољских планина, Малог и Великог крша и Дели Јована.

Геоморфолошки, ово подручје је веома атрактивно, а као најатрактивнији геоморфолошки облик се посебно истиче Ђердапска клисура. Она је истовремено полигенетска, полифазна, попречна, антецедентна, композитна, лактаста и клисураста долина.

То је:

- највећа клисура Европе дужине 98 километара;
- композитна клисура која се састоји од 4 клисуре и 3 котлине (Голубачка клисура, Љупковска котлина, клисура Госпођин вир, Доњомилановачка котлина, клисура Велики и Мали Казан, Оршавска котлина, Сипска клисура);

- антецендентна речна долина и највећа клисура пробојница у Европи;
- клисура у којој је измерена највећа речна дубина у Европи;
- клисура у којој ширина Дунава варира између 2.000 метара у Доњомилановачкој котлини, до 150 метара у клисури Казан (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Осим поменуте клисуре, на овом подручју бројне су клисурасте и кањонске долине притока Дунава, које се сливају са планинских падина Северног Кучаја (803 метра надморске висине), Малог крша (929 метара надморске висине), Дели Јована (1.136 метара надморске висине) и Мироча (768 метара надморске висине) (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Разноврсни су крашки облици рељефа (пећине, јаме, вртаче и увале) као и геоморфолошки феномени попут прерасти – природних камених мостова.

Браничевски округ обилује низом занимљивих и упечатљивих природних богатстава условљених рељефом. Највећи број се налази у руралним пределима и одликује се добром саобраћајном повезанашћу. Ово је посебно важно због потенцијалних туриста из других крајева Србије и Европе. У близини неких од њих се наласе ресторани и инфо центри, или се, према речима надлежних из локалних самоуправа општина Браничевског округа, на неким местима планира и изградња визиторских центара. Све ово пружа богат и садржајан боравак потенцијалним туристима који се одлуче да посете ове просторе и отвара могућности за даљи развој руралног туризма.

КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Климатске карактеристике Браничевског округа условљене су утицајем бројних физичкогеографских фактора, како ширег тако и локалног карактера. Географски положај овог дела источне Србије указује на припадност округа умереноконтиненталном поднебљу, односно на режим умереноконтиненталне климе са четири годишња доба. Јесен и пролеће се одликују временском променљивошћу, док је лето, због утицаја Азорског антициклона са доста стабилним временом и повременим пљусковитим падавинама локалног значаја. У хладнијем делу године, временске прилике су под утицајем циклонске активности са Атлантика и Средоземља и зимског, тзв. Сибирског антициклона, због чега зиме могу бити доста дуге и оштре.

Омеђеност области Хомоља планинским венцима знатно утиче на одређене климатске карактеристике које се посебно уочавају код температура ваздуха, падавина и ветра. Од посебног је значаја венац Горњачких планина, који представља природну баријеру продорима ваздушних маса из панонске области. То је и главни разлог уочљивих климатских разлика између Горње Млаве и Хомоља. Разлике између појединих основних и сложених климатских величина постоје и у самом Хомољу, а одраз су рељефних утицаја унутар њега, као и околних планинских венаца (Миљковић, 1992).

Ради потпунијег сагледавања климатских прилика анализа је извршена на основу метеоролошких података добијених од стране Републичког хидрометеоролошког завода Србије. Податке за Браничевски округ РХМЗ добија од стране климатолошких станица Велико Градиште и Црни врх и радарског центра Петровац на Млави.

Климатолошка станица Велико Градиште се налази на 80 метара надморске висине, климатолошка станица Црни врх на 1.027 метара надморске висине, док се радарски центар Петровац на Млави налази на 282 метара надморске висине (РХМЗ).

За проучавање климатских карактеристика коришћени су подаци за период од 1990. до 2010. године добијени из климатолошких станица Велико Градиште и Црни Врх (мерна станица Жагубица) и радарског центра Петровац на Млави.

Табела 1 . Средње максималне и средње минималне месечне температуре ваздуха за период од 1990. до 2010. године

Климатолошка станица Велико Градиште 1990 – 2010.													
Темп. Ваздуха (°C)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
Средња вредност	-0,3	1,6	6,1	11,7	16,7	19,7	21,4	21,0	16,7	11,6	6,1	1,2	11,1
Радарски центар Петровац на Млави 1990 – 2010.													
Средња вредност	0,7	2,6	6,7	12	17,4	19,1	22,2	22,6	16,9	12,5	7,3	1,7	11,8
Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица 1990 – 2010.													
Средња вредност	-1,3	0,6	4,8	10,2	15,3	18,9	20,5	20,4	14,8	9,7	5,5	-0,2	

Извор: РХМЗ, Београд (Климатолошка станица Велико Градиште, Радарски центар Петровац на Млави, Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица)

У табели су приказане **средње месечне вредности температуре** у Браничевском округу за период од 1990. до 2010. године, добијене на основу резултата из Климатолошких станица Велико Градиште и Црни врх – мерна станица Жагубица и Радарског центра Петровац на Млави. На овај начин су сагледана три температурна варијетета која се односе на дунавску област, Потхомуље и Хомуље.

Уочава се да је јануар најхладнији месец на све три територије, с тим што је најнижа просечна вредност за дати период забележена на подручју Жагубичке општине (- 1,3°C), затим на територији које захвата Климатолошка станица Велико Градиште (-0,3°C), док је нешто више средња месечна температура за период 1990 – 2010. забележена на територији општине Петровац на Млави (0,7 °C).

Из табела се уочава да на територији општине Петровац на Млави, што се тиче средњих месечних температура за дати период, нису забележене негативне вредности ни у најхладнијим месецима.

Према подацима датим у табели на територијама општина Велико Градиште и Жагубица најтоплији месец је јули, са средњом месечном вредношћу за период 1990 – 2010. која износи 21,4°C (Велико Градиште) и 20,5°C (Жагубица). На територији коју обухвата Радарски центар Петровац на Млави највише средње месечне вредности температуре за период 1990 – 2010. има месец август 22,6°C.

Табела 2 . Средња вредност брзине ветра (m/s) за период од 1990. до 2010. године

Климатолошка станица Велико Градиште 1990 – 2010.													
Ветар m/s	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Средња вредност	2,9	2,8	2,96	2,7	2,0	1,8	1,63	1,7	1,86	2,4	3,1	3	
Радарски центар Петровац на Млави 1990 – 2010.													
Средња вредност	2,8	3,0	3,2	2,8	2,3	1,9	1,9	1,9	2,2	3,0	3,2	3,1	
Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица 1990 – 2010.													
Средња вредност	1,1	1,1	0,96	1,1	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	1,1	1,1	1,0	

Извор: РХМЗ, Београд (Климатолошка станица Велико Градиште, Радарски центар Петровац на Млави, Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица)

Значајан елемент у формирању климе Браничевског округа представља **ветар**. Његово дејство одражава се на друге климатске елементе, као што су температура и влажност ваздуха, облачност, падавине итд.

Подаци из Климатолошке станице Велико Градиште и Радарског центра Петровац на Млави за период од 1990. до 2010. године указују на сличне вредности у погледу средње месечне брзине ветра.

Другачија ситуација је на подручју Хомоља где се посебна важност ветра огледа у модификацији климатских прилика под утицајем пренетих особености климе одакле дува. Ово се, углавном, односи на најчешћа кретања ваздушних маса преко ове области, која су проузрокована неједнаким барометарским притисцима изнад Атланског океана и евроазијског копна. Она доносе Хомољу влажне ваздушне масе, а тиме и појаву повећане облачности и влажности ваздуха и излучивање атмосферског талога у топлијем делу године, односно хладно и суво време уз пад температуре у току зиме. Поред ових, интеррегионалних струјања из источног и западног правца, у делу источне Србије коме припада Хомоље заступљени су и ветрови других праваца, међутим, њихова честина је знатно мања од претходних. Постоје и струјања локалног карактера, која настају као последица уоквирености хомољског простора планинским венцима и специфичних термичких услова који овде владају у смислу загревања ободних и котлинских делова. Највећу учесталост јављања показују тишине. Наиме, нешто више од пола године Хомоље је без ветра. Што се тиче ветрова, највећу частину преко године имају источни и западни ветар, од којих први показује већу учесталост у хладнијем, а други у топлијем делу године. Струјање ваздушних маса из источног квадранта изазива стабилно и суво време, док западни ветрови доносе падавине (Миљковић, 1992).

Табела 3 . Релативна влажност ваздуха за период од 1990. до 2010. године

Климатолошка станица Велико Градиште 1990 – 2010.												
Релативна влажност (%)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Средња вредност	82	78	70	68	69	71	69	69	72	74	79	83
Радарски центар Петровац на Млави 1990 – 2010.												
Средња вредност	85	80	72	70	68	69	67	65	72	76	79	86
Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица 1990 – 2010.												
Средња вредност	88	86	80	77	78	79	77	77	84	85	86	89

Извор: РХМЗ, Београд (Климатолошка станица Велико Градиште, Радарски центар Петровац на Млави, Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица)

Ток **релативне влажности** стоји у функционалној зависности од температуре ваздуха и садржине водене паре у ваздуху. Најнижа средња месечна вредност, на основу података из Климатолошких станица Велико Градиште и Црни Врх – мерна станица Жагубица и Радарског центра Петровац на Млави за период од 1990. до 2010. године, на територији Великог Градишта је у априлу и износи 68% , док је највиша вредност у децембру и износи 83%. На територији коју обухвата Радарски центар Петровац на Млави најнижа вредност релативне влажности ваздуха је у мају 68%, док је највиша у децембру 86%. Мерна станица Жагубица бележи најнижу средњу вредност у априлу, јулу и августу 77%, док је највиша у децембру 89%. Уочава се да је на овој територији у односу на податке из Климатолошке станице Велико Градиште и Радарског центра Петровац на Млави увећана влажност ваздуха.

Табела 4 . Облачност у десетинама за период од 1990. до 2010. године

Климатолошка станица Велико Градиште 1990 – 2010.												
Облачност у десетинама	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Средња вредност	7,1	6,7	6,0	6,0	5,6	5,2	4,2	3,9	4,6	5,1	6,6	7,4
Радарски центар Петровац на Млави 1990 – 2010.												
Средња вредност	6,6	5,9	5,3	5,4	4,6	4,1	3,5	3,2	4,5	4,9	5,9	6,8
Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица 1990 – 2010.												
Средња вредност	7,7	6,7	6,0	6,1	5,0	3,8	3,8	3,5	5,3	5,8	6,5	7,6

Извор: РХМЗ, Београд (Климатолошка станица Велико Градиште, Радарски центар Петровац на Млави, Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица)

Облачност је један од главних климатских елемената и значајан модификатор температурних односа у Браничевском округу. Најмања просечна облачност је у јутарњим и вечерњим сатима летњих месеци са тенденцијом повећања идући ка хладнијим месецима и опадање облачности од јутра ка вечери (септембар – март). У табели се уочава да је август најведрији месец на све три посматране територије. Према подацима из Радарског центра Петровац на Млави уочава се да је август са 3,2 десетине неба прекривеног облацима (где је и најнижа вредност), док је децембар са 6,8 десетина најоблачнији. Према подацима Климатолошке станице Велико Градиште најнижа вредност износи 3,9 десетина неба прекривеног облацима у августу, док је најоблачнији месец децембар са 6,8 десетина неба прекривеног облацима. На основу података Мерне станице Жагубица уочава се да је најнижа вредност такође у августу са 3,5 десетина неба прекривеног облацима, док је највиша вредност у јануару (за разлику од претходне две посматране територије, где је у децембру) и износи 7,7 десетина неба прекривеног облацима.

Табела 5 . Средња вредност падавина за период од 1990. до 2010. године

Климатолошка станица Велико Градиште 1990 – 2010.												
Падавине (mm)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Средња вредност	45,6	42,5	41,7	57,6	66,4	83,9	67,4	56,7	56,6	47,3	48,8	55,5
Радарски центар Петровац на Млави 1990 – 2010.												
Средња вредност	44,3	47,8	42,0	61,1	52,0	74,9	66,5	63,6	66,8	65,1	51,1	54,3
Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица 1990 – 2010.												
Средња вредност	40,9	40,1	37,5	61,4	59,3	68,2	59,0	60,1	53,5	70,5	47,2	65,9

Извор: РХМЗ, Београд (Климатолошка станица Велико Градиште, Радарски центар Петровац на Млави, Климатолошка станица Црни Врх – мерна станица Жагубица)

Разматрајући **средњу вредност падавина** на територији Браничевског округа, уочава се да су најниже вредности у марту на сва три анализирана подручја. Према подацима Климатолошке станице Велико Градиште износе 41,7 милиметара, према подацима Радарског центра Петровац на Млави износе 42,0 милиметара, док према подацима Мерне станице Жагубица износе 37,5 милиметара. Највише вредности, у извештајима Климатолошке станице Велико Градиште и Радарског центра Петровац на Млави, посматрана подручја ових општина бележе у јуну: Велико Градиште са 83,9 милиметара ,

Петровац на Млави са 74,9 милиметара, док је на територији Мерне станице Жагубица са највишом средњом вредношћу падавина месец октобар са 70,5 милиметара.

Клима Браничевског округа у значајној мери погодује развоју туризма, нарочито у руралним срединама сва три анализирана подручја. Може се рећи да посете потенцијалних туриста, услед повољних климатских прилика, могу бити испуњене различитим активностима током целе године.

У летњим месецима је могуће купање и сунчање, у зимским рекреација на снегу, док би пролећни месеци били најпогоднији за рекреативне шетње, планинарења, учествовању у радовима у пољу, посете манифестацијама...

ХИДРОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Браничевски округ је веома интересантан у хидролошком погледу. Река Дунав представља највећи речни потенцијал овог подручја. Дунав је најдужа река у Европској унији и друга најдужа река у Европи, након Волге. Дугачак је око 2.850 километара и протиче кроз неколико европских главних градова. Настаје у Шварцвалду спајањем мањих река Берге и Бригах, а улива се у Црно море. Кроз Србију Дунав тече у дужини од 587 километара. На подручју Браничевског округа Дунав достиже и своју највећу ширину од 6,5 километара, да би се од Голубачке тврђаве сузио на неколико стотина метара. Овај део Браничевског округа карактеришу и токови дунавских притока (Туманска река, Брњица, Добрањска река, Бољетинска река, Поречка река, Вратна, Тимок...). У Браничевском округу се налази и највеће језеро подручја, али и највеће вештачко језеро Србије - Ђердапско језеро.

Карактеришу га следеће особине:

- настало је изградњом бране и хидроелектране „Ђердап Г”;
- површине која варира у зависности од висине водостаја и креће се од 170 до 253 квадратних километара, а дужине од 135 до 265 километара;
- малих амплитуда водостаја;
- са котлинским секторима (Љупковска, Доњемилановачка и Оршавска котлина) чији су обалски делови приступачни са копнене и језерске позиције, са прелазима ка језерском дну који су постепени што представља добру предиспозицију за формирање природних плажа (Мастер план „Доње Подунавље”, 2007).

Упоређујући четири најзначајније европске реке (Волга, Дунав, Рајна и Елба) долази се до закључка да је Дунав веома исплатив саобраћајни правац. Пловни пут Дунава је високо квалитетан пловни коридор (коридор VII: Северно море – Рајна – Мајна – Дунав – Црно море) укупне дужине 2.415 километара. На том пловном путу најатрактивнији сектор представља управо Ђердапска клисура, настала као пробојница кроз планински масив Карпата.

У општини Велико Градиште се налази и Сребрно језеро. Настало је након изградње хидроелектране „Ђердап Г”, када је ниво Дунава порастао и вода је зашла у један од његових старих рукаваца. Језеро је дугачко 14 километара, широко 100 – 300 метара и просечне је дубине 8 – 9 метара.

У другом делу Браничевског округа, на подручју Хомоља, јавља се изражена асиметрија слива, као последица геолошког састава. У областима изразите крашке безводице јављају се стални, површински токови – понорнице (Речке и Бусовата), а у котлинским равнима на неколико места избија термална вода. На северној страни Жагубичке котлине функционише једини интермитентни извор у источној Србији (Хомољска потајница), а на ободу Бељанице су јака крашка врела... Ове и многе друге хидролошке повољности представљају важно природно богатство на које се треба обратити посебна пажња.

Извори у овом подручју су чести хидролошки објекти. У хомољској области су најбројнији нормални извори и подложни су великим колебањима у издашности.

Другу групу извора чине крашки извори и врела који избијају на површину из кречњачких пукотина и пећинских канала (Миљковић, 1992).

Крупајско врело испод западног кречњачког одсека Бељанице, на надморској висини од 220 метара, смештено је у југоисточном делу Крепољинско – Крупајске котлине у атару села Милановца. Крупајско врело хране подземни канали који се завршавају пећинским отвором.

Врело је до 1946. године избијало из пећинског отвора у виду речног тока, који је почињао сифоном, када је око 40 метара низводније подигнута бетонска брана. На тај начин врело је добило нов изглед у облику мањег језерца.

Врело са околином представља веома привлачан природни комплекс. Интересантност Крупајског врела употпуњује и термални извор који избија у непосредној близини.

Слика 4. Крупајско врело
Извор: ТО општине Жагубица

Жагубичко врело или врело Млаве, како се у народу још назива, избија у крајњем југоисточном делу Жагубичке котлине, испод северних падина Бељанице на надморској висини 312 метара. Налази се на јужној периферији Жагубице од чијег је центра удаљено око један километар. Само врело има изглед мањег језера и у ствари представља потопљену вртачу окружену планинским узвишењима Концила и Врелске падине.

Укупна површина Жагубичког врела је око 655 квадратних метара, са приближном запремином од 2.480 кубних метара. Највећа измерена дубина износи 24 метара, међутим може се са сигурношћу рећи да је она знатно већа, с обзиром да вода избија из сифонских канала под великим притиском који спречава тачнија мерења. Вода која храни врело у виду кључева на дну и странама потопљеног басена, формира отоку дужине око 150 метара и ширине 12 метара. После лучног тока према северозападу, отока се спаја са Тисницом и формира једну од најлепших река Источне Србије – Млаву (Миљковић, 1992).

Ради очувања овог природног комплекса, Жагубичко врело и околина стављени су под заштиту као „Хидролошки природни споменик”. Међутим, појединим, непромишљеним грађевинским подухватима (бетонски мост преко отоке, асфалтни пут око врела и сл) знатно је нарушена његова исконска лепота.

Слика 5. Жагубичко врело

Извор: Туристичка организација општине Жагубица

Хомољска област је веома богата и термалним изворима, који се у народу називају „бањама”. Ови извори су обично састава који им даје својство лековитости.

Нажалост, често нису на адекватан начин третирани и није им поклоњена потребна пажња. Са одговарајућим плановима и пројектима везаним за одрживи развој овом крају би омогућили знатно већу атрактивност. Мастер планом „ Стиг – Бељаница – Кучајске планине” добили су и заједнички назив „ Млавске терме”. На неким од њих изграђени су пратећи објекти угоститељско – рекреационог садржаја (РУЦ „ Ждрело”), али још увек нису на одговарајући начин уређени у складу са природним амбијентом и адекватно позиционирани у склопу руралног туристичког производа овог краја.

Може се рећи да хидрографску артерију овог дела Браничевског округа представља река Млава. Настаје у југоисточном делу Жагубичке котлине од отоке Жагубичког врела и Велике Тиснице.

Млава је једна од најдужих река у Источној Србији, чија укупна дужина износи око 150 километара. Од формирања, до ушћа у Дунав код Костолца, Млава тече кроз Жагубичку котлину, Горњачку клисуру, Млаву и Стиг. Карактеристике планинске, незагађене реке, Млава је задржала у горњем делу слива, односно од Жагубице до Петровца.

Данас носи епитет једног од најчистијих водотока наше земље. Богата пастрмком, својим брзацима и слаповима вијуга кроз Хомоље, да би у додиру са плодним Стигом добила карактер мирне и тихе равничарске реке.

Одувек је привлачила спортске риболовце из свих крајева наше земље, који би своје утиске преносили даље својим пријатељима пецарошима и љубитељима природе, а онда јој се опет враћали жељни дружења са њом.

Лети се обале Млаве испуне камперима и излетницима, који овде обично проведу викенд пецајући, купајући се у њеној бистрој и пријатно хладној води и шетњи живописним крајоликом кроз који она протиче.

Уз одговарајућу планску и архитектонску подршку, водећи рачуна о очувању изворног природног амбијента, на одређеним потезима дуж њених обала, уз поштовање целокупног комплекса, могло би у будућности доћи до изградње мини ”green” хотела и

ресторана у којим би се служила надалеко чувена млавска пастрмка и специјалитети овога краја.

Уз сарадњу са околним општинама и локалним становништвом требала би се у значајнијој мери обратити пажња превасходно на очување и унапређење чистоће воде и хигијене њених обала, а онда приступити изради пројекта о туристичкој валоризацији у којем би Млава, као понос овог краја, имала великог удела.

Слика 6. Река Млава
Фото: Бабић В., 2011.

Хомоље има веома развијену хидрографску мрежу, а поред Млаве њу репрезентују Јошаничка река, Осаничка река и други водотоци са својим интересантним токовима.

Све ове предности у погледу хидрографских карактеристика чине Браничевски округ изузетно занимљивом дестинацијом и дају му богату и разноврсну структуру потенцијалних туристичких атракција.

Дунав, као једна од највећих пловних река Европе (коридор VII) представља изузетно значајан ресурс за овај крај. Осим чињенице да је Дунав пловни пут крузера, ова етапа Дунава има добре услове и за активности на води попут једрења, веслања, кајака.

На овом потезу пролази, по многима, кроз најатрактивнији део свога тока, где се смењују ширина реке и сужења клисура Гвоздених врата, пружајући услове за разноврсне активности на води и јединствен спој воде и копна. Заједно са осталим хидрографским потенцијалима чини једну од основа за укупно дизајнирање ланца вредности у туризму Браничевског округа.

Многи од кањона овог дела Србије поседују такозване „стазе здравља“, које пролазе поред многих слапова и вирова, сакралних објеката, али и лепота народног традиционалног наслеђа (салаши). Пројектом ГТЗ „Еуровело 6“ трасирана је бицикличка стаза дуж Ђердапске магистрале (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Обале река Браничевског округа краси очуван природни амбијент и изузетно фолклорно наслеђе, што у сеоским срединама пружа одличне могућности за смештај и развој руралног туризма (села Винци, Усије, Ждрело...).

БИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

Различит геолошки састав, конфигурација терена, климатске прилике, заступљеност бројних педолошких јединица и многи други природни фактори, условили су хетерогеност у флористичком саставу. Значајну улогу у мењању природног ареала имао је и човек.

Пре 250 година шуме су захватале велики простор у целој браничевској (посебно хомољској) области. Упоредо са порастом броја становника, смањивао се проценат територије шумских заједница. Данас су се шуме задржале на обронцима Хомољских планина где, проткане ливадама и пашњацима, стварају слику очуване природне средине. Главне врсте шумских биљних заједница са пратећим подврстама су шуме меких лишћара са примесама равничарских врста храста, јасена, бреста, брезе, клена и других пратећих врста. Ове биљне заједнице обилато прате разне врсте жбуња и све врсте шумског воћа. Нижи делови су под ораницама.

Овај крај је богат разноврсним животињским светом, чији је размештај у зависности од природних услова појединих делова области. Услед култивисаности територије, многе животиње су потиснуте на травне и шумске терене, чиме су и станишта многим врстама ограничена.

У листопадним шумама, ливадама, њивама, воћњацима, виноградима, баштама, потоцима и барама живе различите животињске врсте. Овде се срећу срна, зец, веверица, шумски миш, пух, јеж, кртица, твор, ласица, лисица, јазавац. У време кишовитих година овај крај настањује и бизамски пацов, а када су зиме веома хладне и снежне, у атаре села спуштају се и чопори вукова и крда дивљих свиња.

Присутне су и разне врсте птица – барске коке (рода, буковац, сива чапља, црна лиска, барска кока, дивља пловка глухара), коке (фазан, јаребица, препелица), разне врсте голубова, детлића, дневних и ноћних грабљивица...

Разноврсан биљни и животињски свет овог дела Србије пружа добре основе за развој ловног и birdwatching туризма, а богат рибљи фонд привлачи спортске риболовце из свих крајева Србије. Округ располаже и са задовољавајућим стручним кадром из ове области (дипломирани инжењери шумарства, ветеринарска служба, ловочувари) али је ипак неопходно укључити више туризмолога и менаџера специјализованих за ове врсте туризма, како би се ова значајна привредна грана могла развијати на одговарајући начин у складу са начелима одрживог развоја.

На овај начин би се могли активирати и луксузни смештајни капацитети сеоских домаћинстава (којих у овом крају има у значајном броју) људи који су заинтересовани за укључивање у ову врсту посла, јер је познато да ловни туризам прати високоплатежна клијентела која жели смештај у складу са својим материјалним могућностима. Ловишта Браничевског округа често у свом саставу обухватају и излетишта са маркираним стазама за пешачење и планинарење (ловиште „Трест“, општина Петровац на Млави...) која воде кроз атрактивне и очуване природне пределе.

Национални парк "Бердан", који се простире дуж тока Дунава, од Голупца до Кладова, заузимајући простор од 63.608,45 хектара, представља заштићени простор са високом концентрацијом геоморфолошких, хидролошких и биогеографских ресурса, као и значајним споменицима културе цивилизација које су на овом простору егзистирале током прошлих времена (остац заједница млађег каменог доба од 8.000 година п.н.е, остаци римске цивилизације). Око зоне Националног парка простире се заштитна зона површине 90.629,43 хектара (Мастер план „Доње Подунавље“, 2007).

Терени (различитих висинских карактеристика) богати разноврсним биљним врстама и развијеном хидрографском мрежом, пружају могућност рекреације и уживања у чарима природе природе. На овај начин би афирмацију доживеле и бројне манифестације (од

локалног, републичког и међународног значаја), које већ постоје, или би могле постојати, а везане су за природу и њена богатства.

Природне карактеристике Браничевског округа имају велики значај и представљају потенцијал у развоју туризма овог дела Србије. Потребно је спровести одговарајуће мере заштите које би омогућиле одржив развој у руралним пределима Браничева, јер су они у већини погодни за развој туризма.

ДРУШТВЕНО – ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ОД ЗНАЧАЈА ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Развој једног подручја и живот становништва у њему условљен је различитим факторима који га одређују и дефинишу. Историјат краја и карактеристике становништва, заједно са другим спољним и унутрашњим утицајима, стварају слику одређеног простора и умногоме га чине специфичним.

Браничевски округ је кроз историју очувао богатство у споменицима и сакралним објектима, али и традиционалне вредности у фолклорном наслеђу приказане кроз ношњу, обичаје, стару архитектуру, песму и игру, које у руралним пределима пружају одличну основу за развој туризма.

ИСТОРИЈАТ КРАЈА

Конфигурација терена и обиље воде били су пресудни за настањивање овог простора од најранијих времена. Повољни климатски услови као и природне погодности (рељеф, плодно земљиште, шуме, рудно благо, богатство воденим токовима) условили су рано насељавање Браничевског округа. Пећине и природни заклони представљају најстарија станишта палеолитског човека. За сада не постоје сигурни трагови човека палеолитског доба у Браничеву. Фосилни остаци мамута, бизона, европског дивљег говечета и других плеистоценских животиња, које је човек старијег каменог доба радо ловио, указују на могућност његовог присуства.

Прво и најстарије насеље на територији Браничевског округа откривено је на локалитету Падина у Ђердапу. Припада култури Лепенског вира, око 7000. година пре наше ере. Заједно са низом насеља ове културе, смештених на ниским дунавским терасима, локалитет Падина представља један од драгуља цивилизације Лепенског вира, колевке европске цивилизације (Младеновић, Јацановић, 2002).

Најстарији материјални остаци на простору Браничевског округа нађени су на територији општине Петровац на Млави. То је привезак – амулет, нађен на вишеслојном археолошком локалитету „Врбовац“ – који захвата просторе села: Ћовдина, Шетоња, Буровца, Табановца и Великог Лаола. На основу стилских карактеристика амулет је приписан протостарчевачкој култури Лепенског вира (око 6500. год. п.н.е.).

Трагови млађе неолитске, винчанске културе и неолитских култура претежно су заступљени на просторима савремених насеља која се налазе на обали Млаве. Током млађих периода праисторије, развојем металургије која подразумева рударење, насеља из бронзаног и гвозденог доба постепено се приближавају кориту Млаве и формирају се на огранцима и у подножју Хомољских планина – на десној обали Млаве. У то доба, о континуитету живота на овом простору сведоче случајни налази, остава и појединачних предмета, који се чувају у Народном музеју у Пожаревцу (подаци добијени у Завичајном музеју, Петровац на Млави).

Најзначајније археолошко налазиште из доба праисторије представља локалитет Беловоде. Насеље Беловоде формирано је почетком винчанске цивилизације око 5400 године пре наше ере и трајало је све до њене Градачке фазе када је настрадало у пожару, око 4600 године пре наше ере.

Од 1994. године на локалитету Беловоде, десетак километара од Петровца, у атару села Велоко Лаоле, трају археолошка истраживања у организацији Народног музеја из Београда и Завичајног музеја из Петровца.

До сада се зна да је на око 100 хектара површине егзистирало насеље са више хиљада становника. У вишеметарском слоју земље откривене су посуде са остацима руде бакра, као

и више фигурина и другог археолошког материјала који сведочи о животу људи у доба Винчанске културе.

Претпоставља се да се овде започело са прерадом руде бакра у свету, односно да су овде зачеци металургије. Осамсто година на овом месту одвијао се живот. Сматрало се да се тек крајем те епохе у назнакама појављивала металургија. Налази из сонде 14 доказали су да Винча од почетка до краја зна за бакар и за сада је то најстарија металуршка култура у Европи.

У економском смислу Беловоде су дале резултат да су овде биле развијене две економске категорије: рударство и металургија, које саме по себи подразумевају посебну организацију посла (да постоје рудари, да се организује превоз руде, истовар, топљење) а зна се да се становништво бавило пре свега сточарством и земљорадњом.

Утврђено је да се руда бакра копала у Ждрелу на обронцима Хомољских планина и да се транспортовала запрегама неколико километра до Беловода где је прерађивана.

До сада су обављена само мала сондажна систематична истраживања јер је од стотинак хектара истражено само 400 метара квадратних што је игла у пласту сена. Због хроничног недостатка новца за овакве радове у земљи излаз за обимније радове види се у реализацији међународног пројекта где би се радило на великим површинама .

До римског освајања ове територије долази почетком I века нове ере. Процес романизације затеченог становништва трајао је око 100 година. У периоду римске доминације територија Петровца се налазила у оквирима провинције Горње Мезије (*Moesia Superior*) чији је главни град био Виминацијум (*Viminatium*), данашњи Костолац – на ушћу реке Млаве у Дунав.

Успостављање римске границе (лимеса) на Дунаву имало је за последицу изградњу бројних утврђења и сложене путне мреже која је повезивала унутрашњост градова на Дунаву. Захваљујући једнокраку римског пута који је ишао долином Млаве – од Костолца према Ћуприји (*Horreum margi*) – на подручју петровачке општине регистрована су бројна налазишта из античког периода. Из стишке равнице у млавску област траса пута је ишла десном обалом Млаве ближе или даље од корита реке у зависности од конфигурације терена (подаци добијени у Завичајном музеју, Петровац на Млави).

За период раног средњег века не располаже се писаним подацима о збивањима на простору средњег тока реке Млаве. Археолошки траг раног присуства Словена регистрован је у Каменову на локацији „Међа“. Ради се о два случајно откривена гроба чији се инвентар чува у Народном музеју у Пожаревцу. На основу покретних налаза гробови су опредељени у прву половину VII века. Случајни налази наушница белобрдског типа у селу Рашанцу сведоче о постојању Словенске некрополе из X-XI века.

Током средњег века, на месту Виминацијума настао је најзначајнији средњевијековни град – Браничево, по коме је цела област добила име. Захваљујући свом геостратешком положају, Браничево у 12. и првим деценијама 13. века доживљава процват и постаје важан трговачки центар. У посед српске средњевијековне државе долази крајем 13. века након победе краља Драгутина и Милутина над бугарским вазалима Дрманом и Куделином.

У бројним историјским изворима Браничево се помиње као значајан економски, војни и политички центар.

Данас Браничевски округ има све предиспозиције да своју историју преточи у одличан туристички производ. Недалеко од Пожаревца се налази уређен туристички комплекс са заштићеним археолошким налазиштем. Центар би требало да обухвати површину од 2833,5 квадратних метара, организовану кроз 7 атријума са радноекспертским, смештајним и економскосервисним делом. Комплекс привлачи велики број посетилаца и представља добар пример укључивања историјског богатства у туристичку понуду Браничевског округа. Осим Виминацијума, на простору Браничева се налази и археолошко налазиште „Беловоде“ које је у процесу истраживања. У будућности би реконструкцијом и адекватном заштитом, ово вредно археолошко налазиште могло постати значајан туристички локалитет (подаци добијени у Завичајном музеју, Петровац на Млави).

У Браничевском округу постоји и Етно-парк на Тулби (Пожаревац) који представља музеј у природи са више примерака народне архитектуре с краја 19. века и спомеником посвећеним Пожаревачком миру (1718. године). У Пожаревцу се налази и спомен – парк Чачалица и простире се на површини од 24 хектара. Читав простор је оплемењен великим бројем засађених стабала и уређених цветних површина. Уређен је и део стаза за шетњу, а овде се налазе и споменици посвећени палим борцима у Другом светском рату.

Браничевски округ је богат и сакралним објектима (манастири Горњак, Заова, Рукумија, Витовница...). Богато историјско наслеђе овог дела Србије чини Браничевски округ атрактивном дестинацијом са разноврсном туристичком понудом коју би требало формирати у јединствен туристички производ или пружити као допуну различитим туристичким програмима.

СТАНОВНИШТВО

Још у праисторијском добу, извесни делови источне Србије, посебно поред Дунава, били су насељени старим балканским становницима. У историјском времену, овај део наше земље насељавају Илири и Трачани. На подручју североисточне Србије били су Трибали, трачко племе које је живело у колибама и сојеницама. У III веку пре нове ере дошло је до инвазије Келта. Они се овде нису дуго задржали јер су их потиснули Римљани, који су осим њих савладали и Илире. О присуству Римљана на територији Браничевског округа сведоче материјални докази (куле стражаре – „ чувари пута”, пронађено оруђе, новац, остаци пута *Via Militaris*).

Словенске групе народа се насељавају у V веку, а половином VII века долазе и Срби из старе постојбине – иза Карпата. После краћег лутања населили су се и у североисточну Србију, где су у брдским пределима затекли малобројно полатињено староседелачко становништво и остатке Илира и Трачана.

Досељавање словенских племена на почетку средњег века представља основу географског распореда и формирања народа на Балканском полуострву и поред тога што су миграциони процеси били веома интензивни у различитим правцима. Миграције становништва (посебно у Хомољу) биле су наглашене од најстаријих времена захваљујући географском положају. Међутим, њихов интензитет није увек био исти. Било је периода када миграције нису биле изражене, када долази до асимилације између етничких група. Насупрот овоме, неки делови Браничевског округа су често остајали пусти због исељавања и краћег или дужег периода ненасељавања новим етничким групама. Обновљано становништво доноси са собом нова обележја и навике. Због тога је веома тешко установити праве староседеоце ове области, тим пре што су га планински венци који га окружују учинили изолованом средином (Миљковић, 1992).

Велики удео у данашњој структури становништва Браничевског округа, поред српског има влашко становништво.

О Власима се релативно мало писало. Углавном се подаци о њима могу срести у опису обичаја, ношње и економског живота. Међутим, доста је непознато порекло, бројно кретање и утицај влашког становништва на формирање савремене популационе слике Хомоља. Ф. Каниц приказује Влахе као веома гостољубив и весео народ. „ Њихова ношња је изразито оригинална и живописна. По огромној шубари, кожном грудњаку и белим ланеним панталонама подвезаним испод колена Влах се може препознати већ из велике даљине. Код Влахиња је љубав према што шаренијем везу много већа него код Српкиња. Црте лица су у Влахиње мекше и облије него у Српкиње, очи ватреније, а телесним кретањима је својствена посебна грациозност, чиме подсећа на Италијанку” (Каниц, 264 -265).

Једна од теорија заступа тезу да су се Власи почели досељавати у ову област, након велике сеобе, а највише после аустријске окупације 1718. године. По тој теорији у ове пределе доселили су се из Баната, највећим делом из Алмаша (у Румунији). С обзиром да су дошли из области сличних услова живота и привређивања, дефинитивно су се населили на

овом простору заузимајући напуштена и скоро пуста места са веома ретким становништвом. Малобројни староседеоци претопили су се у Влахе.

Друга теорија се заснива на мишљењу да су Власи староседеоци на овим просторима. По тој теорији они су пред најездом турских освајача прешли у Румунију и населили Алмаш и Ердељ, где су се асимиловали са романским становништвом примивши њихов језик и обичаје, а после аустријске окупације су се поново вратили у ове крајеве.

Може се закључити да се мало зна о пореклу, бројном кретању и утицају влашког становништва на формирање савремене популационе слике источне Србије.

Имају свој језик, традицију, културу, фолклор и обичаје које преносе на даље генерације. Власи припадају православној вероисповести, али су се у њиховом верском и обредном животу до данас задржали многи предхришћански, индоевропски и палеобалкански елементи.

Пре него што су Римљани почели још у 2. веку пре нове ере да освајају Балкан на данашњим територијама Источне Србије простирале су се Моезија и Тракија чије је становништво говорило мешавином азијско-европског језика, где је било и појмова из латинског и германског језика.

Остроготи и Визиготи су прошли и живели на Балкану од око 200. године до 500. године наше ере. Претпоставља се да су они дали староседеоцима Балкана назив сличан „Welsch“-у. То значи „Римљанин“. Постоји мишљење да је име „Влах“ изведено из готског и оригинално је значило „странац“, а касније „онај који се изражава на латинском“.

Досељавањем српских племена и потиснуто најездом Авара, становништво које је било настањено јужно и источно од Дунава и које се углавном бавило земљорадњом, напушта своје обрадиво земљиште и повлачи се у брдовите пределе широм Балкана, где се, да би опстало, даље бави сточарством. Када су Словени прешли Дунав ка југу они су највероватније преузели Остроготски назив „Welsch“ и променили га према словенском слуху на „Влах“, „Валах“ или „Волох“, а предео од Дунава па све до Карпата Грци називају Влашка. Од око 1200. године сви народи око влашких зона су прихватили назив са кореном „Влах“ или у случају Мађара „Олах“.

Најранија писана помена о Власима су од грчких историчара. Влахе опширније описује грчки (византијски) генерал Тзимисцхес у X веку.

Према подацима из Репуличког завода за статистику, према резултатима пописа становништва из 2002. године, у Србији је живело 40.054 Влага. Међутим, према незваничним подацима, стваран број Влага у Србији износи за око 60% више. Оваква процена базирана је на бројности становника који се изјашњавају да им је матерњи језик влашки.

У Браничевског округу Власи и Срби, иако постоје и чисто влашка и чисто српска села, живе заједно у правом смислу те речи. У занимљивим обичајима учествују и једнако се забављају сви, а на славама гостују једни код других.

Занимљивим фолклором и аутентичном архитектуром својих старих колиба, воденица и бачија дају посебан печат и туристички потенцијал свим браничевским општинама.

У времену када се живи брзо, а храни нездравом, удише мирис смога и издувних гасова, све је веће усмеравање туристичких токова ка сеоским дестинацијама (светски просек износи око 10 процената). Пошто обилује историјским значајем и традицијом овај, пре свега рурални регион, пружа богато наслеђе и јак културни идентитет. Важни фактори за развој села и туризма су локална култура и фолклорно наслеђе. То је све што је створио човек кроз интеракцију са околином: материјално (пејзаж, одећа, храна, архитектура) и традиционално (знање, вештине, језик, дијалекти...)

Путник намерник ће у овом крају увек бити лепо и срдечно дочекан и гостопримство које ће овде осетити сигурно ће дуго чувати у сећању, па ће пожелети и да поново посети овај крај...

ПРОМЕНЕ БРОЈА СТАНОВНИКА

На простору Браничевског региона живи 180.480 становника (подаци Републичког завода за статистику 2011. година).

Табела 6. Укупан број становника према пописима 2011. и 2002. и укупан број домаћинства и станова

ОПШТИНА	Укупан број становника		Апсолутни пораст-пад 2011-2002	Индекс 2002=100	Укупан број домаћинства	Укупан број Станова
	2011	2002				
Браничевска област	180.480	200.503	- 20.023	90, 0	63.428	90.351
Град Пожаревац	74.070	74.902	- 832	98, 9	25.321	31.968
Пожаревац	60.466	61.402	- 936	98, 5	21.150	26.418
Костолац	13604	13.500	104	100, 8	4.171	5.550
Велико Градиште	17.559	20.659	- 3.100	85, 0	5.809	10.033
Голубац	8.161	9.913	- 1.752	82, 3	2.801	5.637
Жабари	10.969	13.034	- 2.065	84, 2	4.257	6.599
Жагубица	12.484	14.823	- 2.339	84, 2	4.527	7.175
Кучево	15.490	18.808	- 3.318	82, 4	6.360	9.384
Мало Црниће	11.422	13.853	- 2.431	82, 5	4.053	5.489
Петровац на Млави	30.325	34.511	- 4.186	87, 9	10.300	14.066

Извор: Републички завод за статистику, Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији 2011. (први резултати)

Према првим резултатима Пописа становништва из 2011. године уочава се смањење становника. Тако је у Браничевском округу 2011. године у односу на попис из 2002. године 20.023 становника мање. Из табеле се запажа да највеће смањење броја житеља у Браничевском округу бележи општина Петровац на Млави.

Разлози који су условили овакво стање су у великој мери везани су за економску ситуацију у земљи и у овом делу Србије. Осим „беле куге” која је карактеристична за новији период, те се уочава значајно смањење наталитета, приметно је и иселјавање младих људи, нарочито из сеоских средина. Највећи разлози томе су углавном већа могућност запошљавања и школовања.

Табела 7. Величина и становништво по општинама у Браничевском округу

ОПШТИНА	ПОВРШИНА у km ²	СТАНОВНИШТВО			ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ	БР. НАСЕЉА
		1991.	2002.	2002 – 1999.		
Браничевски округ	3.865	220.225	200.503	-19.722	51, 9	189
В. Градиште	344	22.969	20.659	- 2.310	60, 1	26
Голубац	368	10.882	9.913	- 969	26, 9	24
Жабари	263	15.577	13.034	- 2.543	49, 6	15
Жагубица	760	16.698	14.823	- 1.875	19, 5	18
Кучево	721	21.752	18.808	- 2.944	26, 1	26
Мало Црниће	273	16.103	13.853	- 2.250	50, 7	19
Петровац на Млави	655	38.190	34.511	- 3.679	52, 7	34
Пожаревац	481	78.054	74.902	- 3.152	155, 7	27

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

Једна од значајних карактеристика Браничевског округа је и велики проценат људи на „привременом” раду у иностранству. Највећи број је из општине Петровац на Млави, где у земљама западне Европе борави више од 10.000 људи (што чини једну четвртину становништва општине). Међутим, оваква ситуација утиче на даље иселјавање људи услед породичних односа и склапања бракова. Често се млађе генерације потпуно асимилирају у живот земаља где су отишле, те се у Србију и Браничевски округ враћају само као гости.

СТРУКТУРЕ СТАНОВНИШТВА

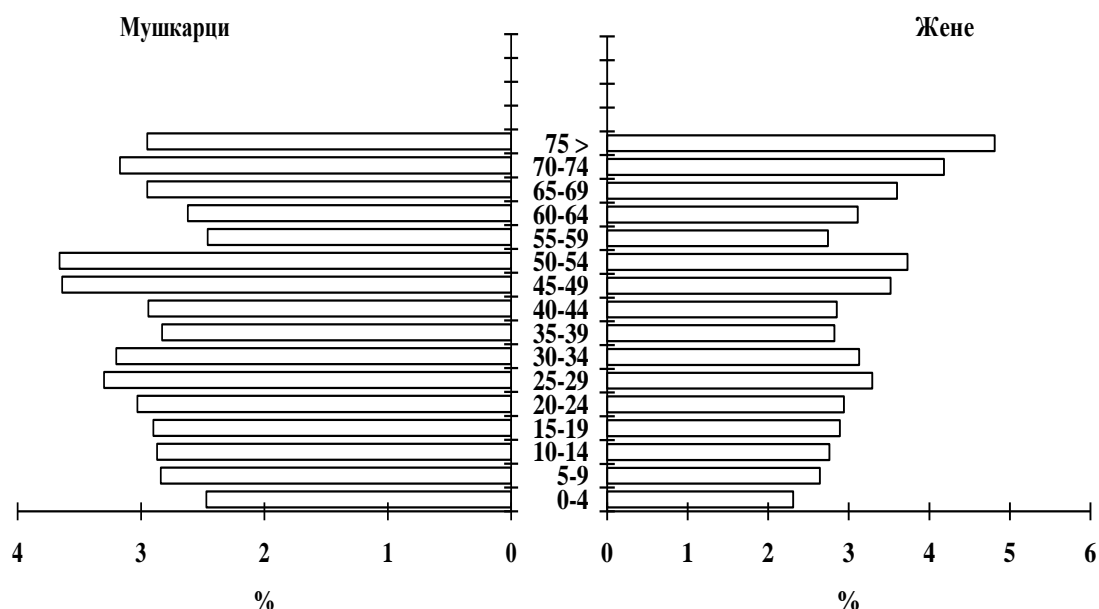
У разматрању кретања становништва значајну улогу има познавање структура становништва. Становништво се разликује по многим обележјима: по полу, старости, раси, вери, етничкој припадности, образовању, економској активности, запослености, делатности... (Ђурђевић, 1998).

ПОЛНО – СТАРОСНА СТРУКТУРА

Полна структура становништва зависи од полне структуре живорођене деце, диференцијалне смртности према полу, од миграционих кретања и од неких спољних утицаја... Полна структура новорођенчади биолошки је условљена јер се на 1.000 женске деце рађа између 1.050 и 1.070 мушке деце, али се овај однос касније мења под утицајем поменутих фактора (Ђурђевић, 2001).

Под старосном структуром се подразумева старост неког становништва и зависи од фертилитета, морталитета и миграционих кретања. Под демографским старењем се подразумева повећање удела старог у укупном становништву (Ђурђевић, 2001).

График 1. Полно – старосна структура

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

Из графика 1 се уочава да у укупног броју становништва Браничевског округа већи проценат чине жене. Највећи проценат чини становништво женског пола старосне доби 75 и више година, док је код мушкараца највећи проценат старосне доби од 50 до 54 године.

Становништво Браничевског округа је под снажним утицајем процеса демографског старења. У односу на претходне године у Браничевском округу се бележи смањење становништва. Источни рурални део региона у последњој деценији бележи драстично исељавање младе и активне радне снаге у велике центре и у државе Европске уније (Немачка, Аустрија, Швајцарска...). Као последица тога смањује се и број домаћинстава. Године 1991. цео крај је бројао 131.618 домаћинстава, тај број према попису из 2002. године износи 128.744 домаћинства, а према првим резултатима пописа из 2011. године укупан број износи 90.351 станава.

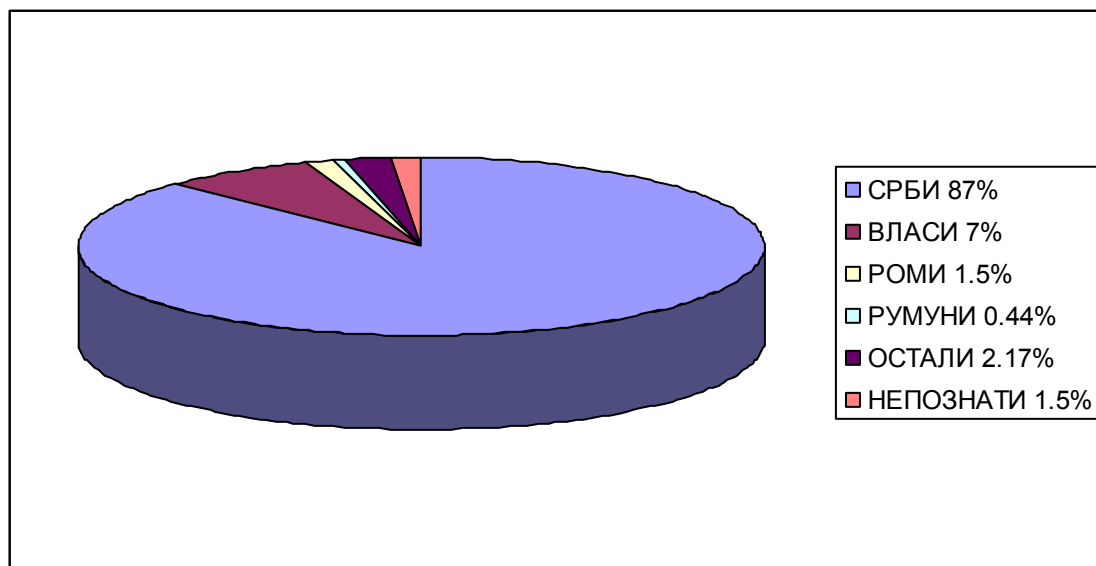
Старосна структура становништва показује старење популације у целом региону. Наиме, број млађих од 28 година је у константном паду (1991. године 169.188 или 38,78% а 2002. године 135.845 или 33,07% становништва) док са друге стране, број старијих од 60 година бележи знатан пораст (1991. године 97.527 или 22,35% а 2002. године 100.501 или 24,47% становништва).

Према првим подацима Републичког завода за статистику који се односе на попис становништва из 2011. године, уочава се пад броја становника у Браничевском округу за 20.023 особе. Највеће смањење се бележи у општинама Петровац на Млави (- 4.186) и Кучеву (- 3.318) услед великог процента миграција становништва у веће градове земље и западне Европе. Повећање се уочава једино у Костолцу (104) вероватно услед присуства већег броја ромских породица.

НАЦИОНАЛНА СТРУКТУРА

Национална структура разматра становништво према етничкој припадности. Становништво Браничевског округа је анализирано на основу података Републичког завода за статистику Србије и односе се на попис из 2002. године.

График 2. Становништво према националној или етничкој припадности (попис 2002)

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

Источна Србија, а самим тим и Браничевски округ, простор је на коме заједнички живе српски и влашки живаљ. Око 87% становништва округа се декларише као Срби, док се око 7% декларише као Власи (попис 2002. године). Највећи проценат Влаха живи на територијама општина Кучево, Жагубица и Петровац на Млави. Највећи проценат Рома

насељава Пожаревац и Костолац. У знатно мањем проценту Браничевски округ насељава становништво које се декларише као: Црногорци, Албанци, Словенци, Хрвати, Југословени, Македонци и Бугари.

ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА

Регион карактерише лоша образовна структура. Браничевски округ у великој мери заостаје за националним просеком у структури високообразованих (према подацима МСП – НЕ просек Србије износи 8 % а Браничевског округа 4 %). Према попису становника из 2002. године, највећи постотак становника старијих од 15 година чине они са завршеном основном и средњом школом. Образованост становништва је боља у урбаним срединама, док је у руралним деловима Браничевског округа на знатно лошијем нивоу. Низак степен образованости представља велику препреку за економски развој региона.

Табела 8. Становништво старо 15 и више година, према полу и школској спреми (попис 2002)

ОКРУГ	П О Л	УКУПНО	без школске спреме	1-3 разреда основне школе	4-7 разреда основне школе	основно образо- вање	средње образо- вање	више образо- вање	високо образо- вање	непознато
Браничевски Округ	С	168.648	12.034	4.975	43.076	49.665	46.725	4.860	4.360	2.953
	Ж	88.356	9.189	3.432	24.309	25.187	20.804	2.318	1.815	1.302
	М	80.292	2.845	1.543	18.767	24.478	25.921	2.542	2.545	1.651
Велико Градиште	С	17.154	951	508	5.117	5.963	3.604	430	371	210
	Ж М	9.070	708	364	2.828	3.012	1.692	209	156	101
Голубац	С	8.374	701	273	2.465	2.452	2.034	176	105	168
	Ж	4.369	553	173	1.409	1.216	842	75	38	63
Жабари	С	11.071	848	652	3.687	3.590	1.890	155	109	140
	Ж М	5.788	695	469	1.875	1.752	826	72	45	54
Жагубица	С	12.694	1.545	548	3.754	3.751	2.692	193	142	69
	Ж М	6.565	1.256	313	2.129	1.644	1.060	82	53	28
Кучево	С	16.050	1.665	477	4.583	4.361	4.090	376	230	268
	Ж М	8.352	1.315	308	2.601	2.176	1.595	157	99	101
Мало Црниће	С	11.625	635	324	4.096	4.361	1.842	124	69	174
	Ж М	6087	500	225	2.298	2.142	748	64	32	78
Петровац На Млави	С	29.241	2.575	1.086	8.933	9.253	5.812	686	493	403
	Ж М	15.380	1.840	769	4.825	4.573	2.635	334	205	199
Пожаревац Град	С	62.439	3.114	1.107	10.441	15.934	24.761	2.720	2.841	1.521
	Ж М	32.745	2.322	811	6.344	8.672	11.406	1.325	1.187	678

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

СТРУКТУРА ПРЕМА АКТИВНОСТИ

По подацима из марта 2007. године (МСП – НЕ) у региону је било 40.758 запосленог становништва. Браничево задњих година бележи благи раст броја запослених.

Браничевски округ се одликује знатно развијенијим сектором предузетништва. Значајан проценат жена запослен је у предузећима и организацијама.

Табела 9. Број запослених у предузећима и предузетника, март 2007. године

	УКУПНО	ЗАПОСЛЕНИ У ФИРМАМА И ОРГАНИЗАЦИЈАМА	ПРЕДУЗЕТНИЦИ И ЗАПОСЛЕНИ КОД ЊИХ	ЖЕНЕ ЗАПОСЛЕНЕ У ФИРМАМА И ОРГАНИЗАЦИЈАМА	ЖЕНЕ ПРЕДУЗЕТНИЦИ И ЗАПОСЛЕНИ КОД ЊИХ
Браничевски округ	40.758	26.024	14.734	41 %	34 %
В. Градиште	2.624	1.760	864	46 %	38 %
Голубац	1.069	791	278	48 %	26 %
Жабари	1.196	586	610	51 %	30 %
Жагубица	1.668	1.200	468	34 %	43 %
Кучево	3.083	1.776	1.307	44 %	37 %
Мало Црниће	1.095	501	594	48 %	29 %
Петровац на Млави	6.489	2.855	3.634	52 %	40 %
Пожаревац	23.534	16.555	6.979	38 %	30 %

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

ДОМАЋИНСТВА

На територији Браничевског округа се налази осам општина: Велико Градиште, Голубац, Жабари, Жагубица, Кучево, Мало Црниће, Петровац на Млави и Пожаревац. Према попису из 2002. године овај простор насељава 200.064 становника.

Табела 10. Домаћинства према броју чланова (попис 2002)

Округ	Укупно	Домаћинства са једним чланом	Домаћинства са два члана	Домаћинства са три члана	Домаћинства са четири члана	Домаћинства са пет и више чланова	Просечан број чланова домаћинства
Браничевски округ	63.229	13.172	14.739	10.409	10.873	6.493	3,16
Велико Градиште	5.721	913	1.108	899	1.015	727	3,61
Голубац	2.981	631	688	374	481	317	3,32
Жабари	4.476	1.180	1.162	662	549	438	2,91
Жагубица	4.716	992	1.254	716	651	465	3,14
Кучево	6.276	1.467	1.674	936	916	590	2,99
Мало Црниће	4.071	847	803	564	631	544	3,40
Петровац на Млави	10.576	2.318	2.360	1.662	1.628	1.196	3,19
Пожаревац – Град	24.412	4.824	5.690	4.596	5.002	2.216	3,07

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

Према попису из 2002. године Браничевски округ броји 63.229 домаћинстава. Уочава се да просечно домаћинство у Браничевском округу броји три члана. Највећи број, у укупном броју домаћинстава, чине домаћинства са два члана, док најмањи број чине домаћинства са пет и више чланова.

Град Пожаревац броји 24.412 домаћинстава и у највећој мери су то домаћинства са два члана (5.690 домаћинстава), док је најмањи број домаћинстава са пет и више чланова (2.216 домаћинстава).

Најмањи број домаћинстава има општина Голубац (2.981 домаћинство). Највећи број је са два члана, док је најмањи број домаћинстава у овој општини са пет и више чланова (попис, 2002).

ПРИВРЕДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Браничевски округ одликују значајне привредне могућности, које могу у многим областима производње да задовоље не само потребе становништва, већ и да остварени вишкови извозе на европско тржиште.

На овим просторима (нарочито у Хомољу) становништво се од давнина бавило сточарством, које је било главни извор опстанка. На простору стишке равнице пољопривреда, посебно ратарство, одувек је представљала примарно занимање.

Довољна количина влаге у земљи и ваздуху, повољан састав земљишта, конфигурација терена, пошумљеност околине, као и остали фактори, условили су да и воћарство у Браничевском округу представља важну пољопривредну делатност, која је у ближој прошлости губила свој значај, али је у последњој деценији поново почела производња, нарочито шљиве.

Осим пољопривреде, кључна индустријска грана у Браничевском округу је енергетика. У Костољцу постоји и успешно ради привредно друштво „Термоелектране и копови Костолац“.

Задњих година се, услед занимљивог фолклорног наслеђа, очуваног природног амбијента и богате културно – историјске баштине, значајна пажња посвећује и развоју туризма, те се помаци могу уочити и на овом пољу (Сребрно језеро, реконструкција Голубачког града, Виминацијум, РУЦ „Ждрело“...).

ПОЉОПРИВРЕДА

У развојним плановима и програмима скоро сваке општине Браничевског округа пољопривреда и туризам заузимају најзначајније привредне гране којима ће се поклањати посебна пажња у руралном развоју.

У Европској унији која је, с једне стране, достигла висок ниво привредног развоја, а у којој је, са друге стране, економска важност пољопривреде знатно опала, рурални развој не само да опстаје, него је последњих година знатно ојачао.

Рурално становништво и даље има важну улогу у демографском, друштвеном и економском процесу. Према процени Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД), која се базира, пре свега, на густини насељености, руралне области заузимају око 90 % територије ЕУ. Више од половине становништва ЕУ живи у овим областима и преко 40 % домаћих производа се тамо производи.

Европска унија је ушла у четврту генерацију плана руралног развоја (2007 – 2013). Главни циљеви политике руралног развоја у ЕУ су:

- Повећати конкурентност пољопривреде и шумарства кроз помоћ за реструктурирање, модернизацију, иновације и побољшање квалитета производње;
- Мере за унапређење животне средине: имају за циљ заштиту природних ресурса, очување традиционалних руралних предела и побољшање биодиверзитета (биолошке разноврсности). Под тим треба подразумевати и одговарајуће управљање земљишним ресурсима које узима у обзир специфичне услове животне средине неке регије. Одговарајућу материјалну надокнаду добијају газдинства у брдско – планинским и другим пределима где је земљиште мање плодности, али под условом да се не нарушава животна средина;
- Побољшање квалитета живота и подстицаји за разноврсне привредне активности у руралним областима. У то спадају и допунске делатности на фармама, као што је рурални туризам (Лазивић, 2007).

Пољопривреда је веома значајна привредна грана за Србију. Запошљава, директно и индиректно велики број становника, осигурава исхрану становништва, значајан извозник, најважнији чинилац руралног развоја, осигурава еколошку равнотежу...

Територија Браничевског округа заузима подручје изванредних и разноврсних природних карактеристика. Рељеф терена има значајан утицај на пољопривреду, па се цело подручје може поделити на три дела: равничарски, брежуљкасти и брдско – планински реон.

Од укупне површине региона 3.474 квадратних километара или 62,92% чине пољопривредна земљишта, а 96.421 квадратних километара или 24,95% чине шуме. Најплоднији део региона је велико подручје Стига, које се простире између општина Пожаревац, Велико Градиште, Петровац на Млави и Мало Црниће. Од укупних пољопривредних површина, у Подунављу 83%, а у Браничеву 65% чине оранице и баште, док је 6 – 7% под воћњацима. Подунавље има 4% површине под виноградима, док су у Браничеву више заступљене ливаде и пашњаци. Више од 95% укупне површине пољопривредног земљишта је у приватном власништву. Међутим, посад мањи од 5 хектара је забележен у 80% случајева (Аграрни фонд за развој пољопривреде, Петровац на Млави).

Пољопривредно земљиште се највише користи у пролећној сетви, при чему је најзаступљенији кукуруз, а од озимих култура у првом плану је пшеница.

Географски, климатски, педолошки и други привредни услови, као и близина београдског тржишта (као милионског града) омогућили су да је велики број пољопривредних делатности развијен. Пољопривредне површине представљају најзначајнији природни потенцијал који пружа услове за разноврсну производњу.

Као ретко који округ у Републици, Браничево има услове за развој ратарске, повртарске, сточарске, воћарске и пчеларске производње. Овај крај крије у себи и огромне потенцијале за производњу висококвалитетних воћних ракија, првенствено шљивовице. Најраспрострањенији су засади шљиве, јабуке, брескве, крушке, купине и малине. Тежња је да се утиче на њихову даљу експлоатацију, да се допринесе побољшању квалитета ракије, а све са циљем да се уз поштовање начела одрживости, употребе недовољно искоришћени ресурси који привлаче, како својим изгледом, тако и квалитетом. Земљишта уз речне сливове примерна су за интензивну производњу. Најчешће се сеју кукуруз и пшеница, сунцокрет и друге културе. Браничевски регион производи 14% од укупне производње пасуља, 7,9% кукуруза и 6,2% пшенице у Србији. У равничарском делу се најчешће узгаја поврће: парадајз, краставац, зелена салата... Браничевски регион производи 8% воћа у Србији. Осим шљиве, на овом подручју узгајају се још јабуке, крушке, трешње, вишње, брескве...

Браничевски округ се сматра за јак пољопривредни регион. Представљао је 41% националног дохотка региона (2005), а према подацима из 2002. године чини га 19% руралног становништва.

У сточарству је најзаступљенија говедарска производња. Заступљена је и производња оваца и свиња. Узгајају се и разне врсте живине, претежно товни пилићи.

У периоду транзиције најбрже се развијао узгој живине и свиња. Упоређивањем бројног стања у Браничевском подручју запажа се значајно смањење сточног фонда у односу на 2000. годину. Једну краву има преко 50%, две око 35% , а 3 око 9% газдинстава, што знатно поскупљује кооперантске односе произвођача млека и меса са прерађивачком индустријом (МСПНЕ).

Очувана је расност и квалитет стоке. Заступљено је неколико кланица и један већи прерађивач меса који позитивно послују.

Слика 7. Овчарство на бачији (село Стамница, општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

Број запослених у пољопривреди се у периоду 2000 – 2005. година смањио за 20%.

Задругарство у Браничевском округу има дугогодишњу традицију, али мало је оних које су успеле да се извуку из кризе и наставе успешан рад. У међувремену, пољопривредни произвођачи се удружују и формирају нове врсте задруга специјализоване за одређене производње.

Подаци о регистрацији механизације у периоду 2000 – 2005. показују пораст, али је у просеку пољопривредна механизација на газдинствима старијег датума. Према анализи Завода за пољопривреду „Стиг”Пожаревац, просечна старост пољопривредне механизације у Браничевском округу је између 20 – 25 година.

Слика 8. Породични посао – пчеларство
(породица Караџић, село Каменово, општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

У региону делују различите институције у сврху развоја пољопривреде, међу којима су најзначајније: Институт за повртарство, Ветеринарски институт, Заводи за пољопривреду...

Браничевски округ поседује стручност и добар институционални оквир за унапређење квалитета пољопривредне производње, увођења добре праксе и јачања истраживачких и иновацијских капацитета у овој сфери. Приватизација и реструктурирање пољопривредне прерађивачке индустрије је углавном завршена. Неки пољопривредни производи имају важан удео у производњи на националном нивоу.

Пољопривредна производња је мање конкурентна због мале величине газдинстава, коришћења релативно старе механизације и ниског нивоа примене модерне пољопривредне праксе (Аграрни фонд за развој пољопривреде, Петровац на Млави).

Посебна пажња се треба посветити умрежавању пољопривреде и туризма (посебно руралног туризма) што подразумева производњу здраве хране која је карактеристична за овај део Србије и која треба да се повеже са хотелским кућама и ресторанима. Развоју свих видова руралног (агро) туризма у функцији изградње уникатне понуде агропроизвода у специјализованим ресторанима (специјалитети од дивљачи, органска и дијетална храна...) и формирању брендова који су карактеристични за пољопривреду овог подручја (хомољски мед, Рановачка ракија, хомољско јагње...). Потребно је и подстицајном политиком вршити промоцију и утицај на људе из ових крајева који су на „ привременом” раду у иностранству да развијају породичне агро – туристичке бизнис програме.

Рурални туризам као најзначајнија веза између пољопривреде и туризма у многим европским земљама омогућује ревитализацију, односно оживљавање пољопривредних средина преко веће упослености сеоског живља. Са руралним туризмом иде и развој руралне инфраструктуре, што такође доприноси већој развијености сеоских предела. Ове делатности испуњавају низ функција од животног значаја, не само за становништво које тамо живи, већ и друштво као целину: омогућује производњу хране и обновљивих сировина, одржавају животни простор за флору и фауну (екологија), представљају важне рекреационе и туристичке потенцијале.

Сеоска домаћинства која са постојећом производњом не остварују задовољавајући доходак, могу допунском делатношћу обезбедити додатни доходак, при чему користе знање и практично умеће, природне услове, расположиве просторе, пољопривредне производе и шумско дрвеће, као и одговарајуће машине и опрему. Закони о пољопривреди у већини земаља Европске уније, одређују допунске делатности на пољопривредним и пољопривредно – шумарским фармама, које омогућује боље коришћење постојећих производних капацитета и радне снаге чланова породице (Лазих, 2007).

Код одлучивања за развој туристичке делатности на сеоском поседу, морају се узети у обзир чињенична стања. То подразумева реалну слику о општој уређености предела (краја) и домаћинства у целини; постојање одговарајуће комуналне инфраструктуре; лепота крајолика, постојање културно – историјских знаменитости, понуда домаће хране и пића, могућност бављења рекреативним спортом, могућност упознавања и учествовања у заједничком животу домаћина...

Туристичка делатност је једна од најзахтевнијих допунских делатности на фарми, зато је неопходно да се цела породица одлучи на бављење туризмом. Од чланова таквих породица се очекује велика гостољубивост и љубазност.

Туризам је у руралним срединама нераскидиво везан за пољопривреду. Развојем туризма у тим срединама долази до мултифункционалне пољопривреде, у коју туризам спада као допунска делатност на сеоским домаћинствима. Туризам у селима подстиче економски раст, јачање неразвијених региона и побољшање животног стандарда локалног становништва.

Рурални туризам се често сматра за суштински одрживу форму туризма. Ова врста туризма привлачи мањи број туриста који немају велики утицај на дестинацију (у смислу угрожавања животне средине), не захтева значајније инвестиције у инфраструктуру.

Истовремено је туристичка тражња заинтересована за локалну културу, њено упознавање и неговање.

Домаћинства која располажу малим површинама пољопривредног земљишта, често су у многобројним проблемима везаним за производњу и пласман. У великој су зависности од тржишних и природних услова, те понекада нису у могућности да отпочну нови циклус производње. Сеоски (рурални) туризам даје могућност за стварање прихода и активирање целе породице. Због тога је то активност која може помоћи да се у Браничевском округу омогуће додатни економски ефекти. Кроз измену традиционалних сеоских активности које су сада у опадању, рурални туризам тежи да смањи и одлив сеоског становништва у велике градове или у земље западне Европе.

Стање животне средине је често у великој мери изложено процесима загађења и деградације – загађени водотокови, ваздух и земљиште. Животна средина је од суштинског значаја за рурални туризам. Одговарајућа законска регулатива, уравнотежен приступ планирању и усвајање приступа заснованог на најбољим искуствима из праксе су изузетно важни и за развој туризма у руралним пределима и за заштиту животне средине.

Веза пољопривреде и туризма као сегмената водећих привредних грана данашњице сваким даном се развијају и шире. Пољопривреда заузима значајно место у структурном и просторном развоју руралних подручја, а тиме и одређених видова туризма. Читав сплет веза, односа и утицаја са многобројним додирним тачкама доводе до стварања нових облика разноврсности прилагођеним жељама и потребама сваког појединца. Улога пољопривреде у развоју туризма може бити мултифункционална – јавља се као снабдевач храном, сировинама и додатном радном снагом; као носилац развоја туризма, као мотив кретања људи... Са повећањем дохотка и стандарда расту захтеви појединих категорија потрошача, како у тражњи за квалитетнијом, разноврснијом и здравствено безбеднијом храном, тако и за разноврснијим туристичким понудама (активни одмори на сеоским газдинствима и учествовање у свакодневним пословима...). На тај начин се и пољопривреда треба посматрати као део укупног туристичког потенцијала у стратегији развоја туристичке делатности уз очување простора на коме се развија.

Растуће потребе за специфичном и квалитетном храном могу бити искоришћене као подршка одржавању традиционалног начина живота и пејзажа у маргиналним пољопривредним подручјима. Специфична пољопривредна потрошња, какву захтева еко – туризам, може се одвијати у неколико праваца. С једне стране, то је подржавање идентитета појединих зона, као битан елемент компатибилног привредног развоја и паралелно с тим производња хране по методама тзв. органске пољопривреде (еколошке, биолошке алтернативне) која у науци и пракси означава начин обављања биљне и сточарске производње који су супротни систему уобичајене пољопривреде. То је систем пољопривредне производње где су економски принципи доведени у одличан склад са еколошким захтевима (Тодоровић, Милетић, 2008).

Однос пољопривреда – туризам се треба посматрати и кроз концептуалну организацију туристичког развојног система на новим структурним основама у складу са начелима одрживог развоја, кроз развој суплементарних и компатибилних производних програма који у себи садрже социјалну, економску и еколошку димензију одрживости чиме заокружују интегралност развојног процеса. Туризам својим развојем постаје значајан чинилац развоја неразвијених подручја, стварајући у њима услове за разне врсте диверзификације руралних простора и остваривања додатних прихода сеоском становништву. У том смислу он постаје подстицајни чинилац развоја пољопривредне производње и адекватног коришћења непродуктивних површина у руралним просторима (Тодоровић, 2007).

Директни утицаји међусобних односа пољопривреде и туризма се огледају и у отварању допунске функције туризма у пољопривреди, која активира постојеће капацитете, објекте, простор, делујући у два смера: продаја хране на месту производње и стварање смештајних погодности у руралном простору (Миленковић, 1994).

Туризам као потрошач пољопривредних производа се појављује кроз низ различитих категорија корисника:

- Излетници, пролазници;
- Пансионски гости;
- Ванпансионска потрошња;
- Викендаши, као повремени потрошачи пољопривредних производа (месо, млеко, сир, јаја);
- Гости који су посебно заинтересовани за локалне, традиционалне, специјалне пољопривредне производе (Тодоровић, Милетић, 2008).

У Браничевском округу постоје изузетни, али недовољно или сасвим неискоришћени потенцијали за комплементарност пољопривредне и туристичке делатности. Потребна је и боља системска повезаност субјеката пољопривредне и туристичке делатности. Уз прихватање концепта да у савременом туристичком развоју квалитативне одреднице добијају све више на значају, неопходно је приступити адекватном планирању развоја, а затим и приступити промоцији квалитетних и аутентичних производа са овог подручја.

У условима све веће сегментације тржишта и све израженијих захтева за индивидуализацијом туристичке понуде / тражње, брендирање производа добија све више на значају. Да би однос туризма и пољопривреде резултирао добрим туристичким производом и постигао репрезентативне конкурентске предности, врло је важно брендирање производа и услуга.

Бренд у туризму је својеврсно обећање туристи да ће туристички производ за који је платио одређену цену испунити његова очекивања. Да би се постигао јак и добар бренд који ће бити препознатљив на тржишту, који ће се успешно продавати и бити другачији и боље позициониран од осталих, мора се остварити узајамност следећих елемената: знање, поштовање, релевантност и различитост. Пољопривреда и туризам као специфичне привредне гране у том смислу имају огромне неискоришћене потенцијале (Штетић, 2007).

Слика 9. Традиционална ђурђевданска мужа оваца на бачији
(село Стамница, општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

Традиционални, аутохтони, односно производи дефинисаног географског порекла обележје су сваког народа са одређеног простора. За потрошаче високог стандарда задњих година је постало изузетно важно да храна буде произведена у природно здравим условима, без употребе хемијских средстава, што подразумева и одређено географско порекло. На територији Браничевског округа је географским пореклом одређен хомољски мед, а свакако да постоји могућност да се лепеза тих производа може проширити и на хомољски сир, хомољско јагње, кукурузно брашно...

Савремени туриста показује све веће интересовање за одмором базираним на природним, културним, али и гастрономским активностима. Ако се узме у обзир чињеница да просечан инострани туриста на храну потроши 34 % од својих укупних издатака, а да је потрошња иностраних туриста у нашим пољопривредним реонима 70 % долази се до закључка да остваривањем нове и до сада неискоришћене међусобне везе између туризма и пољопривреде, кроз креирање далеко квалитетније и атрактивније туристичке понуде, у великој мери се може утицати на виши степен коришћења туристичких вредности Браничевског округа.

Производња хране у функцији подизања квалитета (и квантитета) туристичке понуде може испунити покретачку улогу развоја ако је добро организована, квалитетна, профитабилно заинтересована и маркетиншки осмишљена.

Значајна пажња се треба посветити и даљем развоју органске производње која се за сада не развија у Браничевском округу. Повећањем финансијских ефеката кроз пољопривредну производњу (пласманом одређених пољопривредних производа) остварио би се и значајан напредак округа у економско – организационом процесу производње, који би се требао прилагодити новом тржишном амбијенту.

ИНДУСТРИЈА

Посматрано заједно Браничевско – Подунавски округ је пољопривредно и индустријско – прерађивачки регион. У структури националног дохотка изузетно је висок удео пољопривреде (36% у Браничевском и 40% у Подунавском округу) што указује на изузетну важност пољопривреде, али и опасност због велике зависности региона од једног привредног сектора. У структури националног дохотка између 2002. и 2005. године расте учешће услуга, а бележи се пад индустрије и пољопривреде, али знатно спорије него што је тренутно стање у Србији.

Искоришћавајући природне ресурсе региона, носиоци привредног развоја су енергетска и прехрамбена индустрија (БАМБИ, ЖИТОСТИГ...). Некада је веома успешна била и дрвно – прерађивачка индустрија. Постоји низ мањих приватних фабрика за производњу широког спектра металних производа, као и пружање сервисних услуга.

У Браничевско – Подунавском региону у 2006. години регистровано је 5.940, а у 2007. години 6.142 предузећа, што представља 4% свих регистрованих предузећа у Србији. Истовремено у региону регистровано је 12.487 радњи. Око 40% регистрованих радњи је из области трговине, док са 16% учествују производне делатности. Око 60% регистрованих предузећа је базирано на домаћем капиталу, али је у сталном порасту и број предузећа са страним капиталом (МСПНЕ, Пожаревац).

Регион остварује значајан обим спољнотрговинске размене и има позитиван спољнотрговински биланс. У укупном увозу Србије учествује са 5% што је по статистичким подацима Привредне коморе Србије у оквиру просека.

Главне извозне гране су: црна металургија, машиноградња, кондиторски производи, смрзнуто и расхлађено воће и поврће. Метали и метални производи учествују у укупном извозу региона са 89,39%. Највећи извозници су уједно и највећи увозници. Извоз овог региона учествује у укупном извозу Србије са 12% што је далеко изнад просека осталих региона у Србији.

Посматрајући два суседна округа заједно (Подунавски и Браничевски) три велике компаније „US STEEL” Србија, ТЕ са површинским копом рудника „Костолац” и ГОША представљају носиоце извозног прихода.

Имајући у виду чињеницу да је Србија и по нивоу развијености и по конкурентности међу последњима у Европи, технолошке недостатке и висок проценат незапослености, као и лош политички имиџ, долази се до закључка да би у наредном периоду требало направити нови развојни скок у циљу већег стандарда грађана.

Требало би посветити значајнију пажњу стварању атрактивног пословног амбијента као основног услова за подизање укупне конкурентске способности привреде региона. Привлачење већег обима страних директних инвестиција (greenfield инвестиција) и активирање домаћег капитала кроз бржи развој малих и средњих предузећа.

Главни фактори конкурентности у глобалном привредном развоју су знање и на основу његове примене иновативност производа, нове технологије и систем услуга.

Посебна пажња би се требала усмерити и на развој ефикасне привредне инфраструктуре која пружа услуге од кључног значаја за развој индустрије, трговине, туризма из чега произилази и повећање конкурентности преко повећања обима услуга. При томе се подразумева одрживи развој кроз усаглашеност и усклађеност економског развоја са политиком животне средине, социјалном и другим политикама.

Најразвијенија општина Браничевског округа је општина Пожаревац која обухвата простор географске регије Стиг, а западним деловима залази у подручје Великог Поморавља. Град Пожаревац је седиште општине, али и регионални центар читавог Браничевског округа са 41.735 становника. Општина Пожаревац у укупном друштвеном производу Републике Србије учествује са 1,26 %. Главну улогу у привреди Пожаревца имају прерађивачка индустрија, трговина, пољопривреда и вађење руде и камена (МСПНЕ, Пожаревац).

ЗАНАТСТВО

У послератном периоду се почела развијати и индустријска производња. Почеле су са радом фабрике које су привукле и становнике околних села, па је производња расла, а производима је било снабдевано не само домаће већ и инострано тржиште. Последице превирања на политичкој сцени осетила је и индустрија већине општина Браничевског округа. Дошло је до огромног одлива радно способног становништва у иностранство широм западне, па чак и северне Европе. Тржиште се смањило што због нових географских граница, што због санкција, тако да данас предузећа, која су упошљавала већи део становништва, углавном безуспешно чекају приватизацију.

У градским срединама има много малих радњи са, углавном, истом робом, а стари занати који су некада били извори прихода, данас оживљавају као део фолклора и туристичке понуде.

Сарачка радња, у чијем излогу још увек стоји коњска опрема, сада служи за продају кожних каишева, ручно рађених, али и женских и мушких опанака од говеђе и свињске коже, који су саставни део фолклора овога краја.

Када је пијачни дан, појаве се ћурчије (кожувари) са прслуцима од овчије коже, грнчари који нуде украшене бардаке за кувану ракију, грне за пасуљ или сач у коме се некад (а и сад) спрема најбоље хомољско јагње под сачом. На сеоским вашарима су обавезно присутни пинтори са бурадима и кацама.

Потреба савременог човека за здравом животном средином и здравом храном, учинила је да на речицама, као што је Бистрица, поново прораде старе воденице поточаре, које служе некадашњој намени – млевењу жита за врућу погачу и кукуруза за најслађу”парену проју”и”влашки качамак”, врло тражена национална јела.

У селима Хомоља већ одавно нема коња, ни волова за рад, па нема ни ковачница, али у Каменову, селу у подножју Хомоља, још увек опстаје једна ковачница, где се могу

потковати коњи, који данас служе као запрега у фијакерима, и једна су од атракција свадби, или отковати секире, косе и мотике...

Један од заната који је некада био и важан и уносан, а којим се данас бави мали број људи је вуновлачарски или ”дрндарски” како га у овом крају зову. Златарских радњи има много, али су примиле утицај запада, па више изгледају као луксузне продавнице накита, а не као некадашње радње у којима су кујунције правиле ”венце и обоце”.

Правилним смештајем постојећих заната у објекте одговарајуће намене и у одговарајућем амбијенту, као и стимулисањем становништва на оживљавање заната који су већ изумрли, добила би се могућност за развој овог краја у новом правцу. Томе нарочито доприноси чињеница да је индустријска производња замрла, а чист ваздух, здрава животна средина и сачувана традиција су постали део свакодневног живота у Браничеву. Данас је то најдрагоценија вредност коју треба неговати, али и поделити са онима којима је потребан предак од свакодневне јурњавае за профитом.

Примери оживљавања старих заната као последица развоја руралног туризма присутни су у Браничевском округу и уско су повезани са фолклорним наслеђем овог краја и понудом у сеоским домаћинствима.

У Бистрици, етно – селу у општини Петровац на Млави, обновљено је 12 воденица – поточара, у којима се меље пшенично и кукурузно брашно и 2 ваљарице. У суседном селу Ждрелу чине се почетни кораци за обнављање производње ручно тканих ћилима, шарених торбица, као и израду традиционалних колевки од резбареног дрвета.

Слика 10. Унутрашњост воденице у селу Бистрица (општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

Вредне сувенире, али и проверено добре инструменте, фрулу и двојнице, засад само по наруџби, ради једини такав мајстор у Хомољу, који је вештину израде ових инструмената наследио од својих предака.

Ако би се у понуду уврстила и традиционална производња ракије (путевима ракије...) оживео би и казанцијски и пинторски занат, који додуше и данас постоји, али у врло скромном броју радњи.

Слика 11 . Продаја грнчарије на вашару у Петровцу на Млави –
 пример оживљавања старих заната
 Фото: Бабић В., 2011.

Део понуде би могла бити и народна ношња из ових крајева, кошуље од „тежињавог” платна и опанци од свињске и говеђе коже, што би оживело рабацијски и опанчарски занат.

Фолклор, исхрана, ношња, непосредни контакти са људима на улици – једном речју све оно што чини живот једног народа, или боље речено његова етносоцијална обележја, представљају посебну и по атрактивности веома комплексну групу културних туристичких мотива. Даље оживљавање старих заната на простору Браничевског округа омогућиће и више квалитетнијих и аутентичнијих сувенира са овог простора, а тиме обогатити и понуду и комплетан туристички доживљај дестинације.

ТРГОВИНА, УГОСТИТЕЉСТВО И ТУРИЗАМ

Србија има разноврсну структуру атракција на коју су се надовезале иницијалне туристичке понуде у протеклих 30 – ак година. Међутим, због изостанка са међународног туристичког тржишта, сва понуда је углавном и остала на том иницијалном нивоу.

Главни туристички производи у Србији данас, према службеној републичкој статистици, су бање са климатским леčiliштима, планине и административни центри. Додатно се у задње време појавио и развој руралног туризма, као и модернији туристички производ у виду догађаја (примери Гуче и ЕХИТа) .

Према подацима Туристичке организације Србије задњих година, Србија на годишњем нивоу, са мањим осцилацијама, привуче око 2 милиона посетилаца који остваре око 6,6 милиона ноћења.

Основна обележја тражње бележе да у укупним доласцима домаће становништво преовлађује са 77%, што показује да је туризам Србије још увек оријентисан претежно на домаће становништво, док су доласци странаца углавном везани за пословни сектор.

Најзначајнија инострана тржишта су Словенија, Босна и Херцеговина, Македонија, Немачка, Италија, Хрватска и Грчка.

У туризму је присутан висок степен диверзификације туристичког производа услед различитих потреба туриста. Према званичним подацима WTO у свету је идентификовано више од 300 туристичких производа, од чега је око 60 потпуно комерцијализовано. Сви туристички производи су сврстани у 11 група туристичких производа.

У Стратегији развоја туризма Србије усвојеној 2006. године од стране Владе Републике Србије идентификовано је девет стратешких туристичких производа за чији развој Србија има потенцијала и које треба развијати у циљу повећања динамике развоја туризма и стицања конкурентске предности на европском и светском туристичком тржишту. Идентификација производа је извршена на основу: валоризације геоморфолошких и антропогених потенцијала, оцене величине тржишних сегмената, интензитета тражње за конкретним производима и величине профита који доносе поједини производи.

Туристички производи одређени као стратешки битни за развој туризма Србије су: градски одмори, пословни туризам + МИЦЕ, кружне туре (touring), здравствени туризам, планине и језера (mountain and lakes holidays), наутика, манифестације (events), рурални туризам и специјални интереси.

Браничевски округ, као туристичко подручје, поседује значајан туристички потенцијал у виду природних и антропогених ресурса размештених на равничарском простору плодног Стига и кречњачким падинама Кучаја и Бељанице. Посебно се истичу следеће карактеристике и туристичке атрактивности:

- Јединствени археолошки локалитет Виминацијум, који лежи недалеко од међународног пловног пута Дунава, заузимајући огроман простор под римским логором и престоницом некадашње римске провинције Мезије;
- Дунав
- Комплекс „Љубичево” – атрактивни локалитет најстарије ергеле у Србији, околног простора и грађевина које осликавају њену моћ, величину и занимљивост;
- Рељеф Хомоља карактеристичан по бројним спелеолошким објектима, специфичним хидролошким појавама, природом кречњачких обронака обраслих пашњацима и шумом, разноврсном флором и фауном;
- Рурални простор браничевског краја који представља прави „резервоар” богате и очуване природе и специфичне фолклорне традиције локалног становништва.

Подручје Браничевског округа је у додиру са контактном зоном коридора X, са којим је повезан из више регионалних праваца. Северним делом се ослања на међународни пловни пут Дунава, а са западне стране на ток Велике Мораве, а магистрални правац Пожаревац – Кучево – Жагубица – Неготин је окосница саобраћајне активности и у будућности може постати значајна саобраћајница за цело подручје.

Проблем интензивнијег укључивања овог подручја у туристички бизнис представља лоша економска развијеност (са изузетком града Пожареваца), недовољно изграђена саобраћајна и туристичка инфраструктура, још недовољно развијена свест о потребама и могућностима туристичког бизниса код домицилног становништва, недовољна заштита природних и културних атракција, као и простора који би требао бити резервисан за одређене туристичке намене како би се спречио стихијски – неплански развој и његова девастација...

У подручју Браничевског округа постоји укупно 15 регистрованих смештајних објеката који располажу са 327 соба и 651 креветом (ТО Пожаревац, Петровац на Млави, Жагубица...)

Највећи део смештајних капацитета се налази на територији општине Пожаревац, 190 соба и 359 кревета, што представља око 50% од укупног броја смештајних јединица.

Хотели и ресторани на територији Браничева учествују са 2,5% у укупној запослености. Обзиром да је велики број становника на „привременом” раду у иностранству, они се могу посматрати као потенцијални инвеститори у туристички сектор (трговина, угоститељство...).

У процесу креирања конзистентног ланца вредности у туризму Браничевског округа значајну улогу треба да одигра и разноврсна комплементарна понуда. Потребно је значајно проширење и повећање квалитета, активности и услуга које чине пакет понуде и умрежавање

угоститељских и туристичких услуга са другим секторима који учествују у креирању нове вредности у туризму. За изградњу интегрисаног ланца вредности у туризму подразумева се умрежавање са секторима који комплетирају „пакет понуде“, као што је трговина, пољопривреда, занатство, култура и друге комплементарне делатности.

Трговина и трговинске услуге треба да одиграју значајну улогу у укупној ванпансионској потрошњи региона и да буду фактор укупног привредног развоја. У Браничевском округу у 2006. години регистровано је 5.940 предузећа, што представља 4% свих регистрованих предузећа на територији Србије. Истовремено у региону регистровано је 12.487 радњи. Око 40% укупно регистрованих радњи је из области трговине. Око 60% регистрованих предузећа је базирано на домаћем капиталу, али је у сталном порасту и број предузећа са страним капиталом.

Табела 11. Структура народног дохотка у 2005. години - Пожаревац

ДЕЛАТНОСТ	2005. (%)
Пољопривреда, шумарство, лов и водопривреда	16,28
Рибарство	0,00
Вађење руда и камена	14,44
Прерађивачка индустрија	23,27
Производња ел. енергије гаса и воде	3,50
Грађевинарство	12,47
Трговина	17,44
Хотели и ресторани	2,03
Саобраћај	8,57
Послови са некретнинама, изнајмљивање	0,80

Извор: Мастер план „ Стиг – Кучајске планине – Бељаница”, 2007. година

Развој трговинске мреже свакако треба ускладити према дефинисаним туристичким производима. Неопходан је и висок степен специјализације трговинске мреже према појединим тржишним сегментима. Понуду робе и услуга (сувенири...) треба фокусирати на одабране сегменте туристичких потрошача који се у овој дестинацији очекују. Предност у асортиману понуде треба дати локалним производима и услугама.

Две највеће општине у Браничевском округу, Пожаревац и Петровац на Млави, у укупном друштвеном производу Републике Србије учествују са 1,26% (Пожаревац) и 0,2% (Петровац на Млави).

Табела 12. Структура народног дохотка у 2005. години – Петровац на Млави

ДЕЛАТНОСТ	2005. (%)
Пољопривреда, лов, шумарство и водопривреда	54, 66
Рибарство	0, 24
Вађење руда и камена	0, 00
Прерађивачка индустрија	4, 21
Производња електричне енергије гаса и воде	9, 02
Грађевинарство	7, 62
Трговина	16, 31
Хотели и ресторани	1, 57
Саобраћај	5, 06
Послови са некретнинама, изнајмљивање	1, 04

Извор: Мастер план „ Стиг – Кучајске планине – Бељаница”, 2007. година

Главну улогу у привреди Пожареваца имају прерађивачка индустрија, трговина, пољопривреда и вађење руде и камена. Према подацима из 2005. године прерађивачка индустрија учествује са 23,27%, трговина са 17,44%, а пољопривреда, лов, шумарство и водопривреда учествују са 16. 28 % у укупној новоствореној вредности. Хотели и ресторани

учествују са 2,03%. Општина Петровац на Млави спада у категорију неразвијенијих општина у Србији. Главну улогу у привреди ове општине има пољопривреда која у укупној новоствореној вредности учествује са 54,66%, трговина учествује са 9,02% и грађевинарство са 7,62%. Хотели и ресторани учествују са 1,57%.

Посебну пажњу треба посветити реновирању и унапређивању специјализованих ресторана који би били карактеристични за Браничевски регион. Овакви објекти би требали бити у складу са фолклорним наслеђем и традиционалним градитељством овог дела Србије, а у њима би се служили локални специјалитети браничевског краја. Услед непостојања или малог број продавница са сувенирима, простори ресторана би могли бити и својеврсне галерије и сувенирнице. У неким од ресторана се већ започело са таквим активностима, те тако зидове ресторана „Златник”у Петровцу на Млави унутрашњост сале красе слике локалних сликара које су у исто време могу купити на лицу места. У селу Равниште, у општини Кучево, недалеко од пећине Равништарке, изграђен је објекат који је ресторанског типа, али има намену и туристичког инфо-центра и сувенирнице.

Овакве примере добре праксе свакако треба и даље неговати, али и посветити им више пажње како би што боље дочарали дух Браничева, богате фолклорне традиције и амбијента у коме се налазе.

НАСЕЉА

Браничевски округ се састоји од осам општина: Пожаревац, Петровац на Млави, Жабари, Мало Црниће, Жагубица, Кучево, Велико Градиште и Голубац. Највеће градско насеље (а уједно и једино које носи статус града) је Пожаревац, који је и административни и привредни центар региона.

Табела 13. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима у општини Велико Градиште

Општина Велико Градиште	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Бискупље	123	555	897
Гарево	74	400	697
Десине	921	2.752	1.679
Дољашница	143	715	1.063
Ђураково	125	521	675
Затоње	466	1.906	2.203
Камијево	93	458	731
Кисљево	348	2.039	1.410
Кумане	108	551	1.136
Курјаче	245	1.247	2.071
Кусиће	398	1.842	1.405
Љубиње	131	626	1.105
Мајиловац	302	1.433	1.554
Макце	300	1.282	1.935
Острово	66	366	1.125
Печаница	127	660	1.222
Пожежено	88	391	2.132
Поповац	52	235	425
Рам	81	357	1.205
Спраково	504	2.205	1.937
Средњево	168	627	917
Тополовник	442	2.075	1.711
Триброде	129	585	803
Царевац	213	1.073	1.573
Чешљева Бара	204	993	937

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Општина Велико Градиште се простире на површини од 328 квадратних километара. Обухвата 28 насеља у којима живи 31.552 становника (попис 2002). По броју житеља највећа насеља у општини су Велико Градиште са 5.658 становника, које је и центар општине, а затим село Десине са 2.752 становника. По површини највеће сеоско насеље је Затоње са 2.203 хектара. Ово село је карактеристично јер се налази на обалама Сребрног језера и на његовој територији се налази велики број викендица које у летњим месецима настањују власници и њихови гости. Викендом село у великој мери посећују и љубитељи пецања и одмора крај језера.

Најмање насеље по броју становника у општини Велико Градиште је Поповац са 235 житеља и 425 хектара.

Табела 14. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима у општини Голубац

Општина Голубац	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Барич	133	609	1.049
Бикиње	63	311	556
Браничево	257	1.108	1.318
Брњица	146	453	2.524
Винци	92	365	853
Војилово	90	302	602
Двориште	123	488	1.560
Добра	274	742	13.634
Доња Крушевица	91	402	533
Душманић	46	208	446
Житковица	58	265	502
Клење	152	641	798
Кривача	132	573	1.587
Кудреш	79	333	666
Малешево	81	344	527
Миљевић	134	701	742
Мрчковац	97	433	715
Поникве	36	128	290
Радошевац	84	310	402
Сладинац	51	218	386
Снеготин	66	333	1.514
Усије	93	372	705
Шувајић	80	381	569

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

На територији општине Голубац живи нешто више од 9.873 становника у 24 насеља (попис 2002). Спада у ред најређе насељених општина, јер на једном квадратном километру живи 34 становника. Центар општине је Голубац са 2.065 становника. Највеће сеоско насеље по броју становника је Браничево са 1.108 житеља, а најмање је Сладинац са 218 житеља. По површини највеће сеоско насеље је Добра са 13.634 хектара (услед планинског карактера рељефа). Најмање село по површини је Сладинац са 386 хектара.

Села општине Голубац се углавном одликују повољним условима за развој сеоског туризма. Недалеко од Голупца је село Винци поред кога се налази викенд насеље. У летњим месецима га посећује већи број туриста из Београда.

Табела 15. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима општине Жабари

Општина Жабари	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Александровац	575	1.827	2.509
Брзоходе	313	1.129	1.814
Витежево	307	1.322	2.512
Влашки До	566	2.500	2.791
Кочетин	131	607	688
Миријево	204	882	1.140
Ореовица	344	1.022	2.035
Полатна	112	329	656
Породин	723	3.003	4.118
Свињарево	181	358	419
Сибница	143	473	1.132
Симићево	571	1.812	2.884
Тићевац	105	491	898
Четереже	203	772	1.029

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Општина Жабари се простире на површини од 264 квадратна километра и има 13.005 становника који живе у 15 насеља. Центар општине је насеље Жабари са 1.720 становника. Највеће сеоско насеље по броју становника и површини је Породин са 3.003 житеља и 4.118 хектара. Најмање село по броју становника је Полатна са 329 житеља, док је по површини најмање Свињарево са 419 хектара. Село Четереже је познато по манифестацији „Четерешко прело” која негује фолклорно наслеђе и привлачи већи број посетилаца из околних општина. У Четережу се налази и Четерешка црква коју посећује велики број верника из Браничевског округа.

Табела 16. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима општине Жагубица

Општина Жагубица	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Близнак	116	412	2.040
Брезница	76	244	1.370
Вуковац	164	519	2.295
Изварица	105	396	1.892
Јошаница	191	708	3.610
Крепољин	657	1.969	5.645
Крупаја	179	766	2.552
Лазница	634	2.427	7.481
Медвеђица	12	46	476
Милановац	165	595	1.647
Милатовац	262	916	2.616
Осаница	337	1.282	6.651
Рибаре	143	542	1.907
Селиште	142	567	6.100
Сиге	232	935	1.984
Суви До	452	1.365	9.133

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Општина Жагубица се налази у срцу Хомоља и простире на 760 квадратних километара. У њој живи 14.752 становника (попис 2002. године). Насеља општине Жагубица, услед планског карактера рељефа, одликује велика површина у хектарима. Центар општине је Жагубица са 3.215 становника. Највеће по површини је село Суви До са 9.133 хектара, док је по површини најмање село Медвеђица са 476 хектара. Највеће по броју становника је село Лазница са 2.427 житеља, док је најмање по броју становника село Медвеђица са само 46 становника.

Села општине Жагубица се налазе у очуваном природном амбијенту, а становништво негује народну традицију и чува старе обичаје од заборавља. Самим тим села ове општине Браничевског округа поседују добре услове за развој руралног туризма.

Табела 17. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима општине Кучево

Општина Кучево	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Благојев Камен	32	39	718
Бродица	351	1.305	-
Буковска	225	526	4.655
Велика Бресница	101	357	539
Волуја	435	1.261	16.084
Вуковић	117	463	863
Дубока	539	1.453	3.207
Зеленик	105	337	521
Каона	307	899	2.346
Кучајна	150	561	2.703
Љешница	105	354	936
Мала Бресница	47	162	361
Мишљеновац	229	642	1.600
Мустапић	380	1.279	2.255
Нересница	901	3.077	13.259
Раброво	521	1.401	1.664
Раденка	332	1.138	4.507
Ракова Бара	241	702	2.455
Равниште	64	185	2.455
Сена	92	273	1.208
Српце	67	267	448
Турија	203	834	2.189
Церемошња	113	402	2.792
Церовица	134	537	719
Шевица	326	1.076	2.498

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Општина Кучево се простире на површини од 721 квадратних километара. Насељава је 18.639 становника (попис 2002. године). Центар општине је Кучево са 6.818 становника. Највеће сеоско насеље по површини је Волуја са 16.084 хектара, док је у табели најмање село по површини Мала Бресница са 361 хектаром. По броју становника у сеоским насељима ове општине предњачи Нересница са 3.077 житеља, док је најмање Благојев Камен са 32 становника.

У селима Равниште и Церемошња се налазе пећине Равништарка и Церемошња. Представљају значајан потенцијал за развој руралног туризма у општини Кучево. Пећине су уређене и туристи их посећују током целе године. У близини пећине Равништарка се налази Инфо центар општине Кучево са рестораном и летњом терасом, док се недалеко од улаза у пећину Церемошња налази ресторан са традиционалном кухињом Звижда и Хомоља.

Табела 18. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима општине Мало Црниће

Општина Мало Црниће	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Аљудово	110	405	399
Батуша	169	680	907
Божевац	619	2.120	3.277
Велико Село	275	555	1.450

Велико Црниће	222	850	1.321
Врбница	244	730	903
Забрега	85	500	453
Калиште	187	500	715
Кобиље	353	1.312	2.366
Крављи До	111	400	627
Кула	187	744	1.779
Мало Градиште	187	650	933
Мало Црниће	327	1.030	1.082
Салаковац	287	1.110	1.096
Смољинац	629	2.625	3.652
Топоница	357	1.303	2.423
Црљенац	379	1.607	1.724
Шапине	318	1.450	1.834
Шљивовац	58	170	327

Извор: *Насеља Браничева, 2002. година*

Општина Мало Црниће броји 13.616 становника (попис 2002. године) који живе у 19 насеља. Центар општине је Мало Црниће које има 1.030 становника (попис 2002. године). Насеља општине Мало Црниће се углавном налазе у плодној долини Стига.

По површини и броју становника највеће сеоско насеље у општини је Смољинац са 3.652 хектара и 2.625 становника. Најмање по површини и броју становника је село Шљивовац са 327 хектара и 170 становника.

Општина Петровац на Млави се простире на површини од 654,9 квадратних километара и у 34 насеља живи 45.706 становника (попис 2002. године). Центар општине је Петровац на Млави са 8.836 становника. Највеће сеоско насеље по површини и броју становника је Рановац са 6.713 хектара и 2.660 житеља. Најмање сеоско насеље по површини је Панково са 597 хектара, док је по броју становника најмање село Витовница са 255 житеља.

Села општине Петровац на Млави поседују веома добре услове за развој руралног туризма. У атару села Ждрело се налази извор термо – минералне воде, поред кога је изграђен Рекреационо – угоститељски центар „ Ждрело – Млавске терме” са затвореним и отвореним базенима и смештајним капацитетом од сто лежачева. Ово село посећује и велики број планинара из земље и иностранства, а ту се налази и извиђачко – планинарски дом. Одређен број домаћинстава у селу има уређене смештајне капацитете и бави се туристичком делатношћу.

У селу Бистрица се налази 10 воденица и 3 ваљарице које су проглашене за културно добро од великог значаја и још увек су у функцији. Овде се одржава етно - туристичка манифестација „ Дани воденичара и помелара” која за циљ има популаризацију сеоског туризма. У селу Витовница се налази средњовековни манастир Витовница из 13. века који посећује већи број верника. У атару села се налази излетиште Трест које је окружено атрактивним врховима Хомољских планина, добро познати љубитељима планинарења.

Табела 19. Број становника, домаћинстава и површина у хектарима у сеоским насељима општине Петровац на Млави

Општина Петровац на Млави	Број домаћинстава	Број становника	Површина у хектарима
Бистрица	276	933	2.072
Бошњак	156	703	862
Буровац	240	1.150	1.569
Бусур	324	1.578	1.873
Везичево	133	677	1.604
Велики Поповац	322	1.651	1.541
Велико Лаоле	580	2.498	2.679
Витовница	76	255	2.717

Вошановац	164	640	1.016
Добрње	204	883	1.397
Дубочка	188	853	1.269
Ждрело	268	1.221	2.882
Забрђе	218	894	1.043
Каменово	314	1.188	1.469
Кладурово	192	722	2.251
Кнежица	229	815	1.656
Крвије	198	899	1.099
Лесковац	148	573	715
Лопушник	133	619	746
Мало Лаоле	191	842	763
Манастирица	259	1.046	2.585
Мелница	358	1.352	4.159
Орешковица	316	1.222	1.722
Орљево	112	492	616
Панково	133	519	597
Рановац	634	2.660	6.713
Рашанац	310	1.192	1.902
Стамница	306	1.887	3.208
Старчево	306	858	1.641
Табановац	276	1.302	1.549
Трновче	216	995	1.089
Ћовдин	377	1.630	2.927
Шетоње	446	2.173	3.589

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Општина Пожаревац је административни центар Браничевског округа. Средиште општине је град Пожаревац који има 45.820 становника (попис 2002. године). Костолац броји 10.474 становника. Највеће сеоско насеље по површини је Стари Костолац са 4.790 хектара. Најмање сеоско насеље по површини и броју становника је Набрђе са 484 хектара и 386 житеља. Највеће сеоско насеље по броју становника је Лучица коју настањује 2501 житељ.

Табела 20. Број становника, домаћинства и површина у хектарима у сеоским насељима општине Пожаревац

Општина Пожаревац	Број домаћинства	Број становника	Површина у хектарима
Баре	270	1.269	1.818
Батовац	203	811	1.004
Берање	145	706	933
Брадарац	218	1.034	1.375
Братинац	170	782	1.375
Брежане	296	1.160	1.194
Бубушинац	229	1.021	1.011
Драговац	285	1.053	1.267
Дрмно	271	1.244	1.099
Дубравица	477	1.425	1.720
Живица	222	867	1.172
Касидол	243	1.065	1.323
Кленовик	285	978	952
Кличевац	499	1.821	3.192
Лучица	675	2.501	2.729
Маљуревац	143	601	836
Набрђе	98	386	484
Острово	220	716	2.072
Петка	366	1.511	1.205
Пољана	520	2.042	2.751
Пругово	254	935	1.017

Речица	139	736	1.750
Стари Костолац	403	1.232	4.790
Трњане	295	1.209	1.630
Ћириковац	366	1.573	1.908

Извор: Насеља Браничева, 2002. година

Браничевски округ је карактеристичан по великом броју људи који су из ових крајева седамдесетих година 20. века отишли на „привремен”рад у земље западне Европе (Аустрија, Немачка, Швајцарска...). Велики број домаћинстава је због тога закључан и у велелепним грађевинама често нико не живи. Оваква домаћинства оживљавају само за време одмора, када се њихови власници на кратко врате у завичај.

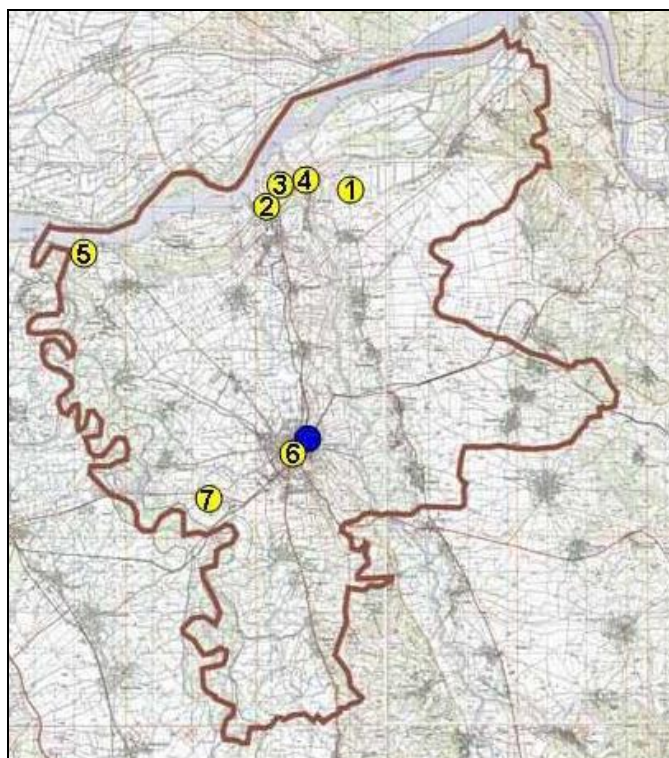
У Браничевском округу по броју људи који раде у земљама западне Европе предњачи општина Петровац на Млави, из које је око 12.000 људи на „привременом”раду у иностранству.

Оваква ситуација би могла представљати добар потенцијал што се тиче инвестиционих улагања у овај крај. Велики проценат становништва у иностранству доноси са собом и значајан девизни прилив у Браничевски округ, који би свакако требао бити усмерен и на развој туризма. Потребно је дефинисати одговарајуће стратегијске планове и на прави начин их представити потенцијалним инвеститорима, односно у овим случајевима овдашњим људима који раде у иностранству, или повратницима који имају капитал спреман за улагање и покретање сопственог бизниса.

ОПШТИНА ПОЖАРЕВАЦ – ЦЕНТАР БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

Општина Пожаревац обухвата простор географске регије Стиг, а западним деловима залази у подручје Великог Поморавља. Простире се између тока Дунава на северу, долине Велике Мораве на западу и побрђа на истоку, Пожаревачке греде, која раздваја речне басене Велике Мораве и Млаве.

Карта 2. Туристички локалитети општине Пожаревац

- Центар општине
- 1. Виминацијум
- 2. Пристаниште
- 3. Спортски аеродром
- 4. Сидриште
- 5. „Маргум“
- 6. Пожаревац
- 7. Љубичево

Извор: ТО Пожаревац (Обрада на топографским основама 1:100000)

У административном погледу, општина Пожаревац се граничи са општином Смедерево на западу, општинама Мало Црниће и Кучево на југу, општином Велико Градиште на истоку, а северну границу представља река Дунав, односно административна граница са покрајином Војводина. Град Пожаревац је седиште општине, али и регионални центар читавог Браничевског округа са 41.735 становника.

Површина општине Пожаревац износи 482 квадратна километра и обухвата 27 насеља. Поред Пожаревца, који је добио статус града 2008. године, друго градско насеље општине је Костолац са 9.313 становника.

Саобраћајни положај општине Пожаревац је повољан јер се налази у близини аутопута Београд – Ниш, а кроз општину пролази и магистрални правац М 25.1 (Пожаревац-Велико Градиште – Голубац – Кладово). Осим тога, општина целом северном границом излази на ток Дунава, међународни пловни пут, а својом западном границом ослања се на ток Велике Мораве.

Укупна дужина путева на територији општине Пожаревац износи 183 километра, од чега се 165 километара сврстава у категорију са савременим коловозом. Магистрални путеви чине 48 километара, регионални 74 километра, а мрежа локалних путева 64 километра савременог коловоза.

Осим близине аутопута и магистралног пута М25. 1, регионалну мрежу путева чине: Р 103 (Костолац – Пожаревац – Жабари), Р 105 (Речица –Набрђе), Р 1076 (Дубравица – Мало Црниће), Р 108.а (од М15. 1 код Берања до Средњева), Р214.а (Пожаревац – Љубичево – Смедерево). Иако је повезаност насеља у општини задовољавајућа, још увек је недовољно изграђена локална мрежа путева, као и мрежа путева са савременим коловозом (Ауто мото савез Србије).

Железничка пруга Београд – Бор – Зајечар повезује Тимочку крајину и целу источну Србију са остатком железничке мреже Републике.

Како се на територији општине Пожаревац налазе ушћа Велике Мораве и Млаве у Дунав, који представља њену северну границу, општина има добре предиспозиције да развија речни саобраћај. Најзначајнија пристаништа су Дубравица, Костолац и Рам.

На територији општине није развијен ваздушни саобраћај, а најближи аеродром је „Никола Тесла”у Београду.

У физичко – географском смислу територија пожаревачке општине припада Јужном панонском ободу, у оквиру кога се могу издвојити четири геоморфолошке целине: Поморавље у западном делу општине, Пожаревачка греда која представља развође моравског и млавског речног басена, плодни Стиг у источном делу општине и костолачко приобаље Дунава. На Дунаву се налази и неколико речних острва: Дубовска ада, Стојкова ада, Жилава мала и Велика завојска ада.

Клима општине Пожаревац је умереноконтинентална са средњом годишњом температуром ваздуха око 11°C и средњом годишњом количином падавина 635 милиметара.

Општина Пожаревац је богата воденим токовима. Северну границу општине представља ток реке Дунав, који је од великог значаја за положај и привредни развој (међународни пловни коридор VII). Дунав на свом току кроз пожаревачку општину оставља и један велики рукавац за собом – Дунавац, који прати речни ток. Са западне стране, границу општине прати ток Велике Мораве. У прошлости је овом крају наносила велике штете услед сталног изливања и плављења, али је након регулације њеног тока и градње система насипа, Велика Морава постала вишеструко корисно, али недовољно експлатисано природно богатство општине. Источним делом протиче и река Млава, која је у овом делу свог тока типична равничарска река.

Овај крај је сиромашан шумама јер степен шумовитости износи свега 4,5% укупне општинске територије. Ово је последица крчења шумских површина ради добијања пољопривредног земљишта.

Зато је општина Пожаревац поједине, шумовите просторе оправдано ставила под одређен степен заштите:

- комплекс „Љубичево”
- регионални парк природе „Пругово”
- споменик природе у Драговцу
- предели посебних одлика: Маргум, Криваја – Ристова коса и меморијални комплекс „Растовача”(ТО Пожаревац)

На територији општине према попису становништва из 2002. године живи 74.902 становника. Око 5% становништва старијег од 15 година нема никакву школску спрему, а удео становништва без основне школе износи 18,5%. Од укупног броја становника старијих од 15 година, око 9% има високо образовање (МСПНЕ, Пожаревац).

Општина Пожаревац у укупном друштвеном производу Србије учествује са 1,26%. Главну улогу у привреди Пожаревца имају прерађивачка индустрија, трговина, пољопривреда... Ниско учешће хотела и ресторана (2,03%) показује да је туристичка привреда у Пожаревцу неразвијена и да добар део туристичких потенцијала није искоришћен.

На територији општине Пожаревац се налази неколико потенцијалних туристичких локалитета, од којих су неки већ афирмисани: Виминацијум са суседним локалитетима у близини и реком Дунав, комплекс Љубичево, град Пожаревац са околним излетиштима...

Пожаревац би, као центар округа и највећа општина у Браничеву, свакако требао бити један од водећих покретача свих пројеката везаних за развој туризма на овом простору.

СЕЛА НА ПОДРУЧЈУ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

Критеријуми који одређују село као насељенску категорију разликују се од једне земље до друге и могу се сврстати у пет група:

- демографски
- физиолошки
- функционални
- правно – формални
- комбиновани

Већина дефиниција употребљава комбинацију две варијабиле или више њих, а најчешће су то популациони ниво и густина насељености (Василеска, 2006).

Села у Србији се могу класификовати на неколико начина. Са становишта организације постоје панонска (равничарска) села са ушореним улицама и брдска која су разуђена и често заузимају већу површину него градска насеља. Са становишта близине градском насељу постоје приградска села која су под већим утицајем индустријско – технолошке и културне револуције и удаљена села у које тековине савременог друштва спорије пристижу.

Села у Србији се могу поделити и на:

- сувише мала са 0 – 100 становника
- мала са 100 – 500 становника
- средње велика 500 – 1000 становника
- велика са више од 1000 становника

Са становишта привредне структуре становништва, она изгледају овако:

- претежно пољопривредна села

- села са мешовитим домаћинствима (један део чланова запослен је у другим привредним или непривредним гранама)
- села посебних функција – рударска, бањско-лечилишна, туристичка... (Дојчиновић, 1992)

У литератури, бројним истраживањима, као и у пракси многих земаља наилазимо на многобројне дефиниције села. У употреби су не само различите дефиниције, већ и термини који се користе за овај вид људских насеобина – нпр. село, сеоско насеље, рурално насеље, рурални простор...

У нашој земљи је осим термина сеоско / рурално подручје, најчешће у употреби термин сеоска територија – основни просторни елемент сваке сеоске територије је сеоски атар – подручје са утврђеним границама које припада једном селу (Василеска, 2006).

За наше развојне услове је најпотпуније уређење села, које највише одговара и критеријумима на основу којих бисмо могли раздвојити сеоска од других насеља, дао је академик Б. Којић. По њему је „село својеврстан облик социјалне и економске организације становништва које се претежно бави пољопривредном производњом. Управо стога, између насеља, природних услова и привредних површина постоји непосредна условљеност и веома тесна повезаност. Та се повезаност манифестује кроз положај насеља у датом простору, физиономски типологију, те организацију економског живота и типа кућа. На све ове појаве делују свеукупни комплекси социјалних, економских и других чинилаца” (Кошић, 2009).

Браничевски округ се одликује спојем равнице, која је карактеристична за подручја око река на овом простору (Дунав, Млава...) и планинских предела карактеристичних за Хомоље. Самим тим села овог дела Србије имају и равничарске и планинске карактеристике, зависно од територије на којој се налазе, односно општине којој припадају.

Села општине Велико Градиште се углавном одликују карактеристикама ратарских насеља, збијеног типа. Људи се већином баве ратарством и сточарством. Обзиром да се села овог дела Браничевског округа налазе и на обали Дунава, присутне гране привреде су и риболов и туризам. Становници руралних предела општине Велико Градиште познати су и као добри произвођачи расада цвећа (село Кусиће). У атарима неких села на овој територији (Сребрно језеро), никла су и туристичка насеља (Бискупље...)

Општина Голубац у свом саставу броји 23 сеоска насеља. Оно што одликује руралне просторе ове општине јесте велика покривеност шумом и одређен број насеља која се налазе на обали Дунава. Села општине Голубац припадају ратарско и ратарско – сточарском типу насеља збијеног (Винци, Браничево...) и разбијеног типа (Брњица). Највећи проценат становништва се бави пољопривредом, а главне ратарске културе су: пшеница, кукуруз и сунцокрет. Због географског положаја и веома пријатне климе у селима општине Голубац постоје изванредни услови за развој сеоског туризма. У селу Винци, које се налази на обали Дунава недалеко од Голупца, изграђено је викенд насеље које у пролећним и летњим месецима посећује већи број туриста из Београда и Војводине.

Општина Жабари припада изразито аграрном подручју, те се највећи број становника бави пољопривредом. У селима је углавном заступљена ратарска, повртарска, воћарска и сточарска делатност. Села општине Жабари углавном припадају брдско – равничарском типу насеља. У свом саставу броји 14 сеоских насеља.

Становништво општине Жагубица се највећим делом бави пољопривредом, односно сточарством. Често су прве асоцијације на овај део Браничевског округа очувана природна средина, чист ваздух, хомољско јагње, влашки сир, занимљива култура... Природна ограђеност планинским венцима имала је великог утицаја на насељавање Хомоља. За положај насеља у овој области од највећег значаја биле су долине Млавих притока и привредни моменат. Освајањем нових шумских површина и проширивањем ораничних, богати пашњаци, зависност од крашких извора и врела, створиле су се предиспозиције за формирање нових насеља.

У селима општине Кучево сточарство има вишевековну традицију. У прошлости је најзначајнији био узгој оваца, а у новије време се развија говедарство.

Села општине Мало Црниће се налазе у плодној равници Стига, тако да по својим карактеристикама одговарају равничарском типу. Најзначајнија привредна грана је пољопривреда.

Рурални предели општине Петровац на Млави се карактеришу значајним туристичким потенцијалима, од којих су неки на одређени начин већ познати на туристичком тржишту (РУЦ „Ждрело – Млавске терме“...). Становништво у селима се највећим делом бави ратарством и сточарством, а велики проценат људи је на „привременом“ раду у иностранству. У зависности од тога у ком се делу општине налазе припадају и селима брдско – планинског (Рановац, Кладурово) и делимично равничарског типа.

Сеоска насеља пожаревачке општине се одликују великим процентом обрадивог земљишта (80 % од укупне територије). Подручје општине је углавном равничарског карактера и одликује се развијеном пољопривредом. У руралним пределима села су највећим делом ратарска збијеног типа. Сва села су електрифицирана шездесетих година 20. века.

Савремени начин живота, урбанизација и сталне миграције довеле су до тога да данашња села на многим територијама Србије остану скоро пуста.

Евидентне су сталне миграције село – град које се испољавају највећим делом услед неповољне економске ситуације и недостатка посла.

Једна од основних карактеристика села Браничевског округа је и велики број људи који су седамдесетих година 20. века отишли у иностранство на „привремен“ рад. Оваква појава је довела до ситуације да су ти људи живели у другим земљама, а новац највећим делом улагали у куће на својим имањима у селима. Ово су велелепна здања, раскошних фасада и украшених дворишта која су током године углавном празна. Оживе тек у летњим месецима или за време божићних и новогодишњих празника.

Још једна од карактеристика која се везују за села Браничевског округа су гробља, која сама по себи могу представљати туристичке атракције. Наиме, на гробљима су гробнице (споменици) често величине мањих кућа. Оваква архитектура на гробљима, која се у неким селима налазе и поред пута, привлачи пажњу сваког посетиоца овог дела Србије, те би се требала обратити пажња на могућност афирмације у склопу, у свету све популарнијег „мрачног туризма“.

У литератури се наводи да се под туристичким селом подразумева село у које се долази у слободно време да би се привремено вретили природи и традиционалном начину живота. Најчешће у њима борава становници великих градова за које је село туристички културни оквир у коме се одвија живот другачији од њиховог свакодневног живота у граду (Кошић, 2009).

Оно мора да задовољава следеће критеријуме:

- Пољопривредна производња која подразумева да се туристима пружа могућност заједничког учествовања у овој делатности заједно са домицилним становништвом;
- Да су сеоска домаћинства (кућа и окућница) уклопљени у амбијент села;
- Постојање традиционалног начина живота са сеоским обичајима и културом исхране;
- Боравак туристе у домаћинству под истим кровом са домаћином и укључивање у живот породице и живот села;
- Да локално становништво није изоловано од туриста, већ према њима има однос као према делу локалног, свакодневног живота (Дојчиновић, 1992).

Подела туристичких села према садржајима туристичке понуде подразумева:

- Самостално туристичко село са комплетном туристичко – културном понудом (смештај, исхрана, остали туристичко – културни садржаји)
- Туристичка села са делимичном туристичко – културном понудом придружена другим сегментираним облицима туристичке тражње (села у близини бања, зимских и летњих туристичких центара...)
- Туристичка села са манифестационом туристичко – културном понудом (вашари, сајмови, смотре, фестивали...)
- Транзитна туристичка села (села поред саобраћајница)
- Излетничка туристичка села (села у близини емитивних градских центара)
- Остала села (села која се баве давањем услуга: спремање домаће хране или зимнице, чувањем кућних љубимаца, брањем лековитог биља...) (Дојчиновић, 1992).

Села Браничевског округа имају ту предност да већином обилују низом занимљивих детаља. У зависности од положаја општине којој припадају одликују се бољим или релативно лошијим положајем. Међутим и удаљеност од главних саобраћајница некад може сама по себи може бити атрактивна због амбијента кроз који се пролази (хомољска села и села на обалама Дунава и Сребрног језера).

У неким од села Браничевског округа се одржавају манифестације мањег или већег значаја (Кусиће – манифестација посвећена цвећу, Стамница – Бачијада...)

Села Браничевског округа (Ждрело, Ћовдин...) посећују и планинари, извиђачи, љубитељи параглајдинга...

Нека од села имају и заштићене целине од културног значаја, а позната су и по значајним спортистима, попут Бистрице у општини Петровац на Млави, где постоји и олимпијска соба посвећена олимпијцу Драгутину Томашевићу.

Свакако да је култура, односно фолклор и све карактеристике које из њега произилазе, једна од најупечатљивијих црта карактеристичних за овај део Србије. У појединим селима Браничева се укрштају природне и антропогене одлике, које пружају добар потенцијал за занимљив боравак туриста у руралним пределима Браничева (близина манастира и река...). Богату традицију прати и гостољубивост локалног становништва, које је увек спремно да срдечно угости сваког посетиоца.

Занимљив спој две културе (српске и влашке) такође представља својеврсну туристичку атрактивност руралних простора Браничевског округа коју би на адекватан и одржив начин требало развити и представити на туристичком тржишту.

ФОЛКЛОРНО НАСЛЕЂЕ

Фолклорно наслеђе једног народа чине остварене тековине прошлих времена, односно трагови предака и претходника на одређеном простору. Пуно значење доживљава само кроз везу садашњости и прошлости јер садашњи тренутак није усамљена тачка – он је само једна етапа у континуираном следу развоја људског духа.

Фолклорно наслеђе је саставни део нашег свесног и несвесног. Тамо се прерушава и преуобличава као нови мотив, слика, идеја, поступак и облик. Ношња, обичаји, веровања, песма, игра, непосредни контакти са људима на улици, сви они моменти који чине живот неког народа, представљају посебну и по атрактивности веома комплексну групу културних туристичких мотива који привлаче на истраживање и упознавање.

НОШЊА

Србија је земља која се одликује традиционалним културним богатством и разноликошћу. Границе између некадашњих великих царстава пресецају су територију данашње Србије кроз дуге периоде историје. Са мањим или већим уделом сви ти културни утицаји, чије је утемељење и ширење било повезано са историјским збивањима – која су у неким периодима изазивала веће или мање миграције становништва – уграђивали су се и у одећу. Зато се у њој, осим обележја времена у коме је стварана и ношена, налазе и трагови из прошлих времена.

Међу творевинама традиционалне културе српског народа – по улози у свакодневном животу и значају етничког идентитета, као и по ликовним и естетским вредностима – једно од најзначајнијих места припада народним ношњама. Познате су махом на основу сачуваних одевних целина из 19. и првих десетина 20. века, које се одликују великом разновсношћу облика и украса. Та разноврсност и богатство заступљени су и у женским и у мушким ношњама.

Сваку област карактерисала је посебна ношња. По начину одевања препознавало се не само одакле је ко него, нарочито у мешовитим етничким срединама и којој етничкој, односно националној заједници припада. У свом историјском развоју разноврсне народне ношње, као самосвојне творевине, с многоструким значењима у животу народа, биле су изложене и многим утицајима. Стога су у њима, осим обележја времена у коме су рукотворене и ношене, садржани и други одевни елементи из протеклих времена.

На формирање одевних особина, поред културно – историјских чинилаца кроз време и простор, знатно су утицали природа тла и климатски услови који су пружали одређене погодности за развој једног или више начина привређивања, чији су производи чинили основ живота и свих пратећих елемената. Култура планинаца и махом сточара, затим култура равничара и земљорадника, а у областима брдско–равничарског поднебља, попут Браничевског округа, прожимање сточарске и ратарске културе, условили су стварање специфичних одевних облика. Кроз време се може уочити креативност, знање и искуство у обликовању одевних образаца примерених условима живота и средине.

У великој разноврсности одевних облика, осим посебних варијанти ношњи од једне до друге сеоске средине, уочавају се и изразите разлике у одевању између градског и сеоског становништва.

Грађанска одећа на већем делу српског етничког простора се развијала под турско–оријенталним, а касније и под европским утицајима. Грађанска ношња балканско–оријенталног стила, израђена од скупочених тканина и са богатим златним и сребрним везом, била је висококвалитетне занатске израде. Сеоске ношње, напротив, све до почетка 20. века и

у материјалима и у обликовању, биле су претежно производ домаће кућне и сеоске радиности. Рукотвориле су их жене, с тим што су неке делове радиле и сеоске занатлије. Искуство и традицију преносили су старији на млађе.

Српска народна ношња заузима истакнуто место у култури и традицији српског народа. Њена улога кроз историју је веома битна као симбол етничког идентитета, а истиче се и по ликовним и естетским вредностима.

Карактеристична српска ношња 19. века је у зависности да ли је била градска или сеоска, подразумевала: шајкачу, прслук, гуњ, гуњић, фермен, антерију, зубун, долактеник, тканицу (врста појаса која се добија ткањем), бриџес панталоне, чакшире, дизлук, доламу, јачерму, џемадан, мисарабу, минтане, јелек, цубе, либаде, фиштан, шалваре (део женске ношње која је ношена једно време после ослобођења од Турака), кумош, чарапе, опанци „шиљкани“...

Опанци су свакако један од синонима за ношњу код Срба. Опанци су сеоска лака, кожна обућа, која се притеже око ногу каишевима или опутом. Били су основна обућа већине становника у селима Србије све до прве половине XX века. Сматрају се традиционалном обућом и представљају својеврсан национални симбол.

У зависности од употребљаване врсте коже и начина израде разликују се:

- пресни опанци од неуштављене коже, израђени у кућној радиности;
- црвени опанци или црвењашаи од полуштављене коже, рађени мануфакторно;
- ђоновски опанци;
- опанци капичари од уштављене коже, израђивани у опанчарским и обућарским радионицама широм Србије (Подаци добијени од Завичајног музеја, Петровац на Млави).

Бројни локални називи за опанке сведоче о њиховој општој прихваћености код српског становништва. Најчешће носе име краја у коме су израђени, или име које означава неку њихову особину.

Браничевски округ, као део Србије, на коме се прожимају две занимљиве и специфичне културе – српска и влашка, може да се похвали шаренилом и разноликошћу одевних традиционалних предмета. Ова карактеристичност се нарочито осликава на влашкој ношњи која је у великој мери условљена поднебљем у коме су људи живели. Феликс Каниц је описује као „изразито оригиналну и живописну. По огромној шубари, кожном грудњаку и белим ланеним панталонама подвезаним испод колена Влаха се може препознати већ из велике даљине. Код Влахиња је љубав према што шаренијем везу много већа него код Српкиња“ (Каниц, 1986., 264-265).

Свечана ношња код Срба у Браничевском округу, вероватно под утицајем влашких обичаја и склоности ка живописној и што шаренијој ношњи, врло је весела и богато украшена везом, почев од кошуље, преко чарапа, а код жена то богатство веза нарочито се види на кецељама и јелецима, који су, зависно од имовног стања, понекад били извезени златном или сребрном нити. Најчешћи мотиви су цвеће, шарене птице, а врло често на кецељама су извезене поруке у стиховима. У новије време везена су и имена власница, али више из практичних разлога, јер се ношње често позајмљују.

Код мушкараца једини украс на ношњи је антерија и везене чарапе које се обувају преко панталона од сукна. Специфично је такође и то да су, вероватно под утицајем влашке ношње, мушкарци уместо капа или шајкача носили шубаре „астраганке“ прављене од крзна младог јагњета. У свечаним приликама облачили су „бриџ“ панталоне од бојеног сукна или вуненог штофа („шајак“) у браон, сивој или бордо боји. Панталоне су од колена уске, а са стране су имале ред густо пришивених ситних дугмади. Струк би потпасали „каницом“, ручно тканим појасом, прављеним од конаца разних боја. Антерија се носила овлаш огрнута преко рамена. Шивена је од танког сукна или чохе, природно бојена и око врата украшена гајтанима.

Женска свечана ношња се разликовала од свакодневне радне одеће која је била груба и без украса. У посебним приликама, а то су најчешће били велики празници, жене су носиле подсукње од белог платна, преко којих се облачила тканина „убрана” сукња (богато набрана), а затим кецеља. Преко кошуље, која је обавезно имала широке рукаве, облачен је прслук везен свиленим детаљима и украшен гајтанима. Глава је била покривена свечаном марамом од свиле „конђа”, која је, да не би клизила са главе, качена „гранамом” (украсне шнале) од ћилибара или другог полудрагог камења. Често је преко кошуље облачено либаде, кратак капутић са рукавима који су били дугачки и на крајевима се ширили (Подаци добијени од Завичајног музеја, Петровац на Млави).

Дечија одећа се није разликовала без обзира на пол. Дечаци и девојчице су носили кошуљице и сукњице.

Ношња за венчање се није битно разликовала од свечане ношње, осим што је млада на глави имала венчани вео.

У знак жалости, жене су носиле црне мараме и ношњу без украса.

Влашка ношња је наизглед једноставнија од ношње код Срба. Мушкарци су облачили беле кошуље, вунене чарапе и опанке од свињске коже. Главу је штитила велика шубара од овчијег крзна, уместо прслука гуњ од јагњеће коже, а као украс што шаренију торбицу која се носи преко рамена и имала је намену ношења хране у њој. Обавезан пратећи детаљ је и „тојага” – дугачак штап који је имао различите функције – да се њиме казни непослушна стока, да помогне код тешког успона, али и за одбрану од животиња... За појасом се носила и тиква мањих димензија (до једног литра) у којој се носила вода за утољавање жеђи.

Слика 12. Влашка ношња
Фото: Бабић В., 2011.

Влахиње су карактеристичне по изразито жутиим марамима на главама. Можда се баш због тога код народа браничевског округа жута боја сматра обележјем Влаха, односно њиховом омиљеном бојом. Ношњу су чиниле и дуге беле кошуље, а преко њих што шареније ресе које се у игри њишу лево – десно и изгледају врло весело, а можда чак и изазовно у очима мушкараца (Подаци добијени од Завичајног музеја, Петровац на Млави).

Елементи ношње представљају једно од обележја народа и одређене земље или подручја. У новије време све чешће фолклорно наслеђе пружа инспирацију креаторима за нове трендове, а елементи ношње се могу срести као занимљиви модни детаљи.

На овај начин карактеристична ношња једног краја може послужити као одлична основа и инспирација за израду сувенира. Неки од њих могу бити занимљиви украси који красе станове посетилаца и подсећају на дестинације у којима су настали (различите

димензије опанака, шајкача, шубара...) или се носити као својеврсни модни детаљ (занимљив каиш, украсна ешарпа, интересантне вунене чарапе...). Ношња би била интересантна туристима и за сликање у њој, чиме би се на својеврсан начин вратили у стара времена, а на фотографијама би остао забележен тренутак и лепо искуство.

ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА

Обичаји су норме (правила, регуле, поступци, облици понашања), које временом појединим људским групама наметну животне прилике. Ове појаве се јављају у једној групи најпре спорадично, повремено, од случаја, до случаја, али кад потрају услови, па се једна од њих чешће јавља и понавља, она се временом почне сматрати редовном, уобичаји се. Обичаје, као норме, правила и поступке, поједним људским групама наметну животне прилике и по њима се људи управљају како би се лакше бранили од невоља. Обичаји се могу окарактерисати као правила у којима се види свесно и практично сналажење човека у одговарајућим околностима.

Многи обичаји се чувају у савременој, цивилизованој средини, али се они данас по правилу обављају по инерцији јер им је првобитни смисао заборављен. Код народа који су на нижем културном ступњу, обичаји се понекад и до ситница одражавају као врста светиње, обавезног обреда.

Сви обичаји се разврставају у три групе:

1. **Друштвени обичаји** – свесне радње којима се усклађују међусобни односи између појединаца и група, а ту је посебна група правних обичаја. Деле се на обичаје у личном и породичном животу (око рођења, у младости, код склапања брака, у даљем животу и смрти) и друштвене обичаје у ужем смислу – обичаји који се обављају у заједници, колективног карактера (облици понашања као поздрављање, гостопримство, поступци према старима, правни обичаји и колективне прославе);
2. **Привредни обичаји** и обичаји око послова који прате већину радова у привређивању и свакодневном животу људи;
3. **Религијски обичаји** – радње, поступци и облици понашања којима људи настоје да дођу у додир са вишим силама, да од њих добију одређену помоћ, да утичу на догађаје у природи и својој средини (Ивков, 2007).

ДРУШТВЕНИ ОБИЧАЈИ

Једни од најлепших и најрадоснијих обичаја у породици одувек су били везани за децу, од рођења до свадбе. Увек се памте као нарочито весели догађаји који су окупљали цело село. Да би се дошло до самог свадбеног чина претходили су прави ритуали, од испитивања порекла породице до имовног стања. Наравно, битна је била и лепота и вредноћа, спремност за рад, али није било пресудно.

У селима источне Србије, код Влаха, до Другог светског рата био је обичај да се роди само једно дете, ако је мушко. Тиме се спречавала деоба имања, а женидбом би се и имање увећавало, јер би снаха обавезно доносила мираз: њиве, стоку, живину... Где би се родила девојчица, ако је из богате куће, доводили би јој мужа, како кажу „на мираз”. „Мирација” је обично потицао из сиромашне породице са доста деце, а једини услов је био да је вредан и да зна да ради. Необично је било то што везе са његовом породицом нису биле тако чврсте и срдачне, а често се дешавало и да мушки потомак носи мајчино презиме. Чак и данас у Браничевском округу је уобичајено да у породицама где нема синова, ћерка „доведе” зета, или да се један син жени „у кућу”, а други одлази на „мираз”.

За разлику од младића, девојке су се спремале за удају. Већ од петнаесте године училе би да преду, плету, ткају и у зимским данима, кад нема посла у пољу, плеле би чарапе, везле пешкире, јастучнице, ткале ћилиме украшавајући их најлепшим шарама...

Ривалитет међу девојкама је био огroman, а међу младим Влахињама се веровало, да ако не може да избегне да другарици покаже неку шару за вез, онда седне на њу и она никада неће моћи да научи да је извезе.

Лепота „ручног рада“ била би изложена погледима свих, дан пре свадбе, кад се у младожењину кућу доноси „девојачка спрема“. Обично се то радило запрежним колима која су вукла краве или волови, а што је „спрема“ била већа, то је млада била богатија и вреднија. Тај обичај се одржао до данас, али у другачијем облику, јер је ручни рад замењен фабричким производима.

Недељу дана пре свадбе домаћин куће полази са граном на рамену и буклијом у руци да позива госте. Буклија је дрвена округла боца у коју се ставља „слатка“ ракија зачињена медом. Постоји ред којим се гости позивају. Почиње се од кума, затим старог свата, онда најближих рођака и других гостију, а завршава се са комшијама.

Домаћин куће која је позвана на свадбу наздрави позивару, отпије гутљај ракије из буклије, а домаћица накити грану везеним пешкиром, марамицом, чарапама или неким другим поклоном. Тим даровима младенци симболично почињу заједнички живот тако да им ништа не недостаје.

Дан пре свадбе код младожење долазе девојке из села да помогну ког украшавања капије, дворишта и куће, где се на дан свадбе окупљају гости. Свако доноси печено прасе или јагње и велику корпу „мешених“ колача. Док сватови оду по младу „послушници“ (најчешће млади брачни парови из комшилука или даља родбина) припремају ручак. У влашким селима се води рачуна да се пред сваку породицу постави оно што су донели, а кад ручак буде завршен, све што је испред њих, ставља се у корпу и носи кући. У данашње време носе се поклони или новац, али се понегде задржао обичај ношења хране са стола (али у кесама које домаћин стави поред тањира).

Слика 13 . Свadbени обичаји (село Каменово, Петровац на Млави)
Фото: Костић С., 2011.

У младиној кући на дан свадбе окупљају се њене другарице да би јој помогле да се обуче и очешља. Оне је чувају у соби док сватови не дођу по њу. Обичај налаже да је пред сватове изведе брат, а онда је до увече чува девер, младожењин брат. Сватови по младу иду пешке или у кочијама и коњским запрегама. Пре уласка у двориште младожења мора оборити хицем из пушке јабуку која је на врху високог дрвета. У неким селима уместо јабуке ставља се осушена тиква у којој се носи вода за пиће. Тек кад докаже способност да храни и штити породицу може да уђе и узме девојку. Девојчина родбина не иде у госте код младожење, већ остаје да се гости у младиној кући. Младу код нове куће дочекује свекрва, којој млада по доласку мора сести у крило како би се на симболичан начин остварио однос

мајка – ћерка. Оно што је необично јесте да се на овакав начин прави свадба и ако у породици нема мушког потомка. Тад се „ жени” најстарија кћи, а сватови одлазе по зета. Обичају су у том случају прилагођени таквој свадби.

Веселје је завршено кад кум пође кући. Млада има обавезу да поред чланова младожењине породице, на одласку дарује и кумову породицу, као и породицу старог свата и то сваког члана појединачно. Уобичајено је да то буду ручно рађени дарови, женама мараме и чарапе, а мушкарцима кошуље и чарапе. Данас је занимљиво надметање у величини, количини и вредности дарова и поклона.

Свадба се завршава трећег дана, кад младожењина породица и кум праве „ поврат у пођане”, односно иду код пријатеља да учврсте пријатељство. После „поврата” код младожење се окупљају „ послушници” који су претходног дана „ слушали” (послуживали) госте. Они су у том тренутку гости, а млада и младожења их послужују. На тај начин сви су испоштовани и угошћени, а свадба је завршена (КПЦ, Петровац на Млави).

Многи од ових обичаја задржани су и на данашњим свадбама. Уместо коњске запреге окићени су аутомобили, на челу сватова са заставама у рукама су младићи на моторима велике снаге. Пре одласка у ресторан (или велики шатор) на ручак, млада одлази у своју будућу кућу да подигне „ наконче” (мало мушко дете које представља будући пород у кући) и баци сито на кров.

Код Влаха је у прошлости нарочито био изражен обичај да имају само једно дете, без обзира на пол, како се имање не би делило. Тај обичај се умногоме изгубио, али је остала традиција да једно дете обавезно остаје у родитељској кући и ту заснива породицу, док остале сестре или браћа иду „ на мираз”, када мушкарци постају „ зетови у кући”.

Нарочито су необични свадбени обичаји у неким српским селима Браничевског округа. Осим обичаја плетења венаца, украшавања куће цвећем и слично, дан пре него што ће млада бити доведена, у кући младожење меси се „ мутава проја”. То је хлеб од кукурузног брашна који меси млада девојка, а да при томе не сме нити да се насмеје, нити да проговори. Сви око ње имају задатак да је засмејавају и провоцирају питањима, али она мора издржати док год проја не буде печена, због будућих поколења у кући.

Један од обичаја у влашким селима (који многи сматрају веома морбидним) се дешава уколико умре или погине неко ко је млад, момак нежењен или девојка неударена. Тада се пре сахране организује свадба на којој се игра и пева, а постоје и девојка или младић који се обавезују да „ глуме” младу или младожењу. Тек након тога се организује сахрана.

Божићни празници су испуњени занимљивим обичајима. За бадњак се каже да представља породично култно дрво око кога је сконцетрисана кључна обредна пракса божићног циклуса. Он се традиционално на посебан начин сече, уноси и кућу и ставља крај огњишта. По бадњак иде домаћин, рано ујутру на Бадњи дан. Са собом носи и својеврсни „жртвени дар”, најчешће пшеницу или кукуруз и обредни колач. За бадњак се обично бира младо храстово дрво. Домаћин би стао испред бадњака, окренут ка истоку, где се сунце рађа и обраћао му се речима: „Добро јутро и честит ти Бадњи дан. Дошао сам к теби да те однесем дому моме да ми тамо будеш веран помоћник у сваком напретку и бољитку, у кући, у тору, у пољу и на сваком месту.”

Води се рачуна да дрво падне без задржавања, да се, по народном веровању, срећа и послови не би задржавали. Остављао се наслоњен на кућу до вечери, а увече га домаћин уноси, док га домаћица посипа житом уз изражавање жеље да буде среће, здравља и напретка. Након ритуала уношења, бадњак се полаже на огњиште. Ујутру рано, на Божић, долази положајник (прва особа која уђе у кућу као гост) и „чара” бадњак изговарајући: „Колико варница толико оваца, прасића, пилића, а највише здравља и среће”. Остаци бадњака се носе у њиве, винограде, или се праве крстићи који се стављају на објекте у домаћинству због благостања (КПЦ, Петровац на Млави).

Велика пажња се посвећује култу мртвих, те су обреди везани за сахране праве церемоније карактеристичне за влашки живаљ. Постоје села у којима и нема гробља, јер се

чланови породице сахрањују код куће на неком месту одакле се пружа леп поглед на кућу и имање.

Иако су православне вероисповести, православна црква нема тако значајну улогу као код Срба, али поштују све православне обичаје које одлично уклапају са влашким паганским обичајима.

Један крај, ма колико он привлачан био, ма колико слика о њему била лепа, неће бити потпуна, ако се не осећа присуство његових мештана, ако се не осећа добродошлица и радовање посети, па ма ко да је у питању.

Плашећи се зле суднине, беса богова или ко зна чега што може да им нанесе штету или нешто горе, мештани у селима Браничевског округа су се заветовали свецима да ће их поштовати и славити и у њихово име гостити кога год пут тог дана нанесе у њихово село и њихову кућу. Своје обећање у облику записа закопавали би у жиле дрвета, најчешће храста. Храст, који постане запис, у том је месту, састајалиште свих мештана у дан када је, по црквеном календару, дан свеца коме су се заветовали. На том месту се „сече колач” и пали свећа, а код сваке куће у селу на трпези је свечани ручак, као за славу. Капије су широм отворене, окићене венцима цвећа или гранама са младим лишћем, јер заветине почињу са „Белим покладама”, задње недеље пред Ускршњи пост, а то је обично почетком марта. Славе се и у дане поста, а завршавају у лето са петровским врућинама, око половине јула. На заветину се гости не зову. Тог дана се дочекује свако ко дође или сврати.

Осим припремања хране и пића, спремају се и куће, дворишта. Нарочито је важно да све буде китњасто, украшено цвећем, чисто. Цветњаци, који су обично испод прозора, до пута, морају бити уређени, заливени, посебно ако је у кући девојка за удају или млада снаха. Чистоћа у кући и у дворишту знак је вредне и способне домаћице и домаћинске куће.

Старији људи кажу да се заветина слави док траје запис. У народу постоји веровање које каже да ако би неко посекао храст под којим је упопан запис, преминуо би и нестала би цела његова породица, а село које би престало да поштује завет, страдало би од града, поплаве, олује или неке друге непогоде (КПЦ, Петровац на Млави).

ПРИВРЕДНИ ОБИЧАЈИ

У нашем народу су још од давнина пијаци састајалишта људи. На њима су се људи сусретали, дружили, трговали, уговарали послове... У Браничевском округу се тај обичај задржао и у данашње време.

У општини Петровац на Млави пијачни дан је среда, али само једна среда у години је посебно карактеристична. Обичај везан за ту среду је присутан једино у овим крајевима Хомоља, Потхомоља, Млаве и Стига. То је среда у „средопосницу”(средина Ускршњег поста) кад се долази у град на „гледање”. Тог дана се сви момци за женидбу и све девојке за удају најлепше обуку и дођу у Петровац заједно са родитељима, да би се одабрали будући зетови и снахе.

На пијаци су се и уговарали послови везани за наредну сезону, а не само куповала или продавала стока. Пијачни дан је увек био нерадан, остављан за одлазак у град, а у граду је тог дана све у знаку трговине. Роба се износи на уличне тезге, испред радњи, а старе занатлије из свих места у околини доносе своју робу тог дана и у недостатку простора, често је распростру и на улици.

У селима Браничевског округа се и до данашњих дана задржао обичај скљупљања „мобара”(радника) за неке послове које укућани не могу обавити сами. Посебно свечано је кад се бере грожђе. Неколико дана пред бербу врше се припреме и позивају берачи, најчешће комшије, ближи рођаци и пријатељи. Некада коњи и запрежна кола, а данас трактор и приколица, морају бити окићени, као за свадбу, пешкирима и венцима од свежег цвећа. Врло често берба се одвија уз пратњу локалних трубача, хармоникаша или фрулаша, а за то време у винограду се припрема заједнички ручак – прасе печено на гранчицама од винове лозе, које се за ту прилику чувају од резидбе.

За рад у пољу се везује и организовање сеоске литије, обично на дан заветине (сеоска слава) кад становници предвођени свештеником, носећи иконе и уз песму пролазе селом, излазе у поље и правећи круг око села враћају се до цркве где се литија завршава. Сврха литије је да се умоле божанске силе да буду милостиве и дају добру и плодну годину.

РЕЛИГИЈСКИ ОБИЧАЈИ

У Браничевском округу се и данас поштује велики број старих обичаја који прате човеков живот од рођења, па до смрти.

Феномени маскирања и њима одговарајући обреди са маскама одувек су имали одређена значења у нашем друштву. Људи носе маске и маскирају се из различитих побуда и намера. Одећом је човек одредио себе као припадајућег култури, а маскирањем је надградио свој однос према боговима, демонима, покојницима, космичком простору... Маскирање је присутно у појединим влашким обичајима и ритуалима и тим чином се највероватније у многе истиче тежња ка прикривању особа које учествују у ритуалу.

Један од најпознатијих влашких обичаја карактеристичних за ово подручје се везује за Божић. Тада по селу иду маскирана деца – *коледари*, којима се пред кућом деле слаткиши, воће и хлеб. Коледари су у ширем значењу маскиране поворке које обилазе насеља уочи Божића. Овакве поворке се објашњавају култном радњом најављивања и честитања долазећег „новог лета“. Везане су и за комуникацију са религијским представама о долазећем празнику, али и са митским или стварним прецима за које се веровало да штите породицу од „злих сила“. Обилазак насеља се започиње најчешће пре изласка сунца. По доласку пред нечију кућу маскирани коледари се оглашавају лармом, звоњавом, лупањем, а након добијања дозволе домаћина улазе у кућу где младић, маскиран у старију особу (деду), носи украшен штап којим се цара ватра изговарајући обредне реченице. Сваки домаћин части коледаре ракијом, вином, месом. Једна од најзанимљивијих црта коледарских поворки је маскирање њихових учесника.

Маскирају се и у старија лица мушког и женског пола, јер се по веровању тиме представљају преци. Одевени су и у овчије коже, а на појасевима имају звона. Након обиласка села следи славље и обилна трпеза. На Богојављање 19. јануара, у влашке домове стижу ”крлаљесе”, маскиране младе девојке, међу којима се, како кажу, увек поткраде и нека права вила. Ова ритуална поворка жена скупља воду из бунара или извора, како би од ње касније правиле афродизијаке и еликсире (КПЦ, Петровац на Млави).

У култури Влаха, село као социо – религијска заједница третира као централне личности шаманке и врачаре. Оне су мистично – трансне личности које имају одређене ритуалне обичајне функције и познаваоци су многих мистичних знања. Поред тога што је познавалац разних магијских вештина у превенцији и лечењу болести, сеоска врачара је и медијатор између натприродних ”божанских сила” и душа предака (Стојањеловић, Миљковић, Степановић, 2008).

Власи верују да комуницирају са покојницима и због тога им одају велико поштовање. У основи овог култа налази се веровање да ће изражавањем поштовања бити осигурани срећа и благостање живима. Због тога и обележавају годишњице смрти до седам година и сваке недеље излазе на гробље.

По веровању преци „на оном свету” могу помоћи живима на овом свету. Врачаре се често у својим ритуалима обраћају сунцу, месецу и звездама као божанствима, где за време обреда, по њиховим речима, користе енергију небеских тела. Својим врачањем и молбама помажу невољницима да преброде болест, несрећу, онемогуће непоштене у њиховим осветничким намерама.

По речима становника хомољских села, обичај је да се ноћу избегава пролазак поред напуштених воденица и напуштених војних утврђења (римских...) нарочито ако се ови објекти налазе на раскрсници путева. Ако су у ситуацији да оваква места не могу заобићи, онда обично воде и пса са собом јер животиња, по веровању, осећа зле духове и демоне.

У Хомољу, постоји обичај да након Ускрса младе девојке пуштају низ планинске потоке венчиће са хлебом и свећом како би душама умрлих показале пут до раја.

Читава култура Влаха са ових простора представља неисцрпан извор духовности, који Источну Србију чини егзотичном у правом смислу те речи. Многи од влашких, али и српских обичаја са простора Браничевског округа би се могли на адекватан начин валоризовати и представити туристима, па чак и укључити их као учеснике.

Браничевски округ је богат обичајима и веровањима специфичним за овај крај Србије. Интересантан културни миље даје му велики потенцијал за развој туризма на основама традиционалног наслеђа српске и влашке културе, а аутентичан фолклорни колорит могућност незаборавног искуства за сваког ко посети ове пределе.

ВЛАШКА МАГИЈА КАО ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Проучавањем Влаха бавило се више етнолога, историчара и других научника и истраживача. У литератури се срећемо са истраживањима *Thomas John Winnifritha* (УК), *Mirdite Zefa* (Албанија), *Oresta Tafraia, Nicolae Iorga* (Румунија), Тихомира Ђорђевића, Јасне Јојић Павловски, Пауна Ес Дурлића, Гордане Живковић, Слободана Зечевића, Драгославе Стојановић, Љубомира Рељића (Србија) и других.

Познато је да се око човека много тога дешавало што он није био у могућности да објасни или још увек то не може. Човек је временом уочио повезаност различитих појава, али није био у могућности да ту повезаност објасни. Из тог периода су и остала нека веровања. Временом човек је почео да верује да и он својим радом и својим активностима може да на неки начин утиче на извесне догађаје, да умоли, превари или присили невидљиве силе да учине онако како њему одговара и треба. На тај начин су људи почели да примењују неке од поступака које данас називамо општим именом *магија* или *мађија* (Ивков, 2007).

Током цивилизације у којој бивствујемо, у њеној праисторији и историји, нема тог културног миљеа или народа, који није веровао у магију, нити научно-теоријског круга који се није бавио истраживањем митологије, обреда и ритуала.

Влашка магија је, како Јојић наводи, чудо или чудесна. Карактеристична је по трајању, јединственим ритуалима, по веровањима, врачарама и бајалицама. Мишљења многих етнолога су да се влашки обичаји за разлику од других, базирају пре на природним, него на натприродним појавама.

Интересантно је да нпр. Индијске Веле пишу о постојању три света, а Власи такође сматрају да постоје три света: један виши, један средњи и један свет доле и да се то веровање преноси с колена на колена генерацијама уназад! (Јојић Павловски, 2009).

У оквиру етнографских вредности посебно се издваја феномен шаманизма који се темељи на култу античких божанстава старих Трачана, Грка и Римљана, као и култу предака. Овај сегмент духовног наслеђа Влаха представља најдревнији облик духовности у Европи (Стојањеловић, Миљковић, Степановић, 2008).

У култури Влаха, село као социо – религијска заједница третира као централне личности шаманке и врачаре. Оне су мистично – трансне личности, које имају одређене ритуалне обичајне функције и познаваоци су многих мистичних знања. Поред тога што је познавалац разних магијских вештина у превенцији и лечењу болести, сеоска врачара је и медијатор између натприродних ”божанских сила” и душа предака (Стојањеловић, Миљковић, Степановић, 2008).

У влашким домаћинствима скоро да не постоји празник који није пропраћен низом обреда, код који многи имају паганску основу. Власи су изузетно привржени својим веровањима, која их прате од момента рођења, па све до смрти.

По речима људи који се баве овом тематиком, влашка магија је у 21. веку једна од најјачих магија на свету. Познато је да остаје у кругу породице и да се са женске стране преноси са колена на колена. Влахиња сме учествовати у обредима тек кад напуни одређени број година. Обред се, између осталог, заснива на паљењу ватре, која дуго гори у ритуалима

који се углавном изводе у касним ноћним сатима. Тада врачаре одлазе до бистрих потока или воденица, при чему се не смеју освртати, нити саплести. Сви ритуали се изводе уз бајање и певање на влашком језику.

Посебно место у процесима спровођења култа имају жене. То су такозване шаманке – врачаре и оне представљају специфичан супстрат свештеника. Овакву улогу жене су добиле због јако израженог матријархата. Оно што је интересантно, то је да људи који се међу Власима баве магијом, на крају ритуала увек остају изоловани, јер током ритуала обавезно наглашавају да то чине заједно са мајком Маријом¹.

Врачаре се често у својим ритуалима обраћају сунцу, месецу и звездама као божанствима, где за време обреда, по њиховим речима, користе енергију небеских тела. Својим врачањем и молбама помажу невољницима да преброде болест, несрећу, онемогуће непоштене у њиховим осветничким намерама.

Влашке врачаре ритуалним радњама и молбама, путем одређених звезда и небеских тела преносе поруке. Ритуали се изводе са циљем да се одагнају зле силе као што су несрећа, болести, а да се привуку срећа и здравље. Поруке врачаре се најчешће прихватају и свака исказана жеља се испуњава.

Посебно место у процесима спровођења култа имају жене. То су такозване шаманке – врачаре и оне представљају специфичан супстрат свештеника. Овакву улогу жене су добиле због јако израженог матријархата.

Влашке врачаре ритуалним радњама и молбама, путем одређених звезда и небеских тела преносе поруке. Ритуали се изводе са циљем да се одагнају зле силе као што су несрећа, болести, а да се привуку срећа и здравље. Поруке врачаре се најчешће прихватају и свака исказана жеља се испуњава.

Посебно су занимљиве Русаље. То су жене код Влаха, за које се сматра да имају посебан дар, губе свест и падају у својеврстан транс (а казут пје лумја лалта – на влашком има значење пала на онај свет). Верује се да у таквом стању оне стичу натприродну моћ и разговарају са мртвима. Према речима локалних мештана оне тада изговарају неке тачне податке које никада нису биле у могућности да раније сазнају, јер то обично знају само најближи. Имају и способност предвиђања будућности. Из трансa се буде несвесне шта су говориле и шта им се десило. Тада тврде да постоје други светови које су виделе и кроз које душе покојника, након смрти, морају путовати. Посебним данима за то одређеним, Русаље (духови) се хватају у коло и играју. У хору изговарају речи "епша ша, јара ша" које представљају поруку "оноземаљском свету". Влашке Русаље по веровању тада постају предмет комуникације између два света.

Присутни их додирују руком и мислима им упућују поруке својим ближњима који више нису међу живима. Русаље двосмерно преносе поруке и жеље.

Власи су изузетно привржени својим веровањима која их прате од момента рођења, па све до смрти. Након рођења детета, по веровању овдашњих људи, у кућу стижу невидљиве Суђенице, које детету одређују судбину. То што оне одреде, ниједна сила не може изменити. Најстарија Суђеница преде од златних нити судбину, дугог или кратког људског века. Зато је и замишљају како седи са преслицом у рукама и преде конце живота и смрти људи. Средња суђеница помаже да се пређа слаже како је замишљено и тиме одређује како ће дете проћи у животу. Трећа Суђеница, најмлађа, када се нити спусте, пресече их маказама и тиме по веровању одређује време смрти. Верује се да су Суђенице милосрдне кад човек у њих верује, призове их и сматра да њихове одлуке треба прихватити. Три дана, по рођењу детета, у соби се оставља упаљено светло, а на столу колачи и вино.

У влашком веровању се простор испред врата сматра култим местом где бораве душе предака. Друмови се сматрају поприштима снажних магијских моћи. Влашка магија и говори о томе да раскрснице представљају највећи ризик да се "навуче црна магија". Бела

¹ Света Марија

влашка магија се по веровању бори против црне магије. Не говори се јавно о обредима и начинима скидања црне магије. То остаје тајна која се чува у оквиру породице.

У влашкој култури се често јавља веровање у култ духа "Мума Падури" (мајка шуме или шумска вила). Легенда каже да она борави поред потока. Неизмерне је лепоте, час видљива као у магли, час невидљива. Када је невидљива она се претвара у благи поветарац. На обасјане ливаде излази у својој дугој хаљини и расплетене косе, да би чула позиве врачара или девојака. Могуће је да се трансформише у страшну приказу. Најближи сарадник Мума Падури је водени дух. Посебно лети, њих двоје, по легенди, играју и певају, а када се опију врелим летњим ноћима, међу смртницима себи бирају љубавнике.

По веровању она брине о женама, стара се да женска обличја буду складна и довољно привлачна за мушкарца, да се одржи трудноћа, да порођај буде лак и да жену сачека дужно поштовање свекра и свекрве. Мума Падури, по веровању, брине и о плодности. Жена која има потешкоћа да затрудни, по влашкој традицији, треба да поједе други цвет од јабуке или багрема. По неким веровањима треба и да 40 ноћи узастопно откључава црквена врата.

Међутим, највише се, ипак, верује у дејство чаја од траве "јарба мума падури". "Чиста" жена (која је пре тога избегавала сексуалне односе) треба да, ходајући поред шумског потока, нађе и сама убере ову траву. Док је у потрази за биљем које, кажу, помаже и код нервних болести, жена не сме да изговори ни једну реч. Тек када је нађе, уз одређену бајалицу и помоћ врачара, прави напитак. У случају да не жели више да рађа, по веровању, жена се опет обраћа својој заштитници.

Док изговара традиционалну формулу у постељици од последње трудноће она ставља жар па све то угаси поред гроба непознате особе. Девојка која једном успостави добар контакт са Мума Падури тешко да ће икад бити „остављена на цедилу“, тврде Влахиње. Да би се остварио контакт са Мума Падури, довољно је, по речима Влахиња, да девојка у време пуног месеца изађе напоље носећи у појасу мало огледало. Без сведока, окренута ка светлу, треба да се дубоко загледа у свој лик све до тренутка када он почиње да нестаје пред њеним очима. Тим чином она улази у свет духова и призивајући Мума Падури изговара име одређеног мушкарца и жељу у вези са њим. У исто време покушава да дочара његов лик да би се евентуално избегла погрешна идентификација. Постоји и ритуал у коме се скине прстен са руке преминуле особе. По веровању довољно је једном погледати кроз њега одабраног мушкарца и Мума Падури ће помоћи да се он заљуби у девојку која примењује овај обред.

Када имају озбиљан проблем Влахиње у помоћ призивају врачара које се трансформишу у нит која везује Мума Падури и девојку.

Љубавна магија код Влаха је најразвијенија. Најраспрострањенији реквизит у овим ритуалима је катанац, као симбол нечега што се може закључати и откључати, заробити и ослободити. Тек иза њега следе мед, као безопасно средство које лепи, ужарци који у магији симболишу оно што пали и босиљак који својим ароматичним мирисом осваја. Зависно од ситуације која се решава, у обреду се употребљавају и црвени или бели конац, со, шећер и вода из куће. Често врачара захтевају и дашчицу са кућног прага уколико се сумња на превару супружника, нож ако у својим визијама увиде да је разлог патњи особа која улази у кућу, срп ако је несрећник жртва наручене црне магије, прамен косе вољене особе ако постоји обострано интересовање, а нешто се међу заљубљенима ипак испречило, део одеће када се по наручбини везује неко ко је далеко... Уз све то иду и цедуљице са исписаним именима оног ко поручује ритуал и оног на кога се он односи.

По речима влашких врачара оне најчешће у обреду справљају мед у који се додају латице сунцокрета, белог невена и листић зеленог и црвеног босиљка, тамјан и комадић жара. Таква смеша меша се ножићем и врбовом гранчицом о коју су белим или црвеним концем увезани струк босиљка и метлице. Када изговоре бајалицу, сматра се да тим чином зачарају мед и он се даје особи која га користи када додирује оног кога воли. Треба га лепљивим прстима додирнути по коси...

У влашким веровањима и традицији деца имају велике моћи. Међу свим демонима који настају од људи Власи за најјаче сматрају децу која су рођена ван брака. За разлику од других средина, где се малишану, коме се не зна отац, одмах придода погрдно име, код Влаха су ванбрачна деца нешто врло блиско полубожанству. Деца рођена у браку, мисле Власи, дужност су и обавеза, а ванбрачно дете је усуд. Зато и данас Влахиње обдарене да лече и проричу препоручују да се ноктић или прамен косе ванбрачног детета увек носи са собом као амајлија, а да се његово име призива у невољи.

Магија, шаманизам и ритуали су у великој мери део свакодневнице локалног становништва. Такозване врачаре присутне су у већини влашких села, а према њиховим речима, посећују их људи из свих крајева Србије. Међутим, често и жене које нису „врачаре” знају одређене песмице, у народу назване бајалице, којима се терају непожељне зле силе. Оне се углавном певају бебама и малој деци у различитим ситуацијама (углавном када плачу).

Без обзира веровали у влашку магију, или не, неоспорно је да она привлачи велики број посетилаца у ове делове Србије. Мотивисани чистом радозналешћу, или неким другим разлогом, људи из свих крајева Србије, али и иностранства, долазе и интересују се за локалне „врачаре” које су надалеко познате.

Независно од тога да ли им је веровање у магију примаран мотив за долазак, или је у питању истраживање, или само радозналост да би се боравак учинио атрактивним, мистичним и несвакидашњим, остварују ноћења и потрошњу у општинама Браничевског округа (Жагубица, Перовац на Млави, Кучево...). На тај начин становници ових општина свакако да остварују и додатне приходе.

Овај део Србије посећује и значајан број новинара на основу чијих репортажа настају емисије различитог карактера, које свакако на одређен начин врше и промоцију шаманки источне Србије (независно да ли им је то намера или не). На тај начин влашка магија и локалне шаманке као специфичан део фолклорног наслеђа овог краја постају и својеврсан туристички потенцијал, а различити предмети за које постоји веровање да су амајлије, могу бити и идеја за несвакидашње сувенире.

ПЕСМА И ИГРА У БРАНИЧЕВСКОМ ОКРУГУ

Србија је земља традиције, потребе да прошлост памтимо у садашњости, да би нам будућност била извеснија. Део те традиције сачуван је у обичајима, песми, игри, предањима.

„Кроз Босну не певај, кроз Македонију не играј, а кроз Србију нити играј, нити певај” пословица сачувана кроз векове шаље поруку да су у Босни најбољи певачи, у Македонији најбољи играчи, а у Србији и играчи и певачи. Ма колико нам прошлост била тешка и мучна, пуна борбе и проливања крви, ипак је у народу остала потреба да се кроз песму и игру прође све оно што је и лепо и тужно.

Природна подела Србије на Источну и Западну датира из времена старих култура које су још пре доласка Словена у ове крајеве доминирале на Балканском полуострву: византијска на истоку и романска на западу. Оба подручја су имала заједничке етномузиколошке карактеристике:

- Колективан карактер народне музике;
- Музику као средство за изражавање поетских облика и осећања;
- Седељке и посела на којима се развија колективна песма и колективан рад;
- Отворено коло у народним играма;
- Двогласно певање у неким планинским пределима;
- Старинске чобанске инструменте: фрулу и гајде, а у новије време и хармонику (Подаци добијени од Завичајног музеја, Петровац на Млави)

У Браничевском округу, уосталом као и у целој Србији, песма и игра су присутне и у црквеним обредима и у световним обичајима, чак се и мртви испраћају музиком „на онај свет”.

Игра и песма су одувек биле прилика да се размене погледи, стисак руке, поруке, а и договоре тајни састанци у шљиварима, који су обично иза дворишта, на падини, заклоњени од погледа, а ниска ограда од плетеног врбовог прућа никако није могла бити препрека.

Песма као део фолклорне традиције Срба Браничевског округа не разликује се много од песама из других крајева Србије. У текстовима ових песама преплићу се љубавни мотиви, шаљиве поруке и мотиви везани за рад, било да су то пољски послови (жетва, косидба, берба грожђа) или девојачки (вез...). Углавном их певају појединци уз пратњу неког инструмента, док су вокалне групе певача у овим крајевима врло ретке.

Код Влаха који су иначе весели, распевани и увек у покрету (њишу се и док певају), песме изводе појединци уз пратњу оркестра у брзом ритму, чак иако су песме тужног садржаја. Текст је врло често шаљив, а понекад садржи и скривене еротске поруке.

*„M'ndra mja ku krpa mura
m'nka c-am ljimba d'n gura,
M'ndra mja, bala mja,
ni maj šću k'nd nj – am aflu“*

*„Лепотице моја са браон марамом,
појешићу ти језик и уста
лепотице моја, драга моја
не знам када ћемо се наћи“*

Готово увек песме имају музичку пратњу традиционалним инструментима. Често се каже да су се праоблици будућих музичких инструмената јавили када су људи, свесно или несвесно, почели да производе звуке тапшањем, лупањем ногама о земљу, руком о неки предмет или предметом о предмет. Инструментима се пратила песма, магијски обред и игра, а употребљавани су и у борбама.

Сматра се да број музичких инструмената у Србији није велики, али ипак постоје све главне врсте и типови. У народне музичке инструменте убрајају се сви инструменти на којима се традиционално изводи народна музика.

Људи су јако рано дознали да дах може да произведе звук, па је тиме и отпочео развој дувачких музичких инструмената, а често су имитирањем звукова из природе долазили до певљивих мелодија.

Први људи су открили да дување у шупљу дрвену цев може да произведе јако моћан звук, којим, ако се додају разне технике померања усана у току свирања, могу да се имитирају скоро све животиње за које су они тада знали. Тако је настао **дицориду**, који се сматра аустралијским инструментом. Међутим, сваки народ је имао своју варијанту тог инструмента. Са њим је настала и техника дувања својствена за трубу и сродне музичке инструменте.

Труба је аерофони лимени дувачки инструмент који је код нас донет с краја 19. века од стране ратника – ислужених војних трубача, који су се придружили постојећим сеоским музикантима. Народ је прихватио трубу као да је одувек ту.

У веома популарне традиционалне инструменте код народа са ових простора убраја се и **фрула**. То је свирала од дрвета, веома распрострањена код Срба. На једном делу се налази прорез који се прислања на усне. Прорез се завршава оштром ивицом „бридом”на полеђини фруле, где се сече ваздушни млаз и ствара тон. На горњој страни фруле се налази шест отвора отвора за прсте, а са доње стране, код фрула које се данас израђују постоји још један отвор за палац леве руке. Фрула има основни и предувни регистар – обим укупно од две октаве. Основни прсторед је дурска лествица. Израђује се од једног комада дрвета, али се данас због бољег усаглашавања са другим инструментима, фруле праве из два дела.

Двојнице су две спојене свирале - фруле, избушене паралелно у једном комаду дрвета. Свака свирала има као и фрула прорез за удубавање ваздуха, брид на коме се прелама ваздух (брид је са предње стране обе фуле) и отворе за прсте на обе фруле.

Дувачке традиционалне инструменте обично прате и различите варијанте **бубњева**. Први прикази бубњева се могу видети на византијским, персијским и арапским средњовековним минијатурама. Они су најтипичнији за уметност византијског културног круга. Међу најбројнијим су инструментима на средњовековним споменицима. Према неким подацима се сматра да су се на нашим просторима јавили као народни инструменти и пре доласка Турака.

Различите врсте **чегртаљки** продорног и оштрог звука сматране су амајлијама и приписивана им је магична моћ. Носиле су се окачене о колена, груди или врат играча.

Од истих материјала у које је гравирао своје уметничке замисли човек је правио и музичке инструменте и њих је, сходно њиховом облику, намењивао мушким или женским свирачима. Можда је један од првих дувачких инструмената била обична травка. Прве флауте су производиле само један тон, а касније су направљени отвори који су омогућили извођење већег броја тонова.

Код Срба су песме најчешће биле праћене фрулом или хармоником, док се влашке песме, које су иначе јако динамичне, певају уз пратњу свирала и бубња.

За песму се везује и традиционална игра која свакако представља значајан део фолклорног наслеђа који се негује и у садашњости и представља једно од обележја локалне културе – коло.

Српским колом се у народу сматра групна игра, где се скупина људи (обично неколико десетина, најмање троје) држи за руке или око струка, играјући у замишљеном кругу.

Кораци у колу су слични као и у свим крајевима Србије, осим у влашким играма које су пуне покрета, а у игри се користе сви делови тела.

Прилике за игру и песму су различите, а има их током целе године. Већ после Божића, у време поклада пред Великдански (Ускршњи) пост у влашким селима се окупљају млађи мушкарци, преоблаче се у женску ношњу, на главе стављају маске и иду од куће до куће. У двориште улазе слободно и сви их радо примају. Играју и певају молећи се добрим духовима да сачувају кућу, домаћина, породицу, стоку. За награду домаћин ће играче частити сувим месом, сланином, брашном, вином и ракијом, сиром и кајмаком, а некада и живим петлом, прасетом или јагњетом. Обилажење села траје до дубоко у ноћ, а на крају се запали ватра и направи заједничка „гозба”на којој се поједе и попије оно што је добијено.

Велики православни празници су такође прилика да се заигра и запева, али и склопе договори за веридбе и свадбе. Преовлађују ведре и веселе игре у колу...

Прилике за играње по селима су редовне и ванредне. Ванредне се везују за села, прела, мобе, свадбе... Играчи – ствараоци показују склоности ка индивидуалним изражавањима у игри и ка интерпретацији украсних корака те тако најчешће доприносе стварању локалних стилских облика.

Богатство и лепота традиционалних игара се огледа у различитим типовима и стилевима који су се развили под специфичним историјским, културним, економским, географским и другим условима одређеног краја.

Браничевски округ се одликује веома живим играма и разноликим корацима. Игру прате гајде, дудук, двојнице и свирала. Игре су углавном мешовите и изводе се најчешће у полукругу. Држање играча је у већини игара за појас. Игра се на целом стопалу, тело је опуштено и играчи су увек усредсређени на средиште кола. У појединим играма, тело се може покретати лево – десно и то код мушкараца у раменима, а код жена у куковима.

Изражена карактеристика влашке игре је ударање ногама о тло... Игре су изузетно занимљиве и атрактивне и од стране публике увек добро примљене .

У Браничевском округу је већина догађаја праћена традиционалним играма из овог краја. На овај начин се негује традиција и култура одређеног народа, али се пружа и могућност посетиоцима да боље упознају и осете дух једне дестинације. Анимирањем туриста пружа се могућност и добре забаве кроз учење корака игара и заокружује се комплетан туристички производ.

НАРОДНО ГРАДИТЕЉСТВО У ФУНКЦИЈИ ТУРИЗМА

Србија је земља која покушава да ухвати корак са Европом, да прихвати савремени начин живљења, да прихвати брзину којом се живи у великим светским центрима. У исто време, Србија је и земља у чијим људима живи традиција, сећање на прошлост, у чијим људима још увек постоји веза са коренима, људима који се разнеже гледајући пожутеле слике из прошлих векова.

Управо та слика нове, модерне Србије, која се назире у великим градским центрима, чини да се у њеним селима становништво окреће Србији из 19. века, враћајући се својим коренима, али овај пут с циљем да урбаном човеку 21. века пружи место за одмор, опуштање и задовољство.

Савремени токови живота носе са собом низ предности, али и много недостатака. Брз ритам живљења, свакодневни стресови, изазивају код сваког човека потребу за миром, жељу за погледом на умирујућу слику зелених пејзажа, помисао на жубор реке, кликтај шеве, на нешто што ће га вратити коренима, освежити новом снагом за повратак у вртлог живота у урбаној средини.

Најстарије насеље на територији Браничева откривено је на локалитету Падина и припада култури Лепенског вира, око 7000. година пре наше ере. Заједно са читавим низом насеља ове културе, смештених на ниским дунавским терасама, локалитет Падина представља један од драгуља цивилизације Лепанског вира. Од тог времена континуирано се може пратити живот човека на овом простору до модерног доба. Људи подижу мања или већа насеља, која у зависности од многих фактора трају дуже или краће. Многима од тих насеља изгубио се сваки траг...

О праисторијским насељима овог подручја сведочи археолошки материјал прикупљен током истраживања. Из римског доба остали су подаци за највећа насеља овог подручја: Маргум, на ушћу Велике Мораве у Дунав, Виминацијум, Ледерата код Рама, Пинкум код Великог Градишта, Купе код Голупца, Гудускум код Кучева, Муниципијум код Калишта и Јовис Пагус Код Великог Лаола (Младеновић, Јацановић, 2002).

Наш народ је познат по народном стваралаштву, било да је оно изражено кроз народне обичаје, веровања, песму и игру или кроз израду традиционалне народне ношње и градитељства. У сачуваним делима српске архитектуре остало је више сведочанстава о култури, уметничким активностима и стваралачком духу народа са ових простора (Ранковић).

Да би се заштитио човек прво тражи, а потом и гради. Економским јачањем осим кућа граде се и економски објекти који се својом наменом и грађењем прилагођавају захтевима и потребама домаћинстава.

Браничевски округ карактерише спој две целине, отворено дунавско приобаље и планинска целина Хомоља. Самим тим на овој територији су изражена два начина прилагођавања средини и условима живота. Природна ограђеност планинским венцима је имала великог утицаја на процес насељавања, на формирање и еволуцију насеља. У новије време, ширење насеља у долинама, услед мењања начина живота, одвија се према котлинској равни.

Долине у Хомољу имале су најпогодније предиспозиције за изградњу путева којима су села повезивана. Међутим, због конфигурације терена мањи број насеља је повезан комуникацијама са насељима суседних области директно (Ресава и Звижд), већ посредно, малобројним правцима преко планинских превоја и Горњачке клисуре. Главна комуникација Хомоља, која датира још из римског доба "Via милитарис" није кроз историјско време имала исти значај за формирање насеља. У време Римљана, када је био важан војни пут који је спајао Виминацијум (Костолац) са Каструмом (код Гамзиградске бање) око њега су формирана прва насеља у овом делу Браничевског округа. Турском најездом сва су села уништена, а нова подигнута даље од ове комуникације.

Освајачки походи су такође имали значаја у сталној трансформацији насеља Браничевског округа. Њихов положај пре пустошења је био много повољнији него после обнављања на данашњим локацијама.

Први писани извори о насељима јављају се у 15. веку, али са подацима који не дају потпуну слику о насељима овог дела Источне Србије. У турском попису Браничевског субашилука из 1467. године наведене су области: Лучица, Ждрело, Пек, Хомоље, Звижд, Ресава и Раваница са насељима (Миљковић, 1992).

Поред стамбених и економских грађевина човек је користио своја сазнања и оно што му је природа пружила и гради објекте у којима се обавља производна делатност. Најпознатије међу њима су воденице и ваљарице. У воденицама се помоћу механизма, који се покреће снагом воде, меље жито. У ваљарицама се кроз историју ваљало сукно које је служило човеку да би се обукао и заштитио од хладноће.

Воденице и ваљарице се у свом развоју нису много мењале. Представљале су једно од средишта свакодневног живота на селу.

У селима Србије, у готово сваком домаћинству, наћи ће се понеки предмет који већ годинама није у употреби, склоњен и заборављен, али није бачен. Можда ће некад, због нечег, поново угледати светлост, намењен нечему другом, а не оном чему је првобитно служио.

Људи у насељима општина Браничевског округа схватили су потребу човека данашњице. Из овог краја, последњих деценија прошлог века многи су пре Србије, потражили Европу као сигурно уточиште и место одакле ће донети капитал. Дуго је већ тај капитал добра, али неискоришћена материјална основа, а данас је, коначно, део богате туристичке понуде овог краја.

Воденице. У селу Бистрица однедавно се чује бука воденичног точка, као у стара времена када су мештани околних села доносили џакове жита и кукуруза, од којих се млело брашно у воденицама на Млави и Бистричкој реци и месили славски колачи, вруће погаче и најслађа "парена проја" и "влашки качамак".

Повољан географски положај, близина и добра повезаност са градом, велика понуда садржаја занимљивих потенцијалним туристима су разлози због чега су се Бистричани заинтересовали за рурални туризам.

Село Бистрица се налази поред регионалног пута који повезује центар Браничевског округа са Жагубицом и Бором. Лежи на истоименој реци, а од града је удаљено десетак километара.

Слика 14. Воденица у селу Бистрица, општина Петровац на Млави
Фото: Бабић В., 2012.

У подножју планине Велики Сумуровац, у бистричком атару, налази се извор Бистричке реке. Мештани живе са ђудима ове брзе реке, научивши да користе све погодности које им пружа и борећи се са невољама које зна да им нанесе, нарочито у пролећним и јесењим месецима. На Бистричкој реци данас се налази дванаест сачуваних воденица и две ваљарице. Лоциране су од извора па до изласка из села, у дужини од око 5 километара. Настале су у различитим временским периодима, почев од прве половине 19. века па до после Другог светског рата. Архитектура свих воденица је једноставна, без сложенијих просторних и конструктивних решења. Све је било подређено једном циљу, а то је да грађевина буде заклон који треба да омогући рад постројења за млевење жита. Код већине воденица је око воденичног камена остављено таман толико простора колико је неопходно да се лако може прићи до коша и да се могу одложити цакови са житом и самлевеним брашном. Код воденица код којих се појавило мало више простора накнадно је урађен преградни зид и на тај начин добијена мала воденична соба. Лица воденичних објеката су једноставна и готово без икаквих украса. Прозорски отвори на свим воденицама су сведени на најмање димензије. Код конструкције и изградње воденица су коришћени слични грађевински поступци и конструктивни елементи као и код других сеоских зграда. Код свих воденица зидови су од талпи, које су ужлебљене у ступце. Доњи темељни део зида је код неких воденица рађен каменом и кречним малтером јер је он отпоран на влагу и воду. Кровови су четвороводни, а израђени су од ћерамиде или бибер црепа.

На Бистричкој реци су сачуване и две **ваљарице**, а у њиховој непосредној близини се налази и сам извор реке Бистрице са које су ваљарице користиле воду за свој рад. Обе ваљарице имају по две просторије, једна је била намењена за рад, а друга за одмор. У овим просторијама се налази и казан за грејање воде, која је била неопходна при преради сукна. Обрада сукна се обично радила зими, када је више слободног времена на селу. Због тога су се ваљарице и градиле на местима близу извора реке или потока, где не долази до смрзавања воде.

Део села Бистрице од око 156 катастарских парцела утврђено је 1986. године за културно добро од великог значаја. То је културно – историјска целина у чијем склопу су три ваљарице, десет воденица, црква са црквиштем, салаш, пет кућа, од којих је једна са помоћним зградама, затим зграда месне заједнице, старе школе и механе. Данас то представља најуређенији део села, а црква, кроз историју позната под именом Ђеринац, црквена порта и околина цркве место је окупљања. Посебно у данима светковина овде се окупљају не само мештани и њихови гости, већ и остали становници Браничевског округа. Тада би се случајном намернику могло учинити да је залутао у времену и на чудан начин стигао у 18. и 19. век, јер све што види подсећа га на то време: фрулаш и коло, шарене ношње Срба и Влаха, тезге где се могу пробати и купити мед и ракија, али и ракијске каце и бурад, грнчарија, "тежињаво платно", ручно ткани ћилими, вуна и кожуси, звона и прапорци, опанци од свињске и говеђе коже...

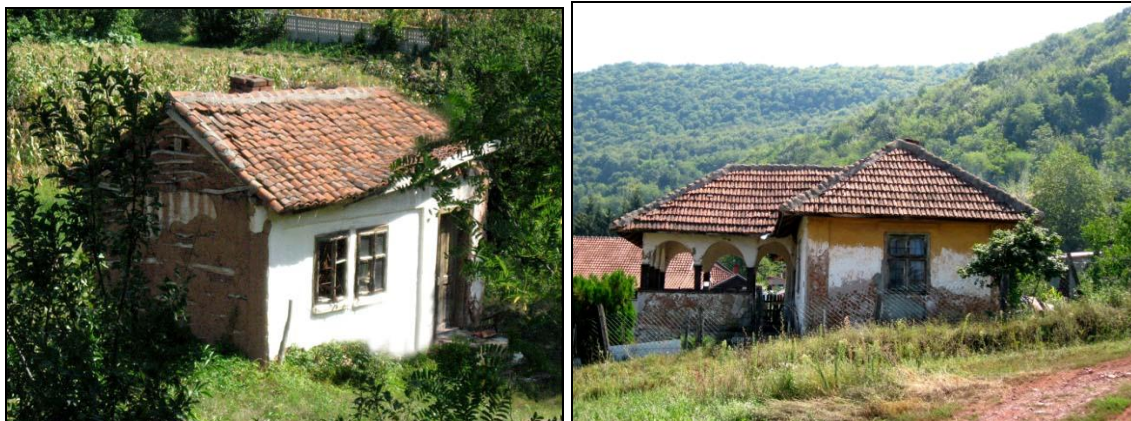
Највећа групација сачуваних воденица у Браничевском округу је у сливовима река Млаве и Пека. То су већином воденице поточаре на притокама ове две реке са једним или евентуално два воденична камена. Мањих су димензија, у већини случајева без воденичне собе, већ само са простором за млевење. Власници воденица су већином више домаћинстава. Појава електричних млинова у другој половини 20. века, учинила је да воденице утихну и да их, понекад само, обиђу деца док се играју.

Ипак, последњих година воденице и ваљарице су оживеле, опет се окреће воденички точак и клизи меко и мирисно брашно. Ту поред воденице, уз ватру, котлић и сач, сваки гост, ако је вољан, може сам самлети брашно, скувати качамак и испећи проју или погачу, па уз хомољски сир и вруће млеко дочекати, као некад, звездану ноћ и миран сан који окрепљује.

Већина **кућа** у Браничевском округу у 19. и средином 20. века су биле грађене од дрвета, а ређе од камена. Углавном су грађене од тесане дрвене грађе која се пунила чатмом са тањим дрвеним цепаницама. Затим би се облепљивале блатом, а касније и крчиле. Зграде су биле ниске са кровом на четири воде, покривене шиндром и ћерамидом. У таквим кућама

је за становање зими било топло. Имале су земљани под и мале узане прозоре. Пред улазним вратима је било импровизовано степениште од камења. Саме куће су имале два одељења. Споља се прво улазило у веће одељење, у коме је било и огњиште.

Слике 15 и 16. Старе куће Браничевског округа

Извор: www.vitovnica.rs

У првим деценијама 20. века у селима Браничевског округа се почињу градити нове куће зидане од камена и цигле. Најпре су покриване ћерамидом, а касније црепом. Куће су биле са две или више соба, имале су степениште и веранду од дрвене грађе. Прво се улазило у предсобље, одатле у мању кухињу, а затим у собу за седење. У њој је обично од намештаја био сто са клупама. Кревети су имали сламарице прекривене својеврсном поњавом.

Прозори на кућама су застакљивани и на њима су биле гвоздене шипке ради заштите од лопова и хајдука. Касније су поред кућа у дворишту настајали и објекти за стоку, амбари и зграде где се чувао алат.

Насеобине Влаха, житеља Браничевског округа, углавном су се везивале за планинске пределе. Њихове насеобине су углавном биле даље од главних друмских праваца, где су често најближе куће удаљене једна од друге и по неколико километара.

Куће су биле грађене претежно од дрвета и то од ручно тесане дрвене грађе која се пунила кратким цепаницама уваљаним у блато. Кућа је около лепљена блатом, имала је две просторије и земљани под. Овакав изглед су влашка насеља у Браничевском округу задржала све до средине 20. века. Седамдесетих година 20. века велики проценат људи из овог краја одлази на „привремени” рад у земље западне Европе. Тада се почињу градити комфорне куће, велелепног изгледа, богато украшених фасада и дворишта. У њиховим великим двориштима се често заједно налазе старе породичне куће од дрвета и блата, у којима се некад живело и нова огромна здања, којима желе да покажу колико су стекли и зарадили у животу.

Већина тих кућа је током године празна и закључана, јер највећи број људи цео живот проведе у иностранству. Међутим, оне се могу посматрати и као завидан смештајни капацитет ако се посматра са аспекта руралног туризма. Многе од ових кућа у свом саставу имају и отворене и затворене базене, летњиковце и богате воћњаке. На овај начин би се створила и радна места за људе који живе у овим насељима и имају амбиције да се баве руралним туризмом, а њихова домаћинства не располажу смештајним капацитетима за пријем туриста.

Специфични објекти посебно везани за област Хомоља називају се **бачије**. То су објекти у планинама, саграђени од дрвета, а њихова превасходна намена је била за чување стада оваца током зиме. Налазе се у очуваном природном амбијенту богатом планинским чистим ваздухом. У општини Петровац на Млави су увидели њихов значај, те су једним делом и туристички активирани. У месецу мају се у овој општини Браничевског округа, у

селу Стамници одржава и манифестација „Сабор бачијара” са богатим садржајем праћеним различитим такмичењима везаним за овчарство и фолклор Браничевског округа.

У Пожаревцу је у оквиру Народног музеја Пожаревац формиран **етно – парк** на брду Тулби, са циљем да се на једном месту прикажу традиционалне вредности народне архитектуре Браничевског краја. У овом свејеврском музеју на отвореном се налазе објекти народног градитељства – брвнаре и амбар.

Неке од старих традиционалних грађевина (воденице и ваљарице на Бистричкој реци) враћене су у живот. Њихова унутрашњост би могла послужити као место за радионице у којима би заинтересовани туристи могли овладати старим занатима као што су: израда ручно тканих ћилима од вуненог конца, природно бојеног, израда џемпера и чарапа од природне вуне хомољске овце, израда опанака од штављене коже, израда кошуља са мотивима народног веза... Село Бистрица у општини Петровац на Млави је кренуло ка приближавању вредности традиционалних објеката и кроз организацију манифестације „Дани воденичара и помелара” на којој се посетиоци упознају са изгледом и радом воденица и активно учествују у млевењу жита и кукуруза.

Ово је свакако још један од начина који ствара везу између народног градитељства као нераскидивог дела фолклорног наслеђа једног подручја и туризма као веома значајне привредне гране.

ГАСТРОНОМСКА ПОНУДА БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

Културни идентитет сваке земље, регије и народа у великој мери представљају храна и пиће. Они у значајној мери пружају афирмацију локалним традиционалним специјалитетима који одсликавају одређено подручје.

Србија је земља која се од севера ка југу и истока ка западу одликује мешавином занимљивих укуса и мириса у храни. Богатство кухиње са ових простора потиче од географске, националне и културне разноликости, настале вековним мешањем становништва. Историчари кажу да су у српској средњовековној кухињи преовладала јела справљана претежно од млека, млечних производа и поврћа. Хлеб није био у већој мери заступљен у исхрани, богатији су јели хлеб од пшенице, а сиромашнији од зоби и ражи. Од меса се јела само дивљач, а стока се чувала због употребе у пољопривреди.

Услед бурне историје, карактеристичне за Балкан, кухиња са ових простора је касније имала велике утицаје од стране освајача и суседа попут турске кухиње, али и аустријске, мађарске, бугарске, медитеранске... Наш народ, али и странци, кажу да је изузетно занимљива и укусна. Одликује је велика употреба меса које се на трпези може срести готово у свим оброцима (роштиљ, разне врсте печења) употреба зачина попут паприке, босиљка, мирођије и свежег поврћа. Народ на овим просторима велику пажњу поклања справљању хране и ужива у њеној хетерогености и разноврсности.

За војвођанску кухињу су карактеристична теста – хлебови, штрудле, резанци, као и разне врсте прерађевина од меса. У Шумадији су карактеристичне пите зељанице, као и прасе на ражњу. Посебност западне Србије је сушено месо, а на Златибору и Златару неизоставна су јела од јагњетине. На југу Србије су веома популарна јела са роштиља, а на истоку јагњетина и чувени хомољски сир и качамак.

У Србији се, традиционално, велика пажња посвећивала гостољубивости и потреби да се, ма какви услови били, гост „дочека” онако како то обичаји налажу.

О гостопримству у овим крајевима не треба много говорити, јер је оно, као уосталом и у свим другим крајевима Србије, дубоко укорењено у наш народ. У овом делу источне Србије постоји изрека: „Кад ти дође гост – дочекај га, ако се облизује дај му да пије, ако гута напразно дај му да једе...”. У сеоским насељима овог краја влада и обичај да се, на дане великих верских празника (Ускрс и Божић) затим на дан крсне славе или кад су помени мртвима, износи обиље хране на гробље. Ова „гозба” се намењује мртвима за душу покојника, а затим дели и размењује са другим људима који су присутни на гробљу, или

оставља за радовање живима који су сувише сиромашни (просјаци...) да би имали овакву трпезу.

Ако је у неком селу Браничевског округа заветина, одређени дан у години када цело село обележава исти верски празник, због давно датог завета, у свим двориштима се капије широм отварају. Тог дана свако ко дође, познат или непознат, ако је добронамеран, биће угошћен како приличи. А чиме? Оним што се код сваке куће у селима Браничева нађе, било да су српска или влашка.

На почетку слатко и природна изворска вода од које се чаша замагли, а госту отвара апетит. Најчешће је то слатко од дуња или целих шљива у које се стави још и језгро ораха, а на врху је гранчица „розетле“. То је биљка, која служи за украс у дворишту, а и у „слатком“.

Сваки домаћин у Браничевском округу ће затим госта понудити чашицом домаће „љуте“, природне ракије која се добија од шљиве и која је данас препознатљива по амбалажи - боца која стоји у влашкој торбици, затворена затварачем од плуте на коме као украс стоји мала влашка шубара од овчије вуне, али и по врхунском квалитету и питкости. Ту су још и ракије у чијим се флашама налазе и различите лековите хомољске биљке, тзв. траварице, које људи често користе и као лек (стомаклије...).

У време светковина храна се спрема и неколико дана унапред, а трпеза се не може замислити без хомољског јагњета, било печеног на ражњу, на жару од сувих грана шљиве или гранчица винове лозе, било „укрчаног“ под сачем (печење у глиненој посуди у жару). Ако је слава средом или петком, који се међу православцима сматрају за такозване посне дане, а у овом крају се о томе веома води рачуна, онда ће гост бити послужен рибом (пастрмком, кленом...) из брзе и хладне планинске лепотице Млаве. У општинама Браничевског округа које припадају Дунавској регији гост може пробати различите специјалитете од свежег шарана, смуђа, сома...

Кад су свадбе у влашким селима Браничева, спрема се и аутентично јело специфичног укуса „жмаре“ или „жумјаре“. Углавном се кувају целу ноћ јер припрема траје око 16 сати, без престанка. То је традиционалан специјалитет из влашке кухиње које се кува у великом казану и за чије справљање је потребна овца, велика количина празилука, маст и кукурузно брашно.

Кукурузно брашно млевено у воденицама браничевског краја основа је за многа јела у овом делу Србије. Локално становништво, али и гости који посете ове пределе могу да уживају у пареној проји, качамаку са сиром, проји купусари и танчари... За качамак и проју одлична допуна су и овчије млеко и хомољски сир.

На крају сваког доброг obroка служи се домаће бело или црно вино и тек тада се сматра да је гост добро почашће. Уљуљкан у тишину, опијен добром храном и пићем, али и мирисом ливада, шума, песмом птица, гост ће, макар на тренутак, заборавити на потребе савременог урбаног човека и уживати у лепотама Браничева.

Гостопримство и гастрономија чине велики део укупног туристичког доживљаја у сеоском туризму. Задњих година су и у Србији актуелни и све присутнији такозвани путеви културе као својеврсни производи културног туризма у руралним пределима. Различити тематски путеви пружају могућности посетиоцима да кроз гастрономски ужитак упознају цео регион.

Утврђено је да је један од главних мотива при доношењу одлуке за одређену дестинацију и гастрономска понуда тог подручја. У склопу развоја руралног туризма је и понуда традиционалних специјалитета, која би свакако требала бити послуживана у посудама које би изгледом одговарала оном старом, традиционалном и аутентичном посуђу које се некада користило јер би на тај начин храна кроз припрему и презентацију могла бити понуђена као локални продукт дестинације.

Браничевски округ је специфичан због вишенационалног састава становништва па је и исхрана у односу на друге крајеве специфична. Доминирају, наравно, намирнице из сопствене производње, гајене на бази здраве исхране, без прскања и вештачког прихрањивања, јер традиционални специјалитети траже управо такве намирнице. Народна

јела, за које је мало рећи да су здрава храна, потичу са терена који су још увек и еколошки чисти и могу пружити „прави укус” дестинације.

Савремени човек је већ почео заборављати јела којим су се хранили његови стари. Потенцијалним туристима и људима који су већ посетили ове пределе свакако ће бити занимљиви локални влашки специјалитети попут жмара, плашинта, кољеше и других (прилог 2).

Посебност традиционалним јелима из Браничевског округа дају намирнице потребне за њихово справљање. Јагње на ражњу се припрема на исти начин у свим крајевима, али хомољском јагњету специфичност укуса даје традиционалан начин узгоја и трава на пашњацима Хомољских планина, која је здрава и незагађена хербицидима и нафтним дериватима. Испечено на жару од гранчица винове лозе, добија посебан укус и арому. Проја и качамак се припремају од кукурузног брашна самлевеног испод воденичног камена у локалној воденици. Према речима бистричких воденичара зрно кукуруза или пшенице самлевено на овакав начин не мења своју структуру и сви састојци остају очувани. Зато је и врућа погача специјалитет овог краја. Свежа изворска вода од које се чаша замагли и кашичица хомољског меда први је јутарњи оброк за госта, потом врућ качамак и тврди хомољски сир направљен по рецептури која је стара вековима. За љубитеље рибљих специјалитета локални угоститељи ће спремити млавску пастрмку на жару или дунавски котлић.

На очувању припреме традиционалних јела у Браничевском округу данас успешно раде Удружења жена (Удружење жена „Стамничанка”...) која, осим што посећују сајмове и етнофестивале широм Србије, суделују у организовању манифестација које имају за циљ промовисање традиционалних јела из Браничевског округа (манифестација „Жумаријада” у селу Кладурово, општина Петровац на Млави...).

Традиција која је задржана у производњи или припреми јела из Браничевског округа може бити интересантна туристима. Самим тим, могуће је организовати радионице на којима би посетиоци научили да припремају јела из ових крајева, а као сувенире могли би понети слатко од купина и шумских јагода, пекмез од шљива или хомољску ракију.

ЕТНОГРАФСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Србија је земља веселог и срдечног народа, а у Браничевском округу и народа који држи до традиције и негује своја фолклорна обележја. Чувен је по својој отворености и спремности да сваког посетиоца дочека и угости како то обичају налажу. Да би свој фолклор приказали другима и себе развеселили у Браничевском округу током године организују различите манифестације.

Једна од најпознатијих и најстаријих смотри традиције, обичаја и културе је манифестација „**Хомољски мотиви**”, која је почела 1968. године у Кучеву и одржава се до данас, раније сваког маја, а последњих година у августу.

У данима кад се ова манифестација одржава златоносни Пек отвара своје обале пружајући посетиоцима јединствен доживљај испирања злата на начин како се то радило вековима уназад. Зрнце, за које се учини да је златно, пронађено у песку Пека, можда нема материјалну вредност, али ће увек представљати сећање на тренутак кад се садашњост за тренутак стопила са прохујалим временима.

„Хомољски мотиви”у свему подсећају на некадашња народна окупљања на којима се трговало и пазарило, размењивала се занатска роба за чувени хомољски сир и мед. Ту се могу видети умећа спремања старих јела, али и упознати начин стварања изузетно занимљивих народних рукотворина.

На крају манифестације је такмичење у игри, песми и лепоти, а победник је увек и сваке године осећај задовољства и радости што сваки посетилац овог малог места упозна и понесе са собом магију традиције са овог простора, ведре и темпераментне фолклорне игре, али и мирне и распеване мелодије, ритуалне игре и песме везане за свакодневицу, народне инструменте и богате ношње.

“Хомољски мотиви”су од заборава сачували древне народне игре Влаха из ових крајева, пој хомољских пастирица, народне ношње дугиних боја: зобун, шокупе, тканице, чарапе, сукње, шукуре, кецеље, прслукe, мараме и огромне хомољске шубаре (ТО Кучево).

Много млађа по годинама одржавања, али можда последњих година и једна од најатрактивнијих је манифестација „**Сабор бачијара**” у селу Стамница, општина Петровац на Млави.

Овчарство у Хомољу није више тако распрострањено као некада и оваца нема више тако много, али се још увек гаје на традиционалан начин као што је то чињено вековима уназад, на бачијама, салашима дубоко у планини, удаљеним од села и по неколико километара.

Становници села Стамница и Стамничка река организују сусрет бачијара из целе Србије, баш око Ђурђевдана, кад бачије оживе. Бачијари се надмећу у шишању и мужи оваца, излажу своје производе, бира се најквалитетнији сир, најлепша овца, али и чобаница лепотица.

Овде становници и других села петровачке општине и Браничевског округа имају прилику да излажу и продају своје производе попут домаће ракије у занимљивој и аутентичној амбалажи, брашно са воденице, мед, домаће колаче... Препричавају се искуства, деле и примају савети везани за овчарство. Организују се и предавања везана за ову грану узгоја. Посетиоци уживају у очуваном природном амбијенту и чистом ваздуху, подсећају се на скоро заборављене обичаје, а на крају дана – влашко коло (ТО Петровац на Млави).

У јуну, кад планина зазелени и замиришу пашњаци свежим откосима сена, у Жагубици, на изворишту реке која чини брзу и чисту Млаву, лепотицу овог краја, одржава се традиционални **Сабор „Врела Хомоља”**. То је манифестација туристичког, културног и музичког садржаја. Сабор траје три дана и за то време упоредо са културним дешавањима,

промоцијама књига и изложбом радова Удружења ликовних уметника, тече и онај други, традиционални живот Хомоља. Он је вековима чуван и очуван у ношњи, у обичајима, у домаћим производима – сиру, меду и ракији, старој, изворној песми и богатом фолклорном наслеђу (ТО Жагубица).

Посебно је занимљива, иако се организује тек неколико година „**Жумаријада**”. Ова манифестација се одржава у селу Кладурово, у општини Петровац на Млави. Назив је добила по старом влашком јелу – жумијаре, или жмаре како се преводи са влашког језика. То јело су спремали само у посебним приликама, најчешће кад су велика окупљања – свадбе... Спрема се у великом казану, а главни састојци су овчије месо, кукурузно брашно и празилук. Да би се спремиле жмаре обично је потребна цела ноћ спремања. Наиме, да би се скувале неопходно је шеснаест сати, а некад и више. Данас је мало мајстора који га знају припремити, али су они прави мајстори свог заната (ТО Петровац на Млави).

Слика 17. Кување жмара – манифестација „Жумаријада” (село Кладурово)
Фото: Бабић В., 2011.

Манифестација „Жумаријада” и окупљање људи у селу Кладурову тога дана, има за циљ да сачува мајсторство припремања овог јела, али и других старих сланих и слатких влашких јела. Док се жмаре кувају, време се користи за разгледање изложбе ручних радова, подсећање на старе влашке обичаје и мелодије које су их пратиле.

Осим у Хомољу и потхомољским селима, оваквих манифестација има, најчешће у летњим месецима и у другим општинама Браничевског округа.

За манастир Сестрољин, у селу Пољана, на подручју пожаревачке општине, везује се легенда из средњег века, о злој сестри која је била љубоморна на жену свог брата, па желећи да је оцрни код брата, убије њихово дете у колевци, а за чедоморство оптужи снају. Брат нареди да се жена казни свирепом смрћу, али после спознаје да је прави кривац сестра, убије и њу, а у знак покајања подигне манастир Сестрољин и још два манастира вазана за исту легенду – Заову и Рукумију.

Сваке године „**Ускршњи етно фестивал**” који се одржава у Сестрољину окупи више од хиљаду учесника из целе Србије. На овом фестивалу учесници се надмећу у фолклорним играма, у спремању традиционалних јела, старим занатима... Оно што је посебно занимљиво је надметање у спортским дисциплинама, али на начин како се то радило пре више стотина

година, онако како су младићи у давним временима показивали своју снагу, вештину и брзину, па и на тај начин освајали девојке (ТО Пожаревац).

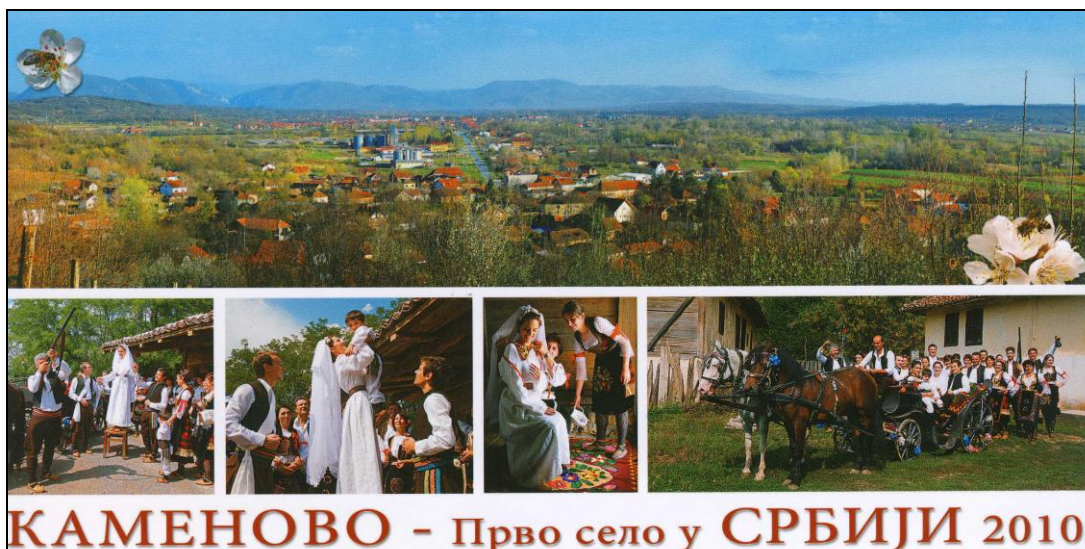
Слика 18. Позивница за Ускршњи етно фестивал у селу Пољана
Извор: ТО Пожаревац, 2012. година

У селу Четереже, у општини Жабари, организује се манифестација „Четерешко прело”. Име је добила по окупљањима мештана у селима овога краја. Негде их зову и седељке. Обично се организују у зимском периоду, кад су ноћи дуге, а нема много посла у домаћинству.

Људи су се окупљали кад падне мрак, најчешће код имућнијих домаћина. Жене и девојке су преле и плеле, а мушкарци се надметали у играма за које није била потребна снага, већ мудрост, домишљатост и вештина. Оваква прела су трајала до касних вечерњих часова. Певало се и натпевавало, а гостило оним што је углавном свака кућа имала: домаћом ракијом и вином, качамаком и сиром и киселом туршијом.

“Четерешко прело” се не организује зими, већ у лето, у августу, али је све остало задржало одлике правог прела: смотра фолклора, традиционалних јела, старих заната, традиционалних инструмената и надметања у песми и игри (ТО Жабари).

Ништа мање занимљив и исто тако посебан на свој начин је и „Сајам Дунава” у Голупцу.

Слика 19. Разгледница републичког победника „Такмичења села” 2010. године
(Село Каменово, општина Петровац на Млави)

Извор: ТО Петровац на Млави

Голубац је варошица на самој обали Дунава, интересантна и необична због споја српске и влашке културе, али и утицаја румунске, због близине границе са Румунијом. Гранични прелаз, који није далеко од Голупца, али и свакодневни сусрети и пријатељства аласа у току рибарења Дунавом, учинили су да ова манифестација има и међународни карактер. Оно што ову манифестацију чини специфичнијом о односу на остала окупљања која карактеришу етнографска обележја јесу Дунав и рибљи специјалитети и чувена аласка чорба, који су свакако део обележја људи овог дела Браничевског округа (ТО Голубац).

Једна од најстаријих манифестација, која обухвата не само Браничевски округ, него и целу Србију је „Такмичење села”. Почело је пре нешто више од 50 година надметањем два села, Забрђа и Каменова, у општини Петровац на Млави. Такмичари се надмећу у игри,

песми, очувању фолклорне традиције, изградњи и унапређењу свога села... Учесници и поштоваоци ове манифестације љубоморно чувају своје обичаје и негују традицију. Организују се и изложбе ручних радова, традиционалних јела, старих експоната из прошлих времена. На крају би оцењивачка комисија бодовала рад, а победник би настављао такмичарски ход у вишем рангу и тако до републичког финала. До данашњих дана се мало тога променило. На „Такмичењима села” сваке године фолклорно наслеђе узима примат, а традиција се оживљава и преноси на млађа поколења (ТО Петровац на Млави).

Тако је у Браничевском округу сваког лета. Од Дунава до Хомољских планина, овај део Србије покушава да сачува свој лик из прошлих времена. Рекло би се да му и успева у томе, јер се људи не мењају. Вековима су исти, спремни да увек своје капије држе широм отворене за позване, али и за случајне намернике.

Без обзира на то што ове манифестације можда не окупљају толики број људи као неке друге широм Србије, потребно је да их током године буде што више. Можда је релативно мањи број људи и предност јер се не угрожава природна средина у толикој мери као у случају масовне посећености. Њиховим одржавањем се свакако негује традиција Браничевског округа, млади људи се уче да воле и поштују своје фолклорно наслеђе, а туристима који посете овај део Србије се омогућава занимљиво и аутентично искуство које ће сигурно дуго памтити, препричавати и чувати у сећању.

ШТА ПОНЕТИ ЗА УСПОМЕНУ ?

Данашњи човек живи брзо и том ужурбаном темпу свакодневнице је све подређено. Интернет везе, рачунари што мањих димензија, мобилни телефони омогућавају да радимо и док се одмарамо.

Чини се да више не шаљемо разгледнице у оном обиму као некада, иако нам оне измаме осмех кад их добијемо. Фотографије су се преселиле у рачунаре, а успомене све више бледе у налету свакодневних нових информација. Без обзира на све, ипак понекад пожелимо и присећање на неки посебан тренутак – леп, другачији, необичан и весео и који ће нас вратити у дане одмора.

Често нам подстицај за оживљавање таквих момената дају својеврсне ситнице које смо донели са путовања. То може бити било шта: камен необичног облика са врха Вукана, који ће подсетити на лепоту предела, чист ваздух и осећај пораста адреналина после напорног успињања; шал и чарапе од домаће вуне стрпљиво рађене док овце на бачији мирно пасу или кудеља и вретено с којих је стигла танка вунена нит одредена у зимским вечерима.

На овај начин се и локалном становништву пружа још једна могућност зараде. Међутим, у туристичким дестинацијама туристи често из жеље да нешто сачувају као сувенир, проузрокују и штете (нпр. ломљење сталактита и сталагнита у пећинама браничевског краја). Због тога се у неким развијеним туристичким дестинацијама пласирају и приче које подстичу својеврсни страх код туриста да ће им се нешто лоше десити ако од природе сами „на своју руку” узму нешто, поломе или покидају. Пример су Хаваји, где постоји веровање да ће туристе пратити лоша срећа ако понесу чак и обичну шкољку узету са плаже. На овај начин се задржава и очуван природни амбијент, али се омогућава да и домицилно становништво оствари приходе продајом сувенира које су сами израдили.

Слика 20 . Продаја сувенира из домаће радности на манифестацији „Бачијада”
(село Стамница – општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

Необично много могућности пружа богата традиција крајева источне Србије и Браничевског округа за израду предмета који ће постати део сећања.

Упечатљива жута влашка марама, шубара од овчијег руна, тканице, опанци различитих величина, вунене чарапе, влашке торбе могу представљати карактеристичне сувенире проистекле из народне традиције. Овакви и други делови ношње све више чине и инспирацију модним креаторима који их комбинују у различитим стиловима. У складу са тим све чешће се и на улицама као свакодневни одевни предмети могу наћи модификовани елементи из народног фолклора.

Музички предмети из народне традиције попут фрула различитих облика и влашких бубњева често красе станове људи који су посетили ове делове источне Србије и представљају занимљиве детаље традиције народа са ових простора.

Дрвена колевка, коју је влашки народ употребљавао много пре данашњег „кенгура“, носи се на леђима помоћу два упртача направљених од упредених шарених вунених нити. Служила је зато да деца никад не остају сама, већ да су ту, на леђима и кад се ради у пољу и кад се иде „међу људе“. Данас је изгубила своју функцију, али може бити део неког простора у савремено опремљеном стану, тек да се не заборави њена сврха.

Кадионице и свећњак подсетиће не само на манастире у овом крају и легенде које прате разлоге њиховог настанка, већ и на традицију у свакој спској и влашкој кући браничевског краја, да без свеће и тамјана нема дочекивања живих (када су славе) и испраћања мртвих (погребни обичаји).

Накит инспирисан фолклорним мотивима у народу је имао више функција. У неким случајевима се носио због различитих веровања, или „против урока“. У сваком случају, од оваквог накита могу настати живописни сувенири, као асоцијација на мистичност и паганске обичаје овог дела Србије.

У животу савремене породице све је мање времена за традиционалне оброке који се дуго спремају, а још дуже дегустирају. Међутим, предмети попут оклагџа за развлачење теста, дрвених варјача, даске за месо различитих облика, тучка, авана, ручне машинице за млевење кафе, иако можда и немају толику употребну вредност, могу постати занимљив детаљ у модерним кухињама и сачувати сећања на места где ови предмети још увек служе својој правој сврси.

При изради сувенира значајна пажња се треба посветити естетској вредности коју би они морали имати. Ту се пре свега мисли на сам дизајн, јер је то свакако једна од основних карактеристика која привуче пажњу потенцијалног купца. На тај начин би и брашно са браничевских воденица поточара упаковано у јутене врећице, хомољски сир у влашким торбицама, траве за које се верује да су лековите, ракија са пампуром и шубарицом уместо затварача, вода из манастира, па чак и ваздух, ако се креативно представе, могле постати аутентичан и занимљив сувенир.

Време се не може зауставити, али се сећања на различите начине једним делом могу сачувати. Један од њих су и сувенири који красе животне просторе становања и подсећају на време одмора и дестинације где су купљени.

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ

На почетку 21. века туризам је постао незаобилазан део живота за велики део светске популације. Процењује се да око 715 милиона људи учествује у међународном туристичком промету и на тај начин задовољава своје потребе за упознавањем дугачијих предела, култура и људи.

Природни услови су често главни фактор који привлачи туристе у неки простор. Међутим, услед глобализације и свих предности, али и мана које савременом човеку носи напредак, јавила се тежња ка повратку природи, традицији и свакако здравијем начину живота. Временом се развила посебна грана туризма која привлачи све већи број људи и развија се у руралним пределима.

Увидом у литературу која третира област руралног, као и у праксу различитих земаља, долази се до присуства различитих варијанти, како у самој дефиницији руралног, тако и у избору критеријума за диференцијацију руралних и „неруралних” простора (Кошић, 2009).

Дефиниције „руралног” имају тенденцију да изражавају културне различитости између и функционалне потребе унутар регија и држава. Док власти држава користе посебне критеријуме за дефинисање „руралног”, често засноване на густини насељености, не постоји јединствен договор о прагу који би раздвајао урбано од руралног становништва, иако се појављују нека усклађивања унутар Европе (Roberts, Hall, 2003).

Табела 21. Критеријуми за дефинисање руралног у неким европским земљама

ДРЖАВА	КРИТЕРИЈУМ
Аустрија	Места са мање од 1.000 људи, са густином насељености мање од 400/km ²
Данска	Агломерација са мање од 200 становника
Енглеска и Велс	Не постоји званична дефиниција, али се ту убрајају насеља са више од 10.000 становника
Ирска	Разлика између урбаних и руралних области је постављена на 100 становника
Италија	Насеља са мање од 10.000 становника
Норвешка	Агломерација са мање од 200 становника
Португал	Парохије са мање од 10.000 становника
Шкотска	Локалне области са мање од 100 становника/km ²
Шпанија	Насеља са мање од 10.000 становника
Швајцарска	Парохије са мање од 10.000 становника

Извор: Roberts, Hall, 2003.

Према ОЕЦД - у дефиниција руралне области гласи: На локалном нивоу преферира се густина насељености од 150 особа по квадратном километру. На регионалном нивоу, географске јединице се групишу у три типа: доминантно рурално (50%) у значајној мери рурално (15–50%) и доминантно урбанизоване регије (15%) (Roberts, Hall, 2003).

Савет Европе је увео појам „рурална област” који има следеће карактеристике: потез земље у унутрашњости или на обали, који укључује мање градове и села, где се главни део територије користи за:

- Пољопривреду, шумарство, водопривреду и рибарство;
- Економске и културне активности становништва те сеоске области (занат, индустрија, услуге);
- Неурбану рекреацију и слободне активности;
- Друге сврхе, као нпр. становање (Roberts, Hall, 2003)

Разни термини се користе да опишу туристичку активност у руралним пределима: агротуризам, екотуризам, зелени туризам... а сви они имају различита значења од једне државе до друге, а поготово од једног корисника до другог.

Према широј дефиницији: „ Рурални туризам укључује широк опсег активности, услуга и задовољстава обезбеђених од стране пољопривредника и сељака да би привукли туристе у њихову област у циљу стварања додатног прихода”(Ratz, 1998).

По овом концепту рурални туризам подразумева не само туризам на сеоским домаћинствима или агротуризам, већ и одређене одморе у природи, излете у сеоске пределе и боравишни туризам а услуга осим смештаја укључује и манифестације, фестивале, рекреацију, производњу и продају ручних радова, занатских производа и пољопривредних производа. Рурални туризам изгледа као прикладно средство ревитализације напуштених руралних области и обезбеђује њихову одрживост у будућности кроз очување посла или стварање нових радних места, повећава разноликост занимања, очување услуга, очување пејзажа и природе или подршку очувању сеоских заната као туристичке атракције. Рурални туризам често обезбеђује подстицај за развој инфраструктуре, која онда доприноси расту других економских активности у сеоским областима. Посебна корист може да буде повећање броја шанси за друштвену интеракцију локалних људи, који често живе релативно изоловано у пољопривредним заједницама (Лазих, 2007).

Према *Encyclopedia of Tourism* (2000) се наводи да је рурални простор основни ресурс за развој руралног туризма, да се рурални туризам ослања на потребу градских становника за миром и простором за спортску рекреацију на отвореном, да рурални туризам укључује посету националним парковима и парковима природе те осталој баштини у руралном простору, затим панорамске возње, уживање у руралном крајолику и боравак на туристичким сеоским домаћинствима (Кошић, 2008).

Публикација „*Rural Tourism in Europe – Experiences, Development and Perspectives*”(2004) наводи да се термин „рурални туризам” користи у случајевима када је рурална култура кључна компонента понуђеног туристичког производа, да је специфично за производ руралног туризма настојање да се посетиоцу осигура лични контакт, осећај за физичко и људско окружење у руралном простору и колико је то могуће, да му се пружи могућност учествовања у активностима, традицији и стилу живота локалног становништва (Кошић, 2008).

Табела 22. Активности у руралном туризму

ТРАДИЦИОНАЛНЕ АКТИВНОСТИ	НОВЕ АКТИВНОСТИ
Вожња	Скијање
Шетња	Вожња снежних санки
Посета локалитета од историјског значаја	Планински бициклизам
Излети	Посета неприступачних простора
Проучавање природе	Оријентациони крос
Фотографисање	„Преживљавање“
Разгледање	Сурфовање
Риболов	Спортови издржљивости
Посета сеоским догађајима	Параглајдинг

Извор: Бутлер, 1998.

Независно од тога колико се једноставно може чинити дефинисање руралног туризма као „туризма који се одвија у руралном простору”, ова дефиниција не укључује сложеност активности и различитост облика и значења који су развијени у различитим земљама. На основу ширег концепта, рурални туризам би подразумевао не само туризам на сеоским домаћинствима или агротуризам, већ и одређене одморе у природи, излете у сеоске пределе и боравишни туризам и услуге које укључују и смештај, организацију различитих

манifestација, фестивала, производњу и продају ручних радова, занатских и пољопривредних производа... (Кошић, 2009).

Пораст туризма у руралним дестинацијама огледа се у сличним трендовима на глобалном туристичком тржишту. Друштвене промене, нове политичке промене и изразити притисак на животну средину – резултирали су појавом „нових туриста“. Они су другачији од традиционалних, јер су више независни, еколошки свесни, више флексибилни и инсистирају на властитом искуству (Стојановић, 2006).

Термин „рурални туризам“ је прихваћен од стране Европске уније. Односи се на све туристичке активности у руралним пределима. Посебни облици руралног туризма могу бити: туризам на сеоским домаћинствима, ловни, риболовни, екотуризам, здравствени, спортско – рекреативни, резиденцијални (куће за одмор), едукативни, авантуристички, транзитни, кампинг туризам, гастрономски, туризам заштићених делова природе, културни туризам, верски... (Кошић, 2009)

Уочљиво је да рурални туризам на савременом тржишту добија све већи значај, услед броја туриста који посећују и бораве у руралним пределима, мотивисани различитим разлозима. Услед овакве тенденције раста уживалаца у руралном туризму, његовом развоју поклања све већа пажња, посебно у развијеним европским земљама.

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ У ЕВРОПИ

Туристичко тржиште Европе карактерише све већа разноликост форми туризма. Концетрација природних и културних атракција у руралним пределима са једне стране и загађеност градских средина и ритам живота који данашње друштво има, са друге стране, утицали су да велики број туристичких дестинација руралног катактера постане један од водећих туристичких производа у многим државама Европе. Очувана природа оваквих предела и културно наслеђе, попут традиционалне архитектуре, фолклора, манифестација, привлаче све већи број европских туриста.

У таквим условима у земљама Европе све већа пажња се посвећује адекватном креирању политике самог руралног развоја у оквирима економских стратегија.

Посебна пажња у Европи је посвећена чињеници да се целокупан развој туризма, а самим тим и руралног туризма, мора заснивати на принципима одрживости. Зато су пред туристичке посленике стављени посебни задаци при испуњавању дугорочног одрживог развоја, мониторинга и саме промоције ових дестинација.

У дискусијама о циљевима и перспективама руралног развоја, значајна пажња се посвећује дефинисању појма руралности. Првобитно је појам руралности проистигао из дуализма релације рурално – урбано (село – град), засноване на претпоставци да су развој села и града дијаметрално супротни. Међутим, временом се показало да дуализам село – град постаје све мање изражен, јер односи село – град постају све више комплексни (Брајден, 2003).

Са више од 56% становништва које живи у руралним областима и 91% територије, рурални развој (самим тим и рурални туризам као значајан чинилац руралног развоја) представља област политике која је од виталног значаја за Европску Унију.

Европска унија дефинише следеће принципе руралног развоја:

- Децентрализација;
- Развој локалних заједница;
- Развој кроз осмишљен регионални концепт развоја;
- Развој кроз принцип одрживог развоја;
- Интеграцијски и мултисекторски развој;
- Развој кроз јавно – приватна партнерства и хоризонтално повезивање (Главаш – Трбић, Пејановић, Максимовић, 2010).

Пре Другог светског рата рекреација и туризам су имали једва приметан карактер у руралним срединама. На крају 20. века у Западној и Централној Европи, туризам је постао једна од водећих привредних делатности. Неколико основних фактора је утицало на овакав тренд, пре свега наглашени пораст терцијалног сектора унутар привреда развијених земаља, велике промене у пољопривреди, наглашене промене туристичких трендова код савремених туриста и ефекти промена унутар технолошких иновација. Паралелно са оваквим тенденцијама нарастала је стручна и научна мисао о руралном туризму (Бутлер, 1998).

За рурални туризам у оквирима Европе се може рећи да је појава истовремено и старијег и новијег датума. Интересовање за одмор у сеоским срединама постојало је још у 19. веку, највероватније настало као последица развоја урбанизације и загађења животне средине индустријском производњом. Карактерисало се као одмор у незагађеним природним срединама испуњено чистим ваздухом и рекреативним активностима између осталог посвећеним ублажавању и отклањању стреса.

Први су овакав вид путовања подстакли песници и водећи уметници тога периода. Временом су тадашње железничке компаније почеле превозити све више и више заљубљеника у овакве просторе. Данашњи рурални туризам је нешто другачији. Знатно се више проучава и различитим стратегијама унапређује, али и ограничава на пределе са изузетно очуваним природним и културним вредностима и нетакнутом лепотом која зрачи посебним доживљајем.

У различитим пропагандним туристичким брошурама се посебно наводи да рурални туризам није везан само за боравак на селу и у сеоском домаћинству, већ укључује и интересовања везана за различите догађаје и манифестације, природно окружење, боравак на свежем ваздуху, рекреацију на отвореном, домаћу храну и пиће...

Рурални (сеоски) туризам не подразумева нужно модерно изграђену инфраструктуру која обично прати масовност, односно повећање броја туриста. Он је обично намењен мањој групи посетилаца који су заинтересовани између осталог и за локалне празнике, интеракцију са локалним становништвом, њиховом културом и традицијом. Потенцијалне туристе привлаче индустријски неразвијени региони, али неминовно долази до социо – економских промена. У складу са тим се мора водити рачуна и о адекватној заштити природних и културних ресурса оваквих средина.

Наводи се да у оквирима Европске уније рурално становништво учествује у укупној популацији са 17,5%, али је учешће руралног становништва у укупном становништву појединих земаља чланица веома различито и креће се од 3% у Холандији до приближно 67% у Шведској (Кошић, 2009).

Према истраживањима у развијеним европским земљама наводи се да се позитивни ефекти развоја руралног туризма огледају у: повећању запослености локалног становништва, додатним приходима за сеоска домаћинства, развоју производних и услужних делатности, спречавању миграција, заштити и очувању природног и културног богатства...

У западној Европи је рурални туризам један од растућих сегмената туристичке привреде и све више и више становника земаља западне Европе се опредељује да своје одморе или празнике проведе у сеоском окружењу. У источној Европи је ситуација нешто другачија превасходно због степена саме урбанизације, индустријализације и социо – културних карактеристика. Међутим, сам развој руралног туризма у земљама источне Европе уз адекватан квалитет и промоцију привлачи све више туриста из западне Европе.

Различити облици руралног туризма су развијени у Европи и имају различита значења.

У **Финској** се мисли на издавање викендица посетиоцима и обезбеђивање услуге исхране у сеоским пределима. У **Холандији** се подразумева боравак на фарми, са много активности као што су бициклизам, пешачење, јахање коња... У **Грчкој** се мисли на ноћење у традиционално опремљеним собама и са традиционалним доручком који се заснива на домаћим производима (Турнер, 1993).

Један од најпознатијих примера коришћења руралног туризма у развоју руралних крајева је **Аустрија**. На тај начин су омогућени додатни приходи, који су надокнадили мањак прихода од пољопривреде. Изградња пратеће комуналне инфраструктуре је зауставила пад броја становника испод нивоа који је потребан за одржавање друштвених институција и сервиса. Оживео је и културни живот у споју старог и новог, односно традиције и модерног. Карактеристична је повезаност и умреженост сеоских туристичких домаћинстава, која се јавила као последица краћих боравака туриста на појединачним сеоским домаћинствима (Кошић, 2009).

У **Словенији** је најважнији облик руралног туризма боравак на породичним фармама (кметијама), где гости бораве заједно са фармерском породицом или у гостинској кући, али посећују фарму да би тамо ручавали. Овакве „туристичке кметије” су често врло луксузно уређени објекти намењени туристима високе платежне моћи.

Законом су дефинисане три врсте туристичких фарми (сеоских газдинстава) или како их Словенци називају туристичких кметија.

То су:

- ❖ Излетничке фарме – нуде храну и пиће, али не и преноћиште; у понуди имају домаћа јела, домаће пиће, као и напитке и минералну воду.
- ❖ Туристичке фарме – регистроване су за издавање соба и апартмана, као и за издавање простора за камповање. Преноћишта могу бити са доручком, пуним или полупансионом. Мали је број туриста који узимају апартман да би сами спремали себи храну.
- ❖ Винарије – могућност послуживања и продаје вина и других алкохолних и безалкохолних пића која се справљају на фарми. Прописи дозвољавају винаријама да послужују туристе хладном закуском, домаћим хлебом и пецивом.

Слика 21. Сеоско домаћинство које се бави руралним туризмом (Шентјернеј, Словенија)
Фото: Бабић В., 2009.

Неке од породичних кућа у планинским руралним пределима су специјализоване за пријем одређеног броја деце школског узраста где им се уз боравак обезбеђују часови скијања у зимским месецима. Оваква домаћинства често поседују и приватне мини жичаре.

У Словенији су при категоризацији сеоских домаћинстава звезде заменили јабукама, што је један од показатеља колики значај придају сваком детаљу при развоју ове врсте туризма.

Слика 22. Ознака категоризације у Словенији
Фото: Бабић В., 2009.

При доласку туристе дочекују изузетно љубазни домаћини нудећи им домаће производе ракију или вино, а врло често се у оквиру домаћинства налазе и продавнице са асортиманом производа са исте фарме. Нека од домаћинстава су специјализована само за пружање услуга исхране, те се у аутентичним трпезаријама за госте постављају најразличитији традиционални специјалитети и домаћи сок од јабука. Домаћини често наводе да гости из западних земаља уживају у природном мирису села и да врло често желе да заједно са домаћинима обављају свакодневне послове на имању.

Слика 23. Домаћин у Словенији дочекује групу туриста
(Туристичка кметија „ПР МАРТИНОВХ“, Шентјернеј, Словенија)
Фото: Бабић В., 2009.

Рурални туризам је важан сегмент туристичке привреде и Србији суседне **Мађарске**. У областима који су због непостојања индустријске производње остала неразвијена, овим кораком стимулисан је економски просперитет и већи животни стандард за локално становништво. Иако се у Мађарској сеоски туризам почео развијати још крајем 19. века, врло брзо је доживео своју популарност. Кроз историју се мењао његов значај, али и сама

организација. Од 1960. године улази и у одређене развојне стратегије, мада је био концентрисан тек на нека подручја углавном лоцирана око термалних извора или планинска подручја. Углавном је био намењен породицама средњег staleжа из великих, урбанизованих градских средина.

Након 1980. године традиционални мађарски сеоски туризам доживљава своју ревитализацију. Да би променила слику о томе да је сеоски туризам незанимљив, јефтин и непривлачан, мађарске туристичке корпорације су почеле са сасвим новом маркетинг стратегијом промоције руралног туризма.

У Мађарској су туристи заинтересовани за две врсте сеоског туризма: први се односи на подручја где су сеоска домаћинства концентрисана око водећих популарних туристичких локалитета, а цене су знатно повољније, док се други односи на својеврсне традиционалне програме у које су у великој мери укључене активности везане за јахање коња. Ипак, развој свих сегмената руралног туризма је још увек у раним фазама развоја.

Једно од мађарских сеоских домаћинстава које користи предности нових технологија за успешно бављење руралним туризмом на интернету се промовише речима: "Чезнете ли за истинским уживањем, уз цвркулт птица, жубор потока, кркет жаба... Дођите код нас и уживајте у тишини и миру сваког тренутка постојања. Код нас ћете време и одмор провести како желите, да вам нико не смета, далеко од свакодневних брига... На великој површини се налазе виноград и воћњак, можете се сунчати, пецати, разгледати околину... Можете кувати и роштиљати, а недалеко се налазе и термални извори... Ако сте љубитељ вина – на винском путу можете пробати светски позната квалитетна вина..."

Рурални туризам у суседној **Хрватској** се налази у почетној фази развоја. Туризам се у руралним подручјима Хрватске развија знатно спорије у односу на суседне земље (Аустрија, Словенија, Италија) без обзира на неоспорна природна и културолошка богатства којима обилују.

Узрок је углавном уситњен посед на коме се не може организовати исплатива пољопривредна производња, а још мање пружање туристичких услуга као додатне делатности, затим недовољно развијена комунална и друштвена инфраструктура, недостатак подстицаја за туристички развој континенталног дела земље који је остао у сенци приморја (Кошић, 2009).

Задњих година забележен је пораст броја регистрованих туристичких сеоских породичних домаћинстава. Анализе показују да развој ипак није равномеран у свим хрватским подручјима. По броју домаћинстава најзаступљеније су Истарска, Дубровачко – неретванска и Крапинско – загорска жупанија (Кошић, 2009).

Атрактивни пејзажи проткани аутентичним селима, термалним изворима, рекама и језерима у комбинацији са традиционалном гостопримљивошћу, стварају пријатно искуство за посетиоце који траже релаксацију и рекреацију у занимљивим пределима.

Европа се одликује значајним бројем од око 200.000 познатих регистрованих пружалаца услуга у руралном туризму са више од 2.000.000 лежаја. Број директно и индиректно запослених у руралном туризму европских земаља се протуцењује на 500.000 људи. Процењује се да смештај на фармама, у приватним сеоским кућама и у малим породичним пансионима привлачи директну годишњу туристичку потрошњу од око 12 милијарди евра (Кошић, 2009).

У модерним државама Европе јавља се потреба за чешћим, а краћим одморима, за време којих се људи опорављају од свакодневног стреса коме су изложени. Све чешће се у туристичким аранжманима водећих европских туропература јављају аранжмани у којима су различите врсте туризма (здравствени, веллнес, ловни, спортско – рекреативни...) проткане елементима фолклорног наслеђа у руралним пределима.

У јеку глобализације све више се јавља и потреба за упознавањем аутентичних култура које су задржале своју изворност и чије упознавање може представљати праву малу авантуру.

Фолклорно наслеђе у Европи протканој различитим нацијама представља изузетан потенцијал у развоју туризма у руралним подручјима. На тај начин се поново у виду различитих и веома посећених манифестација активирају обичаји и који су део једног народа на одређеној територији. Поштовањем фолклора и националног наслеђа, креира се јединствен туристички производ на тржишту Европе који повезује традиционално са модерним тежњама савременог туристе.

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ У СРБИЈИ

Србија представља изразито руралну земљу, са пољопривредном производњом као доминантном привредном граном.

Према подацима Сталне конференције градова и општина око 80% територије Србије се може класификовати као рурално. Ове области насељава 43–55% целокупног становништва Србије. Руралне области се значајно разликују по социјалним, економским и демографским карактеристикама.

Табела 23. Главне карактеристике руралних области у Србији у поређењу са урбаним областима

ИНДИКАТОРИ	УКУПНО У СРБИЈИ	УРБАНЕ ОБЛАСТИ	РУРАЛНЕ ОБЛАСТИ	% РУРАЛНЕ ОБЛАСТИ УКУПНО У СРБИЈИ	ЕУ 25. ПРЕГЛЕД РУРАЛНЕ ОБЛАСТИ
Укупна површина км ²	77.508	11.556	65.952	85, 1	56, 2
Број насеља	4.715	811	3.904	82, 8	
Број становника 1991.	7.576.837	3.257.374	4.319.463	57, 0	16, 6
Број становника 2002.	7.498.001	3.336.341	4.161.660	55, 5	
Густина насељености 2002.	96	288	63		38, 5
Промене у броју становника у % (1991 – 2002)	-1, 04	2, 42	-3, 65		
Старосна структура					
Преко 65 година старости (%)	16, 5	15, 4	17, 5		16, 6
Испод 15 година старости (%)	15, 7	15, 1	16, 2		17, 6
Туристички смештај					
Број кревета у хотелима	83.993	26.919	57.074	67,9	
Број ноћења	6.642.623	2.147.850	4.494.773	67, 6	

Извор: „План стратегије руралног развоја за период 2009 – 2013“, МПШВ

У Србији је присутан неравномеран регионални развој који је резултирао великим разликама у степену развијености између градова, општина, региона и руралних подручја генерално.

Више од 30% становника се бави пољопривредном производњом. У Србији је регистровано 363.642 пољопривредна газдинства (СКГО, 2008) и већина има форму малих фарми које се састоје од неколико парцела. Она углавном остварују мали приход и недовољну продуктивност рада.

Рурални туризам је део укупне туристичке привреде и посебан значај би требао имати у Србији, земљи која нема природне знаменитости типа морске обале... Међутим, њени привлачни пејзажи са малим селима, рекама и језерима, у комбинацији са традиционалним гостопримством, нуде пријатна искуства оним туристима који траже релаксацију и рекреацију у мирном окружењу.

Развој руралног туризма може да одигра важну улогу у стварању много комплексније и сликовитије представе о некој земљи. С друге стране, рурални туризам служи да

стимулише економски раст, да повећа могућности неразвијених области и да побољша животни стандард локалног становништва (Јазић, 2007).

Табела 24. Социо - економске карактеристике руралних подручја Србије

ОСОБИНА	СРБИЈА	РУРАЛНА ПОДРУЧЈА
ПРОСТОР		
Површина, km ² , 2004.	77.508	65.952
Број насеља, 2004.	4.715	3.904
СТАНОВНИШТВО И РАДНА СНАГА		
Број становника, 2002.	7.498.001	4.161.660
Индекс промене становника у периоду 1991 – 2002.	98, 96	96, 35
Густина насељености	97	63, 1
Миграциона стопа	1, 48	-0, 14
Старосна структура %		
% млађих од 15 година	15, 69	16, 17
% старијих од 65 година	16, 54	17, 49
Стопа старења	1, 05	1, 08
Образовна структура становништва старијег од 15 година (%)		
Без потпуног образовања	21, 84	28, 19
Основно образовање	23, 88	26, 69
Средње образовање	41, 07	36, 09
Високо и више образовање	11, 03	6, 95
Непознато	2, 18	2, 07
Запосленост		
Укупан број запослених	2.642.987	1.472.025
Примарни сектор %	23, 36	32, 98
Секундарни сектор %	30, 08	30, 69
Терцијални сектор %	43, 73	33, 44
Непознато %	2, 8	2, 89
Економски активно становништво	3.398.227	1.870.908
Незапослених %	22, 22	21, 32
Стопа активности	53, 76	53, 61
Стопа запослености	41, 88	42, 18

Извор: Богданов, 2007.

У Србији се руралним туризмом бави више од 300 регистрованих домаћинстава . У понуди се налази око 2.500 лежајева. Просечно се у оквиру руралног туризма оствари 6,2% од укупног броја ноћења у Србији (ТОС).

У законским документима и стратегијама се наводи да је један од најважнијих циљева подршка одрживом развоју сеоских средина кроз диверзификацију руралне економије, при чему се највећи значај придаје развоју руралног туризма. Упркос томе, Србија се још увек налази у почетној фази његовог развоја.

Позитивно искуство развијених земаља показује да је предузетништво значајна компонента за економски развој. Постало је широко распрострањено и данас се предузетништвом бави око пола милијарде људи у свету. Посебан је значај предузетништва везан за савремене развојне концепте какав је и концепт руралног развоја. У овом концепту,

који је једним делом територијални, другим развојни, а трећим одрживи концепт, у чијем се центру налази становништво, запосленост, борба против сиромаштва и заштита животне средине у условима повећања продуктивности и ефикасности, посебно се почетком двадесет првог века наглашава улога развоја базираног на знању и вештинама људи. Такав приступ даје концепту предузетништва сасвим нову димензију, с обзиром на флексибилност и способност прилагођавања, као и шансу да се развија на сасвим новим основама.

Агробизнис је област огромних потенцијала. Србија располаже одличним природним условима за производњу квалитетне хране (како конвенционалне тако и органске). Потребне су дугорочне, системске мере подстицања свих привредних ресурса, где сеоски туризам игра значајну улогу у руралном развоју како појединим области, тако и целе земље (Пејановић, Његован, 2010).

Иако се рурална подручја Србије простиру на великом делу њене територије, она су у веома незавидном положају и сусрећу се са бројним проблемима.

Србија има добре услове за развој руралног туризма. Они се свакако огледају у добром географском положају, природним лепотама, пејзажу погодном за разне видове рекреације, занимљивом фолклору, гастрономији, богатој културној баштини...

Посебна пажња се мора посветити политици руралног развоја и формулисању стратегија. Применом адекватних инструмената за подстицање локалног економског развоја, директно се утиче на рурални развој и развој земље у целини.

Неки од проблема који се јављају а односе се на развој руралних подручја су:

- Лимитиране функције локалне самоуправе у руралном развоју;
- Локалне самоуправе или немају или имају веома лимитирана финансијска средства за развој руралних подручја;
- У локалним самоуправама углавном није развијен партиципативни приступ и транспарентност;
- Локалне самоуправе немају довољно стручних кадрова, који би могли да се баве питањима руралних подручја и руралног развоја;
- Потребни су едукациони програми, обуке, тренинзи;
- Немотивисаност чланова локалне заједнице (Главаш–Трбић, Пејановић, Максимовић, 2010).

Руралне области у Србији поседују разноврсне екосистеме и одликује их очуван биодиверзитет. Самим тим, неопходан је и еколошки приступ свакодневним животним активностима. Потребно је развијати виши ниво еколошке свести, да би се природна богатства и потенцијали сачували.

Постићи одрживост подразумева да се посебна пажња посвећује развоју три фактора:

- Економском
- Социјалном
- Еколошким

Још увек ниска интернационална тражња условљава не тако високе цене у сеоском туризму, а самим тим и економске користи за локално становништво нису сасвим задовољавајуће.

Према неким студијама утврђено је да љубитеље овог вида туризма највише привлачи традиционална сеоска атмосфера, домаће животиње, природна средина, културна баштина, гастрономија и одређен начин живота у идили оваквих средина.

Међутим, иако заинтересовани за аутентичну локалну архитектуру гости сеоских домаћинстава желе комфор и удобност, а у великој мери су заинтересовани и за

гастрономске специјалитете и вина. Великом броју су занимљиве активности везане за сам живот на селу, те многи од посетилаца имају жељу да се и опробају у њима.

Број људи запослених у руралном туризму је још увек на ниском нивоу. Углавном се овом делатношћу баве породице које живе на једном сеоском газдинству.

У атарима многих села Србије се налазе значајни културно – историјски споменици, који употпуњују туристички производ. Посебну културну вредност имају и објекти традиционалне архитектуре, са обележјима одређеног простора, као и производи старих заната и ручне радиности који чине део фолклорног наслеђа једног народа.

Подстакнут од стране различитих туристичких друштава, туризам на селу добија обимнији карактер. У циљу његовог развоја, претежно у брдско – планинским селима почињу да се оснивају туристичка друштва (Дивићи, Бранковина, Студеница), туристичке организације општина (Косјерић, Ивањица, Кнић) а у ову активност се укључују и земљорадничке задруге и угоститељско – туристичка привреда (Кошић, 2009).

Табела 25. Села Србије са развијеним руралним туризмом

ОПШТИНА	СЕЛА СА РАЗВИЈЕНИМ ТУРИЗМОМ
Косјерић	Сеча Река, Доњи Таор, Мионица, Скакавци
Неготин	Тамнич, Рајац, Рогљево, Вратна, Дупљане, Чубра
Кнић	Борач, Жуње, Грабовац, Липница, Баре
Ивањица	Лиса, Кушићи, Катићи, Међуречје
Горњи Милановац	Коштунићи, Савинац, Прањани, Гојна Гора, Брусница, Бограница, Коштунићи – вајати
Чачак	Прислоница
Краљево	Лопатница
Чајетина	Гостиље, Рожанство, Сирогојно, Трпково
Лучани	Каона, Гуча, Граб, Милатовићи
Ваљево	Бранковина, Попучке, Ваљевска Каменица
Књажевац	Равна, Јања, Ново Корито, Црни Врх, Градиште
Ужице	Мокра Гора, Стаменићи, Потпећ, Кремна
Ириг	Перков салаш
Нови Сад	Ченеј, Бегеч
Сомбор	Бачки Моноштор
Суботица	Палић, Чантавир, Гаванкут

Извор: Кошић, 2009.

Као што се уочава у табели 25, међу селима Србије са развијеним руралним туризмом нема општина Браничевског округа. Упоредивши туристичке потенцијале који се налазе у руралним пределима Браничевског округа са другим окрузима у Србији, где је рурални туризам доживео своју афирмацију, долази се до закључка да села Браничева поседују одличне услове за развој ове врсте туризма. Богато фолклорно наслеђе српске и влашке културе привлачи на упознавање и пружа одличну основу за развој руралног туризма у Браничевском округу.

Повећањем броја различитих атракција, могућности за рекреацију у руралним пределима Браничевског округа и подстицањем локалног становништва за бављење овом делатношћу, већи број сеоских домаћинстава ће се заинтересовати за развој туризма. За сада предњаче села општине Петровац на Млави (Ждрело, Бистрица...) која теже ка формирању туристичког производа у коме ће бити сажета природна богатства, могућност бављења различитим рекреативним активностима и упознавање фолклорног наслеђа овог краја.

ПОВЕЗАНОСТ ТУРИЗМА И КУЛТУРНО – ИСТОРИЈСКЕ БАШТИНЕ

Човек је врло активан у настојањима да мења околину и да свој живот прилагођава условима у којима битише, али исто тако врло склон да околину подређује себи и својим занимањима. Временом се интереси мењају и оно што је некада било нужна потреба, у другом тренутку постаје сувишно и препуштено забору и времену, које га споро, али неумитно уништава. То су места где је људска потреба да ствара, али и да створено разграђује, оставила свој траг. Нека од тих места су у неком другом времену, под рукама неких других људи обновљена и сачувана од заборава, нека се обнављају, посећују и туристички активирају, а до неких, само они авантуристичког духа, могу доћи зараслим стазицама уз велики опрез. Таква места је данас потребно спасити од заборава и поново им подарити живот који заслужују.

АРХЕОЛОШКО НАЛАЗИШТЕ БЕЛОВОДЕ

Остаци неолитског насеља "Беловоде" налазе се у општини Петровац на Млави, на тремеђи села Велико Лаоле, Табановца и Крвија. Смештено је на десној обали речице Бусур.

То је Винчанско насеље и заузима простор димензија 1000x800m, на надморској висини између 160m и 190m. Оно доминира над мочварном долином реке Бусур. Ширина речне долине је око 200m, што значи да је насеље Беловоде природно било заштићено од поплава и за време највиших водостаја ове реке.

Народни музеј у Пожаревцу и Народни музеј у Београду од 1994. године врши археолошка истраживања овог локалитета.

Локалитет се простире на површини од око 80 хектара. Скоро по средини делимично га раздваја удолина поточића Беловоде, чији се извор налази на овом подручју.

Насеље је формирано око 4 – 4.500 година пре наше ере и живело је све до 3.800 година п.н.е. када је страдало у пожару. Поред уобичајене винчанске економије, базиране на земљорадњи и сточарству, прикупљено је више стотина археометалуршких узорака (малахит, азурит, бакар), који указују на јаку металуршку компоненту винчанске цивилизације. То потврђују и примерци нађеног бакарног накита, а посебно се истичу делтоидни привезак и округле перле од чистог бакра и малахита.

Насеље Беловоде је географски најближе најстаријем руднику метала на Балкана – Рудној глави. Све су индикације да је руда бакра овде топљена и прерађивана први пут у историји цивилизације.

Најстарији културно – историјски споменици датирају још из римског периода. То су остаци кула мотриља на врховима у Горњачкој и Рибарској клисури. Нису довољно истражени, података о њима нема довољно, али се зна да су били врло значајни у време када је поред реке Млаве водио важан војни пут "Via Militaris" (Подаци добијени од Завичајног музеја, Петровац на Млави).

МОНАСТИРИШТЕ МИТРОПОЛИЈА

Када се из доње Млаве улази у Горњачку клисуру, изнад јаког крашког извора "Ладне воде" налази се на остатке средњовековне цркве Митрополије. Манастир је подигнут крајем 14. века. Јављају се опречна мишљења, тако да није са сигурношћу утврђено да ли је ктитор кнез Лазар или деспот Стефан.

Крај самог западног темеља тече поток. Простор на коме се некада налазила Митрополија, представља већу увалу. Црква је по димензијама била један од највећих манастира средњовековног Браничева. Имала је олтар, наос, припрату и касније дозидану

спољну припрату. Грађена је у моравском стилу, са олтарским и певничким апсидама. Данас су сачувани само мањи делови северног и јужног зида висине око 3 метра и остаци четири стуба који су носили куполу над централним делом храма у наосу.

Постоји претпоставка да је ту једно време било седиште браничевског владике, а и мишљење да је у Митрополији почетком 16. века радила штампарија, али директних историјских података о томе нема (Мирковић, 2005).

МОНАСТИРИШТЕ БЛАГОВЕШТЕЊЕ

У непосредној близини Митрополије, изнад пута према Горњаку налази се испосница Благовештење. Лако се препознаје по зазиданој пећини са више отвора за прозоре и врата. Саграђен је крајем 14. века и био је један од најистакнутијих манастира тога времена у Браничеву. Градња се приписује деспоту Стефану Лазаревићу.

До манастира се, све до друге половине 19. века, долазило тешко. Пут кроз клисуру је ишао уз саму Млаву, а из корита реке дижу се стрме и камените стране високих брда. Кад би река надоласила, свака веза са овим местом би била прекинута.

Манастир је порушен крајем 17. века, под најездом турске војске, на начин како су страдали многи српски манастири тог времена.

Од цркве која је била подигнута у виду готово чистог моравског триконхоса, данас су делимично сачувани само делови зидова. Манастир је имао основу сажетог крста са три полукружне апсиде, наосом и накнадно дозиданом спољном припратом. Пиластри су били рађени од тесаних камених блокова, а купола је имала коцкасто постоље и била урађена у духу моравске школе.

Манастир Благовештење је данас препуштен зубу времена. Изразит је део северног зида, висине око 4 метра. Малтер је потпуно опао и види се само узидано делимично обрађено камење. Испод рушевине је просечен и пут регионалног значаја, тако да је потребно предузети озбиљне мере да би се манастирски објект конзервирао.

Изнад манастира издижу се готово окомите литице Вукана, а на супротној, јужној страни је стрма, шумовита падина Жежевца, саставног дела Бељанице. Цео крај одише посебном, амбијенталном занимљивошћу којој су историја и природа дале посебну аутентичност и учиниле га једним од најлепших предела Браничевског округа (Мирковић, 2005).

МОНАСТИР ГОРЊАК

У најлепшем укљештеном меандру Горњачке клисуре, на мањем проширењу, налази се манастир Горњак. Испод њега, скоро без шума, протиче Млава, а сам манастир прислоњен је уз камене литице Жежевца.

Манастир је подигнут између 1379. и 1381. године, а подигао га је кнез Лазар. Одмах по изградњи тешко га је оштетио Раич Бранковић, чију је владавину Браничевом сузбио Лазар Хребелјановић. Следећа велика разарања догодила су се после пада српске царевине, а обновљен је тек после Пожаревачког мира 1718. године. После великих разарања од стране Турака 1788. године, поново је обновљен 1845. године. Међутим, чини се да је манастир најтеже страдао за време Другог светског рата када су га Немци спалили. Тада су спаљене и многе драгоцености које су у њему чуване: Повеља кнеза Лазара, барјак цара Душана и др. После рата је обновљен и дозидан тако да данас мало подсећа на ранији изглед, осим што лежи на старим темељима.

Оно што данас чини манастир Горњак посебним јесте живописност унутрашњих страна зидова са ремек – делима дуборезачке вештине и фреске из 17. и 18. века, по којима је један од ређих манастира у Србији.

Удаљен је 17 километара од Петровца на Млави, а у склопу овог културно – историјског споменика Хомоља налази се и уређен конак за смештај гостију, као и живописни терени за камповање поред Млаве (Мирковић, 2005) .

Слика 24. Манастир Горњак

Извор: Туристичка организација општине Петровац на Млави

ТРШКА ЦРКВА

У Жагубичкој котлини, на десној страни пута који од Крепољина води ка Жагубици, налази се Тршка црква. Постоје различити подаци о томе кад је црква изграђена. Једни извори кажу да потиче из 9. века, док други тврде да је изграђена у 12. веку. Сматра се да припада „Рашкој школи”и свакако јесте најстарија у епархији. Извори наводе да је то једноставна грађевина подигнута на месту некадашњег Трга и представља последњи остатак некадашњег центра Хомоља. У цркви се налазе иконе у дрвеним рамовима. Рађене су на платну и дасци, а претпоставља се да је време њихове израде 17. век. Од Жагубице је удаљена само 4 километра (Мирковић, 2005) .

МОНАСТИР ВИТОВНИЦА

Манастир Витовница се налази 13 километара североисточно од Петровца на Млави, у атару истоименог села. Лежи на реци Витовници, по којој је свакако и име добио, испод самих Хомољских планина. Окружује га леп и живописан крај, богат шумом и изворском водом. Саздан је под самом стеном брда Врањ, а само петнаестак метара јужно од цркве тече река Витовница, која управо ту излази из клисуре.

Повеље о оснивању манастира нема ни у препису, нити постоји било какав други писани траг о ктитору и времену настанка Витовнице. Сачувано је само неколико варијанти предања по којима је манастир саградио краљ Милутин после победе над бугарским феудалцима Дрманом и Куделином око 1290. године.

На стени која се уздиже изнад манастира, по предању, била је црквица чији се остаци још познају. На истој стени, поред некадашње капеле, постоји и дивна омања пећина. Предање говори да су се у њој, још много пре постанка манастира Витовнице, подвизивали монаси, а црквица на камену служила им је за богослужење.

Слика 25. Манастир Витовница
Фото: Бабић, 2011.

У архитектонском погледу, црква је зидана у српско – византијском стилу, од камена са мало опеке. У основи цркве је крст, са израженом олтарском и певничким апсидама. На дозиданој припрати уздиже се четворострани звоник са лименим кровом.

Слика 26. Река Витовница
Фото: Бабић, 2011.

Унутрашњост цркве дели се на олтар, наос, брод цркве и две припрате, од којих је једна првобитна, а друга дозидана 1856. године и две певничке апсиде. Олтар је мали и богато украшен живописом. У средњем делу храма је гроб анонимног монаха Синаита и верују у његову лековитост (Мирковић, 2005).

МОНАСТИР ЗАОВА

Манастир Заова се налази у општини Мало Црниће. Предање везује манастир за кнеза Лазара. По њему је он саградио цркву на месту где је пало тело сестре Јелице, коју су по

легенди браћа везала коњима за репове и тако уморила. Легенда каже да је она страдала због љубоморе једне од жена Јеличине браће, због њихове велике љубави према сестри.

У народу постоји веровање да су код манастира и два света и лековита извора (Мирковић, 2005).

МОНАСТИР ТУМАНЕ

Предање каже да је манастир подигао Милош Обилић пре него што је отишао на Косово. У писаним документима се први пут појављује тек у турском попису у 16. веку. Манастир је претрпео велика страдања за време Турака, али је касније обновљен (Мирковић, 2005).

Један од најважнијих фактора који привлачи туристе у неки простор јесу природни услови, али туризам базиран само на природним атрактивностима не може постићи такве ефекте, какви се постижу тамо где туристе осим природних услова привлаче и неки други фактори, као што су, на пример, уметнички мотиви.

Манастири и амбијент у којима се они налазе на посетиоце остављају утисак мира и спокојства. У Браничевском округу се налазе у занимљивом и очуваном природном амбијенту, а у њиховој непосредној близини се налазе извори за које се у народу верује да имају лековита својства. Кроз историју су представљали значајан део обележја народа и фолклорног наслеђа као део идентитета културе.

Данас се манастири у значајној мери налазе у туристичким аранжманима и представљају важан део туристичке понуде одређеног подручја. Привлаче велики број посетилаца, без обзира да ли су у питању верске побуде или културни мотиви. На тај начин чине туристички производ комплетнијим и разноврснијим, а посетиоцима се омогућава да осете дух дестинације проткан нитима православне вере и локалне културе.

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА ФОЛКЛОРНОГ НАСЛЕЂА

У свом основном значењу (валор – вредност, цена) реч валоризација значи утврђивање вредности, процена). Валоризација представља стручно – методолошки поступак који спроводе стручњаци пре почетка туристичког коришћења споменичког простора. У том смислу туристичка валоризација представља утврђивање или процену вредности туристичких атрактивности, односно процену туристичких атрактивности свих оних појава, објеката и простора који имају, поред осталих карактеристика и својство да су атрактивни за туристе и да кроз њих туристи могу задовољити своју туристичку (културну и рекреативну) потребу.

Предмет туристичке валоризације могу бити сви објекти, појаве и простори настали природним процесом или делатношћу човека, а који се налазе на подручју за које је потребно извршити туристичку валоризацију и који су атрактивни за посетиоце.

Туристичка валоризација није сама себи циљ већ служи у тачно одређене сврхе. Тако се може рећи да су основни циљеви туристичке валоризације:

1. Процена туристичке вредности свих појединачних објеката неког простора или простора у целини.
2. Процена могуће туристичке посете.
3. Процена могућих инвестиционих активности, како по обиму инвестиција тако и по врсти објеката.
4. Заштита простора у коме се жели развијати туризам.
5. Организација туризма.
6. Туристички маркетинг и пропаганда (Томка, 1998).

Анализирајући фолклорно наслеђе као изузетан потенцијал за развој руралног туризма, једним делом долазимо и до везе са културним туризмом. Самим тим велики значај има процена вредности културних добара и адекватно сагледавање могућности да се она укључе у развој туризма на одређеном простору.

Туристичком валоризацијом је обухваћено фолклорно наслеђе на простору Браничевског округа. Анализом су обухваћена културна богатства која су карактеристична за овај део Србије, а представљају изузетан потенцијал за развој руралног туризма у Браничевском округу.

Приликом давања оцене вредновани су следећи елементи:

- Туристички положај
- Уметничка вредност
- Амбијент
- Атрактивност
- Изграђеност
- Уклопљеност у туристичко богатство

Фолклорно наслеђе је једним делом директна последица географског положаја Браничевског округа где је кроз историју дошло до заједничког живота српског и влашког живља и преплитања ове две плодне културе. Проистиче и да је туристички положај повољан јер се фолклорно наслеђе у које спадају и објекти традиционалне архитектуре и етнографске манифестације, које су се развиле из традиционалних народних обичаја, везане за руралне

просторе Браничевског округа који су повезани са главним саобраћајницама и већим емитивним центрима у Србији (аутопут Е 75).

Међутим, како ни рурални предели Браничевског округа нису у истој мери саобраћајно повезани са главним саобраћајним правцима, у тој мери ни елементи фолклорног наслеђа укључени у развој руралног туризма немају исти квалитет доступности.

Што се тиче атрактивности амбијента у ком је фолклорно наслеђе настало и где се може видети, може се рећи да је изузетно очуван и атрактиван. Јавља се одлична уклопљеност у природну средину, а самим тим и добра комплементарност са осталим елементима који чине комплетан туристички производ.

Потребно је више радити на самој уређености око неких објеката традиционалне архитектуре, који имају потенцијала да поново оживе и буду посебна атракција за туристе (воденице и ваљарице које још увек могу служити својој намени).

Да би се добио јаснији увид у целокупну ситуацију и формирала општа туристичка вредност приступа се вредновању елемената фолклорног наслеђа Браничевског округа: културно богатство у виду манастира и објеката народног градитељства и традиционалне архитектуре и етнографске манифестације настале на основу старих обичаја и традиционалне гастрономије у којима је заступљена песма и игра из Браничевског округа.

Вредновање је вршено на следећи начин:

- Оцена 1 (недовољан квалитет) – није за туристичку презентацију
- Оцена 2 (квалитет задовољава) – локални туристички значај
- Оцена 3 (добар квалитет) – регионални значај
- Оцена 4 (врло добар квалитет) – шири регионалан значај
- Оцена 5 (одличан квалитет) – међународни туристички значај (Томка, 1998)

Да би се добио тачнији увид у стање валоризација изведена кроз просечне вредности оцена које је осим аутора, давао тим стручњака из различитих области: Милица Илић (историчар уметности), Александра Продановић (дипломирани географ – туризмолог) и Слађана Радановић (професор географије).

Да би се добили што веродостојнији подаци, урађене су и табеле у којима је извршена валоризација најпосећенијих манастира Браничевског округа. На основу тих табела је затим узета просечна вредност за табелу у којој је вршено вредновање објеката фолклорног наслеђа Браничевског округа у целини.

Валоризација етнографских манифестација је рађена на основу консултација са запосленима у локалним туристичким манифестацијама Браничевског округа који су своје предлоге дали на основу броја посетилаца које одређене манифестације имају.

Табела 26. Туристичка валоризација најпосећенијих манастира на територији Браничевског округа

Манастири	Туристички положај	Уметничка вредност	амбијент	атрактивност	изграђеност	Уклопљеност у туристичко богатство	просек
Горњак	4	4	5	5	3	5	4.33
Витовница	3	4	5	4	2	4	3.66
Тумане	4	3	5	4	3	4	3.83
Заова	4	3	4	3	2	3	3.16
Четереже	4	3	4	3	3	3	3.33
Просек:	3.8	3.4	4.6	3.8	2.6	3.8	3.66

Извршена валоризација изабраних манастира показује да је њихова општа туристичка вредност 3,66 што чини шири регионални оквир. Највећу општу туристичку вредност има манастир Горњак, а затим манастири Тумане, Витовница, Четереже и Заова.

Од посматраних манастира најбољи туристички положај имају Горњак, Тумане, Заова и Четереже, док највеће уметничке вредности имају Горњак и Витовница. Аутентични амбијент у највећој мери краси манастире Горњак, Витовницу и Тумане, док целокупном атрактивношћу предњачи Горњак. Ниједан манастир нема адекватни ниво изграђености, али предњаче Горњак, Тумане и Четереже.

Манастири су добро уклопљени у остало туристичко богатство краја, посебно Горњак.

Табела 27. Туристичка валоризација објеката фолклорног наслеђа у Браничевском округу

Објекти фолклорног наслеђа	Туристички положај	Уметничка вредност	амбијент	атрактивност	изграђеност	Уклопљеност у туристичко богатство	просек
Манастири	3.8	3.4	4.6	3.8	2.6	3.8	3.66
Воденице	3	3	4	5	3	5	3.83
Ваљарице	3	2	4	4	1	4	3
Бачије	3	2	5	5	3	4	3.66
Просек:	3.2	2.6	4.4	4.45	2.4	4.2	3.53

Извршена валоризација објеката фолклорног наслеђа у Браничевском округу показује да је њихова општа туристичка вредност 3,53 што чини шири регионални оквир. Највећу општу туристичку вредност имају воденице овог краја.

Од посматраних објеката фолклорног наслеђа на територији Браничевског округа најбољи туристички положај и уметничку вредност имају манастири. Аутентичним амбијентом се одликују бачије, а великом атрактивношћу бачије и воденице.

Изграђеност је на релативно нижем нивоу.

Сви објекти фолклорног наслеђа у Браничевском округу се одликују релативно добром уклопљеношћу у туристичко богатство краја.

Туристичка валоризација по Hilari du Cros

Hilari du Cros (2000) је увела у процес туристичке валоризације дестинације културно – туристичке субиндикаторе и њихов степен градуирања, посебно за туристички сектор и сектор управљања културним добрима, као и за оцену робусности културног добра да прими посетиоце.

Овај метод обухвата два сектора са одговарајућим субиндикаторима.

1. Први део чини **туристички сектор**, који обухвата тржишну привлачност културних добара (1) и факторе од значаја при дизајнирању туристичког производа (2).
2. Други сектор окарактерисан као **менаџмент културних добара** садржи такође два субиндикатора: културни значај (1) и робусност (2).

Конкретизовани субиндикатори, укључујући квалитативну и квантитативну оцену сваког од њих, имају следеће карактеристике:

1. Туристички сектор

Тржишна привлачност културних добара

- ❖ Амбијент (слаб 0-1, адекватан 2-3, добар 4, одличан 5)
- ❖ Добро познато ван локалне области (не 0-1, унеколико 2-3, веома добро 4-5)
- ❖ Важан национални симбол (не 0, има изванстан потенцијал 1-3, да 4-5)
- ❖ Може да се исприча интересантна прича о културном добру – евокативно место (не 0, има изванстан потенцијал 1-3, да 4-5)
- ❖ Поседује извесне особине које га јасно диференцирају од околних културних добара (сиромашно 0, адекватно 2-3, добро 4, одлично 5)
- ❖ Привлачно за специјалне потребе, што би омогућило већу посећеност од стране туриста, као на пример организовање фестивала (уопште не 0, поседује изванстан потенцијал 1-3, да 4-5)
- ❖ Комплементира са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону (уопште не 0, има изванстан потенцијал 1-3, да 4-5)
- ❖ Туристичка активност у региону (скоро никаква 0, постоји у извесној мери 2-3, висока 4-5)
- ❖ Дестинација се асоцира са културом (уопште не 0, у извесној мери 2-3, високо 4-5)

Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа

- ❖ Приступ културном добру (није дозвољен 0, ограничен приступ 1-2, дозвољен приступ свим елементима културног добра 3-4)
- ❖ Добар транспорт од популационог центра до културног добра (веома је удаљено / тежак приступ 0, олакшана је доступност 1-2, одлична приступачност 3)
- ❖ Близина других културних атракција (веома је удаљено / отежано 0, олакшан је приступ 1-2, растојање се може брзо и лако прећи 3)
- ❖ Услугне погодности, паркинг, обележени путеви до културних добара, освежење, доступност информација (слабо 0, адекватне 1-2, добре 3-4, одличне 5)

На основу одређивања вредности субиндикатора тржишне привлачности културног добра за туристички сектор, извлаче се следеће карактеристике:

- Слаба привлачност 0-20
- Средња привлачност 21-40
- Висока привлачност 41-60

Табела 28. Анализа туристичког сектора са субиндикаторима
(манастири Браничевског округа)

Туристички сектор						
	Горњак	Витовница	Тумане	Заова	Четереже	просек
Тржишна привлачност културних добара						
Амбијент	5	4	4	3	3	3.8
Добро познато ванлокалне области	5	4	3	2	2	3.2
Важан национални симбол	3	2	0	0	0	1
Може да се исприча интересантна прича о културном добру	5	5	4	4	4	4.4
Поседује извесне особине	5	4	3	3	3	3.6

које га јасно диференцирају од околних културних добара						
Привлачно за специјалне потребе, што би омогућило већу посећеност од стране туриста, као на пример организовање фестивала	5	3	3	4	5	4
Комплементира са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону	5	4	4	4	5	4.4
Туристичка активност у региону	5	3	4	4	4	4
Дестинација се асоцира са културом	4	4	4	4	4	4
Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа						
Пристап културном добру	4	4	4	4	4	4
Добар транспорт од популационог центра до културног добра	3	3	3	3	3	3
Близина других културних атракција	3	3	3	3	3	3
Услугне погодности, паркинг, обележени путеви до културних добара, освежење, доступност информација	4	2	3	3	3	3
Укупно	56	45	42	41	43	

Извршена је анализа туристичког сектора са субиндикаторима најпосећенијих манастира Браничевског округа (табела 28). На основу тих табела је затим узета просечна вредност за табелу у којој је вршена анализа туристичког сектора са субиндикаторима за објекте као елементе фолклорног наслеђа.

Табела 29. Анализа туристичког сектора са субиндикаторима (објекти као елементи фолклорног наслеђа)

Туристички сектор				
	манастири	воденице	ваљарице	бачије
Тржишна привлачност културних добара				
Амбијент	3.8	4	3	5
Добро познато ванлокалне области	3.2	4	3	4
Важан национални симбол	1	2	2	2
Може да се исприча интересантна прича о културном добру	4.4	5	5	5
Поседује извесне особине које га јасно диференцирају од околних културних добара	3.6	5	5	5
Привлачно за специјалне потребе, што би омогућило већу посећеност од стране туриста, као на пример организовање фестивала	4	4	4	5

Комплементира са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону	4.4	5	5	5
Туристичка активност у региону	4	4	2	3
Дестинација се асоцира са културом	4	5	4	3
Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа				
Приступ културном добру	4	4	4	3
Добар транспорт од популационог центра до културног добра	3	3	2	2
Близина других културних атракција	3	3	2	2
Услужне погодности, паркинг, обележени путеви до културних добара, освежење, доступност информација	3	3	0	1
Укупно	45.4	51	41	45

2. Сектор менаџмента културних добара

Културни значај

- ❖ Естетска вредност, укључујући архитектонску вредност, ако се ради о грађевинском објекту (ниска 0, средња 1, висока 2)
- ❖ Историјска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- ❖ Едукациона вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- ❖ Друштвена вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- ❖ Научно-истраживачка вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- ❖ Реткост културног добра на дестинацији, односно региону (уобичајена културна добра исте врсте 0, мање уобичајена 2, уникатно културно добро те врсте 3)
- ❖ Репрезентативност за дестинацију (слаба 1, добра 2-3, одлична 4)

Робустност

- ❖ Осетљивост културног добра (велика 0, привлачна 2-3, није осетљива 4)
- ❖ Стање репарације (слабо 0, донекле извршено 1, добро 2-3, одлично 4)
- ❖ Постојање плана управљања културним добром (нема плана 0, у припреми је 1-4, постоји 5)
- ❖ Регулари мониторинг и одржавање (слабо 0, донекле 1-2, добро 3-4, одлично 5)
- ❖ Потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стехолдера (слаб 0, адекватан 1-2, добар 3-4, одличан 5)
- ❖ Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5), односно на животни стил и културне традиције локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)
- ❖ Могућност да модификација, као део развоја производа, има негативан утицај на физичко стање културног добра (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5), односно на стил живота и културне традиције локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)

Табела 30. Анализа сектора менаџмента културних добара са субиндикаторима (манастири Браничевског округа)

Сектор менаџмента културних добара						
	Горњак	Витовница	Тумане	Заова	Четереже	просек
Културни значај						
Естетска вредност, укључујући архитектонску вредност, ако се ради о грађевинском објекту	2	1	1	1	1	1.2
Историјска вредност	2	1	1	1	1	1.2
Едукациона вредност	1	1	1	1	1	1
Друштвена вредност	2	2	2	2	2	2
Научно-истраживачка вредност	1	1	1	1	1	1
Реткост културног добра на дестинацији, односно региону	2	2	0	0	0	0.8
Репрезентативност за дестинацију	4	4	4	4	4	4
Робустност						
Осетљивост културног добра	3	3	3	3	3	3
Стање репарације	3	1	2	2	3	2.2
Постојање плана управљања културним добром	0	0	0	0	0	0
Регуларни мониторинг и одржавање	4	2	3	3	4	3.2
Потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стехолдера	3	0	2	2	3	2
Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра односно на животни стил и културне традиције локалне заједнице	3	3	3	3	3	3
Могућност да модификација, као део развоја производа, има негативан утицај на физичко стање културног добра односно на стил живота и културне традиције локалне заједнице	5	5	5	5	5	5
Укупно	35	26	28	28	31	

Извршена је анализа сектора менаџмента културних добара са субиндикаторима најпосећенијих манастира Браничевског округа (табела 30). На основу тих табела је затим узета просечна вредност за табелу у којој је вршена анализа сектора менаџмента културних добара са субиндикаторима за објекте као елементе фолклорног наслеђа.

Табела 31. Анализа сектора менаџмента културних добара са субиндикаторима (објекти као елементи фолклорног наслеђа)

Сектор менаџмента културних добара				
	манастири	воденице	ваљарице	бачије
Културни значај				
Естетска вредност, укључујући архитектонску вредност, ако се ради о грађевинском објекту	1.2	2	1	1
Историјска вредност	1.2	2	1	1
Едукациона вредност	1	2	1	1
Друштвена вредност	2	2	2	2
Научно-истраживачка вредност	1	1	1	1
Реткост културног добра на дестинацији, односно региону	0.8	2	2	2
Репрезентативност за дестинацију	3	4	1	3
Робустност				
Осетљивост културног добра	3	3	3	3
Стање репарације	2.2	2	0	1
Постојање плана управљања културним добром	0	1	0	0
Регуларни мониторинг и одржавање	3.2	3	0	3
Потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стехолдера	2	3	0	3
Могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање културног добра односно на животни стил и културне традиције локалне заједнице	3	3	3	3
Могућност да модификација, као део развоја производа, има негативан утицај на физичко стање културног добра односно на стил живота и културне традиције локалне заједнице	5	5	5	5
Укупно	28.6	35	18	29

Закључак о субиндикаторима за културни значај/ робустност је следећи:

- Осетљивост/ мала културна вредност 0-20
- Осредња вредност 21-40
- Висока вредност 41-60

На основу извршене анализе, поставља се матрица тржишне привлачности/ робустност са 9 ћелија, означених са М (и, ј) (и, ј = 1, 2, 3) и за свако културно добро се одређује којој ћелији припада у зависности од оцене коју је добило у претходном поступку оцењивања. Ћелије су дефинисане на следећи начин:

М (1, 1) – висока вредност индикатора културна значајност/ робустност и мала тржишна привлачност;

М (1, 2) – висока вредност индикатора културна значајност / робустност и средња тржишна привлачност;

М (1, 3) – висока вредност индикатора културна значајност / робустност и велика тржишна привлачност;

М (2, 1) – осредња вредност индикатора културна значајност/ робустност и мала тржишна привлачност;

М (2, 2) – осредња вредност индикатора културна значајност/ робусност и средња тржишна привлачност;
 М (2, 3) – осредња вредност индикатора културна значајност/ робусност и велика тржишна привлачност;
 М (3, 1) – мала вредност индикатора културна значајност / робусност и мала тржишна привлачност;
 М (3, 2) – мала вредност индикатора културна значајност / робусност и средња тржишна привлачност;
 М (3, 3) – мала вредност индикатора културна значајност / робусност и велика тржишна привлачност.

Она културна добра која имају малу тржишну привлачност не могу бити кључне атракције које ће привући већи број туриста. Културна добра са високом и средњом вредношћу индикатора културна значајност / робусност и средњом тржишном привлачношћу, односно она која улазе у саставу категорија М (1, 2) и М (2, 2) треба да буду на квалитетан начин промовисана, али и предмет пажње конзерватора и менаџера културних добара у циљу одређивања оптималног броја посетилаца са становишта одрживог развоја културног туризма (Матић, 2006).

Табела 32. матрица тржишне привлачности / робусност најпосећенијих манастира Браничевског округа

Манастири	Горњак	Витовница	Тумане	Заова	Четереже
Значајност/ робусност	2	2	2	2	2
Тржишна привлачност	3	3	3	3	3

На основу извршене оцене субиндикатора најпосећенији манастири Браничевског округа имају вредности М (2, 3) односно осредњу вредност индикатора културна значајност / робусност и велика тржишна привлачност.

Табела 33 . Матрица тржишне привлачности / робусност објекта фолклорног наслеђа браничевског округа

Објект фолклорног наслеђа	манастири	воденице	Ваљарице	бачије
Значајност/ робусност	2	2	1	2
Тржишна привлачност	3	3	3	3

На основу извршене оцене субиндикатора анализирани објекти фолклорног наслеђа Браничевског округа имају вредности:

М (1, 3) – висока вредност индикатора културна значајност / робусност и велика тржишна привлачност – ваљарице
 М (2, 3) – осредња вредност индикатора културна значајност / робусност и велика тржишна привлачност – манастири, воденице, бачије

ТРЖИШНА АНАЛИЗА

У мастер плановима намењеним развоју туризма се наводи да су данас главни туристички производи у Србији бање са климатским лечилиштима, планине и административни центри (Мастер план „Стиг – Бељаница – Кучајске планине“). Додатно се у задње време појавио модернији туристички производ у виду догађаја (примери Гуче и Ехита), али долази и до развоја руралног туризма коме се земље у окружењу све више окрећу.

Неке од земаља бивше СФРЈ су одавно увиделе колико овакав развој незагађених руралних области које немају индустрију, али су зато богате у природном и културно – историјском смислу, може помоћи у формирању производа датог подручја и остваривања прихода локалног становништва.

Према подацима Републичког завода за статистику у току 2011. године у Републици Србији боравило је укупно 2.068.610 туриста (3% више у односу на 2010. годину. Домаћих гостију је било 1.304.443 што чини 63% од укупног броја гостију, а иностраних 764.167 односно 37% од укупног броја гостију (наводи се да подацима нису обухваћене територије АП Косово и Метохија).

Табела 34. Број туриста по врстама туристичких места

	Укупно	% 2011/2010.	Домаћи гости	% 2011/2010.	Инострани гости	% 2011/2010.
Република Србија	2.068.610	+ 3 %	1.304.443	- 1 %	764.167	+ 12 %
Београд	590.684	0 %	162.211	- 21 %	428.473	+ 11 %
Нови Сад	106.433	+ 15 %	43.422	+ 4 %	63.011	+ 24 %
Бањска места	375.473	+ 9 %	341.585	+ 7 %	33.888	+ 36 %
Планинска места	402.221	+ 7 %	355.059	+ 6 %	47.162	+ 12 %
Остала туристичка места	512.445	0 %	346.416	- 4 %	166.029	+ 8 %
Остала места	81.354	0 %	51.739	0 %	25.604	0 %

Извор: Туристичка организација Србије (2012. година)

У 2011. години остварено је 6.644.738 ноћења (4% више у односу на 2010. годину) од чега су домаћи туристи остварили 5.001.684 ноћења (1% више) што чини 75% од укупног броја остварених ноћења, а инострани 1.643.054 (13% више) што чини 25% од укупног броја остварених ноћења.

Мерено бројем остварених ноћења, домаћи гости су највише боравили у бањским местима (44%) затим следе планинска места (29%) итд. Инострани гости су највише боравили у Београду (52%) затим следа остала туристичка места (20%) итд.

Табела 35. Остварена ноћења по врстама туристичких места

	Укупно	% 2011/2010.	Домаћи гости	% 2011/2010.	Инострани гости	% 2011/2010.
Република Србија	6.644.738	+ 4 %	5.001.684	+ 1 %	1.643.054	+ 13 %
Београд	1.149.029	+ 2 %	301.114	- 11 %	847.915	+ 7 %
Нови Сад	213.549	+ 27 %	70.926	+ 4 %	142.623	+ 42 %
Бањска места	2.308.435	+ 4 %	2.176.622	+ 3 %	131.813	+ 26 %
Планинска места	1.590.016	+ 8 %	1.442.213	+ 8 %	147.803	+ 15 %
Остала туристичка места	1.172.675	- 5 %	847.263	- 11 %	325.412	+ 16 %
Остала места	211.034	+ 2 %	163.546	+ 3 %	47.488	- 2 %

Извор: Туристичка организација Србије (2012. година)

Од европских и ваневропских земаља највећи број ноћења у 2011. години остварили су туристи из Босне и Херцеговине (165.538 ноћења, што је за 12% више у поређењу са 2010. годином).

Табела 36. Остварена ноћења иностраних туриста по земљама

Земља	Ноћења иностраних туриста	% 2011/2010.
Босна и Херцеговина	165.538	+ 12 %
Црна Гора	129.455	+ 7 %
Словенија	124.517	+ 9 %
Немачка	96.875	+ 15 %
Хрватска	93.339	+ 4 %
Италија	91.039	+ 12 %
Русија	75.308	+ 20 %
Македонија	65.219	+ 9 %
Румунија	59.911	+ 27 %
Бугарска	55.689	+ 25 %

Извор: Туристичка организација Србије (2012. година)

Основна обележја тражње су следећа:

- ❖ у укупним доласцима домаће становништво преовлађује са 63%, што показује да је туризам Србије још увек претежно оријентисан на домаће становништво, док су доласци странаца углавном везани за пословни сектор (конгресни туризам);
- ❖ домаћи доласци и ноћења показују тренд раста с обзиром да је у 2011. години регистровано 1% мање долазака али и 1% више ноћења у односу на 2010. годину. Супротно домаћем промету, инострани промет показује тренд повећања, тако да је у 2011. години реализовано 12% долазака више и 13% више ноћења иностраних гостију;
- ❖ најзначајнија инострана тржишта у 2011. години су Босна и Херцеговина, Црна Гора, Словенија, Немачка, Хрватска, Италија, Русија, Македонија, Румунија, Бугарска.
- ❖ према местима долазака иностраних туриста највеће учешће имају главни административни центри, затим долазе планински центри и бањска места. Домаћи гости су највише боравили у бањским местима.

Према подацима Туристичке организације Србије туристички производи одређени као стратешки битни за развој туризма Србије су: градски одмори, пословни туризам + МИЦЕ, кружне туре, здравствени туризам, планине и језера (моунтаин анд лакес холидаус), наутика, манифестације (евентс) и рурални туризам.

У оквиру руралног туризма (који задњих година доживљава своју експанзију у Европи) у Србији се просечно одвија 408.580 ноћења, односно око 6,2% од укупног броја ноћења у Србији. Домаћи посетиоци чине скоро 100% свих посетилаца руралног туризма у Србији (Кошић, 2009).

Потенцијална туристичка дестинација Браничевског округа везана је за три мастер плана „ Стиг – Кучајске планине – Бељаница”, „ Доње Подунавље” и „ Путевима римских царева”. Према овим мастер плановима општине Браничевског округа своју највећу шансу могу имати управо у развоју руралног туризма. Предност подручја је река Дунав, планинско залеђе Хомоља и карактеристично фолклорно наслеђе које се огледа у богатству српског и влашког традиционалног обележја. Формирањем јединствене туристичке понуде овог подручја може доћи до активирања локалног становништва, које је данас окренуто пољопривреди и Дунаву.

Што се тиче хотелског смештаја, највећи део капацитета се налази на територији општине Пожаревац, 190 соба и 359 кревета (Туристичка организација Пожаревац).

У подручју постоје три хотела која располажу са укупно 182 собе и 354 кревета. Хотели постоје само на административним територијама две општине: хотел „ Дунав” и хотел „ Костолац” у општини Пожаревац и хотел „ Ресава” у општини Деспотовац. Овај крај Србије располаже и смештајним капацитетом од 175 лежаја распоређеним у три мотела.

Према подацима Туристичких организација Браничевског округа из 2011. године остварени промет долазака туриста износи око 11.000, на основу чега је реализовано 34.785 ноћења. У односу на претходне године бележи се повећање броја долазака туриста и броја ноћења, захваљујући бољој туристичкој понуди, повећању смештајног капацитета и већој пажњи која се поклања промотивним активностима.

Предност Браничевског округа се огледа у близини две различите, а ипак лако уклопљиве целине. За врло кратко време се може стићи и до планинских предела, стишке равнице, богатства у културно – историјској баштини, занимљиве традиције, али и до Дунава, Националног парка „ Ђердап”...

Ова дестинација би у будућности, уз сарадњу локалног становништва, локалних институција и државе могла бити једна од кључних туристичких тачака источне Србије, која тек чека своју пуну афирмацију. На овај начин би туризам, кроз рурални развој, помогао решавању многих привредних и демографских питања, нарочито кроз капитал овдашњег становништва које је већ годинама на „ привременом” раду у земљама Западне Европе и који последњих година своја средства улажу у различите објекте туристичке намене (Угоститељско – рекреациони центар „Ждрело”...).

Питање конкурентности је кључно у свакој делатности, а поготово важи за оне у којима је број конкурената веома велики. Туристичка индустрија је један од најбољих примера за оштру конкурентску борбу, с обзиром да постоји велики број различитих дестинација које нуде велики број производа на глобалном, регионалном, националном и локалном нивоу.

Подручје Браничевског округа има потенцијала за развој туризма, посебно руралног туризма који би се у значајној мери темељио на фолклорном наслеђу, али се између осталог морају реализовати значајни програми конкурентности.

Циљ је да се програмима конкурентности креира атмосфера где ће се туристи пријатно осећати и где неће бити еколошких, транспортних и сличних проблема, а смештајна понуда као и туристички информациони систем ће одговарати потребама посетилаца.

Након разговора са запосленима у локалним самоуправама и Туристичким организацијама Браничевског округа, указано је да су основни конкурентски недостаци за развој руралног туризма:

- врло мали смештајни капацитети
- постојећи смештајни капацитети у неким општинама нису задовољавајућег квалитета
- природни и културно – историјски ресурси нису довољно искоришћени у креирању руралног туристичког производа
- лош квалитет путне инфраструктуре
- недостатак туристичке сигнализације
- недостатак локалне свести о важности развоја туризма, као и заштите и очувања природне околине
- гастрономска понуда није довољно диверсификована
- висок ниво бирократизованости и низак ниво помоћи и субвенција за туристички развој

Како би дестинација постала конкурентна у националним оквирима потребно је радити на побољшању услова који су неопходни да би се успоставио ефикасан и ефективан туристички систем на овим просторима.

Посебно се мора водити рачуна о чињеници да осим опремљености простора и објеката, пажњу треба посветити припремљености становништва за прихват гостију.

Уколико локално сеоско становништво жели да се укључи у туристичку привреду, морају поседовати жељу, способност и могућност да пружи квалитетну услугу и задовоље очекивања гостију који бораве у сеоским домаћинствима (Штетић, 2007).

SWOT / TOWS АНАЛИЗА

SWOT у основи има почетна слова енглеских речи:

STRENGTH - снага
WEAKNESSES - слабости
OPPORTUNITIES - могућности
THREATS - претње

На основу SWOT анализе се на јасан и прегледан начин издвајају и презентују чиниоци који дефинишу потенцијале и ограничења (у највећој мери одређени унутрашњим чиниоцима), односно могућности и слабости (у највећој мери одређени спољашњим чиниоцима) руралних подручја. Најважнији спољашњи и унутрашњи чиниоци за развој руралног туризма се називају стратешким чиниоцима (Кошић, 2009).

Браничевски округ, као потенцијална дестинација за развој руралног туризма, још увек није на одговарајући начин позиционирана на тржишту. Основу за развој у овом смеру и промену таквог стања, представља утврђивање јаких и слабих тачака туристичког производа овог краја и анализа односа са утврђеним тенденцијама на тржишту и шире у окружењу („SWOT” анализа).

Предности (strengths):

- Одличан географско - туристички положај – подручје је препознатљиво у географском смислу. Налази се у близини ауто – пута Е 70 који Браничевски округ повезује са свим деловима Србије. Регион једним делом излази на обале Дунава, тако да је повезан и са међународним пловним путем. Регион је добро доступан и у међународном смислу;
- Значајан потенцијал везан за природне ресурсе – рурална подручја Браничевског округа краси очувана природна средина. Нека од села се налазе на самим обалама Дунава, или у непосредној близини значајних природних потенцијала (врхови за планинарења, реке Млава, Бистрица...);
- Значајан културни потенцијал – многа од села се налазе у близини манастира из 13. и 14. века. Осим манастира крај се одликује постојањем воденица и ваљарица на рекама од којих је један број још увек у функцији (село Бистрица...);
- Фолклорно наслеђе које се огледа у споју влашке и српске културе. На простору Браничевског округа могуће је упознати и српску и влашку културу, што повећава атрактивност овог подручја;
- Богата гастрономска понуда која је посебно занимљива због влашке кухиње и јела од којих се нека справљају само на овом подручју (жмаре...);
- Неговање локалне традиције и обичаја, од којих су многи задржали паганске елементе и постојање низа манифестација заснованих на њима;
- Традиционално гостопримство људи са овог подручја;
- Међусобна сарадња Туристичких организација Браничевског округа која се између осталог огледа и у заједничком презентовању потенцијалног туристичког производа Браничевског округа на Међународном сајму туризма у Београду који се између осталог темељи и на богатом фолклорном наслеђу;

Слабости (weaknesses):

- Лоша саобраћајна инфраструктура;
- Незадовољавајућа туристичка сигнализација;
- Лоша канализациона и водоводна мрежа у селима;
- Недовољни смештајни капацитети;
- Низак ниво образовања и информисаности руралног становништва;
- Недостатак продајних објеката традиционалних сувенира;
- Недостатак финансијских средстава за пројекте развоја туризма који се базирају на фолклорном наслеђу;
- Недовољна присутност у медијима;

Шансе (opportunities):

- Неговање фолклорне традиције и специфичног културног идентитета карактеристичног за подручје Браничевског округа;
- Унапређење локалне инфраструктуре и туристичке сигнализације;
- Програми за унапређење едукације становништва у руралним срединама везано за очување народне традиције и развоја туризма;
- Међуопштинска и међуокружна сарадња кроз рад на заједничким пројектима и заједничким наступима;
- Укључивање у такозване ”путеве културе”;
- Анимирање и укључивање локалног становништва у руралним срединама за бављење туризмом;
- Формирање туристичког производа који би се темељио на фолклорном наслеђу, или који би у себи садржао елементе фолклора са простора Браничевског округа;
- Етно манифестације;
- Брендирање карактеристичних производа из браничевског краја (Каменовски мед...)
- Употреба производа из сопствених газдинстава;
- Подршка младима који остају у руралним срединама у виду различитих субвенција и кредита;

Ограничења (threats):

- Политичка ситуација у земљи и региону;
- Друштвено – економска криза;
- Недовољна брига о очувању фолклорног наслеђа;
- Имиџ дестинације - недовољна препознатљивост региона на националном туристичком тржишту;
- Непостојање просторних планова везаним за руралне средине у свим општинама Браничевског округа);
- Компликована (административна) процедура за добијање дозвола за изградњу код потенцијалних инвестиција у руралном туризму;
- Недовољно поштовање начела одрживог развоја у руралним срединама;

SWOT анализа је метод којом се откривају интерне и екстерне карактеристике, како би се сопствене предности још боље искористиле, а недостаци кориговали, те на основу тога формирала адекватна стратегија која ће побољшати конкурентску позицију и омогућити остваривање бољих пословних резултата (Черовић, 2002).

На овај начин утврђене су и предности и слабости, односно јаке и слабе тачке руралног туризма Браничевског округа, као и шансе и претње из окружења. Самим тим могуће је одредити даље кораке да би се дошло до што квалитетнијег производа у руралном туризму овог подручја који би у великој мери био темељен на фолклорном наслеђу Браничевског округа. Неки од тих корака би подразумевали:

- даљи рад на очувању фолклорног наслеђа, као и укључивање фолклорног наслеђа у развој руралног туризма;
- туристичке аранжмане који би се темељили на смештају у руралним срединама и здравој исхрани, где би били заступљени специјалитети из браничевског краја;
- оживети старе занате из браничевског краја, чиме би се добио и потенцијал за израду аутентичних сувенира ;
- радити на очувању традиционалних објеката (воденице, ваљарице, бачије...);
- брендирати аутентичне гастрономске производе;
- унапредити туристичку инфраструктуру;
- наставити са даљом едукацијом становништва у циљу повећања заинтересованости и добре упућености за бављење руралним туризмом;
- унапређење промоције;
- повећати број категорисаних домаћинстава у руралним срединама;
- формирати туристичка удружења унутар села која би била задужена за контакте са Туристичким организацијама;
- радити на пројектима очувања локалног фолклора и развоја руралног туризма...

Пружањем увида у комплетну ситуацију, односно утврђивањем јаких и слабих тачака, као и превазилажењем проблема који могу бити створени услед слабости и претњи може се доћи до квалитетног туристичког производа Браничевског округа. Посебна пажња се треба усмерити ка што бољем коришћењу снага и предности како би се дошло до адекватне препознатљивости и репрезентативног квалитета дестинације на пољу руралног туризма и фолклорног наслеђа.

TOWS МАТРИЦА

На основу рада на SWOT анализи и утврђивања свих значајних елемената формирају се стратегије у којима се акценат ставља на адекватном коришћењу снага и предности, отклањању слабости и суочавању са претњама. Као својеврсан продужетак SWOT анализе настала је TOWS матрица.

Скица 1. TOWS матрица

УНУТРАШЊЕ СПОЉНЕ	СНАГЕ (С)	СЛАБОСТИ (W)
ПРИЛИКЕ (О)	<p><u>С-О стратегија: Maxi-Maxi</u></p> <p>Богато фолклорно наслеђе које се огледа у очуваној традицији српске и влашке културе; етно манифестације, традиционални објекти сеоске архитектуре – воденице, ваљарице, бачије; специфична гастрономија;</p>	<p><u>W-О стратегија: Mini-Maxi</u></p> <p>Лоша саобраћајна инфраструктура и незадовољавајућа туристичка сигнализација; сарадња између општина и Туристичких организација о заједничкој сарадњи на стварању даљих</p>

	повећана тражња за туризмом у руралним пределима	планова за развој и унапређење
ПРЕТЊЕ (Т)	<u>С-Т стратегија: Maxi-Mini</u> Специфично фолклорно наслеђе као основа за разноврстан туристички производ у руралним срединама; недовољна брига о очувању фолклорног наслеђа	<u>W-Т стратегија: Mini-Mini</u> Анимирати локално становништво да се што више залаже и учествује у очувању фолклорног наслеђа и развоју руралног туризма

TOWS матрица се бави утврђивањем веза између спољашњих и унутрашњих фактора и представља средство за олакшавање повезивања спољњег и унутрашњег окружења и формулацију стратегије. TOWS матрица је концептуални оквир за утврђивање и анализу претњи и шанси у спољњем окружењу и идентификовање слабости и снага у унутрашњем окружењу. TOWS матрица има временску димензију (Кошић, 2009).

TOWS матрицом добијамо комбинације стратегија:

- Maxi – maxi (C–O). То је комбинација која показује снаге и прилике, тј. постојећим снагама могуће је искористити прилике;
- Maxi – mini (C–T). То је комбинација која показује снаге у односу на претње. Потребно је тежити коришћењу снага како би се отклониле претње, или довеле на минимум;
- Mini – maxi (W–O). То је комбинација која показује слабости у односу на прилике. Требало би превазићи слабости како би се створила могућност за искоришћавање прилика.
- Mini – mini (W–T). То је комбинација која показује слабости у поређењу са претњама. Ово је одбрамбена стратегија како би се смањиле слабости и избегле претње. (Кошић, 2009)

АНКЕТНО ИСТРАЖИВАЊЕ

Сама врста истраживања, његов предмет и циљеви дефинисали су методолошки приступ истраживања. Да би се добили релевантни подаци неопходни за даљу анализу, коришћен је метод анкетног истраживања са случајним узорком.

Добијени подаци обрађени су у статистичком СПСС програму. Софтверски пакет СПСС (*Statistical Package for Social Sciences*), представља један од најраспрострањенијих статистичких пакета у свету који се примењује готово у свим областима истраживања (Вуковић at al, 2002).

Примена овог статистичког програма представља значајно олакшање у области анализе података и интерпретације резултата у графичком облику. СПСС програм омогућује табеларна израчунавања, као и упоредно коришћење ових рачунарских програма и њихово повезивање са другим програмима, као што су програми база података и др.

Анкетно истраживање је вршено током 2011. године методом случајног узорка с циљем анализе и разматрања познавања и мишљења грађана Браничева о постојању влашке магије, њиховим веровањима у исту и досадашњем искуству око коришћења услуга оних који се њоме баве.

Инструмент који је коришћен у истраживању јесте анкетни упитник затвореног типа који се састоји из 28 питања, која су подељена у четири дела. Први део сачињавала су питања која су везана за социо-демографске карактеристике испитаника, други део односио се на познавање и интересовање испитаника за влашку магију, трећи на религијско опредељење испитаника, а четврти на мишљење испитаника о основама за развој туризма у Браничеву.

Истраживање на територији Браничева је обављено методом анкете на случајном узорку од 288 испитаника оба пола, где је женска популација је обухваћена са 52,1% а мушка 47,9%.

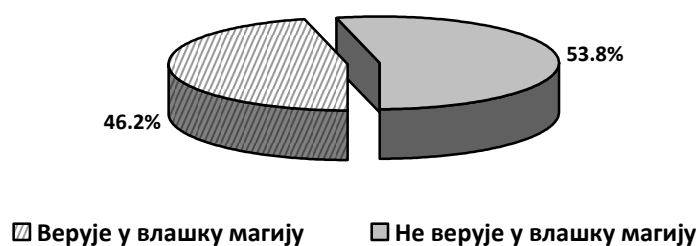
За потребе анализирања старосне структуре, испитаници су подељени у шест група. Највећи број испитаника припада старосној структури 26 – 35 година (26%), а најмањи број испитаника има више од 65 година старости (4,2%). Анализирајући образовну структуру узорка, уочава се да је највећи број испитаника са средњом школом (39,2%), а најмање са магистратуром или докторатом.

У погледу средине из које долазе испитаници, у анкетном истраживању је учествовало 52,1% испитаника из градске и 47,9% из сеоске средине.

Испитивање је вршено индивидуално, тако што је групи испитаника подељен упитник са кратким усменим објашњењем о правилима попуњавања упитника, а потом је сваки испитаник самостално попунио упитник и лично га доставио испитивачу. Сваки анкетни упитник био је анониман.

Питања која су испитаницима постављена, а односе се на проблематику истраживања су конципирана тако да се пошло од информативних питања око самог појма влашке магије ка испитивању ставова о веровању у исту и досадашњих искустава.

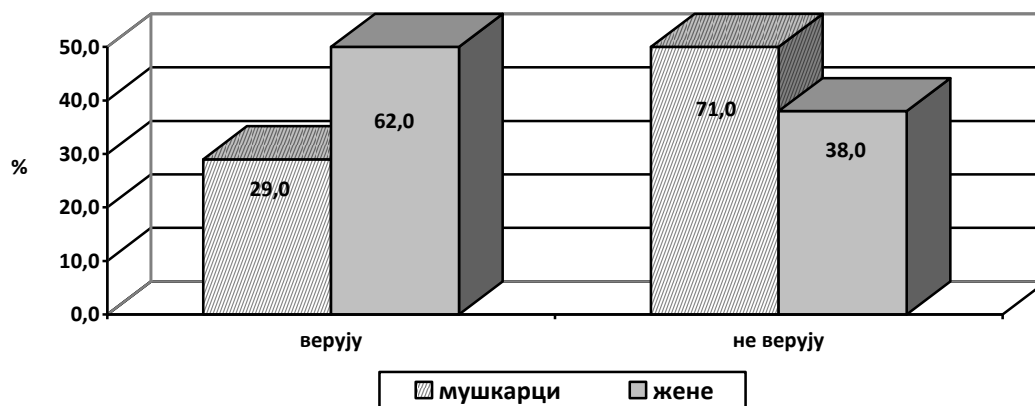
Графикон 3. Удео испитаника према веровању у влашку магију

Као што је и очекивано, у области Браничева је 93,4% чуло за влашку магију, док свега 6,6% испитаника није. Чак 46,2% се изјаснило да верује у влашку магију, док 53,8% се изјаснило да не верује. Мишљења смо да иако је испитивање анонимно одређни проценат испитаника није дао тачан одговор, односно да је већи проценат оних који верују, али нису желели да се о томе изјасне.

Анализом која је подазумевала укрштање података око полне, старосне и образовне структуре и веровања у влашку магију дошло се до интересантних података. Резултати показују да жене више верују у влашку магију (62,0%) него мушкарци (29,0%).

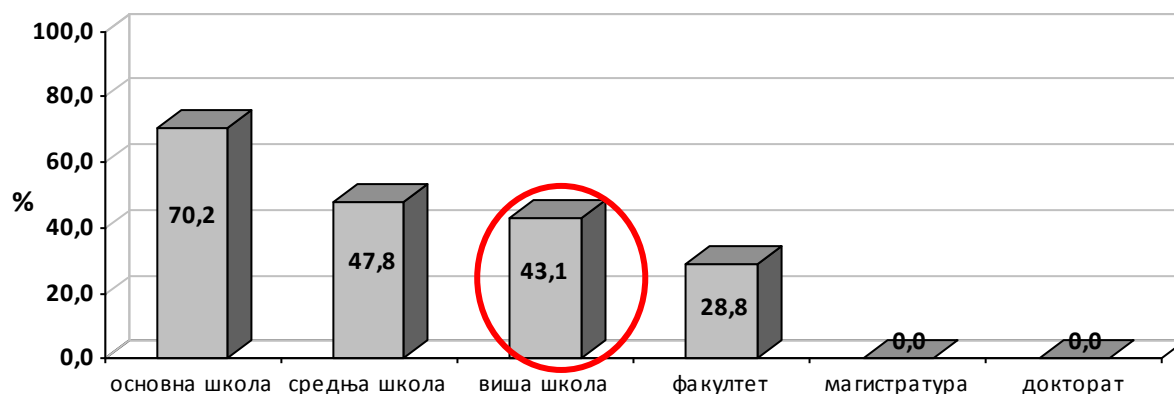
Графикон 4. Полна структура испитаника према веровању у влашку магију

У погледу старосне структуре очекивано је највећи удео оних који верују у влашку магију у старосној групи старијих од 65 година (83,3%), а најмањи у старосној групи 26-35 година (26,7%).

Интересантна је анализа према образовној структури, где се очекивано показало да што је мањи степен образовања то је и већа вера у натприродно. Код становништва са завршеном основном школом чак 70,2% се изјаснило да верује у магију, док са порастом образовања тај проценат опада и код оних који имају магистратуру или докторат је он 0%. Забрињавајуће је то што је прилично велик удео оних који су факултетски образовани, али изјаснили су се да верују у влашку магију, чак 28,8% испитаника ове категорије.

Графикон 5. Образовна структура испитаника и веровање у влашку магију

Уочено је да међу испитаницима који су се изјаснили да познају неког ко се бави влашком магијом већи проценат чине жене (71,2%). Што се тиче старосне структуре највећи број анкетираних који познају неког ко се бави влашком магијом припада старосној групи старијих од 65 година (50,0%), а најмањи старосној групи 17-25 (10,2%), што се поклапа и са

старосном структуром оних који у исту верују. Зависно од образовања испитаника највећи проценат оних који познају неког ко се бави влашком магијом има завршену основну школу (76,6 %).

Анализом података се уочава да је највећи број испитаника одговорио да никада нису били повезани са влашком магијом (87,5%). Међутим, сматрамо да је овај проценат много мањи, али као што је речено, влашка магија је нешто о чему већина људи невољно говори и управо је у тој тајновитности и њена највећа мистичност и веровање у њено деловање.

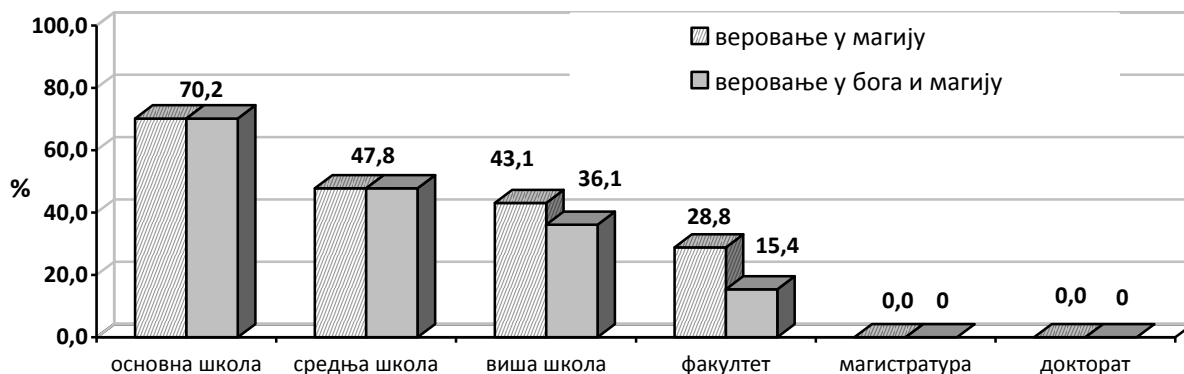
Од укупно 288 анкетираних испитаника њих 36 се изјаснило позитивно у вези са тим да су користили влашку магију. Иако се свега 12,5% од укупног броја испитаника изјаснило да је користило влашку магију, може се уочити знатна разлика између мушкараца (6,5%) и жена (18,0%) уколико се посматра удео у укупном броју испитаника одређеног пола. Највећи проценат оних који су је користили је старији од 65 година (66,7%) и тај проценат опада ка млађим старосним групама, да би од оних који имају 17-25 година магију користило свега 2,0% испитаника ове старосне групе.

Анализом образовне структуре и употребе влашке магије наилазимо на занимљив податак, да иако се знатан проценат факултетски образованих изјаснило да верује у магију, ни један од испитаника ове категорије је није користио. Највећи број испитаника који су се изјаснили да су користили влашку магију по образовању има основну школу (53,2 %).

Интересантни резултати добијени су анализом питања која се односе на веровање у влашку магију с једне стране и веровање у бога с друге стране. Уочено је да 46,2% испитаника верује у магију, а 81,9 % у бога, али 44,1% анкетираних изјаснило да верује и у једно и у друго. Овакав резултат није изненађујући јер је доста обреда влашке магије везано за црквене празнике што и упућује на двоструко веровање ових људи. Већи проценат позитивно изјашњених да верује у бога припада женском полу (55,5%).

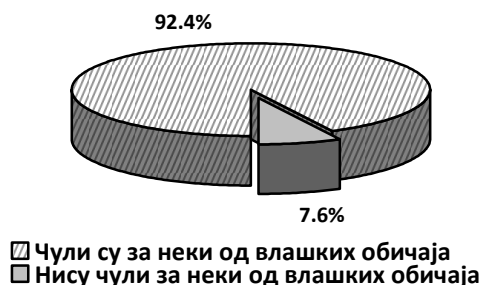
У зависности од година живота, највећи проценат позитивно изјашњених припада старосној структури људи који имају 65 и више година (91,7%). Њих 127 се изјаснило да верују и у бога и у магију. Већи проценат овако изјашњених такође припада женском полу (52,0%). У зависности од година живота, највећи проценат оних који верују и у бога и у магију припада старосној структури људи који имају 65 и више година (83,3%). Највећи број испитаника који су се изјаснили да верују и у бога и у магију по образовању има основну школу (70,2%), али је интересантно да иако се 28,8% факултетски образованих изјаснило да верује у магију, свега 15,4% испитаника ове категорије верује и у бога и у магију, што указује да чак 13,4% факултетски образованих људи верује само у влашку магију, али не и бога.

Графикон б. Образовна структура испитаника и веровање у влашку магију и бога

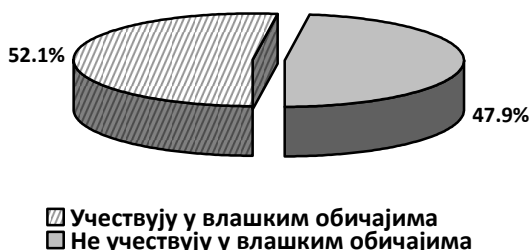
Што се тиче резултата везаних за упућеност испитаника у влашке обичаје, на питање: „ Да ли сте чули за неке од влашких обичаја?“ од укупно 288 испитаних 92,4% или 266 испитаника је одговорило да је чуло за неки од влашких обичаја. Негативан одговор је дало 7,6% или 22 испитаника . На питање да ли учествују у влашким обичајима 52,1 % или 150 испитаника је потврдно одговорило (графикон 7).

Графикон 7. Удео испитаника у зависности од тога да ли су чули за неки од влашких обичаја

Анализом података добијених на основу испитивања везаног за учествовање у влашким обичајима, на питање: „ Да ли учествујете у влашким обичајима?“ од укупно 288 испитаних 52,1% је испитаника је дало потврдан одговор, док је 47,9% испитаних одговорило да не учествују у влашким обичајима.

Графикон 8. Удео испитаника према учествовању у влашким обичајима

РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИЧКЕ АНАЛИЗЕ

У даљем тексту биће приказани резултати дескриптивне статистичке анализе (табела 37). Приказане су просечне оцене (M), стандардна девијација (σ), мод и медијана (прилог 4).

Вредности аритметичке средине, односно просечне оцене атрибута се крећу у распону од 2, 20 (најнижа вредност) до 4, 51 (највиша вредност).

Највеће просечне оцене имају атрибути: **влашка кухиња је интересантна туристима, Браничевски округ је занимљива дестинација за развој туризма, влашки народ је љубазан и гостопримљив, влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира, влашки фолклор је сачувао своју изворност.** За наведене атрибуте стандардна девијација је мања од 1, што указује да се испитаници махом слажу у оцени ових атрибута. Овакви резултати указују на то да је Браничевски округ дестинација са занимљивим и специфичним фолклорним наслеђем (влашка култура) који представља значајан потенцијал у развоју туризма.

Атрибут **влашка традиционална кухиња је интересантна туристима** има највећу просечну оцену и од стране највећег броја испитаника је добио оцену 5 (мод износи 5), те се може сматрати примарном конкурентном предношћу Браничевског округа. Атрибути који су такође добили оцену 5 (мод износи 5) су и: **Власи су љубазан и гостопримљив народ и Браничевски округ је занимљива дестинација за развој туризма**. Оваква становишта умногоме би требала да усмере даље деловање у целокупном развоју туризма Браничевског округа. У контексту фолклорног наслеђа као основе развоја руралног туризма посебан акценат би у формирању туристичког производа требао бити на влашкој култури, односно свим сегментима влашке традиције где су посебно интересантне гастрономске одлике овог краја.

Најнижу просечну оцену (2, 20) и мод 1 има атрибут **Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма**. У даљим плановима за развој туризма на подручју Браничевског округа посебна пажња би се требала обратити на унапређење путне инфраструктуре и одговарајуће сигнализације.

Просечне оцене од 3, 20 до 3, 98 имају атрибути: **довољна пажња се поклања едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма, Браничевски округ је довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије, Браничевски округ је еколошки очувана средина, влашко становништво са простора Браничевског округа је заинтересовано за развој туризма, влашки обичаји су занимљиви, атрактивни и забавни, сеоска домаћинства у Браничевском округу су погодна за развој руралног туризма (њихов мод је 4) и атрибут: влашки обичаји су довољно комерцијализовани (чији мод износи 3).**

Табела 37. *Дескриптивна статистика (медијана, мод, средња вредност и стандардна девијација)*

	Варијабле	Медијана	Мод	Средња вредност (М)	Стандардна девијација (σ)
1.	Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	4,00	4	3,93	1,003
2.	Сматрам да би људима који нису влашког порекла било занимљиво да учествују у влашким обичајима	4,00	4	4,04	0,947
3.	Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	3,00	3	3,48	1,026
4.	Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	4,00	4	4,19	0,769
5.	Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	4,00	5	4,31	0,765
6.	Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	5,00	5	4,51	0,652
7.	Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	4,00	4	4,27	0,714

8.	Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	4,00	4	3,93	0,853
9.	Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	4,00	5	4,33	0,712
10.	Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	4,00	4	3,83	0,886
11.	Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	4,00	4	4,16	0,742
12.	Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	2,00	1	2,20	1,294
13.	Сматрам да су сеоска домаћинства у Браничевском округу погодна за развој руралног туризма	4,00	4	3,98	0,760
14.	Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	3,00	4	3,20	1,026
15.	Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	4,00	4	3,30	1,026

Извор: Табела израђена на бази анализе података у SPSS 17.0.

РЕЗУЛТАТИ Т – ТЕСТА ЗА НЕЗАВИСНЕ УЗОРКЕ

Т – тест за независне узорке у прилогу број 5 примењен је са циљем упоређивања аритметичких средина две групе испитаника **према полу** и одређивање статистичке значајности њихових разлика .

Приликом утврђивања статистичке значајности добијене вредности т – теста узима се ниво вероватноће ризика од 5 % или 1 %. За велике узорке на нивоу значајности од 5 % или мањем ($p \leq 0,05$), т вредност мора бити најмање 1, 98, а на нивоу значајности од 1 % ($p = 0,01$), т мора износити најмање 2, 63.

Анализом добијених резултата закључује се да не постоје статистички значајне разлике између аритметичких средина за наведене варијабле у односу на пол испитаника на нивоу значајности $p < 0,01$ ($t \geq 2,63$).

Може се закључити да испитаници без обзира на пол имају сличне ставове о наведеним варијаблама.

Т – тест за независне узорке у прилогу број 6 примењен са циљем упоређивања аритметичких средина две групе испитаника **према средини у којој живе** и одређивање статистичке значајности њихових разлика.

Приликом утврђивања статистичке значајности добијене вредности т – теста узима се ниво вероватноће ризика од 5 % или 1 %. За велике узорке на нивоу значајности од 5 % или мањем ($p \leq 0,05$), т вредност мора бити најмање 1, 98, а на нивоу значајности од 1 % ($p = 0,01$) т мора износити најмање 2, 63.

Анализом добијених резултата закључује се да постоје статистички значајне разлике између аритметичких средина за варијабле које су означене * (прилог 6) у односу на средину у којој испитаници станују, на нивоу значајности $p < 0,01$ ($t \geq 2,63$ - предзнак није битан), односно код ових варијабли постоји статистички значајна разлика у ставовима испитаника који живе на селу и испитаника који живе у граду.

На ниво значајности $p < 0,05$ код варијабле Браничевски округ је еколошки очувана средина, постоји значајна разлика између ставова испитаника који живе у граду и испитаника који живе у селу.

У прилогу број 7 приказан је Т - тест за независне узорке са циљем упоређивања аритметичких средина две групе испитаника **према њиховој вери у магију** и одређивање статистичке значајности њихових разлика.

Приликом утврђивања статистичке значајности добијене вредности т – теста узима се ниво вероватноће ризика од 5 % или 1 %. За велике узорке на нивоу значајности од 5 % или мањем ($p \leq 0,05$), т вредност мора бити најмање 1, 98, а на нивоу значајности од 1 % ($p = 0,01$) т мора износити најмање 2, 63.

Анализом добијених резултата закључује се да постоје статистички значајне разлике између аритметичких средина за варијабле које су означене црвеном бојом у табели (влашки обичаји су занимљиви, атрактивни и забавни, влашки обичаји су довољно комерцијализовани, Браничевски округ је еколошки очувана средина, Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма, довољна пажња се поклања едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма, Браничевски округ је довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије) у односу на веровање испитаника у магију, на нивоу значајности $p < 0,01$ ($t \geq 2,63$), односно код ових варијабли постоји статистички значајна разлика у ставовима испитаника који верују у магију и испитаника који не верују у магију.

Т – тест за независне узорке у прилогу број 8 примењен са циљем упоређивања аритметичких средина две групе испитаника **према њиховом познавању влашких обичаја** и одређивање статистичке значајности њихових разлика.

Анализом добијених резултата закључује се да постоје статистички значајне разлике на нивоу значајности $p < 0,05$ ($t \geq 1,98$), у ставовима испитаника према њиховом познавању неких влашких обичаја, за варијабле које су означене црвеном бојом, односно код ових варијабли постоји статистички значајна разлика у ставовима испитаника који су чули за неки од влашких обичаја и оних који нису чули.

РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ ВАРИЈАНСЕ ANOVA

Применом једнофакторске анализе варијансе ANOVA испитивало се да ли између зависних варијабли (15 констатација из упитника) и независних варијабли (социодемографске карактеристике испитаника) постоји статистички значајна веза. Независне варијабле које су укључене у ово испитивање су: старосна структура и образовање (прилог 9).

Резултати једнофакторске анализе варијансе ANOVA указују да на нивоу значајности $p < 0,01$, постоје статистички значајне разлике између старосних група код варијабли које су означене црвеном бојом.

Такође, на нивоу значајности $p < 0,05$, постоје статистички значајне разлике у ставовима између старосних група код варијабли које су означене зеленом бојом.

Да бисмо увидели између којих старосних група испитаника конкретно постоје разлике, примењен је post-hok Sheffe тест (прилог 10).

Резултати post-hok Sheffe теста (прилог 10) показују да разлика на нивоу статистичке значајности $p < 0,01$ међу групама испитаника према годинама старости није потврђена.

Међутим, анализом post-hok Scheffe теста потврђена је статистички значајна разлика на нивоу $p < 0,05$ међу одређеним групама испитаника према годинама старости.

За варијаблу 1. „Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни“, испитаници у категорији од 26 до 35 година показују мањи степен сагласности са наведеном констатацијом у односу на старије испитанике у категоријама 36–45 година и 56–45 година, односно старији испитаници јаче подржавају ову констатацију у односу на млађе испитанике.

Такође, код варијабле 9. „Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма“, млађи испитаници у категорији 17-25 година слабије подржавају овај став у односу на испитанике старије од 65 година.

Резултати једнофакторске анализе варијансе ANOVA (прилог 11) указују да на нивоу значајности $p < 0,01$, постоје статистички значајне разлике између одређених група испитаника према нивоу образовања код варијабли које су означене црвеном бојом.

Такође, на нивоу значајности $p < 0,05$, постоје статистички значајне разлике у ставовима између група испитаника према нивоу образовања код варијабли које су означене зеленом бојом.

Да би се увидело између којих група испитаника према нивоу образовања конкретно постоје разлике, примењен је post-hoc Sheffe тест.

Резултати post-hoc Sheffe теста потврђују разлику на нивоу статистичке значајности $p < 0,01$ међу одређеним групама испитаника према нивоу образовања.

За варијаблу 1. „Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни“, испитаници који имају завршену основну школу показују већи степен сагласности са наведеном констатацијом у односу на испитанике који имају вишу школу.

За варијаблу 5. „Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ“ испитаници који имају завршену основну школу показују већи степен сагласности са наведеном констатацијом у односу на испитанике који имају средњу школу.

Факултетски образовани испитаници слабије подржавају констатацију „Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма“ у односу на испитанике који имају основну школу.

Испитаници са основном школом се више слажу са констатацијом да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма у односу на испитанике са средњом школом.

Међу групама испитаника који имају завршену основну школу и факултетски образованих испитаника постоји статистички значајна разлика у давању сагласности са ставом „Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије“ и то у смеру да се факултетски образовани испитаници слабије слажу са овом констатацијом у односу на испитанике са основном школом.

ПРЕДЛОЗИ ЗА РАЗВОЈ РУРАЛНОГ ТУРИЗМА НА ПОДРУЧЈУ БРАНИЧЕВСКОГ ОКРУГА

Комплексност туризма и туристичких потреба светског становништва утиче на промену туристичке тражње. Захтеви за новим и специфичним облицима туризма су карактеристика развоја ове делатности на почетку 21. века. На туристичком тржишту се све више траже нови облици туризма. То свакако даје шансу руралним подручјима да се равноправно укључе са својом туристичком понудом уколико поседују одређене потенцијале и адекватне кадрове који могу да укључе те потенцијале на туристичко тржиште (Кошић, 2009).

Браничевски округ, као занимљив спој дунавске обале и Хомоља, равнице и планина, представља велики потенцијал у туристичком смислу, нарочито у својим руралним пределима.

Рурални туризам у Браничевском округу представља производ за чији развој постоје веома повољни природни и друштвени услови. Оваква понуда би посебно могла имати велику важност за Браничево услед богатог садржајног потенцијала, великог процента пољопривредног становништва и руралних предела, а релативно ниског обима смештајног капацитета. Темелјен на интересантном и специфичном фолклорном наслеђу рурални туризам би овом делу Србије могао донети значајан просперитет и самим тим спречити и велики одлив становништва у велике градске центре земље и иностранства.

Уочено је да се домаћинства која располажу малим површинама пољопривредног земљишта, често налазе у многобројним проблемима везаним за производњу и пласман. У великој су зависности од тржишних и природних услова, те понекада нису у могућности да отпочну нови циклус производње. Рурални туризам даје могућност за стварање додатних прихода и активирања целе породице. Због тога је то активност која може помоћи да се омогуће додатни економски ефекти.

Међутим, код одлучивања за развој туристичке делатности у руралном амбијенту и на сеоском поседу се морају узети у обзир постојећа чињенична стања. То подразумева реалну слику о општој уређености предела (краја) и домаћинства у целини; постојање одговарајуће комуналне инфраструктуре; лепота крајолика; присуство културно – историјских знаменитости; понуда домаће хране и пића, односно специфичне локалне гастрономије, могућност бављења рекреативним спортом, могућност упознавања начина живота у сеоском домаћинству и учествовање у свакодневним активностима...

Туристичка делатност је свакако једна од најзахтевнијих допунских делатности у сеоском домаћинству и неопходно је да постоји сагласност међу члановима породице тојест да се цела породица одлучи на бављење туризмом. Од њих се очекује, поред осталог и велика гостољубивост и љубазност.

Браничево, као округ, пружа велике могућности за развој руралног туризма темељеног на аутентичном фолклорном наслеђу. На овом простору се преплићу српска и влашка култура које дестинацији дају аутентичан колорит традиција. Фолклорно наслеђе овог дела Србије у себи садржи низ елемената који би се могли туристички афирмисати кроз различите садржаје. Елементи фолклора у руралним срединама дају предиспозиције за формирање комплексног туристичког производа који би био занимљив и привлачан туристима. На тај начин би се неговала локална традиција, архитектура, обичаји... а локално становништво стекло услове за остваривање додатних прихода.

Последњих година се на светском туристичком тржишту појављују туристички производи који се базирају на одређеном правцу специфичних интересовања. Један од таквих туристичких производа је везан за такозвани „мрачни” туризам (dark tourism) који у себи укључује места и стицање искустава која се везују за догађаје који на различите начине асоцирају на смрт, патњу, катастрофе (Stone, Sharpley, 2008). Овакав вид туризма би у

Браничевском округу у великој мери требао бити везан за локално фолклорно наслеђе представљено различитим обичајима туристима посебно занимљивим. На овај начин туристима би било омогућено стицање потпуно новог, несвакидашњег и аутентичног доживљаја, својеврсне мистичне авантуре. Браничевски округ је посебно познат по специфичним влашким сахранама, поманама, русаљкама за које се верује да „падају”у својеврсни транс и разговарају са мртвима и уопште обичајима и веровањима везаним за смрт, „одлазак на онај свет”, контакт са духовима...

Следећи примере дестинација где је овај вид туризма заживео (сахране на острву Бали којима туристи присуствују, Дракула туре у Румунији...) и уз потпуну подршку локалног влашког становништва са ових простора, могуће би било туристички валоризовати многе обичаје и ритуале из влашке културе (веровања) и приближити их заинтересованим посетиоцима.

У склопу сеоских атара Браничевског округа налази се низ туристичких потенцијала попут елемената традиционалне архитектуре (воденице, ваљарице, бачије, старе куће), манастира, археолошких налазишта... Међутим, сеоске атаре краси и значајно природно богатство, које би уз одговарајуће инвестирање и поштујући принципе одрживости, уз фолклорно наслеђе могло бити један од главних адута за развој руралног туризма.

Свакако да је један од најзначајнијих природних туристичких потенцијала реке Дунав (коридор 7), Млава и Пек, али Браничевски округ располаже и локалитетима са термоминералним водама (Ждрело, Крупајско врело).

Слике 27, 28, 29, 30. Детаљи из „Домаћинства Симоновић”
(село Ждрело, општина Петровац на Млави)
Фото: Бабић В., 2011.

Познато је да се последњих година на туристичком тржишту јавља све већа тражња за аранжманима који у себи укључују психофизичку релаксацију, односно wellness и спа понуду. У Браничевском округу се налазе извори лековите воде температура и до 36 °Ц. Неки од њих су већ туристички активирани и поред њих су настали објекти различитог смештајног капацитета. Један од оваквих објеката је и Рекреационо – угоститељски центар „Ждрело”у атару села Ждрело у општини Петровац на Млави. Власник објекта је повратник из иностранства, што је свакако добар пример инвестирања новца људи из Србије који су капитал стекли у великој мери у земљама западне Европе. Смештајни капацитет овог објекта броји преко 100 лежајева, а располаже и рестораном, конференцијском салом, отвореним и затвореним базенима са тобоганима различитих димензија.

Отварањем Рекреационо – угоститељског центра „Ждрело” активирало се и више сеоских домаћинстава које је показало ентузијазам за бављење руралним туризмом. У почетку је разлог био недостатак смаштајног капацитета у самом Рекреационо – угоститељском центру, те је сарадња остваривана са домаћинствима која су имала адекватне категорисане смештајне капацитете. Касније је са повећањем броја соба и апартмана гостима дата могућност да при посети овог дела Браничевског округа имају прилику да изаберу да ли желе хотелски смештај или одмор у сеоском домаћинству категорисаном за бављење руралним туризмом.

Потребно је у већој мери остварити сарадњу РУЦ „Ждрело” и локалног становништва првенствено у смислу откупа пољопривредних производа из браничевских сеоских домаћинстава за потребе ресторана. Испред самог рекреационо – угоститељског објекта се налазе дрвене тезге за продају меда, сувенира и осталих локалних производа занимљивих посетиоцима, али неопходна је и даља сарадња са културно – уметничким друштвима, различитим удружењима (Удружења жена која негују традицију, Удружења пчелара), произвођачима сувенира...

У општинама Голубац и Велико Градиште сеоска домаћинства пружају гостопримство и људима чији се мотив доласка првенствено везује за Дунав и Сребрно језеро (села Винци, Усије...). Слични примери активирања локалног становништва за бављење руралним туризмом се срећу и у другим општинама Браничевског округа.

Слике 31, 32 . Изглед кућа у туристичком насељу у селу Винци (општина Голубац)
Извор: www.vinci-srbija.c5.com

Из праксе Туристичких организација Браничевског округа се показало да повећање броја туриста утиче и на већу заинтересованост локалног становништва за бављење туристичком делатношћу. Један од мотива који свакако утичу и на већи ентузијазам код домаћина јесте и комшијски пример који је карактеристичан за наш народ. У пракси се показало да је у већини случајева довољно да једно домаћинство у селу крене успешно да се бави руралним туризмом да би се заинтересовали и други мештани. Повећавање броја сеоских домаћинстава у руралном туризму свакако да ће створити и потребу за већом сарадњом, удруживањем и заједничким појављивањем на туристичком тржишту (различита туристичка удружења, Удружења жена која се баве очувањем традиције...).

Туризам је грана привреде која има вишеструке мултипликативне ефекте (такозване ефекте таласа) тако да ће самим туристичким развојем свој интерес видети и друге гране привреде које су директно или индиректно повезане. Долазак туриста повећава и потражњу за куповином сувенира (што иницира оживљавање и старих заната и ствара додатне приходе) и других производа карактеристичних за ово поднебље које би требало бити пласирано на адекватан начин који би привукао пажњу туриста (мед у занимљивој амбалажи, брашно са воденица у малим џаковима од јуте, детаљи из народне ношње овог дела Србије...).

При формирању заједничког туристичког производа Браничевског округа као значајне целине Источне Србије, посебан акценат треба ставити на неискоришћене туристичке потенцијале реке Дунав, али и реке Млаве.

Очуван природни амбијент и богатство рибљим фондом у великој мери привлаче пецароше из свих делова наше земље.

Риболовна подручја се простиру целом дужином обале Дунава, Млаве и осталих притока ове две реке. Иако немају све општине Браничевског округа риболовачке клубове, оне у којима они постоје имају разлога за понос, како због многобројних трофеја, тако и због манифестација које они организују.

Иако на простору Браничевског округа постоје хотелски капацитети, они нису одговарајућег квалитета и цена, те љубитељи пецања из других крајева Србије најчешће одмарају у сеоским домаћинствима која се најчешће налазе у близини атрактивних локалитета за спортски риболов.

Укупан број званично евидентираних ноћења који се оствари по основу спортског риболова је око 6.000. Међутим, сигурно је да је овај број ноћења знатно већи с обзиром да се највећи део промета не евидентира. Према неким проценама утврђено је да се само на простору општина Голубац и Велико Градиште оствари преко 35.000 ноћења годишње (просечна дужина боравка се креће од 2 до 3 дана). Осим у рибарском селу Брњица, не постоји инфраструктура која је профилисана према сегменту спортских риболоваца (Туристичке организације општина Голубац и Велико Градиште).

На подручју целог Браничевског округа постоје ловишта којима газдују, са мање или више успеха, различита ловачка удружења. Свакако да адекватним и одрживим пословањем, ова врста развоја (како као ловни туризам, тако и као понуде руралног туристичког производа) може донети просперитет овом крају. Познато је да су љубитељи ове врсте туризма клијенти са високоплатежним могућностима, а земљама у окружењу (Словенија...) и рурални туризам је посвећен у највећој мери овој групи туриста.

При формирању руралног туристичког производа свакако велику пажњу треба посветити различитим видовима интересовања везаних за рекреацију и авантуризам. Терени Хомоља су изузетно занимљиви планинарима, а пећине овог дела Србије привлаче љубитеље спалеологије на истраживање и незаборавно искуство.

Развој руралног туризма темељеног на основама фолклорног наслеђа у Браничевском округу има велике потенцијале за развој. Формирањем адекватних туристичких производа који би били интересантни и у културном и у рекреативном смислу на туристичком тржишту Србије би се добило запажено место.

У даљем тексту следе примери потенцијалних туристичких аранжмана формираних од стране аутора. Намењени су туристима који имају жељу да упознају Браничевски округ, а преферирају смештај у сеоским домаћинствима, локалну гастрономију, традиционалну игру и песму...

ПРИМЕР 1. ТРОДНЕВНИ АРАНЖМАН КРОЗ БРАНИЧЕВСКИ ОКРУГ

1. ДАН

8.00 – ПОЛАЗАК ИЗ БЕОГРАДА

9.30 – ДОЛАЗАК У ВИМИНАЦИЈУМ

Виминацијум је археолошко налазиште у близини Старог Костолца, 12 километара од Пожаревца. Римски војни логор и град настао је у II и трајао до почетка VIII века. Био је један од најзначајнијих легијских логора на Дунаву, а извесно време и главни град римске провинције Горње Мезије (Моесие Супериор), која је обухватала највећи део Србије, северну Македонију и део северозападне Бугарске.

11. 30 – ПОЛАЗАК КА ЉУБИЧЕВУ

Ергела "Љубичево", једна од најстаријих у Србији, позната је по доброј селекцији коња и њиховом квалитетном одгоју, тако да су коњи из ове ергеле радо виђени на свим значајним тркама и коњичким приредбама у земљи. Трофејна сала, која се налази у саставу ергеле говори о успесима које је "Љубичево" имало на такмичењима у земљи и иностранству.

12. 30 – ПОЛАЗАК КА СРЕБРНОМ ЈЕЗЕРУ

13. 30 – РУЧАК НА СРЕБРНОМ ЈЕЗЕРУ И СЛОБОДНО ПОПОДНЕ

Сребрно језеро је једно од најпознатијих туристичких излетишта у Србији. Кресе га лепе плаже и мноштво угоститељских објеката. Језеро је заправо речни рукавац Дунава и налази се 2 километра од Великог Градишта. Дугачко је 14 км и просечне ширине око 300 метара. Некада је било рукавац Дунава, а сада је затворено двама бранама. Богато је рибом (сом, смуђ, шаран, амур ...) и помиње се у Гинисовој књизи рекорда јер је из њега извађен највећи шаран, тежак око 44 килограма.

18. 00 – ПОЛАЗАК КА ГОЛУПЦУ

Голубачки град је средњевековна тврђава, споменик културе од изузетног значаја. Налази се у Националном парку Ђердап, на десној обали Дунава, недалеко од самог Голупца. Смештена је на високим литицама, на месту на ком се река сужава, на самом улазу у Ђердапску клисуру.

18. 30 – ПОЛАЗАК КА ПЕТРОВЦУ НА МЛАВИ И СЕЛУ ЖДРЕЛУ

19. 30 – СМЕШТАЈ У СЕОСКИМ ДОМАЋИНСТВИМА

20. 00 – ВЕЧЕРА У ТРАДИЦИОНАЛНОМ ДУХУ (специјалитети влашке кухиње уз пратећи програм који укључује елементе фолклорне игре и песме)

2. ДАН

8. 00 – ДОРУЧАК КОД ДОМАЋИНА

9. 00 – ПОЛАЗАК КА ЕТНО СЕЛУ БИСТРИЦА

Обилазак воденица и ваљарица и присуство млевењу брашна на традиционални начин. Заинтресованима је пружена могућност куповине брашна из бистричких воденица. Ручак у очуваном природном амбијенту старе цркве Ђеринац (качамак, сир, јагње на ражњу...).

После ручка обилазак олимпијске собе првог српског олимпијца маратонца Драгутина Томашевића.

16. 00 – ПОЛАЗАК КА РУЦ”ЖДРЕЛО”

Рекреационо – угоститељски центар”Ждрело “изграђен је лета 2006. године, непосредно

поред извора термоминералне воде и пута Петровац – Жагубица, као претеча будућег великог лечилишта и рекреационог комплекса. Основна намена центра у овој фази је да људима који термоминералну воду користе за лечење пружи комфор и услове достојне човека. Такође је створио услове и онима, који о свом здрављу мисле превентивно: рекреацију комбиновану са физикалним методама превенције.

Купање у базенима са термоминералном водом (температуре воде је 38 ° Ц).

- могућност организовања факултативног излета до манастира Витовница

19. 00 – ПОЛАЗАК КА ЖАГУБИЦИ

19. 45 – СМЕШТАЈ У СЕОСКИМ ДОМАЋИНСТВИМА ОПШТИНЕ ЖАГУБИЦЕ

20. 00 – ВЕЧЕРА

- могућност организовања културно – уметничког програма (фолклор)

3. ДАН

8. 00 – ДОРУЧАК КОД ДОМАЋИНА

9. 00 – ОБИЛАЗАК ВРЕЛА МЛАВЕ

Врело Млаве или Жагубичко врело , како се још у народу назива главна је туристичка атракција Жагубичке котлине. Лежи у њеном југоисточном делу , испод северних падина Бељанице на надморској висини од 312 м, управо на јужној периферији вароши од чијег је центра удаљено 1 км. Врело избија испод кречњачког одсека висине око 40 м, из врчастог удубљења које је

полукружно уоквирено планинским увзишењима.

9. 45 – ПОЛАЗАК КА КРУПАЈСКОМ ВРЕЛУ

Крупајско врело избија на западној страни Бељанице на надморској висини од 220 м и представља једно од најинтересантнијих крашких врела у Србији. Налази се у југоисточном делу Крепољинско – крупајске котлине, у атару села Милановац. Вода овог врела великом снагом избија из пећинског отвора. У непосредној близини налази се и термални извор Топлик температуре 26 °Ц.

11. 30 – ПОЛАЗАК КА МАНАСТИРУ ГОРЊАК

Манастир Горњак се налази у долини реке Млаве, између Петровца на Млави и Жагубице. Изграђен је у периоду од 1376-1380. године као задужбина кнеза Лазара. Судаћи по многобројним променама у историјским изворима, у манастиру се живело без прекида. Познати српски писац, Ђура Јакшић, на свом пропутовању написао је поему "Пут у Горњак".

13. 30 – ПОЛАЗАК ЗА БЕОГРАД

Долазак у Београд у поподневним часовима.

ПРИМЕР 2. ДВОДНЕВНИ АРАНЖМАН КРОЗ БРАНИЧЕВСКИ ОКРУГ**1. ДАН**

8. 00 – ПОЛАЗАК ИЗ БЕОГРАДА (ланч пакет за доручак)

9.30 – ДОЛАЗАК У ВИМИНАЦИЈУМ

Виминацијум је археолошко налазиште у близини Старог Костолца, 12 километара од Пожаревца. Римски војни логор и град настао је у I и трајао до почетка VII века. Био је један од најзначајнијих легијских логора на Дунаву, а извесно време и главни град римске провинције Горње Мезије (Моесие Супериор), која је обухватала највећи део Србије, северну Македонију и део северозападне Бугарске.

11. 30 – ПОЛАЗАК КА ЉУБИЧЕВУ

Ергела "Љубичево", једна од најстаријих у Србији, позната је по доброј селекцији коња и њиховом квалитетном одгоју, тако да су коњи из ове ергеле радо виђени на свим значајним тркама и коњичким приредбама у земљи. Трофејна сала, која се налази у саставу ергеле говори о успесима које је "Љубичево" имало на такмичењима у земљи и иностранству.

12. 30 – ПОЛАЗАК КА СРЕБРНОМ ЈЕЗЕРУ

13. 30 – СЛОБОДНО ПОПОДНЕ НА СРЕБРНОМ ЈЕЗЕРУ (ручак – локални специјалитети из овог дела Браничева)

Сребрно језеро је једно од најпознатијих туристичких излетишта у Србији. Кресе га лепе плаже и мноштво угоститељских објеката. Језеро је заправо речни рукавац Дунава и налази се 2 километра од Великог Градишта. Дугачко је 14 км и просечне ширине око 300 метара. Некада је било рукавац Дунава, а сада је затворено двома бранама. Богато је рибом (сом, смуђ, шаран, амур ...) и помиње се у Гинисовој књизи рекорда јер је из њега извађен највећи шаран, тежак око 44 килограма.

18. 00 – ПОЛАЗАК КА ГОЛУПЦУ

Голубачки град је средњовековна тврђава, споменик културе од изузетног значаја. Налази се у Националном парку Ђердап, на десној обали Дунава, недалеко од самог Голупца. Смештена је на високим литицама, на месту на ком се река сужава, на самом улазу у Ђердапску клисуру.

18. 30 – ПОЛАЗАК КА ПЕТРОВЦУ НА МЛАВИ И СЕЛУ ЖДРЕЛУ

19. 30 – СМЕШТАЈ У СЕОСКИМ ДОМАЋИНСТВИМА

20. 00 – ВЕЧЕРА У ТРАДИЦИОНАЛНОМ ДУХУ (специјалитети влашке и српске кухиње уз игру и песму из Браничевског округа)

2. ДАН

8. 00 – ДОРУЧАК КОД ДОМАЋИНА

9. 00 – ОБИЛАЗАК АРХЕОЛОШКОГ НАЛАЗИШТА "БЕЛОВОДЕ"

Насеље Беловоде формирано почетком винчанске цивилизације око 5.000 година п.н.е. На овом простору је доказано да су бакарни предмети коришћени за људску употребу знатно раније него што се до тада мислило.

11. 00 – ПОЛАЗАК КА ЕТНО СЕЛУ БИСТРИЦА

Обилазак воденица и ваљарица и присуство млевењу брашна на традиционални начин. Ручак у очуваном природном амбијенту старе цркве Ђеринац (качамак, сир, јагње на ражњу...).

Посета олимпијској соби првог српског олимпијца маратонца Драгутина Томашевића.

16. 00 – ПОЛАЗАК КА МОНАСТИРУ ГОРЊАК

Манастир Горњац се налази у долини реке Млаве, између Петровца на Млави и Жагубице. Изграђен је у периоду од 1376-1380. године као задужбина кнеза Лазара. Судаћи по многобројним променама у историјским изворима, у манастиру се живело без прекида. Познати српски писац, Ђура Јакшић, на свом пропутовању написао је поему "Пут у Горњац".

17. 30 – ПОЛАЗАК ЗА БЕОГРАД

ПРИМЕР 3. ЈЕДНОДНЕВНИ АРАНЖМАН КРОЗ БРАНИЧЕВСКИ ОКРУГ

8. 00 – ПОЛАЗАК ИЗ БЕОГРАДА

10. 30 – ОБИЛАЗАК МАНАСТИРА ГОРЊАК И КАЊОНА РЕКА МЛАВЕ СА ОСТАЦИМА СРЕДЊЕВЕКОВНИХ УТВРЂЕЊА

Манастир Горњак се налази у долини реке Млаве, између Петровца на Млави и Жагубице. Изграђен је у периоду од 1376-1380. године као задужбина кнеза Лазара. Судаћи по многобројним променама у историјским изворима, у манастиру се живело без прекида. Познати српски писац, Ђура Јакшић, на свом пропутовању написао је поему "Пут у Горњак".

12. 15 – ДОЛАЗАК У ЕТНО СЕЛО БИСТРИЦА

Обилазак воденица и ваљарица и присуство млевењу брашна на традиционални начин. Ручак у очуваном природном амбијенту порте старе цркве Ђеринац (качамак, сир, јагње на ражњу...). Посета олимпијској соби првог српског олимпијца маратонца Драгутина Томашевића.

16. 00 – ДОЛАЗАК У РУЦ"ЖДРЕЛО"

Рекреационо – угоститељски центар "Ждрело" изграђен је лета 2006. године, непосредно поред извора термоминералне воде и пута Петровац – Жагубица, као претеча будућег великог лечилишта и рекреационог комплекса. Основна намена центра у овој фази је да људима који термоминералну воду користе за лечење пружи комфор и услове достојне човека. Такође је створио услове и онима, који о свом здрављу мисле превентивно: рекреацију комбиновану са физикалним методама превенције.

Купање у базенима са термоминералном водом (температуре воде је 38 ° Ц).

* Могућност организовања факултативног обиласка манастира Витовница и сеоског домаћинства "Драгојевић"

20. 00 – ПОЛАЗАК ЗА БЕОГРАД

Долазак у Београд у касним вечерњим часовима

ЗАКЉУЧАК

Туризам снажно мултипликативно делује на економију једне земље кроз готово све привредне гране и то не само у проширењу њихових тржишта, већ и мултиплицирању њихових прихода, а у завршници и мултипликативном учинку на друштвени производ земље. Значајним делом, као део економије једне земље или регије, утиче на побољшање платног биланса, регионални развој, повећање дохотка, отварање нових радних места... Неке од основних карактеристика туризма се испољавају и кроз различите функције којима је задатак да поштујући начела одрживости некономске (непрофитабилне) ресурсе претвори у економске и подстакне тзв. „невидљиви извоз” који се остварује путем туризма на лицу места. Туризам се у значајној мери развија на подручјима посебних ресурса који другим секторима привреде у великом броју случаја не могу представљати темељ пословања. Највећа емитивна туристичка тржишта јесу развијене земље или развијена подручја у оквиру једне државе, па се путем туризма врши и расподела дохотка из развијенијих крајева у неразвијена подручја, оплемењујући простор новим инвестицијама.

Туристичка дестинација, у настојању да повећа туристичку потрошњу и задовољство туриста, креира и формира понуду са што већим бројем различитих услуга и производа, како би савременом туристи омугућила да за краћи период упозна што више, доживи својеврсну авантуру, упозна другачији начин живота и одмори се кроз активно проведено време. Савремене туристичка тражња се све више усмерава према очуваним природним просторима, карактеристичним за руралне пределе, где су основна обележја туристичког производа темељена на вредностима руралних целина и богатог фолклорног наслеђа.

Рурални туризам се често сматра обликом туризма којем је својствена одрживост и очување животне средине, да привлачи мали број посетилаца, да му није потребан развој крупне инфраструктуре. Туристи су обично веома заинтересовани за локалну културу и традицију и за личну интеракцију са домаћим становништвом. Поред тога, стварају се и економски и социјални услови за развој села, амањују миграције и побољшава квалитет живота на селу.

Браничевски округ, захваљујући положају општинских места поред река, у плодној равници Стига, по обронцима Хомољских планина, моравском и дунавском приобаљу, има веома повољне услове за развијање свих врста делатности. Међутим, услед економске ситуације у којој је наша земља протеклих година, привреда и овог краја бележи негативан раст. Да би се зауставио процес слабљења села, деаграризације и депопулације руралних подручја овог краја, потребно је позиционирати туристичку делатност којој у досадашњим развојним политикама и концептима, који су се односили на ове просторе, није давана одговарајућа експанзивна улога.

Захваљујући богатству природе целог подручја, рекама, шумама, брдовитим пределима, постоје могућности за развој многих видова туризма, а атрактивности доприноси и богато фолклорно наслеђе карактеристично за овај део Србије.

Браничевски округ је ушао у три мастер плана „ Стиг – Бељаница – Кучајске планине”, „ Доње Подунавље” и „ Путевима римских царева”. У њима се између осталог предвиђају правци развоја туризма у региону, међутим од великог значаја је да се посебна пажња посвети етнографским карактеристикама овог дела Србије као изузетном потенцијалу за развој туризма у руралним срединама Браничевског округа. Специфичан културни колорит даје дестинацији посебну ноту за формирање туристичког производа на основама фолклорног наслеђа у коме се преплићу српска и влашка традиција.

Оваква ситуација даје изузетан потенцијал за даљи рад на развоју туризма у руралним срединама Браничева, које нису на адекватан начин позиционирани у туристичком смислу. Потребно је:

- Повести рачуна о ревитализацији и валоризацији постојећих објеката традиционалне архитектуре, заштитити их и на адекватан начин представити туристима (етно село Бистрица, етно парк на Тулби у Пожаревцу...);
- Постојеће манифестације мотивисане традиционалним догађајима довести на виши ниво организације и промоције;
- На прави начин представити локалну гастрономију у уврстити је у понуду угоститељских објеката у Браничевском округу;
- Старе занате поново оживети кроз различите програме (опанчарски, кожарски, грнчарски, лицитарски, млевање брашна у воденицама...) и на тај начин омогућити туристима да доживе дух прошлих времена;
- Елементе фолклорног наслеђа попут ношње (тканице, мараме, опанке...) и традиционалних инструмената (фруле различитих димензија и облика...) израдити у форми сувенира карактеристичних за Браничевски округ;
- У сарадњи са локалним становништвом развити старатегију представљања локалних обичаја заинтересованим туристима;
- Спровести низ едукација ради повећања заинтересованости локалног становништва за бављење руралним туризмом, чиме би се повећао број и квалитет категорисаних сеоских домаћинстава за пружање услуга смештаја туристима;
- Кроз сарадњу Туристичких организација Браничевског округа и локалног становништва формирати заједничке туристичке производе;
- Вршити интензивније промотивне наступе на домаћем и међународном тржишту...

Спровођењем ових и низа других активности фолклорно наслеђе и рурални туризам у Браничевском округу би могао доживети одрживи просперитет и напредак, наравно уз уклапање у целокупни развој туризма на територији Србије. Кроз рад на терену уочена је спремност домицилног становништва у руралним срединама за бављењем туризмом и презентовањем фолклорног наслеђа посетиоцима, те би ова чињеница уз претпоставку да се стекну повољнији економски, организациони и други услови утицала на свеукупан развој руралних средина Браничевског округа кроз економске, демографске, еколошке, културне, инфраструктурне, комуналне, интегративне и друге факторе.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

- Бакић, О. (2002): Маркетинг менаџмент туристичке дестинације, Економски факултет у Београду, Београд
- Babic, V. , Davidov, R. , Jovanovic, M. (2010): Rural development and rural tourism in the municipality of Petovac na Mlavi, Economics of agriculture, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Babic, V. , Prodanovic, A. , Davidov, R. , Lacnjevac, Č. (2009): Prospectives of Homolje as an eco – destination, The role of knowledge, innovation and human capital in multifunctional agriculture and territorial rural development, European Association of Agricultural Economists, 113th Seminar of the EAAE
- Baumgarner, C. (2001): About Ecotourism – A challenge to sustainable development, European preparatory conference, Johann/ Pongau and Werfenweng, Salzburg
- Bedrac, M. (2010): Rural tourism and its impact on rural development in Slovenia, Economics of agriculture, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Богданов, Н. (2007): Мала рурална домаћинства у Србији и рурална непољопривредна економија
- Bryden, J. (2003): Rural development indicators and diversity in the European Union, 2-8, European Union Statistical Office, Luxembourg
- Butler, R. (1998): Rural recreation and tourism, The Geography of rural change, Longman, Harlow, 211 - 232
- Вуковић Наход, Драган Вукмировић, Зоран Радојчић (2002): *СПСС практикум, лабораторија за статистику*. Факултет организационих наука, Универзитет у Београду, Београд.
- Главаш – Трбић, Д. , Пејановић, Р. , Максимовић, Г. (2010): Рурални развој и локални економски развој Србије (стање, проблеми, перспективе), Агроекономика, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр. 80-89
- Garod, V. , Youell, R. , Wornell, R. (2004): Links Between Rural Tourism and Countryside Capital, Countryside Agency, Cheltenham
- Gulan, V. , Stankovic, V. (2010): Agriculture and tourism in Serbia, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Group of authors (2004): Rural Tourism in Europe: Experience, Development and Perspectives, World Tourism Organization
- Група аутора (2007): Петровац на Млави, општина Петровац на Млави
- Група аутора (2007): Рурални туризам – скрипта, Природно – математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Драгић, Д. (2002): Власи или Румуни из источне Србије и ”Влашко питање”- питања и одговори, Хелсиншке свеске –Но14. Хелсиншки одбор за људска права у Србији
- Djekic, S. , Jovanovic, S. , Radukic, S. (2010): Regional aspect of consequences of world economic crisis in agricultural sector, Economics of agriculture, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Ђукић Дојчиновић, В. (1992): Сеоски туризам Србије, Туристичка штампа, Београд, 1 – 14
- Ђурђевић, Б. (2001): Основне технике у демографији, Змај Нови Сад, Друштво демографа Југославије, Београд

- Ђурђевић, Б. (1998): Географија становништва, Универзитет у Новом Саду, Природно – математички факултет, Нови Сад
- Животић, А. (1998): Каменово на Млави, Културно – просветна заједница Републике Србије, Београд
- Животић, А. (2000): Век ловства млавског краја, Ловачко удружење „Трест“, Петровац на Млави
- Животић, А. (2011): Каменово прво – 50 година такмичења села Србије, општина Петровац на Млави
- Животић, Р. (2011): Петровац у прошлости, Завичајни музеј Петровац на Млави, Петровац на Млави
- Žunić – Vaš, L. Folk traditions in Yugoslavia ten tours, Izdavački zavod Jugoslavija
- Ивков, А. (2006): Фолклорно наслеђе у туризму Војводине, Задужбина Андрејевић, Београд
- Ивков, А. (2007): Географске основе етнологије. Скрипта. Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Ивков, А. , Ромелић, Ј. , Лазић, Ј. , Драгин, А. , Ивановић, Љ. (2007): Фолклорно наслеђе у туризму Баната, Природно – математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Ивков-Цигурски, А. , Ромелић Ј. , Лазић Ј. , Драгин А. , Ивановић Љ. (2011): Фолклорно наслеђе у туризму Срема (рукопис). Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Jakimovski, J. (2009): The role of human capital in rural development, The role of knowledge, innovation and human capital in multifunctional agriculture and territorial rural development, European Association of Agricultural Economists, 113th Seminar of the EAAE
- Jelic, S. , Gligic Dumonjic, J. , Kuzman, B. (2010): Serbian family households in respect to rural tourism development, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Jovanovic, M. , Kronic, N. , Lukac, D. (2010): Profit from the rural tourism as a stimulus for the further development of agriculture, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Јојић Павловски Ј. (2009): Влашка магија. Прометеј, Нови Сад
- Каниц, Ф. (1986): Србија – земља и становништво, књ. 5, Српска књижевна задруга, Београд
- Knezevic, M. (2010): Agrotourism as a generator of region development, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Knickel (1990): Agricultural structural change: Impact on the rural environment, *Jurnal of rural studies*, 383 – 393
- Кошић, К. (2009): Рурални туризам Војводине и одрживи развој, Докторска дисертација, Природно – Математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Мастер план „Стиг-Хомољске планине-Бељаница”(2007), Министарство економије и регионалног развоја
- Мастер план „Доње Подунавље”(2007), Министарство економије и регионалног развоја
- Мастер план „Путевима Римских царева”(2007), Министарство економије и регионалног развоја
- Миленковић, С. (1994): Пољопривреда и туризам Србије, Вук Караџић, Параћин
- Миленковић, С. (1996): Основне карактеристике односа пољопривреде и туризма Југославије, Пољопривреда и туризам Југославије, Пољопривредни факултет, Београд – Земун
- Миљковић, Љ. (1992): Хомоље – географска монографија, Институт за географију Природно – математичког факултета у Новом Саду, Нови Сад

- Миљковић, Љ. , Мирковић, С. (1985): Туристичка валоризација природних потенцијала Хомоља”, Зборник радова Института за географију, Универзитет у Новом Саду, Природно – математички факултет, Нови Сад, 133 – 153
- Мирковић, П. (2005): Светиње Браничева, Свети српски православни манастир Рукумија и српске православне цркве општине: десинска, кисилевска, клењска, рановачка и тополовничка, Београд
- Младеновић, Б. , Јацановић, Д. (2002): Насеља Браничева – географско – археолошко – историјска монографија, „СОТОС“, Пожаревац
- Niemelä, T. (2010): Motivation Factors in Dark Tourism – Case: House of Terror, Lahti University of applied sciences, The Faculty of Tourism and Hospitality Management, Nature and Soft Adventure Tourism, Bachelor ' thesis
- Novakov, M. , Gligic, P. , Janković, S. (2010): Food culture and development of tourism, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Пејановић, Р. , Његован, З. (2010): Предузетништво као развојни ресурс (агро) привреде Републике Србије, Агроэкономика, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Пољопривредни факултет, Нови Сад, стр. 5-13
- Перуничкић, Б. (1980): Петровац на Млави, Скупштина општине Петровац на Млави, Београд „План стратегије руралног развоја за период 2009 – 2013“, МПШВ
- Ploeg, J. D. (2000): Rural development: from practices and policies towards theory, Sociologia ruralis, vol. 40, no 4, 393-404
- Ранковић, Л. (2002): Свети српски православни манастир Витовница, Свети манастир Витовница, Витовница
- Ratz, T. , Puczko, L. (1998): Rural tourism and sustainable development, Paper presented in the „Rural Tourism Management: Sustainable Options“, Auchincruive, Scotland
- Регионална привредна комора Пожаревац (2005): Концепција развоја туризма на Дунаву и дунавском залеђу подручја Подунавског и Браничевског округа, Пожаревац
- Roberts, L. , Hall, D. (2003): Rural Tourism and Recreation, Principles to practice, London, UK, 1 – 231
- Роксандић, Д. (2003): Триплек Цонфиниум. Барба, Загреб
- Ромелић, Ј. (2002): Туристичка географија Југославије, Природно – математички факултет, Институт за географију, Нови Сад
- Ромелић, Ј. (2007): Туристичке регије Србије, Друго, делимично измењено издање, Природно – математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство , Нови Сад
- Рурални туризам – скрипта (2007): Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно – математички факултет, Нови Сад
- Ruzica M. (2006): The Balkan Vlachs/Aromanians - Awakening, National Policies, Assimilation. ASN Conference Globalization, Nationalizam and ethnic conflicts in the Balkans and its regional context. Belgrade
- Стојановић, В. (2006): Одрживи развој туризма и животне средине, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно – математички факултет, Нови Сад
- Стојановић, В. (2007): Одрживи развој туризма и животне средине, ПМФ, Нови Сад
- Стојановић, В. (2007): Одрживи развој туризма и животне средине, Природно – математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Stoianovich, Traian (1960): The Conquering Balkan Orthodox Merchants. Journal of Economic History, Vol. 20, No.2 (Jun, 1960), pp.234-313.
- Stojanovic, Z. , Ognjanov, G. , Filipovic, J. (2010): Traditional food and its implications for development of rural tourism in Serbia, International scientific meeting: Multifunctional agriculture and rural development (V) – regional specificities, I Book, Belgrade
- Stone, Ph. , Sharpley, R. (2008): Consuming dark tourism: A Thanatological perspective, Annals of Tourism Research, University of Central Lancashire, Vol. 35, No. 2, pp. 574 – 595

- Стојањеловић, Д. , Миљковић, Ђ. и Степановић, М. (2008): Шаманизам као туристички потенцијал Источне Србије, Зборник научног скупа бр. 1, Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији 2008. Нови Сад, стр. 99-101
- Стојиловић, М. (1998): Табановац, Аутор, Табановац
- Stone, P. Sharpley R. (2008): Consuming dark tourism: A Thanatological Perspective, *Annals of Tourism Research*, Vol.35, No.2, pp.574-595
- Тодоровић, М. (1995): Аграрногеографски потенцијали развоја брдско – планинских предела, Зборник радова са симпозијума „Брдско – планинска подручја - стање, перспективе и развој пољопривреде, задругарства и села“, Жабљак
- Тодоровић, М. (1997): Значај производње хране дефинисаног географског порекла, ИМП, Београд
- Тодоровић, М. , Бјељак, Ж. (2007): Основе развоја руралног туризма у Србији, Гласник српског географског друштва, свеска 1
- Тодоровић, М. , Милетић, Р. (2008): Пољопривреда, рурални простор и туризам, Зборник научног скупа 1, Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији 2008, ПМФ, Нови Сад, 95 – 98
- Томић, П. , Ромелић, Ј. , Лазич, Ј. (1999): Светска привреда и туризам, Универзитет у Новом Саду, Природно – математички факултет, Институт за географију, Нови Сад
- Томка, Д. (1998): Култура кроз простор, време и туризам, Универзитет у Новом Саду, Природно – математички факултет, Институт за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад
- Томка, Д. (2003): Људи – најзначајнији фактор маркетинг стратегије у сеоском туризму, Зборник радова, Рурални туризам и одрживи развој Балкана, Крагујевац
- Турјачанин, В. , Чекрлија, Ђ. (2006): Основне стетистичке методе и технике у SPSS-а у друштвеним наукама, Центар за културни и социјални поправак, Бања Лука
- Turner, C. (1993): Rural Tourism in Greece, Paper presented in the workshop "Recreation, Tourism and Regional Development", Wagening
- Тупурдија, Б. (1986): Култура становања и социјална вертикална покретљивост, Матица Српска, Нови Сад
- Ђурчић, С. (1992): Географија насеља, Природно – математички факултет, Институт за географију, Нови Сад
- Филиповић, Д. (2007): Традиционална јела Хомоља, О.Ш. „Јован Шербановић“, Лазница
- Черовић, С. (2002): Стратегијски менаџмент туристичке привреде Србије, Желнид Београд
- Čirković, S. (2004): *The Serbs*. Blackwell Publishing, Oxford
- Clarke, J. (2005): Effective Marketing for rural Tourism, in *Rural Tourism and Sustainable bussines*, Clevedon, England, 87 - 103
- Черовић, С. (2002): Стратегијски менаџмент туристичке привреде Србије, Желнид, Београд
- Чомић, Ђ. (2001): Стратегија планирања развоја руралног туризма, Рурални туризам и одрживи развој Балкана, Крагујевац
- Чомић, Ђ. (2003): Просторно – плански модели размештаја туризма у руралној средини, Рурални туризам и одрживи развој Балкана, Крагујевац
- Чомић, Ђ. , Вукић, М. (1996): Критеријуми и методе валоризације туристичког потенцијала, Зборник радова са Научног скупа „Туристички потенцијали Југославије“, Нови Сад
- Чомић, Ђ. , Косар, Ј. , Штегић, С. (2001): Глобална fuga – глобализација постмодерног туризма, Буро Салај, Београд
- Чомић, Ј. (2007): Значај националних и међународних организација у руралном туризму, Рурални туризам, скрипта, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 260 – 271
- Шоштрић, Д. (1978): Разматрање о регионалним јелима, Саветовање Регионална понуда домаћих специјалитета, Пореч
- Штегић, С. (2003): Специфичности едукације (у) и (за) рурални туризам, Рурални туризам и одрживи развој Балкана, Крагујевац

- Штетић, С. (2004): Национална туристичка географија, Аутор, Београд
Штетић, С. (2007): Брендирање у туризму, Хотеллинк, бр. 9-10, Београд
Штетић, С. (2007): Квалитет услуга у руралном туризму, Рурални туризам – скрипта, ПМФ, Депарман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 174 – 207
Winnfrith, T.J. (1988): The Vlachs: The History of a Balkan People. St. Martin Press, New York

[http:// www.danube-research.com](http://www.danube-research.com)
[http:// www.hidmet.gov.rs](http://www.hidmet.gov.rs)
[http:// www.vitovnica.rs](http://www.vitovnica.rs)
<http://arhiva.srbija.gov.rs>
<http://discoverserbia.org>
<http://tovg.org>
<http://visitfinland.com>
<http://www.austria.info>
<http://www.golubac.rs>
<http://www.holland.com>
<http://www.hungary.com>
<http://www.merr.gov.rs>
<http://www.minpolj.gov.rs>
<http://www.petrovacnamlavi.rs>
<http://www.ruraltourisminternational.org>
<http://www.selo.co.rs>
<http://www.slovenia.info>
<http://www.srbija.travel>
<http://www.stat.gov.rs>
<http://www.tokucevo.org>
<http://www.topetrovacnamlavi.rs>
<http://www.topozarevac.rs>
<http://www.turizmologija.com>
<http://www.vinci-srbija.c5.com>
<http://www.visitgreece.gr>
<http://www.zagubica.rs>

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Полно – старосна структура

ОКРУГ	П О Л	УКУПНО	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 и више	Непо- знато
БРАНИЧЕ- ВСКИ ОКРУГ	С	200.503	9.568	11.001	11.286	11.618	11.967	13.205	12.703	11.344	11.611	14.352	14.807	10.413	11.486	13.122	14.742	15.562	1.716
	М	96.699	4.945	5.704	5.758	5.823	6.072	6.612	6.425	5.682	5.902	7.298	7.329	4.923	5.252	5.909	6.360	5.922	783
	Ж	103.804	4.623	5.297	5.528	5.795	5.896	6.593	6.278	5.662	5.709	7.054	7.478	5.490	6.234	7.213	8.382	9.640	933
ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ	С	20.659	981	1.260	1.264	1.204	1.182	1.454	1.465	1.169	1.091	1.272	1.476	1.203	1.148	1.146	1.516	1.653	175
	М	9882	506	630	662	627	577	714	722	605	561	631	706	538	544	503	649	623	84
	Ж	10.777	475	630	602	577	605	740	743	564	530	641	770	665	604	643	867	1.030	91
ГОЛУБАЦ	С	9.913	517	509	513	498	527	659	617	576	572	700	713	532	581	728	773	788	110
	М	4.794	256	269	264	259	281	327	313	286	302	361	368	242	263	324	330	305	44
	Ж	5.119	261	240	249	239	246	332	304	290	270	339	345	290	318	404	443	483	66
ЖАБАРИ	С	13.034	567	706	690	683	715	743	690	659	627	784	825	581	835	1.068	1.336	1.469	56
	М	6.324	310	378	353	337	379	359	354	358	340	418	422	260	349	499	594	590	24
	Ж	6.710	257	328	337	346	336	384	336	301	287	366	403	321	486	569	742	879	32
ЖАГУБИЦА	С	14.823	672	745	712	693	782	834	770	764	796	1.077	1.139	881	1.010	1.208	1.270	1.325	145
	М	7.247	366	383	369	343	414	442	420	394	404	523	562	409	462	562	592	537	165
	Ж	7.576	306	362	343	350	368	392	350	370	392	554	577	472	548	646	678	788	80
КУЧЕВО	С	18.808	828	963	967	1.019	1.004	1.072	1.075	914	1.098	1.383	1.426	1.084	1.221	1.500	1.628	1.514	112
	М	9.162	430	522	512	488	510	553	590	465	537	709	709	528	572	686	719	584	48
	Ж	9.646	398	441	455	531	494	519	485	449	561	674	717	556	649	814	909	930	64
МАЛО ЦРНИЋЕ	С	13.853	678	755	795	790	825	980	863	722	723	899	914	584	764	897	1.212	1.385	67
	М	6.721	359	404	420	411	399	499	454	367	379	496	468	278	344	395	497	529	22
	Ж	7.132	319	351	375	379	426	481	409	355	344	403	446	306	420	502	715	856	45
ПЕТРОВАЦ НА МЛАВИ	С	34.511	1.533	1.812	1.925	2.007	1.947	2.173	2.200	1.921	1.914	2.173	2.416	1.777	2.008	2.438	2.852	3.207	209
	М	16.599	820	947	971	993	973	1.106	1.090	958	988	1.140	1.203	858	942	1.115	1.220	1.184	91
	Ж	17.912	713	865	954	1.014	974	1.067	1.110	963	926	1.033	1.212	919	1.066	1.323	1.632	2.023	118
ПОЖАРЕВА Ц ГРАД	С	74.902	3.792	4.251	4.420	4.724	4.985	5.290	5.023	4.619	4.790	6.064	5.899	3.771	3.919	4.137	4.155	4.221	842
	М	35.970	1.898	2.171	2.207	2.365	2.539	2.612	2.482	2.249	2.391	3.020	2.891	1.810	1.776	1.825	1.759	1.570	405
	Ж	38.932	1.894	2.080	2.213	2.359	2.446	2.678	2.541	2.370	2.399	3.044	3.008	1.961	2.143	2.312	2.396	2.651	437

Извор: Републички завод за статистику Србије, попис 2002. године

Прилог 2. Традиционални специјалитети Хомоља

Белможе

Основни састојци:

8 литара млека

2 кашике маје, или у новије време сиришта

0, 5 литара млека

Соли по укусу

1кг кукурузног брашна

Извор: Филиповић Д., 2007.

Припрема:

Прво се припреми сир од 8 л млека укисељен традиционално од парчета сиришта, или у новије време 2 кашике маје. Кад се на површини појави сурутка, ставити у цедило и исцедити без притискања.

Сутрадан исцеђени сир (накисео) сипати у бакрач за качамак, додати 0, 5 литара слатког млека и соли. Ставити да проври, затим додати нешто мање од 1 килограма кукурузног брашна и све то мешати око 2 сата, на тихој ватри све док на површину не исплива масноћа. Служи се са кајмаком.

Плашинте

Основни састојци:

2 килограма белог брашна

1 литар воде

1 коцкица квасца

8 комада јаја

400 грама хомољског сира

1 кесица пецива

Уље за пржење

Извор: Филиповић Д., 2007.

Припрема:

Тесто замесити од брашна, соли, воде и квасца и једне кашичице шећера. Тесто добро умесити да буде глатко и оставити да одстоји један сат. Кад тесто нарасте, изделити на лоптице, сваку лоптицу намазати уљем и затим развући што тање. Филовати измрвљеним сиром и умућеним јајима (све измешати). Тесто преклопити и пржити на врелом уљу све док не порумени са обе стране.

Кисели купус са сланином из саламуре

Основни састојци:

1 главица киселог купуса

300 грама сланине из саламуре

1 кашика алеве паприке

1 кашика брашна

10 комада бибера у зрну

Припрема:

Кисели купус исећи на коцкице, а сланину из саламуре опрати од соли и исећи на крупније комаде. Све ставити у земљани лонац и налити водом. Када проври додати бибер и кувати на тихој ватри. Када купус омекша направити запрашку од брашна и алеве паприке и сипати у купус, па кувати још 30 минута.

Хомољско јагње на ражњу

Основни састојци:
Хомољско јагње 25 кг
Со, пиво, уље

Фото: Бабић В., 2012.

Припрема:

Припремљено јагње стави се на ражањ, усали и добро причврсти. Ватра се припреми тако што се у одговарајућој јами сагори ћумур, а онда постави јагње и полако окреће, пазећи да не изгори. Током печења се премазује, а покаткад и избодје да се масноћа добро оцеди. Пече се најмање 3 – 4 сата.

Кољеша са овчијим млеком

Основни састојци:
500 гр кукурузног брашна
2 л воде
Млека по потреби

Извор: Филиповић Д., 2007.

Припремање:

Припрема се у котлићу у који се налије вода и стави на ватру. Кад узаври стави се више од половине брашна, на средини промеша варјачом и кува око сат времена. Након што се добро промеша, дода се остатак брашна и кува још пола сата. Када је готов изручи се на лопар (дрвену даску). Једе се са врелим овчијим млеком.

Дудулејке (пуслице од жуманаца)

Основни састојци:
10 жуманаца
15 кашика шећера

Извор: Филиповић Д., 2007.

Припрема:

Жуманце и шећер ставити у порцеланску чинију и мутити кашиком око сат времена. Смеса треба да буде пенаста, а жуманца да добију белу боју. Смеса се раздвоји у мале дугаљасте облике, који се поређају на плех претходно подмазан машићу. Пеку се у добро загрејаној рерни.

Вурда

Основни састојци:

Сурутка

Припрема:

Припрема се од свеже сурутке која је остала од усиреног млека. Течност ставити у лонац и кувати на тихој ватри. После извесног времена на површини ће се појавити вурда. Покупити је, посолити и оставити да се охлади. Помешана са перцима младог црног лука, одличан је премаз преко црног домаћег хлеба.

Хомољска ракија

Хомољска здравица је домаћа шљивова препеченица, обогаћена соком од листа, дрвета или плода 13 лековитих биљака које успевају на обронцима хомољских планина. Њом се наздравља, зато је здравица.

*Прилог 3. Упитник намењен истраживању везаном за културу и
веровања Влаха у Браничевском округу*

Поштовани,

Овај анкетни упитник је формиран као део истраживања везаног за културу и веровања Влаха у Браничевском округу. Резултати истраживања ће бити коришћени у докторској дисертацији „Фолклорно наслеђе као основа развоја руралног туризма Браничевског округа”, која је одобрена на Природно–математичком факултету Универзитета у Новом Саду, Департману за географију, туризам и хотелијерство.. Резултати се могу употребити искључиво у научне сврхе.

Анкета је подељена у два дела – први део је везан за однос Влаха према магији, док се други део анкете односи на заинтересованост Влаха за укључивање у развој туризма на територији источне Србије.

1. ГОДИНЕ СТАРОСТИ (уписати)

17 – 25   26 – 35   36 – 45   46 – 55   56 – 65   65+

2. ПОЛ (заокружити)

М   Ж

3. СТЕПЕН ОБРАЗОВАЊА (заокружити)

- а) основна школа
- б) средња школа
- ц) виша школа
- д) факултет
- е) специјализација, мастер, магистарски,
- ф) докторат

4. ДА ЛИ ЖИВИТЕ У: (заокружити)

- а) градској средини
- б) сеоској средини

5. ДА ЛИ ВЕРУЈЕТЕ У МАГИЈУ ? (заокружите)

ДА   НЕ

6. ДА ЛИ СТЕ ЧУЛИ ЗА ВЛАШКУ МАГИЈУ ? (заокружите)

ДА   НЕ

7. ДА ЛИ СТЕ ЧУЛИ ДА СЕ НЕКО БАВИ ВЛАШКОМ МАГИЈОМ ? (заокружите)

ДА   НЕ

8. ДА ЛИ ПОЗНАЈЕТЕ НЕКОГ КО СЕ БАВИ ВЛАШКОМ МАГИЈОМ ? (заокружите)

ДА   НЕ

9. ДА ЛИ СТЕ НА БИЛО КОЈИ НАЧИН БИЛИ ПОВЕЗАНИ СА ВЛАШКОМ МАГИЈОМ ? (заокружите)

ДА   НЕ

10. ИДЕТЕ ЛИ У ЦРКВУ ? (заокружити)

ДА НЕ

11. ДА ЛИ ВЕРУЈЕТЕ У БОГА ? (заокружити)

- а) ДА
 б) НЕ
 ц) НИСАМ РАЗМИШЉО/ЛА О О ТОМЕ
 д) НЕМАМ ИЗГРАЂЕН СТАВ О ТОМЕ

12. ДА ЛИ СТЕ ЧУЛИ ЗА НЕКИ ОД ВЛАШКИХ ОБИЧАЈА ? (заокружите)

ДА НЕ

13. УЧЕСТВУЈЕТЕ ЛИ У ВЛАШКИМ ОБИЧАЈИМА ? (заокружите одговор само у случају ако сте у 12. питању заокружили ДА)

ДА НЕ

МОЛИМО ВАС ДА ОЦЕНИТЕ ЈАЧИНУ ВАШЕ САГЛАСНОСТИ СА СЛЕДЕЋИМ КОНСТАТАЦИЈАМА ЗАОКРУЖИВАЊЕМ ЈЕДНОГ ОД БРОЈЕВА НА СКАЛИ:

- 1 (уопште се не слажем),
 2 (делимично се не слажем),
 3 (немам мишљење),
 4 (делимично се слажем),
 5 (у потпуности се слажем).

1.	Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	1	2	3	4	5
2.	Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	1	2	3	4	5
3.	Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	1	2	3	4	5
4.	Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	1	2	3	4	5
5.	Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	1	2	3	4	5
6.	Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	1	2	3	4	5
7.	Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	1	2	3	4	5
8.	Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	1	2	3	4	5
9.	Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	1	2	3	4	5
10.	Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	1	2	3	4	5
11.	Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	1	2	3	4	5
12.	Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	1	2	3	4	5
13.	Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	1	2	3	4	5
14.	Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	1	2	3	4	5
15.	Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	1	2	3	4	5

Хвала Вам на сарадњи!

Прилог 4. Дескриптивна статистика везана за ставове испитаника о влашким обичајима, култури и туризму у Браничевском округу

Средња вредност и стандардна девијација

Дескриптивна статистика				
Варијабиле	минимум	максимум	средња вредност (М)	стандардна девијација (σ)
1. Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	1	5	3,93	1,003
2. Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	1	5	4,04	0,947
3. Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	1	5	3,48	1,026
4. Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	2	5	4,19	0,769
5. Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	1	5	4,31	0,765
6. Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	2	5	4,51	0,652
7. Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	2	5	4,27	0,714
8. Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	2	5	3,93	0,853
9. Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	2	5	4,33	0,712
10. Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	1	5	3,83	0,886
11. Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	1	5	4,16	0,742
12. Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	1	5	2,20	1,294
13. Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	2	5	3,98	0,760
14. Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	1	5	3,20	1,026
15. Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	1	5	3,30	1,026

Мод и медијана

	Варијабле	Средња вредост	Медијана	Мод
17.	Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	3,93	4,00	4
18.	Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	4,04	4,00	4
19.	Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	3,48	3,00	3
20.	Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	4,19	4,00	4
21.	Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	4,31	4,00	5
22.	Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	4,51	5,00	5
23.	Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	4,27	4,00	4
24.	Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	3,93	4,00	4
25.	Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	4,33	4,00	5
26.	Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	3,83	4,00	4
27.	Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	4,16	4,00	4
28.	Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	2,20	2,00	1
29.	Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	3,98	4,00	4
30.	Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	3,20	3,00	4
31.	Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	3,30	4,00	4

Прилог 5. Т – тест за независне узорке – са циљем упоређивања аритметичких средина две групе испитаника према полу и одређивање статистичке значајности њихових разлика

варијабиле	пол	Н	средња вредност (М)	Стандардна девијација (σ)
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	мушки	138	3,88	1,033
	женски	150	3,97	,976
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	мушки	138	3,99	,989
	женски	150	4,09	,907
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	мушки	138	3,46	1,026
	женски	150	3,50	1,028
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	мушки	138	4,26	,718
	женски	150	4,12	,810
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	мушки	138	4,35	,658
	женски	150	4,28	,852
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	мушки	138	4,57	,603
	женски	150	4,45	,691
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	мушки	138	4,28	,752
	женски	150	4,26	,680
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	мушки	138	3,89	,869
	женски	150	3,97	,839
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	мушки	138	4,28	,764
	женски	150	4,37	,661
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	мушки	138	3,78	,920
	женски	150	3,87	,854
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	мушки	138	4,14	,779
	женски	150	4,17	,709
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	мушки	138	2,07	1,206
	женски	150	2,32	1,363
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	мушки	138	3,92	,820
	женски	150	4,03	,699
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	мушки	138	3,06	,957
	женски	150	3,33	1,072
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	мушки	138	3,22	1,011
	женски	150	3,37	1,039

Варијабиле	t	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	-0,754	0,451
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	-0,965	0,335
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	-0,299	0,765
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	1,556	0,121
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	0,751	0,453
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	1,641	0,102
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	0,182	0,856

Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	-0,749	0,455
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	-1,080	0,281
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	-0,937	0,349
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	-0,248	0,804
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	-1,635	0,103
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	-1,262	0,208
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	-2,291	0,023
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	-1,174	0,241

t – вредност t статистика, p – ниво статистичке значајности ($p < 0,01$)

*Прилог 6. Т – тест за независне узорке – са циљем упоређивања
аритметичких средина две групе испитаника према
средини у којој живе и одређивање статистичке
значајности њихових разлика*

Варијабиле	средина	Н	Средња вредност (М)	Стандардна девијација (σ)
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	Град	150	3,69	1,044
	село	138	4,20	,887
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	Град	150	3,89	,998
	село	138	4,20	,864
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	Град	150	3,27	,988
	село	138	3,72	1,018
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	Град	150	4,07	,724
	село	138	4,31	,800
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	Град	150	4,20	,777
	село	138	4,43	,735
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	Град	150	4,44	,660
	село	138	4,58	,637
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	Град	150	4,24	,730
	село	138	4,30	,698
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	Град	150	3,77	,862
	село	138	4,11	,808
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	Град	150	4,28	,734
	село	138	4,38	,687
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	Град	150	3,72	,860
	село	138	3,94	,902
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	Град	150	4,05	,763
	село	138	4,28	,702
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	Град	150	1,92	1,212
	село	138	2,51	1,314
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	Град	150	3,91	,695
	село	138	4,05	,822
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	Град	150	3,14	1,062
	село	138	3,27	,986
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	Град	150	3,14	1,030
	село	138	3,47	,998

Варијабле	t	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	-4,441	0,000*
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	-2,804	0,005*
	-2,820	0,005*
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	-3,812	0,000*
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	-2,642	0,009*
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	-2,629	0,009*
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	-1,824	0,069
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	-,677	0,499
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	-3,466	0,001*
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	-1,239	0,216
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	-2,138	0,033
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	-2,640	0,009*
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	-3,932	0,000*
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	-1,536	0,126
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	-1,059	0,291
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	-2,766	0,006*

t – вредност *t* статистика, *p* – ниво статистичке значајности ($p < 0,01$)

*Прилог 7. Т – тест за независне узорке – са циљем упоређивања
аритметичких средина две групе испитаника према
њиховој вери у магију и одређивање статистичке
значајности њихових разлика*

	Вера у магију	Н	Mean	Std. Deviation
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	да	133	4,14	,919
	Не	155	3,75	1,040
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	Да	133	4,17	,898
	Не	155	3,94	,978
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	Да	133	3,69	,994
	Не	155	3,30	1,022
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	Да	133	4,23	,775
	Не	155	4,15	,766
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	Да	133	4,31	,751
	Не	155	4,32	,779
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	Да	133	4,44	,701
	Не	155	4,56	,604
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	Да	133	4,25	,690
	Не	155	4,28	,736
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	Да	133	4,03	,788
	Не	155	3,85	,898
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	Да	133	4,28	,782
	Не	155	4,37	,646
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	Да	133	3,98	,844
	Не	155	3,69	,901
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	Да	133	4,11	,775
	Не	155	4,19	,713
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	Да	133	2,45	1,368
	Не	155	1,99	1,190
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	Да	133	4,04	,782
	Не	155	3,93	,740
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	Да	133	3,38	,982
	Не	155	3,05	1,043
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	Да	133	3,50	1,020
	Не	155	3,13	1,005

Варијабле	t	P
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	3,264	,001
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	2,065	,040
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	3,258	,001
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	,777	,438
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	-,087	,931
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	-1,531	,127
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	-,423	,673
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	1,843	,066
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	-1,141	,255
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	2,848	,005
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	-,921	,358
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	3,047	,003
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	1,209	,228
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	2,703	,007
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	3,071	,002

t – вредност *t* статистика, *p* – ниво статистичке значајности ($p < 0,01$)

*Прилог 8. Т – тест за независне узорке – са циљем упоређивања
аритметичких средина две групе испитаника према
њиховом познавању влашких обичаја и одређивање
статистичке значајности њихових разлика*

	Да ли сте чули за неки од влашких обичаја ?	N	Mean	Std. Deviation
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	Да	266	3,98	,963
	Не	22	3,27	1,241
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	Да	266	4,10	,893
	Не	22	3,36	1,293
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	Да	266	3,52	1,036
	Не	22	3,09	,811
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	Да	266	4,20	,758
	Не	22	4,05	,899
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	Да	266	4,32	,773
	Не	22	4,18	,664
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	Да	266	4,53	,645
	Не	22	4,18	,664
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	Да	266	4,27	,708
	Не	22	4,18	,795
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	Да	266	3,97	,849
	Не	22	3,41	,734
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	Да	266	4,35	,702
	Не	22	4,09	,811
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	Да	266	3,84	,880
	Не	22	3,64	,953
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	Да	266	4,17	,736
	Не	22	4,00	,816
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	Да	266	2,18	1,277
	Не	22	2,41	1,501
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	Да	266	3,99	,737
	Не	22	3,82	1,006
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	Да	266	3,21	1,027
	Не	22	3,14	1,037
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	Да	266	3,30	1,031
	не	22	3,32	,995

Варијабле	t	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	3,255	,001
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	2,613	,016
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	2,302	,029
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	,901	,368
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	,833	,405
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	2,455	,015
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	,584	,560
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	3,027	,003
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	1,642	,102
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	1,047	,296
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	1,028	,305
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	-,783	,434
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	,795	,435
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	,309	,758
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	-,093	,926

t – вредност t статистика, p – ниво статистичке значајности (p<0,01)

Прилог 9. Резултати анализе варијансе „ANOVA”

1. Старосне групе

Варијабле	Године	Апсолутне фреквенције	Средња вредност	Стандардна девијација
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	17-25	49	3,67	1,144
	26-35	75	3,57	1,055
	36-45	61	4,18	,695
	46-55	56	4,02	,981
	56-65	35	4,34	,765
	65+	12	4,33	1,231
	Total	288	3,93	1,003
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	17-25	49	3,76	1,071
	26-35	75	3,83	,991
	36-45	61	4,18	,827
	46-55	56	4,20	,840
	56-65	35	4,31	,758
	65+	12	4,33	1,231
	Total	288	4,04	,947
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	17-25	49	3,35	,969
	26-35	75	3,45	,949
	36-45	61	3,36	,984
	46-55	56	3,61	1,021
	56-65	35	3,69	1,183
	65+	12	3,67	1,435
	Total	288	3,48	1,026
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	17-25	49	4,02	,854
	26-35	75	4,12	,753
	36-45	61	4,08	,759
	46-55	56	4,32	,741
	56-65	35	4,31	,676
	65+	12	4,83	,577
	Total	288	4,19	,769
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	17-25	49	4,06	1,088
	26-35	75	4,25	,680
	36-45	61	4,31	,743
	46-55	56	4,38	,620
	56-65	35	4,51	,612
	65+	12	4,83	,389
	Total	288	4,31	,765
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	17-25	49	4,49	,681
	26-35	75	4,48	,685
	36-45	61	4,52	,566
	46-55	56	4,46	,713
	56-65	35	4,51	,658
	65+	12	4,83	,389
	Total	288	4,51	,652
Сматрам да влашки фолклор може да се	17-25	49	4,14	,707

користи као инспирација за израду сувенира	26-35	75	4,23	,709
	36-45	61	4,28	,686
	46-55	56	4,23	,786
	56-65	35	4,40	,695
	65+	12	4,75	,452
	Total	288	4,27	,714
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	17-25	49	3,84	,874
	26-35	75	3,95	,820
	36-45	61	3,74	,835
	46-55	56	4,00	,934
	56-65	35	4,11	,796
	65+	12	4,33	,651
Total	288	3,93	,853	
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	17-25	49	4,12	,781
	26-35	75	4,33	,664
	36-45	61	4,21	,710
	46-55	56	4,43	,710
	56-65	35	4,46	,701
	65+	12	4,92	,289
Total	288	4,33	,712	
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	17-25	49	3,55	1,022
	26-35	75	3,87	,684
	36-45	61	3,85	,872
	46-55	56	3,79	,967
	56-65	35	4,00	,874
	65+	12	4,25	,965
Total	288	3,83	,886	
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	17-25	49	3,88	,904
	26-35	75	4,13	,704
	36-45	61	4,15	,679
	46-55	56	4,30	,658
	56-65	35	4,23	,731
	65+	12	4,58	,669
Total	288	4,16	,742	
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	17-25	49	1,94	1,049
	26-35	75	2,15	1,322
	36-45	61	2,33	1,287
	46-55	56	2,23	1,388
	56-65	35	2,43	1,357
	65+	12	2,17	1,467
Total	288	2,20	1,294	
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	17-25	49	3,80	,735
	26-35	75	4,00	,735
	36-45	61	3,92	,737
	46-55	56	3,95	,773
	56-65	35	4,14	,810
	65+	12	4,58	,669
Total	288	3,98	,760	
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	17-25	49	3,24	,879
	26-35	75	3,05	1,089
	36-45	61	3,28	,951
	46-55	56	3,09	1,133

	56-65	35	3,34	,968
	65+	12	3,67	1,155
	Total	288	3,20	1,026
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	17-25	49	3,29	,866
	26-35	75	3,13	1,070
	36-45	61	3,31	,886
	46-55	56	3,23	1,221
	56-65	35	3,54	,950
	65+	12	3,92	1,084
	Total	288	3,30	1,026

ANOVA

Варијабле	F	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	5,334	0,000*
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	3,151	0,009*
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	0,871	0,501
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	3,141	0,009*
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	2,917	0,014
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	0,688	0,633
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	1,736	0,126
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	1,704	0,134
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	3,358	0,006*
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	1,856	0,102
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	2,787	0,018
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	0,768	0,573
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	2,590	0,026
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	1,162	0,328
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	1,728	0,128

$p < 0,01$; $F \geq 3,02$; $p < 0,05$; $F \geq 2,21$

Прилог 10. Резултати „post – hoc sheffe” теста

Резултати Scheffe теста

Зависна варијабла	(И) године	(Ј) године	Разлика између аритметичких средина (И-Ј)	Стандардна грешка	р	
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	17-25	26-35	,100	,178	,997	
		36-45	-,507	,185	,192	
		46-55	-,344	,189	,652	
		56-65	-,669	,214	,085	
		65+	-,660	,311	,483	
	26-35	17-25	-,100	,178	,997	
		36-45	-,607	,167	,023	
		46-55	-,445	,171	,241	
		56-65	-,770	,198	,011	
		65+	-,760	,301	,273	
	36-45	17-25	,507	,185	,192	
		26-35	,607	,167	,023	
		46-55	,162	,179	,975	
		56-65	-,163	,205	,987	
		65+	-,153	,305	,998	
	46-55	17-25	,344	,189	,652	
		26-35	,445	,171	,241	
		36-45	-,162	,179	,975	
		56-65	-,325	,208	,786	
		65+	-,315	,308	,958	
	56-65	17-25	,669	,214	,085	
		26-35	,770	,198	,011	
		36-45	,163	,205	,987	
		46-55	,325	,208	,786	
		65+	,010	,323	1,000	
	65+	17-25	,660	,311	,483	
		26-35	,760	,301	,273	
		36-45	,153	,305	,998	
46-55		,315	,308	,958		
56-65		-,010	,323	1,000		
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	17-25	26-35	-,072	,171	,999	
		36-45	-,425	,178	,341	
		46-55	-,441	,182	,320	
		56-65	-,559	,206	,198	
		65+	-,578	,300	,590	
	26-35	17-25	,072	,171	,999	
		36-45	-,354	,160	,435	
		46-55	-,370	,164	,410	
		56-65	-,488	,190	,259	
		65+	-,507	,289	,689	
36-45	17-25	,425	,178	,341		

		26-35	,354	,160	,435
		46-55	-,016	,172	1,000
		56-65	-,134	,197	,993
		65+	-,153	,294	,998
	46-55	17-25	,441	,182	,320
		26-35	,370	,164	,410
		36-45	,016	,172	1,000
		56-65	-,118	,200	,997
		65+	-,137	,296	,999
	56-65	17-25	,559	,206	,198
		26-35	,488	,190	,259
		36-45	,134	,197	,993
		46-55	,118	,200	,997
		65+	-,019	,311	1,000
	65+	17-25	,578	,300	,590
		26-35	,507	,289	,689
		36-45	,153	,294	,998
		46-55	,137	,296	,999
		56-65	,019	,311	1,000
	Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	17-25	26-35	-,106	,189
36-45			-,014	,197	1,000
46-55			-,260	,201	,891
56-65			-,339	,227	,817
65+			-,320	,331	,967
26-35		17-25	,106	,189	,997
		36-45	,093	,177	,998
		46-55	-,154	,181	,982
		56-65	-,232	,210	,942
		65+	-,213	,319	,994
36-45		17-25	,014	,197	1,000
		26-35	-,093	,177	,998
		46-55	-,246	,190	,891
		56-65	-,325	,218	,816
		65+	-,306	,324	,971
46-55		17-25	,260	,201	,891
		26-35	,154	,181	,982
		36-45	,246	,190	,891
		56-65	-,079	,221	1,000
		65+	-,060	,327	1,000
56-65	17-25	,339	,227	,817	
	26-35	,232	,210	,942	
	36-45	,325	,218	,816	
	46-55	,079	,221	1,000	
	65+	,019	,343	1,000	
65+	17-25	,320	,331	,967	
	26-35	,213	,319	,994	
	36-45	,306	,324	,971	
	46-55	,060	,327	1,000	
	56-65	-,019	,343	1,000	
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју	17-25	26-35	-,100	,139	,991
		36-45	-,062	,145	,999
		46-55	-,301	,148	,529

изворност	56-65					
	65+					
	26-35	17-25				
		36-45				
		46-55				
		56-65				
		65+				
	36-45	17-25				
		26-35				
		46-55				
		56-65				
		65+				
	46-55	17-25				
		26-35				
		36-45				
		56-65				
		65+				
56-65	17-25					
	26-35					
	36-45					
	46-55					
	65+					
65+	17-25					
	26-35					
	36-45					
	46-55					
	56-65					
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	17-25	26-35				
		36-45				
		46-55				
		56-65				
		65+				
	26-35	17-25				
		36-45				
		46-55				
		56-65				
		65+				
	36-45	17-25				
		26-35				
		46-55				
		56-65				
		65+				
46-55	17-25					
	26-35					
	36-45					
	56-65					
	65+					
56-65	17-25					
	26-35					
	36-45					
	46-55					
	65+					

		17-25	,772	,242	,074
		26-35	,580	,234	,295
	65+	36-45	,522	,238	,440
		46-55	,458	,239	,599
		56-65	,319	,252	,900
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	17-25	26-35	,010	,120	1,000
		36-45	-,035	,125	1,000
		46-55	,026	,128	1,000
		56-65	-,024	,145	1,000
		65+	-,344	,211	,752
	26-35	17-25	-,010	,120	1,000
		36-45	-,045	,113	1,000
		46-55	,016	,115	1,000
		56-65	-,034	,134	1,000
		65+	-,353	,203	,697
	36-45	17-25	,035	,125	1,000
		26-35	,045	,113	1,000
		46-55	,060	,121	,998
		56-65	,010	,139	1,000
		65+	-,309	,206	,815
	46-55	17-25	-,026	,128	1,000
		26-35	-,016	,115	1,000
		36-45	-,060	,121	,998
		56-65	-,050	,141	1,000
		65+	-,369	,208	,677
	56-65	17-25	,024	,145	1,000
		26-35	,034	,134	1,000
		36-45	-,010	,139	1,000
		46-55	,050	,141	1,000
		65+	-,319	,219	,831
	65+	17-25	,344	,211	,752
		26-35	,353	,203	,697
		36-45	,309	,206	,815
		46-55	,369	,208	,677
		56-65	,319	,219	,831
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	17-25	26-35	-,084	,130	,995
		36-45	-,136	,136	,963
		46-55	-,089	,139	,995
		56-65	-,257	,157	,749
		65+	-,607	,229	,220
	26-35	17-25	,084	,130	,995
		36-45	-,052	,122	,999
		46-55	-,005	,125	1,000
		56-65	-,173	,145	,921
		65+	-,523	,221	,347
36-45	17-25	,136	,136	,963	
	26-35	,052	,122	,999	
	46-55	,047	,131	1,000	
	56-65	-,121	,150	,985	

		65+	-,471	,224	,492
	46-55	17-25	,089	,139	,995
		26-35	,005	,125	1,000
		36-45	-,047	,131	1,000
		56-65	-,168	,153	,944
		65+	-,518	,226	,387
	56-65	17-25	,257	,157	,749
		26-35	,173	,145	,921
		36-45	,121	,150	,985
		46-55	,168	,153	,944
		65+	-,350	,237	,824
	65+	17-25	,607	,229	,220
		26-35	,523	,221	,347
		36-45	,471	,224	,492
		46-55	,518	,226	,387
		56-65	,350	,237	,824
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	17-25	26-35	-,110	,156	,992
		36-45	,099	,163	,996
		46-55	-,163	,166	,965
		56-65	-,278	,188	,822
		65+	-,497	,273	,653
	26-35	17-25	,110	,156	,992
		36-45	,209	,146	,842
		46-55	-,053	,150	1,000
		56-65	-,168	,173	,967
		65+	-,387	,263	,827
	36-45	17-25	-,099	,163	,996
		26-35	-,209	,146	,842
		46-55	-,262	,157	,731
		56-65	-,377	,180	,496
		65+	-,596	,268	,424
	46-55	17-25	,163	,166	,965
		26-35	,053	,150	1,000
		36-45	,262	,157	,731
		56-65	-,114	,183	,996
		65+	-,333	,270	,909
	56-65	17-25	,278	,188	,822
		26-35	,168	,173	,967
		36-45	,377	,180	,496
		46-55	,114	,183	,996
		65+	-,219	,283	,988
65+	17-25	,497	,273	,653	
	26-35	,387	,263	,827	
	36-45	,596	,268	,424	
	46-55	,333	,270	,909	
	56-65	,219	,283	,988	
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	17-25	26-35	-,211	,128	,745
		36-45	-,091	,134	,994
		46-55	-,306	,137	,415
		56-65	-,335	,155	,457
		65+	-,794	,225	,031
	26-35	17-25	,211	,128	,745

		36-45	,120	,120	,963
		46-55	-,095	,123	,988
		56-65	-,124	,143	,980
		65+	-,583	,217	,208
	36-45	17-25	,091	,134	,994
		26-35	-,120	,120	,963
		46-55	-,215	,129	,734
		56-65	-,244	,148	,743
		65+	-,704	,220	,074
	46-55	17-25	,306	,137	,415
		26-35	,095	,123	,988
		36-45	,215	,129	,734
		56-65	-,029	,150	1,000
		65+	-,488	,222	,439
	56-65	17-25	,335	,155	,457
		26-35	,124	,143	,980
		36-45	,244	,148	,743
		46-55	,029	,150	1,000
		65+	-,460	,234	,569
	65+	17-25	,794	,225	,031
26-35		,583	,217	,208	
36-45		,704	,220	,074	
46-55		,488	,222	,439	
56-65		,460	,234	,569	
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	17-25	26-35	-,316	,162	,577
		36-45	-,301	,169	,671
		46-55	-,235	,172	,868
		56-65	-,449	,195	,381
		65+	-,699	,283	,301
	26-35	17-25	,316	,162	,577
		36-45	,014	,152	1,000
		46-55	,081	,155	,998
		56-65	-,133	,180	,990
		65+	-,383	,273	,853
	36-45	17-25	,301	,169	,671
		26-35	-,014	,152	1,000
		46-55	,067	,163	,999
		56-65	-,148	,187	,987
		65+	-,398	,278	,842
	46-55	17-25	,235	,172	,868
		26-35	-,081	,155	,998
		36-45	-,067	,163	,999
		56-65	-,214	,190	,937
		65+	-,464	,280	,738
56-65	17-25	,449	,195	,381	
	26-35	,133	,180	,990	
	36-45	,148	,187	,987	
	46-55	,214	,190	,937	
	65+	-,250	,294	,982	
65+	17-25	,699	,283	,301	
	26-35	,383	,273	,853	
	36-45	,398	,278	,842	

		46-55	,464	,280	,738
		56-65	,250	,294	,982
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	17-25	26-35	-,256	,134	,604
		36-45	-,270	,140	,592
		46-55	-,426	,143	,118
		56-65	-,351	,162	,454
		65+	-,706	,235	,113
		17-25	,256	,134	,604
	26-35	36-45	-,014	,126	1,000
		46-55	-,170	,129	,883
		56-65	-,095	,150	,995
		65+	-,450	,227	,561
		17-25	,270	,140	,592
	36-45	26-35	,014	,126	1,000
		46-55	-,156	,135	,931
		56-65	-,081	,155	,998
		65+	-,436	,231	,614
	46-55	17-25	,426	,143	,118
		26-35	,170	,129	,883
		36-45	,156	,135	,931
		56-65	,075	,157	,999
		65+	-,280	,232	,918
	56-65	17-25	,351	,162	,454
		26-35	,095	,150	,995
		36-45	,081	,155	,998
		46-55	-,075	,157	,999
65+		-,355	,244	,834	
65+	17-25	,706	,235	,113	
	26-35	,450	,227	,561	
	36-45	,436	,231	,614	
	46-55	,280	,232	,918	
	56-65	,355	,244	,834	
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	17-25	26-35	-,208	,238	,979
		36-45	-,389	,249	,784
		46-55	-,293	,254	,931
		56-65	-,490	,287	,713
		65+	-,228	,418	,998
	26-35	17-25	,208	,238	,979
		36-45	-,181	,223	,985
		46-55	-,085	,229	1,000
		56-65	-,282	,265	,951
		65+	-,020	,403	1,000
	36-45	17-25	,389	,249	,784
		26-35	,181	,223	,985
		46-55	,096	,240	,999
		56-65	-,101	,275	1,000
		65+	,161	,409	1,000
46-55	17-25	,293	,254	,931	
	26-35	,085	,229	1,000	

		36-45	-,096	,240	,999	
		56-65	-,196	,279	,992	
		65+	,065	,412	1,000	
	56-65		17-25	,490	,287	,713
			26-35	,282	,265	,951
			36-45	,101	,275	1,000
			46-55	,196	,279	,992
			65+	,262	,434	,996
	65+		17-25	,228	,418	,998
			26-35	,020	,403	1,000
			36-45	-,161	,409	1,000
			46-55	-,065	,412	1,000
			56-65	-,262	,434	,996
	Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	17-25	26-35	-,204	,138	,821
			36-45	-,122	,144	,982
46-55			-,151	,147	,958	
56-65			-,347	,166	,499	
65+			-,787	,242	,063	
26-35			17-25	,204	,138	,821
			36-45	,082	,129	,995
			46-55	,054	,132	,999
			56-65	-,143	,154	,972
			65+	-,583	,233	,285
36-45			17-25	,122	,144	,982
			26-35	-,082	,129	,995
			46-55	-,028	,139	1,000
			56-65	-,225	,159	,849
			65+	-,665	,237	,166
46-55			17-25	,151	,147	,958
			26-35	-,054	,132	,999
			36-45	,028	,139	1,000
			56-65	-,196	,162	,915
			65+	-,637	,239	,215
56-65			17-25	,347	,166	,499
			26-35	,143	,154	,972
			36-45	,225	,159	,849
			46-55	,196	,162	,915
			65+	-,440	,251	,687
65+			17-25	,787	,242	,063
			26-35	,583	,233	,285
			36-45	,665	,237	,166
			46-55	,637	,239	,215
			56-65	,440	,251	,687
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	17-25	26-35	,192	,188	,959	
		36-45	-,034	,197	1,000	
		46-55	,156	,200	,988	
		56-65	-,098	,227	,999	
		65+	-,422	,330	,897	
	26-35		17-25	-,192	,188	,959
			36-45	-,225	,177	,898
			46-55	-,036	,181	1,000
			56-65	-,290	,210	,862

		65+	-,613	,319	,593
	36-45	17-25	,034	,197	1,000
		26-35	,225	,177	,898
		46-55	,189	,190	,963
		56-65	-,064	,217	1,000
		65+	-,388	,324	,920
	46-55	17-25	-,156	,200	,988
		26-35	,036	,181	1,000
		36-45	-,189	,190	,963
		56-65	-,254	,221	,933
		65+	-,577	,326	,679
	56-65	17-25	,098	,227	,999
		26-35	,290	,210	,862
		36-45	,064	,217	1,000
		46-55	,254	,221	,933
		65+	-,324	,343	,971
	65+	17-25	,422	,330	,897
		26-35	,613	,319	,593
		36-45	,388	,324	,920
		46-55	,577	,326	,679
		56-65	,324	,343	,971
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	17-25	26-35	,152	,187	,985
		36-45	-,026	,196	1,000
		46-55	,054	,200	1,000
		56-65	-,257	,226	,935
		65+	-,631	,328	,596
	26-35	17-25	-,152	,187	,985
		36-45	-,178	,176	,960
		46-55	-,099	,180	,998
		56-65	-,410	,209	,572
		65+	-,783	,317	,300
	36-45	17-25	,026	,196	1,000
		26-35	,178	,176	,960
		46-55	,079	,189	,999
		56-65	-,231	,216	,950
		65+	-,605	,322	,619
	46-55	17-25	-,054	,200	1,000
		26-35	,099	,180	,998
		36-45	-,079	,189	,999
		56-65	-,311	,220	,849
		65+	-,685	,324	,488
	56-65	17-25	,257	,226	,935
		26-35	,410	,209	,572
		36-45	,231	,216	,950
		46-55	,311	,220	,849
		65+	-,374	,341	,944
65+	17-25	,631	,328	,596	
	26-35	,783	,317	,300	
	36-45	,605	,322	,619	
	46-55	,685	,324	,488	
	56-65	,374	,341	,944	

Прилог 11. Резултати анализе варијансе ANOVA – према нивоу образовања испитаника

Варијабле	F	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	4,835	,001
Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	3,919	,004
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани	2,844	,024
Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	2,464	,045
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	4,562	,001
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	2,252	,064
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	2,596	,037
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	,697	,595
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	1,605	,173
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	3,043	,018
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	3,245	,013
Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	6,160	,000
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма	4,541	,001
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	3,616	,007
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	6,640	,000

$p < 0,01$; $F \geq 3,32$; $p < 0,05$; $F \geq 2,37$

Резултати Scheffe теста

Зависна варијабла	(И) образовање	(Ј) образовање	Разлика између аритметичких средина (И-Ј)	Стандардна грешка	p
Сматрам да су влашки обичаји занимљиви, атрактивни и забавни	основна	Средња	,588	,170	,019
		Виша	,752*	,183	,002
		Факултет	,543	,197	,110
		Мр	-,053	,509	1,000
	средња	Основна	-,588	,170	,019
		Виша	,164	,147	,871
		Факултет	-,045	,164	,999
		Мр	-,642	,497	,797
	виша	Основна	-,752*	,183	,002
		Средња	-,164	,147	,871

		Факултет	-,209	,178	,846	
		Мр	-,806	,502	,632	
	факултет	Основна	-,543	,197	,110	
		Средња	,045	,164	,999	
		Виша	,209	,178	,846	
		Мр	-,596	,507	,847	
	мр	Основна	,053	,509	1,000	
		Средња	,642	,497	,797	
		Виша	,806	,502	,632	
		Факултет	,596	,507	,847	
	Сматрам да би било занимљиво људима који нису влашког порекла да учествују у влашким обичајима	основна	Средња	,254	,161	,649
			Виша	,590	,174	,024
Факултет			,048	,187	,999	
Мр			,048	,484	1,000	
средња		Основна	-,254	,161	,649	
		Виша	,336	,140	,221	
		Факултет	-,206	,156	,782	
		Мр	-,206	,472	,996	
виша		Основна	-,590	,174	,024	
		Средња	-,336	,140	,221	
		Факултет	-,542	,169	,038	
		Мр	-,542	,477	,863	
Факултет		Основна	-,048	,187	,999	
		Средња	,206	,156	,782	
		Виша	,542	,169	,038	
		Мр	,000	,482	1,000	
мр		Основна	-,048	,484	1,000	
		Средња	,206	,472	,996	
		Виша	,542	,477	,863	
		факултет	,000	,482	1,000	
Сматрам да су влашки обичаји довољно комерцијализовани		основна	Средња	,407	,176	,255
			Виша	,519	,190	,117
			Факултет	,605	,204	,069
			Мр	,894	,527	,581
	средња	Основна	-,407	,176	,255	
		Виша	,112	,153	,970	
		Факултет	,198	,170	,850	
		Мр	,487	,515	,925	
	Виша	основна	-,519	,190	,117	
		Средња	-,112	,153	,970	
		Факултет	,087	,184	,994	
		Мр	,375	,520	,971	
	факултет	Основна	-,605	,204	,069	
		Средња	-,198	,170	,850	
		Виша	-,087	,184	,994	
		Мр	,288	,525	,990	
	мр	Основна	-,894	,527	,581	
		Средња	-,487	,515	,925	
		Виша	-,375	,520	,971	
		Факултет	-,288	,525	,990	

Сматрам да је влашки фолклор сачувао своју изворност	основна	Средња	,362	,132	,115
		Виша	,385	,143	,126
		Факултет	,237	,153	,663
		Мр	-,032	,397	1,000
	средња	Основна	-,362	,132	,115
		Виша	,023	,115	1,000
		Факултет	-,125	,128	,917
		Мр	-,394	,387	,905
	виша	Основна	-,385	,143	,126
		Средња	-,023	,115	1,000
		Факултет	-,147	,139	,889
		Мр	-,417	,391	,889
	факултет	Основна	-,237	,153	,663
		Средња	,125	,128	,917
		Виша	,147	,139	,889
		Мр	-,269	,395	,977
мр	Основна	,032	,397	1,000	
	Средња	,394	,387	,905	
	Виша	,417	,391	,889	
	Факултет	,269	,395	,977	
Сматрам да су Власи љубазан и гостопримљив народ	основна	средња	,502*	,130	,005
		Виша	,298	,140	,343
		Факултет	,194	,150	,797
		Мр	-,133	,389	,998
	средња	основна	-,502*	,130	,005
		Виша	-,204	,113	,511
		Факултет	-,308	,125	,198
		Мр	-,635	,380	,593
	Виша	основна	-,298	,140	,343
		Средња	,204	,113	,511
		Факултет	-,104	,136	,965
		Мр	-,431	,383	,868
	Факултет	основна	-,194	,150	,797
		Средња	,308	,125	,198
		Виша	,104	,136	,965
		Мр	-,327	,387	,950
мр	основна	,133	,389	,998	
	Средња	,635	,380	,593	
	Виша	,431	,383	,868	
	Факултет	,327	,387	,950	
Сматрам да је влашка традиционална кухиња интересантна туристима	основна	средња	,249	,112	,298
		Виша	,152	,121	,813
		Факултет	-,016	,130	1,000
		Мр	-,112	,337	,999
	средња	Основна	-,249	,112	,298
		Виша	-,097	,097	,912
		Факултет	-,264	,108	,205
		Мр	-,361	,329	,877
	виша	основна	-,152	,121	,813
		Средња	,097	,097	,912

		Факултет	-,168	,118	,730
		Мр	-,264	,332	,959
	Факултет	основна	,016	,130	1,000
		Средња	,264	,108	,205
		Виша	,168	,118	,730
		Мр	-,096	,335	,999
	мр	основна	,112	,337	,999
		Средња	,361	,329	,877
		Виша	,264	,332	,959
		Факултет	,096	,335	,999
Сматрам да влашки фолклор може да се користи као инспирација за израду сувенира	основна	средња	,348	,123	,093
		Виша	,267	,132	,399
		Факултет	,105	,142	,969
		Мр	-,011	,368	1,000
	средња	Основна	-,348	,123	,093
		Виша	-,081	,107	,966
		Факултет	-,243	,118	,380
		Мр	-,358	,359	,910
	виша	основна	-,267	,132	,399
		Средња	,081	,107	,966
		Факултет	-,162	,129	,809
		Мр	-,278	,363	,964
	факултет	основна	-,105	,142	,969
		Средња	,243	,118	,380
		Виша	,162	,129	,809
		Мр	-,115	,367	,999
	мр	основна	,011	,368	1,000
		Средња	,358	,359	,910
		Виша	,278	,363	,964
		Факултет	,115	,367	,999
Сматрам да је влашко становништво са простора Браничевског округа заинтересовано за развој туризма	основна	средња	,126	,148	,949
		Виша	,119	,160	,968
		Факултет	,275	,172	,634
		Мр	,314	,445	,974
	Средња	Основна	-,126	,148	,949
		Виша	-,006	,129	1,000
		Факултет	,150	,143	,895
		Мр	,188	,435	,996
	Виша	Основна	-,119	,160	,968
		Средња	,006	,129	1,000
		Факултет	,156	,155	,909
		Мр	,194	,439	,995
	Факултет	Основна	-,275	,172	,634
		Средња	-,150	,143	,895
		Виша	-,156	,155	,909
		Мр	,038	,443	1,000
	Мр	Основна	-,314	,445	,974
		Средња	-,188	,435	,996
		Виша	-,194	,439	,995

		Факултет		-,038	,443	1,000
Сматрам да је Браничевски округ занимљива дестинација за развој туризма	основна	Средња		,256	,123	,368
		Виша		,135	,133	,906
		Факултет		,026	,143	1,000
		Мр		-,032	,370	1,000
	Средња	Основна		-,256	,123	,368
		Виша		-,121	,107	,865
		Факултет		-,230	,119	,444
		Мр		-,288	,361	,959
	Виша	Основна		-,135	,133	,906
		Средња		,121	,107	,865
		Факултет		-,109	,129	,950
		Мр		-,167	,364	,995
	Факултет	Основна		-,026	,143	1,000
		Средња		,230	,119	,444
		Виша		,109	,129	,950
		Мр		-,058	,368	1,000
Мр	Основна		,032	,370	1,000	
	Средња		,288	,361	,959	
	Виша		,167	,364	,995	
	Факултет		,058	,368	1,000	
Сматрам да је Браничевски округ еколошки очувана средина	основна	Средња		,352	,152	,251
		Виша		,371	,164	,277
		Факултет		,534	,176	,059
		Мр		-,351	,455	,963
	средња	Основна		-,352	,152	,251
		Виша		,019	,132	1,000
		Факултет		,181	,146	,821
		Мр		-,704	,445	,644
	Виша	Основна		-,371	,164	,277
		Средња		-,019	,132	1,000
		Факултет		,162	,159	,903
		Мр		-,722	,449	,629
	Факултет	Основна		-,534	,176	,059
		Средња		-,181	,146	,821
		Виша		-,162	,159	,903
		Мр		-,885	,453	,434
Мр	Основна		,351	,455	,963	
	Средња		,704	,445	,644	
	Виша		,722	,449	,629	
	Факултет		,885	,453	,434	
Сматрам да је Браничевски округ богат културно – историјским споменицима	основна	Средња		,321	,127	,174
		Виша		,105	,137	,964
		Факултет		,421	,147	,087
		Мр		-,117	,381	,999
	Средња	Основна		-,321	,127	,174
		Виша		-,216	,110	,430
		Факултет		,100	,122	,954
		Мр		-,438	,372	,846
	Виша	Основна		-,105	,137	,964

	Факултет	Средња	,216	,110	,430	
		Факултет	,316	,133	,229	
		Мр	-,222	,375	,986	
		Основна	-,421	,147	,087	
		Средња	-,100	,122	,954	
		Виша	-,316	,133	,229	
		Мр	-,538	,379	,732	
	Мр	Основна	,117	,381	,999	
		Средња	,438	,372	,846	
		Виша	,222	,375	,986	
		Факултет	,538	,379	,732	
	Сматрам да Браничевски округ има довољно развијену инфраструктуру за развој туризма	основна	Средња	,437	,217	,401
			Виша	,438	,234	,480
Факултет			1,202*	,251	,000	
Мр			,202	,651	,999	
Средња		Основна	-,437	,217	,401	
		Виша	,002	,188	1,000	
		Факултет	,765	,209	,011	
		Мр	-,235	,636	,998	
Виша		Основна	-,438	,234	,480	
		Средња	-,002	,188	1,000	
		Факултет	,764	,227	,025	
		Мр	-,236	,642	,998	
Факултет		Основна	-1,202*	,251	,000	
		Средња	-,765	,209	,011	
		Виша	-,764	,227	,025	
		Мр	-1,000	,648	,667	
Мр		Основна	-,202	,651	,999	
		Средња	,235	,636	,998	
		Виша	,236	,642	,998	
		Факултет	1,000	,648	,667	
Сматрам да су домаћинства у Браничевском округу погодна за развој сеоског туризма		основна	Средња	,503*	,129	,005
			Виша	,501	,139	,013
			Факултет	,323	,149	,324
			Мр	,112	,387	,999
		Средња	Основна	-,503*	,129	,005
			Виша	-,003	,112	1,000
			Факултет	-,180	,124	,718
			Мр	-,392	,378	,898
	Виша	Основна	-,501	,139	,013	
		Средња	,003	,112	1,000	
		Факултет	-,177	,135	,786	
		Мр	-,389	,381	,903	
	факултет	Основна	-,323	,149	,324	
		Средња	,180	,124	,718	
		Виша	,177	,135	,786	
		Мр	-,212	,385	,990	
	Мр	основна	-,112	,387	,999	
		Средња	,392	,378	,898	
		Виша	,389	,381	,903	

		Факултет	,212	,385	,990
Сматрам да се довољно поклања пажња едукацији становништва Браничевског округа у вези са развојем туризма	основна	Средња	,435	,175	,190
		Виша	,583	,189	,052
		факултет	,677	,203	,027
		Мр	-,112	,525	1,000
	Средња	основна	-,435	,175	,190
		Виша	,148	,152	,917
		Факултет	,242	,169	,726
		Мр	-,546	,513	,888
	Виша	основна	-,583	,189	,052
		Средња	-,148	,152	,917
		Факултет	,094	,183	,992
		Мр	-,694	,518	,773
	Факултет	основна	-,677	,203	,027
		Средња	-,242	,169	,726
		Виша	-,094	,183	,992
		Мр	-,788	,523	,686
Мр	основна	,112	,525	1,000	
	Средња	,546	,513	,888	
	Виша	,694	,518	,773	
	Факултет	,788	,523	,686	
Сматрам да је Браничевски округ довољно препознатљив на туристичкој мапи Србије	основна	средња	,416	,172	,212
		Виша	,565	,185	,057
		Факултет	,999*	,199	,000
		мр	,287	,515	,989
	Средња	Основна	-,416	,172	,212
		Виша	,149	,149	,909
		Факултет	,583	,166	,016
		Мр	-,128	,503	,999
	Виша	основна	-,565	,185	,057
		Средња	-,149	,149	,909
		Факултет	,434	,180	,216
		Мр	-,278	,508	,990
	факултет	Основна	-,999*	,199	,000
		Средња	-,583	,166	,016
		Виша	-,434	,180	,216
		мр	-,712	,513	,749
Мр	основна	-,287	,515	,989	
	Средња	,128	,503	,999	
	Виша	,278	,508	,990	
	Факултет	,712	,513	,749	

БИОГРАФИЈА**ВЕДРАНА (ДРАГАН) БАБИЋ (1982)**

Рођена 23. 11. 1982. године у Бањалуци. Основну школу и гимназију завршила у Петровцу на Млави. Године 2001. уписала Природно – математички факултет у Новом Саду, Депарتمان за географију, туризам и хотелијерство, на смеру Дипломирани географ – туризмолог за ловни туризам.

Дипломирала је 26. 06. 2006. године. Академске студије на смеру Доктор наука из области туризма уписала је 2007. године.

Ради у Туристичкој организацији општине Петровац на Млави и члан је Општинског већа општине Петровац на Млави.

Поседује сертификате о завршеним семинарима из области руралног туризма које је спроводио ПМФ из Новог Сада, културног туризма у организацији Центра за професионални развој и консалтинг, за писање пројеката у организацији Европске агенције за развој и реконструкцију...

Била је део тима за израду Мастер плана „*Стиг – Кучајске планине – Бељаница*”, Локалне стратегије одрживог развоја општине Петровац на Млави 2009–2013, Акционог плана развоја туризма Хомољске регије 2008–2011. и Регионалне развојне стратегије Браничевско–Подунавског региона 2008 – 2013. Објављивала је више научних радова из области туризма у земљи и иностранству.

Учествовала на студијском путовању чији је циљ био обилазак и упознавање са руралним туризмом Словеније, у организацији ПМФ-а из Новог Сада, а под покровитељством Министарства туризма.

Говори енглески, италијански и француски језик.

Нови Сад, 13. 05. 2012. године

Ведрана Бабић

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО – МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА**

Редни број:
РБР

Идентификациони број:
ИБР

Тип документације: Монографска документација
ТД

Тип записа: Текстуални штампани материјал
ТЗ

Врста рада: Докторска дисертација
ВР

Аутор: Ведрана Бабић
АУ

Ментор: др Анђелија Ивков Џигурски
МН

Наслов рада: Фолкорно наслеђе као основа развоја руралног туризма Браничевског округа
НР

Језик публикације: Српски (ћирилица)
ЈП

Језик извода: Српски
ЈИ

Земља публикавања: Република Србија
ЗП

Уже географско подручје: Војводина
УГП

Година: 2012.
ГО

Издавач: Ауторски репринт
ИЗ

Место и адреса: ПМФ, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад
МА

Физички опис рада: 18 Поглавља/ 186 Страна/ 37 Табела/ 32 Сlike/ 8 Графикана
ФО

Научна област: Гео - науке
НО

Научна дисциплина: Туризам
НД

Кључне речи: Браничевски округ, фолклорно наслеђе, рурални туризам
ПО

УДК:

Чува се: Библиотека Департмана за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад

Важна напомена:
ВН

Извод:
ИЗ

Браничевски округ је специфичан по богатству двеју култура, српске и влашке, које се прожимају и на себи својствен начин чине овај део Србије специфичним и надасве интересантним. Ова културолошка појава пружа велико богатство које кроз фолклорно наслеђе које треба сачувати, неговати и на прави начин представити на туристичкој мапи Србије.

На простору Браничевског округа традиционална духовна култура представљена је породичним и личним обичајима Срба и Влаха који живе у овом делу Србије. Заједнички живот омогућио је приметну акултурацију духовне културе, али и очување обичаја као дела идентитета сопствене културе.

Влашки народ је као етничка заједница са својим интересантним и упечатљивим културним обележјима изузетно занимљив за проучавање. О њима се релативно мало знало и мало писало, можда и због тога што су се у новијем историјском периоду у значајној мери изјашњавали и као Срби, иако су свој језик и обичаје чували, а традицију поштовали и неговали. У многим сегментима су се асимилирали са српским становништвом и прихватили начин живота које носи савремено доба. Међутим, они су исто тако пренели и своју традицију и веровања на оне са којима деле заједнички живот. Тако се на овим просторима створио занимљив конгломерат култура сачињен од мноштва интересантних и јединствених обичаја.

Већина општина Браничевског округа се сврстава у неразвијени део Србије, па су одувек биле и синоним за тајновито подручје, пуно мистике. Оно што се одувек везивало фолклор Браничевског округа и Хомоља, као саставног дела, а што и данас привлачи велики број људи у ове крајеве јесте извесна тајновитост која прати културу народа овог подручја.

Дисертација се бави темом развоја руралног туризма у Браничевском округу темељеног на фолклорном наслеђу. Кроз ову област проучавања акценат је у раду стављен на традиционалну ношњу, песму и игру, архитектуру, гастрономију, односно на све оне елементе фолклора који би били специфични као туристички потенцијали и заједно са другим сегментима чинили заокружену целину и комплетан туристички производ у руралним срединама Браничева.

Браничевски округ би у настојању да повећа туристичку потрошњу и задовољство туриста требало да креира понуду са што већим бројем различитих производа и услуга и на тај начин афирмише богато фолкорно наслеђе и омогући квалитетан развој туризма у руралним срединама.

Датум прихватања теме од стране НН већа: 18. март 2010. године

ДП

Датум одбране:

ДО

Чланови комисије:

КО

Председник: др Љупче Миљковић, редовни професор, ПМФ, Нови Сад

Члан: др Анђелија Ивков Цигурски, ванредни професор, ПМФ, Нови Сад

Члан: др Снежана Бесермењи, редовни професор, ПМФ, Нови Сад

Члан: др Селим Шаћировић, доцент, ПМФ, Ниш

**UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF SCIENCE KEY
WORDS DOCUMENTATION****Accession number:**

ANO

Identification number:

INO

Document type: Monograph type

DT

Type of record: Printed text

TR

Contents Code: PhD dissertation

CC

Author: Vedrana Babić

AU

Mentor: Anđelija Ivkov Džigurski PhD

MN

Title: Folklore heritage as a basis for the development of rural tourism in Branicevo region

XI

Language of text: Serbian

LT

Language of abstract: Serbian and English

LA

Country of publication: Republic of Serbia

CP

Locality of publication: Vojvodina

LP

Publication year: 2012.

PY

Publisher: Author's reprint

PU

Publ. place: 21000 Novi Sad, Trg Dositeja Obradovića 3

PP

Physical description: 18 Charpets/ 186 Pages/ 37 Tables/ 32 Pictures/ 8 Annex

PD

Scientific field: Geography

SF

Scientific discipline: Tourism**Key words:** Branicevo region, Folklor heritage, Rural development**Holding data:** Departman of Geography, Tourism and Hotel Management Library

HD Note:

Abstract:

AB

The Branicevo district is specific by richness of two cultures, Serbian and Vlach, which are pervasiving and, in their own way, make this part of Serbia specific and, most of all, very interesting. This cultural phenomenon provides a great richness which should be preserved and nurtured through folklore heritage, and properly presented on the tourist map of Serbia.

In the area of Branicevo district, the traditional spiritual culture is represented by family and personal customs of the Serbs and Vlachs who live in this part of Serbia. Coexistence has provided

notable acculturation of spiritual culture, but also conservation of the customs as part of identity of their own culture

The Vlachs, as an ethnic community with its interesting and impressive cultural characteristics, are very interesting for studying. Relatively, is little known and written about them, perhaps because in the recent historical period, in the most of cases, they declared themselves as Serbs, although they preserved their language and customs, in the same time they cherished and respected their tradition. In many segments, the Vlachs assimilated with the Serbian population and accepted the way of life that carries the modern age. However, they also transferred its tradition and beliefs to those with whom they share a life together. In that way, in these areas has been created an interesting conglomeration of cultures made from a variety of interesting and unique customs.

Most of the municipalities of Branicevo district are classified as undeveloped part of Serbia; therefore, they have always been synonymous for the mysterious area, full of mysticism. The thing that always has been associating folklore of Branicevo district and Homolje as an integral part, which still attracts a large number of people in this region, is a certain mystery that follows the culture of the people of this area.

This dissertation develops the theme of the development of rural tourism in Branicevo district, based on the folklore heritage. Through this area of studying, an emphasis in dissertation is put on traditional costumes, music and dance, architecture, gastronomy, respectively on all of the elements of folklore that would be specific as tourism potential and which would make, with other segments, the complete unity and complete touristy product in the rural places of Branicevo.

In effort of increasing the consumption and satisfaction of tourists, the Branicevo district should create an offer with many different products and services. In that way, Branicevo district could affirm the rich folklore herithage and provide quality development of tourism in rural areas.

Accepted by the Scientific Board on: 18.03.2010.

Defended:

Thesis defend board:

President: Jovan Romelic, PhD, Full professor, Faculty of Sciences, Novi Sad

Member: Andjelija Ivkov Dzigurski, PhD, Associate professor, Faculty of Sciences, Novi Sad

Member: Snezana Besermenji, PhD, Full professor, Faculty of Sciences, Novi Sad

Member: Selim Sacirovic, PhD, Assistent professor, Faculty of Sciences, Nis